ଶିକ୍ଷା

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

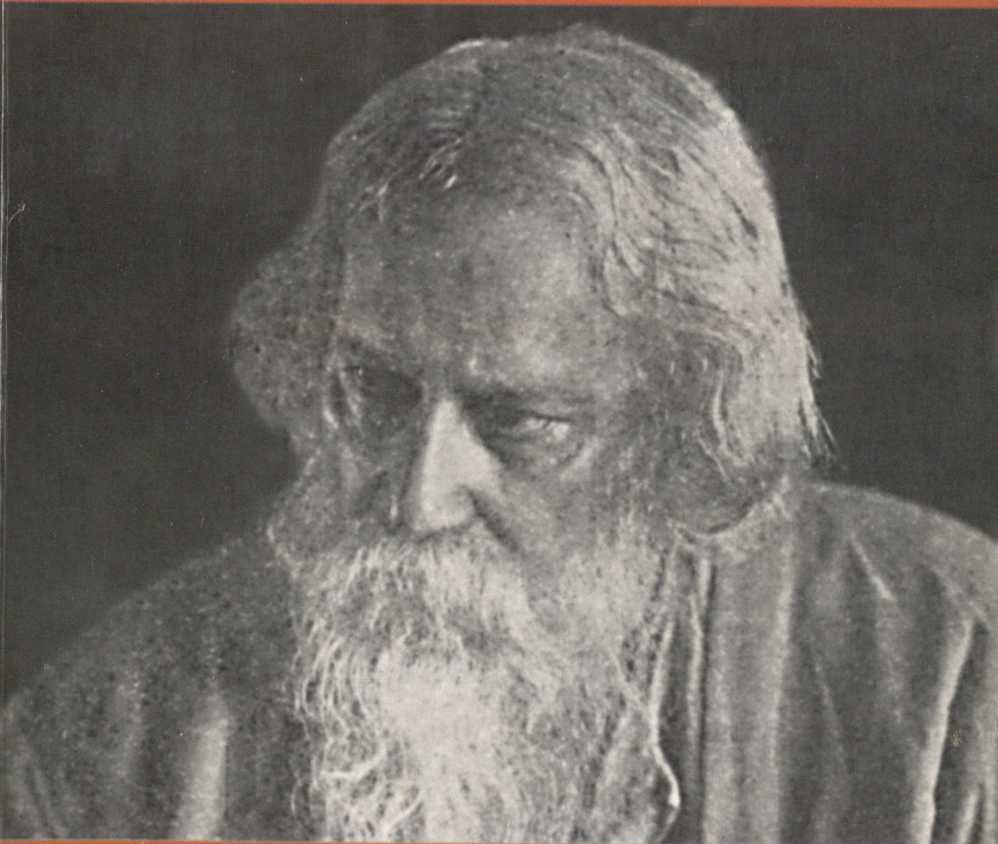

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଶିକ୍ଷା

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଶିକ୍ଷା

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ :
ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପ୍ରକାଶକ :
ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ, ଏ - ୧୨, ହାଉସିଂ ବୋର୍ଡ଼ କଲୋନୀ,
ବରମୁଣ୍ଡା, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧ ୦୦୩, ଓଡ଼ିଶା

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ଫେବୃଆରୀ, ୨୦୦୪

ମୁଦ୍ରଣ :
ସେକ୍ରେଡ୍ ପ୍ରେସ୍ ସର୍ଭିସ୍, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୂଲ୍ୟ : ୭୫/-

Shikshā

Manūṣyara Dharma

By

Rabindranath Tagore

Oriya translation: Chittaranjan Das

First Edition : February, 2004

Publisher:
Sikshasandhan,
A-12, H.B.Colony
Baramunda, Bhubaneswar - 751 003

Printed by :
Sacred Press Service, Bhubaneswar

Price: 75/-

ISBN : 81-87982-13-6

ପ୍ରକାଶକୀୟ

ଭାରତବର୍ଷରେ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ୱରୂପ କ'ଣ ହେବା ଉଚିତ୍ ସେ ବିଷୟରେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦଶକରେ ଯେଉଁ ବିତର୍କ ଚାଲିଥିଲା ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ଭଳି ଚିନ୍ତାନାୟକ ସେଥିରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ । ବିଦେଶୀ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ କଲେ ଭାରତର ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ବିକାଶ ଘଟିବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ସେ ଦୃଢ଼ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ। ଆର୍ୟାଲାଣ୍ଡରେ ଏହି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥାର କୁଫଳ ସଂପର୍କରେ ସେ ଅବଗତ ଥିଲେ ଓ ପାଠକ ମାନଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ସତର୍କ କରୁଥିଲେ । ଶିଶୁକୁ ତା ଦେଶର ମାଟି ପାଣି ପବନଠାରୁ ଦୂରେଇ ନେଉଥିବା ଏକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କେବଳ ବିପଦ ଡାକିଆଣିବ ଏ ବିଷୟରେ ସେ ଥିଲେ ନିଃସନ୍ଦେହ । ତେଣୁ ମାତୃଭାଷା ମାଧମରେ ଶିକ୍ଷାଦାନର ସେ ଥିଲେ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥକ । ମାତୃଭାଷାରେ ନପଢ଼ାଇଲେ ଭାରତରେ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରସାର ମଧ୍ୟ ଘଟିବା କଷ୍ଟ ବୋଲି ସେ ଯୁକ୍ତି ବାଢୁଥିଲେ ଓ ନ୍ୟାସନାଲ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ଫର୍ କଲ୍‌ଟିଭେସନ୍ ଅଫ ସାଇନସ୍‌ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଡାକ୍ତର ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ସରକାରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଇଂରାଜୀପ୍ରୀତି ପାଇଁ ସମାଲୋଚନା ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବାକୁ ପଛାଉନଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଲିଖିତ ବିଶ୍ୱକବିଙ୍କର ଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରାୟ ଶହେ ବର୍ଷ ପରେ ପଢ଼ିଲେ ମନେହୁଏ ସତେ ଯେପରି ଓଡ଼ିଶାର ସାଂପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟାକୁ ଆଖିରେ ରଖି ସେ ବହିଟିକୁ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ପାଇଁ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଅନାଗ୍ରହ ଓ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରତି ଅହେତୁକ ମୋହକୁ ବିଚାରକୁ ନେଲେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ମତାମତଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ ।

ପିଲାମାନଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ପାଇଁ କେଉଁ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପଯୁକ୍ତ, ସେମାନେ ଏକ ବିଦେଶୀଭାଷା ବା ନିଜ ମାତୃଭାଷା ମାଧମରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ଉଚିତ୍ ନା ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ କେତେ ନିର୍ଭର କରିବା ଦରକାର – ଏହିପରି ଅନେକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଖୋଜୁଥିବା ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱକବିଙ୍କ ରଚିତ ଏ ପୁସ୍ତକ ନିଶ୍ଚୟ ଆଦୃତ ହେବ । ପୁସ୍ତକଟିର ଅନୁବାଦକ ବରେଣ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସଙ୍କ ନିକଟରେ ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ କୃତଜ୍ଞ ।

ଯତୀନ୍ଦ୍ର କୁମାର ନାୟକ
ସଭାପତି, ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ

ସୂଚୀପତ୍ର

ଶିକ୍ଷା

ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ୦୧

ସଭାପତିଙ୍କର ବକ୍ତୃତା ୩୬

ଶିକ୍ଷାସଂସ୍କାର ୪୫

ଶିକ୍ଷାସମସ୍ୟା ୫୩

ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ୭୮

ଆବରଣ ୯୦

ପରିଶିଷ୍ଟ

"ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା'' ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନୁବୃତ୍ତି ୧୮

ଗ୍ରନ୍ଥପରିଚୟ ୨୩

ପ୍ରସଙ୍ଗ କଥା ୧୦୭

ପ୍ରାଇମେରି ଶିକ୍ଷା ୧୧୭

ପୂର୍ବପ୍ରଶ୍ନର ଅନୁବୃତ୍ତି ୧୨୦

ବିଜ୍ଞାନସଭା ୧୨୪

ଇତିହାସ କଥା ୧୨୬

ସ୍ୱାଧୀନ ଶିକ୍ଷା ୧୨୯

ଶିକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ଭୂମିକା ୧୩୧

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ ୧୪୧

ସଂଯୋଜନ ୨୦୬

ପରିଶିଷ୍ଟ

ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର-ଗ୍ରହଣ ଅବସରରେ ଭାଷଣ ୨୨୦

୦୦୦

ଶିକ୍ଷା

ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା

(ଆମ ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟରେ ଯେ ବହୁ ଅଭାବ ରହିଛି, ସେଥିରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ ତଥା ବିବିଧ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗୀୟ ଭାଷାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ; ଏବଂ, ସେହି କାରଣରୁ ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ନକଲେ ଆଉ କୌଣସି ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବେ ଯେ, ସେଥିପାଇଁ ହୁଏତ ତଥାପି ଅପେକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରିବ, ଆପାତତଃ ଆମ ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଦୁଇ ତିନିଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ନଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ଯେପରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଚଳ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି ।

ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ, ଶିଶୁଶିକ୍ଷା ଏବଂ ନୀତିପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ହୁଏତ ଅଭାବ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ କେବେହେଲେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବୋଲି କହିବିନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀର ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କୁ ଆମେ ପ୍ରଧାନତଃ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଓ ଅ-ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, - ଏହିପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରିବା । ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ସମିତି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁସବୁ ପୁସ୍ତକ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅ-ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବୋଲି କହିଲେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟବିଚାର ହେବନାହିଁ ।

ଏପରି କହି ମୁଁ ହୁଏତ ପରିହାସ କରୁଛି ବୋଲି କେହି ମନେ କରୁଥିବେ । ସମିତି ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ବହୁତ ବହୁତ ମଙ୍ଗଳ ହୋଇ ପାରିବ; - ତେଲ କଳ ଇତ୍ୟାଦି ବସିପାରିବ, ରାଜନୀତି ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବ, ସାର୍ବଜନୀନ ପୂଜାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗୁଡ଼ିକର ପରିଚାଳନା ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ହେବ । ମାତ୍ର, ଏହି ଦେଶରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାହିତ୍ୟ-ସଂପର୍କିତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମିତି ଦ୍ୱାରା ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦୌ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ । ମାଆ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଭାଗରେ ଏତିକି ପଡ଼ିଲା ବୋଲି କହି କିଛି ଦିଆଯାଏ, ସେତେବେଳେ ସିଏ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁ ଦୁର୍ଗତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ, ସମିତି ନିର୍ବାଚନ କରିଥିବା ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ସକଳ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାହିତ୍ୟରସବର୍ଜିତ ହୋଇ ଆମ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆସନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ କାହାକୁ ବା ଦୋଷ ଦେବା ? ଆଖୁ ପେଡ଼ା ହେଉଥିବା କଳରୁ ଯେଉଁ

ଆଖୁଗୁଡ଼ିକ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଆସୁଥାନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଆଉ ବି ରସ ବାହାରିବ ବୋଲି କେହି ଆଶା କରନ୍ତିନାହିଁ । 'ସୁକୁମାରମତି' ହୀନବୁଦ୍ଧି ଶିଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।

ସୁତରାଂ, ସେହି ସମିତିକୁ କୌଣସି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଅଦୃଷ୍ଟବିଡ଼ମ୍ବନା ସଦୃଶ ବୋଲି ଜାଣି କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉତ୍ଥାପନ ନକଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଶ୍ରେଣୀରୁ ବେଶ୍ ବର୍ଜନ କରାଯାଇ ପାରିବ । ବ୍ୟାକରଣ, ଅଭିଧାନ, ଭୂଗୋଳ-ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ନୀତିପାଠ, - ପୃଥିବୀର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ-ଶ୍ରେଣୀରେ ଏମାନେ ଆଦୌ ଗଣା ହୋଇ ପାରିବେନାହିଁ, - ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷାପୁସ୍ତକ ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଇ ପାରିବ ।)

ଯେତିକି ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, କେବଳ ସେତିକି ମଧ୍ୟରେ କାରାରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବା ମାନବ ଜୀବନର ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ଆମେ ସମସ୍ତେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଆବଶ୍ୟକତାର ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିଥାଉ ସତ, ମାତ୍ର କିଛି ପରିମାଣରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଉ । ଆମଭିତରୁ କେହି ସାଢ଼େ ତିନିହାତ ଭିତରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଥାଉ ସିନା, କିନ୍ତୁ ସେହି ସାଢ଼େ ତିନିହାତ ପରିମାଣର ଘରଟିଏ ନିର୍ମାଣ କଲେ ଆଦୌ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ଚଲାବୁଲା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବେଶ୍ ଅନେକ ବଡ଼ ଜାଗାଟିଏ ରହିଥିବା ଦରକାର ହୁଏ, ନହେଲେ ଆମର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି । କେବଳ ଯେତିକିକୁ ଶିକ୍ଷା ବୋଲି ଅର୍ଥାତ୍ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ବୋଲି କୁହାଯିବ, ସେତିକି ଭିତରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଦେଲେ ସେମାନଙ୍କର ମନ ସେତିକିରେ କଦାପି ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ପାରେନାହିଁ । ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ସ୍ୱାଧୀନ କିଛି ପାଠକୁ ମିଶାଇ ନରଖିଲେ ପିଲାଟି ଆଦୌ ଭଲ ଭାବରେ ଜଣେ ମଣିଷ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, - ବୟସେ ବଢୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ବହୁପରିମାଣରେ ଗୋଟିଏ ବାଳକ ହୋଇ ରହିଯାଏ ।

ମାତ୍ର, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା ଯେ, ଆମ ପାଖରେ ସମୟ ହିଁ ନଥାଏ । ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ସମ୍ଭବ, ବିଦେଶୀ ଭାଷାକୁ ଶିଖି ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରି କୌଣସି ଚାକିରି ଭିତରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେବାକୁ ହିଁ ହେବ । ତେଣୁ, ସେହି ପିଲାବୟସରୁ ହିଁ ଅଣନିଃଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ଡାହାଣ ବାଆଁ ମୋଟେ କୁଆଡ଼କୁ ହିଁ ଆଖି ନପକାଇ ପାଠ ମୁଖସ୍ଥ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛିଲାଗି ସମୟ ଦେଇ ହୁଏନାହିଁ । ତେଣୁ, ପିଲାମାନେ ମନସଉକରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବହି ହାତରେ ଧରିଥିବାର ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଅବଶ୍ୟ ଛଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଶିକ୍ଷା

ସଡ଼କରେ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ବହି ବି କୁଆଡୁ ମିଳିବ ? ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ସେଭଳି ବହିଟିଏ ମଧ୍ୟ ମିଳିବନାହିଁ । ହଁ, ଖାଲି ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ମିଳିବ; କିନ୍ତୁ, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏଭଳି ଭାବରେ ବଙ୍ଗଳା ଶିଖାହୋଇ ନଥାଏ, ଯେପରିକି ସେମାନେ ନିଜର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଘରେ ବସି କୌଣସି ବଙ୍ଗଳା କାବ୍ୟର ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱାଦକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ । ପୁନଶ୍ଚ, ହତଭାଗ୍ୟମାନେ ସେତେ ପରିମାଣରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଜାଣିନଥାନ୍ତି, ଯେପରିକି କୌଣସି ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟପୁସ୍ତକ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବେ । ବିଶେଷତଃ, ପିଲାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ବହୁତ ଇଂରାଜୀ ଗଳ୍ପପୁସ୍ତକର ଭାଷା ଏପରି ହୋଇ ରହିଥାଏ ଯେ, ବି.ଏ, ଏମ୍.ଏ, ପଢ଼ିଥିବା ବଡ଼ମାନେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଆୟତ୍ତ କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ।

ତେଣୁ, ବିଧାତାଙ୍କର ବରାଦ ଅନୁସାରେ ବଙ୍ଗାଳି ଘରର ପିଲାମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟରେ ବ୍ୟାକରଣ, ଅଭିଧାନ ଏବଂ ଭୂଗୋଳପ୍ରସଙ୍ଗ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଅଧିକ କିଛିହେଲେ ପଢ଼ିବାକୁ ନଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ପରି ହତଭାଗ୍ୟ ହୁଏତ ଆଉ କେଉଁଠିହେଲେ ନଥିବେ। ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ପିଲାମାନେ ଯେଉଁ ବୟସରେ ନବୋନ୍ମେଷିତ ଦନ୍ତ ସହିତ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଆଖୁ ଖାଇ ପାରୁଛନ୍ତି, ସେହି ବୟସରେ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗାଳି ପିଲା ସ୍କୁଲଘରର ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ଲୁଗାକୁଞ୍ଚ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ନିଜର ଦୁଇଟି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଖର୍ବାକାର ଚରଣକୁ ହଲାଇ ହଲାଇ କେବଳ ବେତଟାକୁ ହିଁ ହଜମ କରୁଛି, ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କଟୁ ଗାଳିଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ସେଥିରେ ଆଉ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ମସଲା ମଧ୍ୟ ମିଶିନାହିଁ ।

ସେଥିରୁ ମାତ୍ର ଏପରି ଫଳ ଫଳୁଛି ଯେ, ସକଳ ଦିଗରୁ ହଜମ-ଶକ୍ତିଟିର ହ୍ରାସ ହିଁ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଖେଳବୁଲ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ଆହାରର ଅଭାବରେ ବଙ୍ଗସନ୍ତାନର ଶରୀରଟା ଯେପରି ଭାବରେ ଅପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି, ମାନସିକ ପାକଘରଟା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପରିଣତିଲାଭ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଆମେ ଯେତେ ବି.ଏ, ଏମ୍.ଏ, ପାସ୍ କରି ଯେତେ ଯେତେ ବହି ଗିଳିବାରେ ଲାଗିଛୁ, ଆମର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ସେହି ଅନୁପାତରେ ବଳିଷ୍ଠ ତଥା ପରିପକ୍ୱ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ମୁଠା ଟାଣ କରି ସେପରି କିଛି ଧରି ପାରୁନାହିଁ, ସେପରି ଯୋଗ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତମ କରି ସେପରି କିଛି ଗଢ଼ି ମଧ୍ୟ ପାରୁନାହିଁ । ସେପରି ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ କରି ମୋଟେ କିଛିହେଲେ ଛିଡ଼ା କରି ପାରୁନାହିଁ । ଆମର ଯାବତୀୟ ମତାମତ ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଏବଂ ଆଚାର-ଅନୁଷ୍ଠାନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜଣେ ସାବାଳକ ପରି ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ଆମେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି, ଆଡ଼ମ୍ବର ଏବଂ ଆସ୍ଫାଳନ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ମାନସିକ ଦୈନ୍ୟକୁ ଢାଙ୍କି ରଖିବାଲାଗି ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଉ ।

ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି, ସେହି ଶୈଶବକାଳରୁ ହିଁ ଆମକୁ ଦିଆ ଯାଉଥିବା ଶିକ୍ଷାରେ କୌଣସି ଆନନ୍ଦ ନଥାଏ । କେବଳ ଯେତିକି ମାତ୍ର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ଆମକୁ ସେତିକି କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ କାମ ସିନା ଚଳିଯାଏ, ମାତ୍ର କୌଣସି ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ଖାଲି ପବନଦ୍ୱାରା ପେଟ କଦାପି ଭରେନାହିଁ, ଆହାରଦ୍ୱାରା ହିଁ ଭରେ; ମାତ୍ର, ଆହାରଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ହଜମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ହାଉଆ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି, ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷାପୁସ୍ତକକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ହଜମ କରିବା ପାଇଁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ଖୁସୀ ହୋଇ ପଢୁ ପଢୁ ପଢ଼ିବାର ଶକ୍ତିଟି ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ; ଗ୍ରହଣଶକ୍ତି, ଧାରଣଶକ୍ତି, ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ବଳଯୁକ୍ତ ହେଉଥାଆନ୍ତି ।

ମାତ୍ର, ଏହି ମାନସିକଶକ୍ତି-ହ୍ରାସକାରୀ ନିରାନନ୍ଦ ଶିକ୍ଷାର କବଳରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇବା ଯେ କିପରି ସମ୍ଭବ ହେବ, ସେହି ବିଷୟରେ କିଛି ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରି ହୁଏନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ କଥାଟି ହେଲା, ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ହେଉଛି ଅତିମାତ୍ରାରେ ଗୋଟିଏ ବିଜାତୀୟ ଭାଷା । ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ ଓ ପଦବିନ୍ୟାସର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ ଭାଷାଟି ସହିତ ତାହାର ଆଦୌ କୌଣସି ମେଳ ନାହିଁ । ପୁଣି, ଭାବବିନ୍ୟାସ ଓ ବିଷୟ-ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀ । ଆଗରୁ ପଛଯାଏ ଆଦୌ ଗୋଟିଏ କିଛି ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ ନୁହେ ଏବଂ ତେଣୁ କୌଣସି ଧାରଣା ଜନ୍ମିବା ଆଗରୁ ହିଁ ମୁଖସ୍ଥ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା, ମୋଟେ ଚୋବାଇ ଗିଳି ଦେବାର ଫଳଟି ଯାହା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ମନେକର, କୌଣସି ଏକ ଶିଶୁପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ hay-making ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଆଖ୍ୟାନ ଅଛି; ଗୋଟିଏ ଇଂଲଣ୍ଡ-ଦେଶୀ ପିଲା ପାଇଁ ସେଇଟି ଖୁବ୍ ପରିଚିତ, - ଏବଂ ତେଣୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦଦାୟକ; ଅଥବା snowball ଖେଳରେ Charlie ଓ Katieଙ୍କ ଭିତରେ ଯେ କିପରି ଏକଦା ଏକ କଳହ ଲାଗି ଯାଇଥିଲା, ସେହି ବୃତାନ୍ତଟି ଜଣେ ଇଂରେଜ ପିଲା ନିମନ୍ତେ ଖୁବ୍ କୌତୁକଜନକ; ମାତ୍ର ଆମ ପିଲାମାନେ ଯେତେବେଳେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ଫୁଟି ଉଠିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ, ମନରୂପକ ପରଦା ଉପରେ ସେମାନେ ଆଦୌ କିଛିହେଲେ ଦେଖି ପାରନ୍ତିନାହିଁ; ଏବଂ ତେଣୁ, କେବଳ ଅନ୍ଧ ପରି ହାତ ଅଣ୍ଡାଳି ଅଣ୍ଡାଳି ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

ପୁନଶ୍ଚ, ତଳ କ୍ଲାସ୍‌ମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ

ଭିତରୁ କେହି କେହି ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାସ୍ କରିଥାନ୍ତି ବା ଆଉକିଏ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ଫେଲ୍ ବି ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା, ଭାବ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ଆଦୌ ସୁପରିଚିତ ନଥାଏ । ସେହିମାନେ ହିଁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସହିତ ଆମର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ଘଟାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଭଲ ବଙ୍ଗଳା ଜାଣିନଥାନ୍ତି, ଭଲ ଇଂରାଜୀ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ନଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ କେବଳ ଏହି ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ରହିଥାଏ ଯେ, ପିଲାମାନଙ୍କୁ କିଛି ଶିଖାଇବା ଅପେକ୍ଷା ଭୁଲାଇଦେବା ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଅଧିକ ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସେମାନେ ସେଥିରେ ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ମାତ୍ର, ବିଚାରା ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ ଦୋଷ ଦେଇ ହେବନାହିଁ । Horse is a noble animal - ଏହି କଥାଟିକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ହେଲେ ବଙ୍ଗଳାଟା ଆଦୌ ଠିକ୍ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, ଇଂରାଜୀଟା ମଧ୍ୟ ଭାରି ବଙ୍କା ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ, କିପରି ସେଇଟିକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରିବ, କହିଲେ ! ଘୋଡ଼ା ଗୋଟିଏ ମହତ୍ ଜନ୍ତୁ, ଘୋଡ଼ା ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରକାରର ଜନ୍ତୁ, ଘୋଡ଼ାନାମକ ଜନ୍ତୁଟି ଖୁବ୍ ଭଲ, - ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସିଟାରେ ହିଁ ମନ ବୋଧ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, - ତେଣୁ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟାଏ କ'ଣ ଯେକୌଣସି ମତେ କହିଦେବା ବେଶ୍ ସୁବିଧାଜନକ ହୋଇଯାଏ । ଆମେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଶିଖୁଥିବାର ପ୍ରଥମ କାଳଟିରେ ଏହିଭଳି କେତେ କ'ଣକୁ ଯେ ଚଳାଇ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ, ତାହାର କୌଣସି ସୀମା ନାହିଁ । ଫଳରେ, ସେହି ଅଳପ ବୟସରେ ଆମେ ଯେଉଁ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା କରିଥାଉ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଏତେବେଶୀ ସାମାନ୍ୟ ଓ ସେଥିରେ ଏତେ ଏତେ ଭୁଲ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ ଯେ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ରସ ଆକର୍ଷଣ କରିନେଇ ପାରିବା ପିଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଯାଏ, - ସେପରି ହେଉ ବୋଲି କେହି କଦାପି ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରି ନଥାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମାଷ୍ଟର ଏବଂ ଛାତ୍ର ଦୁଇ ପକ୍ଷ ହିଁ କହିଥାଆନ୍ତି, - ଆମର ରସ ଦରକାର ନାହିଁ, ଟାଣିଟୁଣି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ବାହାର କରିନେଇ ପାରିଲେ ଏଥିରୁ ନିଷ୍କୃତିଟାଏ ମିଳିଯିବ, ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ ହୋଇଯିବ, - କୋଉ ଅଫିସ୍‌ରେ ଚାକିରି ଜୁଟିଯିବ । ସଚରାଚର ଯେଉଁ ଅର୍ଥଟି ବାହାରେ, ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଖୁବ୍ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେବ:

ଅର୍ଥମନର୍ଥ ଭାବୟ ନିତ୍ୟମ୍
ନାସ୍ତି ତତଃ ସୁଖଲେଶଃ ସତ୍ୟମ୍ ।

ଅର୍ଥକୁ ଅନର୍ଥ ବୋଲି ଜାଣିବା, - ସେଥିରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ତେବେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟରେ ଆଉ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ବାକୀ ରହିଲା ? ସେମାନେ ଯଦି କେବଳ ବଙ୍ଗଳା ଶିଖନ୍ତେ, ତେବେ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ପଢ଼ି ପାରୁଥାନ୍ତେ । ଯଦି ଆଦୌ କିଛି ଶିଖୁ ନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଅନ୍ତତଃ ଖେଳିବା ପାଇଁ ସମୟ ପାଇ ପାରନ୍ତେ: ଗଛ ଚଢ଼ନ୍ତେ, ପାଣି ଭିତରକୁ ଡିଅଁନ୍ତେ, ଫୁଲ ଛିଣ୍ଡାନ୍ତେ, ପ୍ରକୃତିଜନନୀଙ୍କ ଉପରେ ସହସ୍ର ପ୍ରକାରର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କରି ଶରୀରକୁ ପୁଷ୍ଟ କରନ୍ତେ, ମନକୁ ଉଲ୍ଲସିତ କରନ୍ତେ ଏବଂ ଶୈଶବ-ପ୍ରକୃତିର ପରିତୃପ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତେ । ଏବଂ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବାକୁ ଯାଇ ଶିଖିବା ହେଉନାହିଁ କିମ୍ବା ଖେଳିବାଟା ମଧ୍ୟ ହେଉନାହିଁ । ପ୍ରକୃତିଦେବୀଙ୍କର ସତ୍ୟରାଜ୍ୟଟିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅବକାଶ ମିଳୁନାହିଁ, ସାହିତ୍ୟର କଳ୍ପନାରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଦ୍ୱାରଟି ମଧ୍ୟ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି। ଅନ୍ତର ଭିତରେ ତଥା ବାହାରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଉଦାର ଏବଂ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ବିହାରକ୍ଷେତ୍ର ରହିଛି, ଯେଉଁଠାରୁ କି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ, ବଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ଯେଉଁଠାରେ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ, ନାନା ରୂପ, ନାନା ଗନ୍ଧ, ବିଚିତ୍ର ଗତି ଓ ଗୀତି, ପ୍ରୀତି ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ସର୍ବଦା ହିଲ୍ଲୋଳିତ ହୋଇ ଆମକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗସଚେତନ ଏବଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଶିତ କରି ଆଣିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ସେହି ଦୁଇଟିଯାକ ମାତୃଭୂମିରୁ ନିର୍ବାସିତ କରାଇ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ କେଉଁ ବିଦେଶୀ ବନ୍ଦୀଶାଳା ଭିତରେ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଉଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ପିତାମାତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ନେହର ସଞ୍ଚାର କରିଛନ୍ତି, ଜନନୀର କୋଳଟିକୁ କୋମଳ କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆକୃତିରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଗୃହର ସମସ୍ତ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ଅଧିକାର କରି ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଆପଣାର ଖେଳିବା ନିମନ୍ତେ ତଥାପି ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ପାଆନ୍ତିନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠି ନିଜର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାକୁ ଯାପନ କରିବାକୁ ହେଉଛି - ଏହି ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅଭିଧାନ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆବଦ୍ଧ ରହିବାକୁ ପଡୁଛି । ଯାହା ଭିତରେ ଜୀବନ ନାହିଁ, ଆନନ୍ଦ ନାହିଁ, ଅବକାଶ ନାହିଁ, ନବୀନତା ନାହିଁ, ହଲି ଦୋହଲି ବସିବା ପାଇଁ ତିଳେ ହେଲେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, - ସେହି ତାହାରି ଅତି ଶୁଷ୍କ କଠିନ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତାଟି ମଧ୍ୟରେ । ଏଥିରୁ କ'ଣ ସେହି ପିଲାଟି କେବେହେଲେ ମାନସିକ ପୋଷଣ, ଚିତ୍ତର ପ୍ରସାର ଏବଂ ଚରିତ୍ରର ବଳିଷ୍ଠତା ଲାଭ କରି ପାରିବ ? ସିଏ ବିଚରା ତା' ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ପାଣ୍ଡୁବର୍ଣ୍ଣ, ରକ୍ତହୀନ, ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା ଭିତରେ ରହିଯାଉଛି ସିନା ! ସିଏ କ'ଣ କେବେହେଲେ ବୟସରେ ବଡ଼ ହେବାପରେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଖଟାଇ କିଛି ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ଭବ କରିପାରିବ, ନିଜ ବଳକୁ ଖଟାଇ ବାଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିବ, ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ତେଜ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ମଥାକୁ ଉଚ୍ଚ କରି ରଖିପାରିବ ? ସିଏ କ'ଣ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ପାଠ ମୁଖସ୍ଥ କରିବାକୁ, ନକଲ କରିବାକୁ ଓ ଗୋଲାମୀ କରିବାକୁ ହିଁ ବାଧ୍ୟ ହେଉନାହିଁ ?

ଗୋଟିଏ ବୟସରୁ ଆଉଗୋଟିଏ ବୟସ ଯାଏ ଅବଶ୍ୟ ଏକ ଯୋଗସୂତ୍ର ସର୍ବଦା ରହିଛି । ଯୌବନକାଳଟି ଯେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ପରିଣତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ, ସେହି କଥାଟିକୁ ପୁନର୍ବାର କହିବାଲାଗି ଆଦୌ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଯୌବନରେ ସହସା ନିଜର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରକେ ଯେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ, ସେଇଟି ଆସି ହାତପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଯାଏ, ସେକଥା ନୁହେଁ, - ଜୀବନର ଯଥାର୍ଥ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ଆମ ଶରୀରର ହସ୍ତପଦ ପରି ଆମ ଜୀବନଟି ସହିତ ହିଁ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ପୋଖତ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଆଦୌ କୌଣସି ସାମଗ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରୟୋଜନ ସମୟରେ ଆମେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନଙ୍କର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାରରେ ବଜାରକୁ ଯାଇ କିଣି ମଧ୍ୟ ଆଣି ପାରିବା ।

ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଏବଂ କଳ୍ପନାଶକ୍ତି, ଆମର ଜୀବନଯାତ୍ରାର ନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ ଯେ ଦୁଇଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଶକ୍ତି, ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟପରି ମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ହେଲେ ସେହି ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥକୁ ଜୀବନରୁ କଦାପି ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ତେଣୁ, ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ଚିନ୍ତା ଏବଂ କଳ୍ପନାର ଚର୍ଚ୍ଚା ନକଲେ ପ୍ରୟୋଜନ ସମୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ ହାତ ପାଖରେ ପାଇ ହେବନାହିଁ, ଏଇଟି ଗୋଟିଏ ଖୁବ୍ ଜଣାଶୁଣା କଥା ।

କିନ୍ତୁ, ଆମର ଏହି ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷାରେ ସେହି ପଥଟି ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଛି । ଆମକୁ ଦୀର୍ଘକାଳ ନିମନ୍ତେ କେବଳ ଭାଷାଶିକ୍ଷାରେ ହିଁ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାକୁ ପଡୁଛି। ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଯେ, ଇଂରାଜୀ ହେଉଛି ଏକ ବିଦେଶୀ ଭାଷା ଏବଂ ଆମ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଏତେବେଶୀ ଅଳ୍ପଶିକ୍ଷିତ ଯେ, ଭାଷା ସହିତ ଭାବଗୁଡ଼ିକ ମଧ ସହଜରେ ଆମ ମନଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି, ଇଂରାଜୀ ଭାବଗୁଡ଼ିକ ସହିତ କିଛିତ୍ ପରିମାଣରେ ପରିଚୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଦୀର୍ଘକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ନିଜର ଉପଯୁକ୍ତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଉ ନଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ଏବଂ କଲେଜର ପ୍ରଥମ ଦୁଇବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଚଳି ପାରିବାଭଳି ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଶିଖିନେଇ ହୁଏ; ଏବଂ ତା'ପରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବି.ଏ, କ୍ଲାସ୍‌ରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବହି ଓ ଗୁରୁତର ଚିନ୍ତା ଦାବୀ କରୁଥିବା ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଆଣି ଆମ ଆଗରେ ଧରାଇ ଦିଆଯାଏ, - ସେତେବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଭଲ କରି ଆୟତ୍ତ କରିବାର ସମୟ ନଥାଏ, ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ନଥାଏ । ତେଣୁ, ସବୁକିଛିକୁ ଏକାଠି ଗୋଳେଇ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡାମାନ ତିଆରି କରି କେବଳ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରାସରେ ଗିଳି ପକାଇବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ମୁଁ ପଢୁଛି ଅଥଚ ତା' ସହିତ କିଛି ଭାବୁନାହିଁ, - ତାହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯେ, ସ୍ତୂପଟି ଉଞ୍ଚା ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ମାତ୍ର ଆଦୌ କିଛି ନିର୍ମାଣ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଇଟା ଓ ଚୂନ, କଡ଼ି ଏବଂ ବରଗା, ବାଲି, ସବୁକିଛି ପର୍ବତ ପ୍ରମାଣେ ଉଚ୍ଚ ହେବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ହୁକୁମ ଆସିଯାଉଛି ଯେ ଗୋଟାଏ ତିନିମହଲା ଛାତ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାପରେ ଆମେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଉପକରଣସ୍ତୂପଟିର ଶିଖରକୁ ଉଠିଯାଇ ତାହାର ଉପରିଭାଗଟିକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସମତଳ କରି ଦେଉଛୁ ଏବଂ ସେଇଟା ହିଁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଗୋଟିଏ ଛାତପରି ଦିଶିଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ସେଇଟାକୁ କ'ଣ ଏକ ଅଟ୍ଟାଳିକା ବୋଲି କୁହାଯିବ ? ତା' ଭିତରେ ପବନ ଓ ଆଲୋକ ପ୍ରବେଶ କରିବାର କୌଣସି ପଥ ରହିଥିବ କି, ତା' ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟଚିରଜୀବନ ବାସ କରିବା ଭଳି କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ରହିପାରିବ କି, ତାହା ଆମକୁ ବହିଃସଂସାରର ପ୍ରଖର ଉତ୍ତାପ ଏବଂ ଅନାବରଣର ପ୍ରକୋପରୁ ସତକୁ ସତ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ କି ଏବଂ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଶୃଙ୍ଖଳା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସୁଷମା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ କି ?

ମାଲମସଲା ଗୁଡ଼ିଏ ଯେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଜମା ହେଉଛି, ସେଥିରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; ଗୋଟିଏ ମାନସିକ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମାଣ ନିମନ୍ତେ ଏତେ ପରିମାଣର ଇଟା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରଞ୍ଜାମ ଆଗରୁ କେବେହେଲେ ଆମ ଆୟତ୍ତକୁ ଆସିନଥିଲା । ମାତ୍ର, ସଂଗ୍ରହ କରିବାଟା ହିଁ ଶିଖିଗଲେ ଯେ ନିର୍ମାଣ କରିବାଟି ମଧ୍ୟ ଶିଖି ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଉଛି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭୁଲ୍ ହୋଇଯାଉଛି; ଯେତେବେଳେ ଯୁଗପତ୍ ଭାବରେ ସଂଗ୍ରହ ଓ ନିର୍ମାଣ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ, ସେତିକିବେଳେ ଯାଇ ପ୍ରକୃତରେ ଆଦୌ କିଛି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ।

ଅର୍ଥାତ୍, ଯେତେବେଳେ ସଂଗ୍ରହଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟଟି ହାତକୁ ଆସୁଛି, ଆମକୁ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ତାହାର ବ୍ୟବହାରଟି ଜଣାଥିବା ଉଚିତ, ତାହାର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟଟି ମଧ୍ୟ ମିଳିଥିବା ଉଚିତ, - ଜୀବନର ଅର୍ଜନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳଟି ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ିହୋଇ ଯାଉଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, - ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଆଡ଼େ କ୍ରମେ ବୟସରେ ବଡ଼ ହେଉଛି ଏବଂ ସେ ଅର୍ଜନ କରୁଥିବା ବିଦ୍ୟା ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଯାଇ ଜମା ହେଉଛି, - ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଭଣ୍ଡାରଟି ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ପାକଯନ୍ତ୍ର ଆଉଗୋଟିଏ ଆଡ଼େ ଆପଣାର ଜାରକରସ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ପକାଉଛି, - ଆମ ଦେଶରେ ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଅଭୂତପୂର୍ବ କାଣ୍ଡ ହିଁ ଚାଲିଛି ।

ଶ୍ରୀ ... ଲାଇବ୍ରେରୀ ... ★

ତେଣୁ, ଯଦି ପିଲାକୁ ମଣିଷ କରିବା କଥା, ତେବେ ତା' ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ତାହାକୁ ମଣିଷ କରି ଆଣିବାକୁ ହେବ, ନହେଲେ ସିଏ ପିଲା ହୋଇ ରହିଯିବ, ଆଦୌ ମନୁଷ୍ୟ ହେବନାହିଁ । ତା'ର ସେହି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ କେବଳ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଉପରେ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ନିର୍ଭର ନକରି ତା' ସହିତ ଯଥୋଚିତ ପରିମାଣରେ କଳ୍ପନାଶକ୍ତିର ସ୍ୱାଧୀନ ପରିଚାଳନାର ଏକ ଅବସର ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସକାଳଠାରୁ ସଞ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଲଙ୍ଗଳ ଦେଇ ଚଷା ହେଉଥିବ, ମଇ ଦେଇ ଢେଲାଭଙ୍ଗା ହେଉଥିବ, କେବଳ ଠେଙ୍ଗା, ଲାଠି, ମୁଖସ୍ଥ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା - ଆମର ଏହି "ମାନବ-ଜନମ"ଟିକୁ ଆବାଦ କରିନେବାର ଏହି କ୍ଷେତ୍ରଟିରେ, ଆମର ଏହି ଦୁର୍ଲଭ କ୍ଷେତଟିରେ ସୁନା ଫଳାଇବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ, - ଏତିକି ଆଦୌ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ। ସେହି ଶୁଷ୍କ ମାଟି ସହିତ, ଅବିରାମ କର୍ଷଣ-ପୀଡ଼ନ ସହିତ ରସଟି ମଧ୍ୟ ରହିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ। କାରଣ, ମାଟିରେ ଯେତେ ବଳ ରହିଥିବ, ଧାନ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଭଲ ଫଳିବ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ସମୟ ବି ଆସି ପହଞ୍ଚେ, ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରଟି ନିମନ୍ତେ ବୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ। ସେହି ସମୟଟି ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ ତା'ପରେ ହଜାରେ ଥର ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ମୋଟେ ସେତେ ଭଲ ସୁଫଳ ମିଳେନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେହିପରି, ବୟୋବିକାଶର ମଧ୍ୟ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ସମୟ ରହିଛି, ଯେତେବେଳେ କି ଜୀବନ୍ତ ଭାବ ତଥା ନବୀନ ନାନା କଳ୍ପନା ଜୀବନର ପରିଣତି ଓ ସରସତା ସାଧନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟର ଆକାଶରୁ ବେଶ୍ ଭଲ କରି ଅସରାଏ ମେଘ ବରଷିଯାଇ ପାରେ, ତେବେ "ଧନ୍ୟ ରାଜା ପୁଣ୍ୟ ଦେଶ" ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ କହିହୁଏ । ନବୋନ୍ମେଷିତ ହୃଦୟାଙ୍କୁର ଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ଧକାରପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତୃଭୂମିରୁ ବିପୁଳ ପୃଥିବୀ ଓ ଅନନ୍ତ ନୀଳାମ୍ବର ଆଡ଼କୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମସ୍ତକଟିକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଥାଆନ୍ତି, ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଜନ୍ମାନ୍ତଃପୁରର ଦ୍ୱାରଦେଶକୁ ଆସି ବହିଃସଂସାରଟି ସହିତ ସେଗୁଡ଼ିକର ନୂତନ ପରିଚୟଟିଏ ହେଉଥାଏ, ଯେତେବେଳେ ନବୀନ ବିସ୍ମୟ, ନବୀନ ପ୍ରୀତି ଓ ନବୀନ କୌତୂହଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ହିଁ ଆପଣାକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଦେଉଥାନ୍ତି, ଯଦି ସେତେବେଳେ ଭାବରୂପୀ ସମୀରଣ ତଥା ଚିରାନନ୍ଦଲୋକରୁ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକ ଏବଂ ଆଶୀର୍ବାଦଧାରା ନିପତିତ ହୋଇପାରେ, ତେବେଯାଇ ତାହାର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଯଥାସମୟରେ ସଫଳ, ସରସ ଓ ପରିଣତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର, ଯଦି ସେହି ସମୟରେ କେବଳ ଶୁଷ୍କ ଧୂଳି ଓ ତପ୍ତ ବାଲୁକା, କେବଳ ନୀରସ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ବିଦେଶୀ ଅଭିଧାନ ତାହାକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରହେ, ତେବେ ପରେ ମୁଷଳଧାରାରେ ମେଘ ବରଷିଲେ ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟର ନବ ନବ ଜୀବନ୍ତ ସତ୍ୟ, ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନା ଏବଂ ଉନ୍ନତ ଭାବରାଜିକୁ ନେଇ ଯେତେ ଡାହାଣ ଏବଂ ବାମ ଉଭୟ ପଟକୁ

ଫୋପାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ଆଉ ଆଦୌ ସେଭଳି ସଫଳତା ମିଳେନାହିଁ, ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଜୀବନୀଶକ୍ତି ତା' ଜୀବନ ଭିତରେ ଆଉ ସେପରି ସହଜ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ଆଣି ପାରେନାହିଁ ।

ଆମର ସେହି ନୀରସ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଜୀବନର ସେହି ମାହେନ୍ଦ୍ରକ୍ଷଣଟି ଅତୀତ ହୋଇଯାଏ । ଆମେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ କୈଶୋର ଏବଂ କୈଶୋରରୁ ଯୌବନ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଥାର ବୋଝକୁ ନେଇ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଉ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ କେବଳ ମଜୁରି କରି ମରୁ, ପିଠିର ମେରୁଦଣ୍ଡ ବଙ୍କା ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ଏବଂ, ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଇଂରାଜୀ ଭାବରାଜ୍ୟରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ କରୁ, ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ଆଉ *ଯଥାର୍ଥ* ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସହିତ ବିଚରଣ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ହୁଏତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରେ ବୁଝି ପାରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତଥାପି ମର୍ମତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆକର୍ଷିତ କରିନେଇ ପାରୁନାହିଁ । ବକ୍ତୃତାରେ ଏବଂ ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହାର କରୁ, କିନ୍ତୁ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶି ବର୍ଷ ଧରି ଆମେ ଯେଉଁସବୁ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିଥାଉ, ଆମ ଜୀବନ ସହିତ ତାହାର କୌଣସି ରାସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ ଏବଂ ଆମର ମନଟା ଗୋଟିଏ ଅତି ବିଚିତ୍ର ଚେହେରା ଧରି ଗଠିତ ହୋଇ ଆସିବାକୁ ବାଧ ହୁଏ । ଆମେ ଶିକ୍ଷା କରିଥିବା ଭାବନା ଓ ବିଚାରଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ଅଟାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ କାଳକ୍ରମେ ଝରି ବି ପଡ଼ନ୍ତି । ଅସଭ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଯେପରି ରଙ୍ଗ ବୋଳି ହୋଇ ପ୍ରସାଧନମାନ ପିନ୍ଧି ପରମ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଓ ଲାବଣ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ପକାନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବରେ ଆମ ବିଲାତୀ ବିଦ୍ୟାଟାକୁ ଆମେ ଦେହ ଉପରେ ଲେପି ହୋଇ ଦମ୍ଭ ଦେଖାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାଦ ପକାଇ ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଥାଉ, - ଆମର ଯଥାର୍ଥ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୀବନଟି ସହିତ ତାହାର ପ୍ରକୃତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧ ହିଁ ରହିଥାଏ । ଯେପରି ଅସଭ୍ୟ ରାଜାମାନେ କେତେଟା ଶସ୍ତା ବିଲାତୀ କାଚମାଳି ଓ କଣ୍ଠି ପ୍ରଭୃତି ନେଇ ଶରୀରର ଯେଉଁଠି ମନ ସେଠି ଝୁଲାଇ ପିନ୍ଧିଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ନାନା ଅଯଥା ସ୍ଥାନରେ ବିଲାତୀ ସାଜସଜ୍ଜାଗୁଡ଼ିକୁ ମଣ୍ଡାଇ ରଖିଥାନ୍ତି, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯେ ଗୋଟାଏ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ ହିଁ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ସେକଥା ଆମେ ନିଜେ ହିଁ ଆଦୌ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଏବଂ, ଏକଥାରେ କାହାକୁ ହସୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ଆମେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଇଉରୋପୀୟ ଇତିହାସରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଜିରକୁ ଦୁହିଁ ଆଣି ଦେଖାଇବାରେ ଲାଗିଯାଉ ।

ତେଣୁ, ଯଦି ସେହି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ଭାଷାଶିକ୍ଷା ସହିତ ଭାବଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁଥାନ୍ତା ଏବଂ ଭାବଟି ସହିତ ସମସ୍ତ ଜୀବନଯାତ୍ରାଟି ମଧ୍ୟ ନିୟମିତ ହୋଇଯାଇ ପାରନ୍ତା, ତେବେ ଆମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନଟିରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଯଥାର୍ଥ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପାରୁଥାନ୍ତା, ଆମେ ଜଣେ ଜଣେ ସହଜ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତୁ ଏବଂ ସବୁ ବିଷୟରେ ଏକ ଯଥାଯଥ ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ରହି ପାରୁଥାନ୍ତା ।

ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିନ୍ତା କରି ଏହି କଥାଟିକୁ ବୁଝିପାରିବା ଯେ, ଆମେସବୁ ଯେଉଁ ଧାରାଗୁଡ଼ିକରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚିବା, ଆମେ ଲାଭ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷାଟି ତାହାର ମୋଟେ ଅନୁପାତିକ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ, ଆମେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଘରଟିରେ ବାସ କରିବୁ, ସେହି ଘରର ଉନ୍ନତ ଚିତ୍ରଟି ଆମ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକରେ ଆଦୌ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇନାହିଁ, ଯେଉଁ ସମାଜଟି ଭିତରେ ଆମକୁ ଜୀବନସାରା ରହିବାକୁ ହେବ, ସେହି ସମାଜର କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଆମର ଏହି ନୂତନ ଶିକ୍ଷାପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକରେ ମୋଟେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବନାହିଁ, - ଆମର ପିତାମାତା, ସୁହୃତ୍ ବନ୍ଧୁମାନେ, ଭାଇ ଏବଂ ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଆମେ ସେଗୁଡ଼ିକରେ କେବେହେଲେ ଦେଖି ପାରିବାନାହିଁ, - ଆମ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସେହି ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଆମର ଏହି ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀ, ନିର୍ମଳ ପ୍ରଭାତ ଓ ସୁନ୍ଦର ସନ୍ଧ୍ୟା, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ଦେଶଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ସଙ୍ଗୀତ ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱନିତ ହେଉନାହିଁ, - ସେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିବା ଯେ, ଆମର ଏହି ଶିକ୍ଷାଟି ସହିତ ଆମ ଜୀବନର କୌଣସି ନିବିଡ଼ ମିଳନ ଘଟିବାର ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ଭାବନା ହିଁ ନାହିଁ । ଦୁହିଁଙ୍କ ମଝିରେ ଏକ ବ୍ୟବଧାନ ଅବଶ୍ୟ ରହିବ ଏବଂ ଆମର ଏହି ଶିକ୍ଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଅଭାବର କଦାପି ପୂରଣ ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଆମ ସମଗ୍ର ଜୀବନଟିର ଚେରଗୁଡ଼ିକ ଲାଗି ରହିଛି, ସେଠାରୁ ହୁଏତ ଶହେ ହାତ ଦୂରରେ ଯାଇ ଆମ ଶିକ୍ଷାର ବୃଷ୍ଟିଧାରାଟି ବରଷିବାରେ ଲାଗିଛି, ଆମ ଜୀବନର ଶୁଷ୍କତାକୁ ଦୂର କରିବାରେ ତାହା ଆଦୌ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାକୁ ଲାଭ କରିବାରେ ତାହା ଆଦୌ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଉନାହିଁ, ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାକୁ ଲାଭ କରିବାରେ ଆମର ଆଜନ୍ମ ବିତିଯାଉଛି, ତାହା ଆମକୁ କେବଳ କୌଣସି କିରାନିଗିରି କିମ୍ବା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସାୟ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୋଗୀ କରୁଛି ସତ, ମାତ୍ର ଆମେ ଅର୍ଜିତ ସବୁଯାକ ବିଦ୍ୟାକୁ ଗୋଟାଏ ସିନ୍ଦୁକ ଭିତରେ ନେଇ ରଖିଦେଉଛୁ। ସେହି ସିନ୍ଦୁକ ଉପରେ ଆମେ କାମ କରୁଥିବା ଅଫିସ୍‌ର ଚାଦରଗୁଡ଼ାକ ହୁଏତ ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ରଖାଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ ସେହି ବିଦ୍ୟାର ଆମ ଆଠପହରୀ ଜୀବନରେ କୌଣସି ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ହେତୁ ହିଁ ଏଭଳି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଭାବରେ ଘଟିବାରେ ଲାଗିଛି । ସେଥିଲାଗି ଆମର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ସେମାନଙ୍କର ପୁସ୍ତକଜଗତଟି ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ରହିଛି ଓ ବସତିଜଗତଟି ଏକାବେଳେକେ ଆଉ ଏକ ପାଖରେ ଯାଇ ରହିଛି ଏବଂ ମଝିରେ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଅଭିଧାନମାନେ ହିଁ ସେତୁର କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଉଛନ୍ତି । ତେଣୁ, ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ୟୁରୋପୀୟ ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରୁଛି ସିନା, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ସେହି ସବୁଦିନର କୁସଂସ୍କାରଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ଯତ୍ନର ସହିତ ଆବୋରି ରଖୁଛି, ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶଟାକୁ ମୁହଁରେ ପ୍ରଚାର କରୁଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଅଧୀନତାର ଶତସହସ୍ର ବୁଢ଼ିଆଣୀ ଜାଲରେ ନିଜକୁ ତଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଏବଂ ଦୁର୍ବଳ କରି ପକାଉଛି, ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ବିଚିତ୍ର ନାନା ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମ୍ଭୋଗ କରୁଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ସେହି ବିଚାରଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚ ଶିଖରକୁ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଉନ୍ନୀତ କରି ନନେଇ କେବଳ ଧନୋପାର୍ଜନ ତଥା ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତିସାଧନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ହିଁ ନାହିଁ । କାରଣ, ଏହିଭଳି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଆଚରଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ବ୍ୟବଧାନ ରହିଯାଉଛି, ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସଂଲଗ୍ନତା ହିଁ ନାହିଁ ।

ତାହାର ଏହି ପରିଣାମ ହେଉଛି ଯେ, ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଆମେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାକୁ ଶିକ୍ଷା କରୁଛୁ, ଆମେ ବଞ୍ଚୁଥିବା ଜୀବନଟି ନିରନ୍ତର ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ଅର୍ଜିତ ବିଦ୍ୟାଟା ପ୍ରତି ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ ଆମର ଅବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମୁଛି । ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟଟି କେବଳ ଗୋଟିଏ ଭୂଷଣ ଏବଂ ସମସ୍ତ ୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ସେହି ଭୂଷଣ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଆମ ଏଠାରେ ଯାହା ରହିଛି, ତାହା ହେଉଛି ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ସତ୍ୟ ଏବଂ ଆମର ଶିକ୍ଷା ଆମକୁ ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ଆମର ପଥନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଦେଉଛି, ସେହି ଦିଗରେ ସଭ୍ୟତା ନାମକ ଗୋଟିଏ ମାୟାବିନୀ ମହାମିଥ୍ୟାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ଆମର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ଏକ ବିଶେଷ କାରଣବଶତଃ ଯେ ଆମର ଶିକ୍ଷା ଆମଲାଗି ଏପରି ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଯାଉଛି, ସେ କଥାଟିକୁ ନବୁଝି ଆମେ ବୁଝିବାରେ ଲାଗୁ ଯେ, ସ୍ୱୟଂ ସେହି ଶିକ୍ଷାଟି ଭିତରେ ହିଁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଏକ ବୃହତ୍ ନିଷ୍ଫଳତାର କାରଣ ହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛି । ଏହିପରି ଭାବରେ ନିଜର ଏହି ଶିକ୍ଷାକୁ ଆମେ ଯେତିକି ଅଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁ, ଆମ ଶିକ୍ଷାଟି ମଧ୍ୟ ଆମ ଜୀବନପ୍ରତି ସେତିକି ବିମୁଖ ହେଉଥାଏ, ଆମ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ସେଇଟିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ଆଦୌ ପଡ଼ି ପାରେନାହିଁ - ଏହି ରୀତିରେ ହିଁ

ଆମେ ଲାଭ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷା ସହିତ କ୍ରମଶଃ ଆମ ଜୀବନର ଏକ ଗୃହବିଚ୍ଛେଦ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ; ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ତୀବ୍ର ପରିହାସ କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏକ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ତଥା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷାକୁ ନେଇ ଆମର ଜୀବନଯାତ୍ରା ଦୁଇ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସି ଏକତ୍ର ବାସ କରୁଥିବାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରହସନରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଜୀବନର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ସମୟ ଆମେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାକୁ ଲାଭ କରିବାରେ ବ୍ୟତୀତ କରି ଆସିଲୁ, ଯଦି ତାହା ଚିରଦିନ ନିମନ୍ତେ ଆମ ଜୀବନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସଫଳ ହୋଇ ରହିଲା ଓ ଆମକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର କୌଣସି ଶିକ୍ଷାଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖିଲା, ତେବେ ସେଥିରୁ ଆମକୁ ଆଉ କିପରି କୌଣସି ଯଥାର୍ଥ ଶ୍ରେୟ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇ ପାରିବ ?

ତେଣୁ ଆମର ଏହି ଶିକ୍ଷାଟି ସହିତ ଆମ ଜୀବନର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ-ସାଧନ ହିଁ ସଂପ୍ରତି ସର୍ବପ୍ରଧାନ ମନୋଯୋଗର ବିଷୟ ହୋଇ ଆମ ସମ୍ମୁଖରେ ରହିଛି ।

ମାତ୍ର, ସେହି ମିଳନଟିକୁ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ସମ୍ଭବ କରି ପାରିବ ? ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା କରିପାରିବ, ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟ କରିପାରିବ । ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କର ବଙ୍ଗଦର୍ଶନ ଏକ ନୂତନ ପ୍ରଭାତ ପରି ଆମର ଏହି ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଉଦିତ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଏହି ଭୂମିର ସମଗ୍ର ଅନ୍ତର୍ଜଗତ ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ୟୁରୋପର ଦର୍ଶନରେ, ବିଜ୍ଞାନରେ ଓ ଇତିହାସରେ ଯାହା ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏନାହିଁ, ଏପରି କୌଣସି ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ବଙ୍ଗଦର୍ଶନ ଆମ ସମ୍ମୁଖରେ ଆଣି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା କି ? ସେକଥା ଆଦୌ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ବଙ୍ଗଦର୍ଶନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗୋଟିଏ ବଳବାନ୍ ପ୍ରତିଭା ଆମର ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ଆମ ଅନ୍ତଃକରଣର ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ବ୍ୟବଧାନଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲା । ବହୁକାଳ ଅନ୍ତେ ତାହା ପ୍ରାଣ ସହିତ ଭାବର ଏକ ଆନନ୍ଦ-ସମ୍ମିଳନ ଘଟାଇ ପାରିଥିଲା, ପ୍ରବାସୀକୁ ଘର ଭିତରକୁ ଫେରାଇ ଆଣି ଆମର ଏହି ଗୃହଟିକୁ ଉତ୍ସବଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଦେଲା । ଏତେଦିନ ଯାଏ କୃଷ୍ଣ ମଥୁରାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ, କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶିବର୍ଷ କାଳ କେବଳ ଦ୍ୱାରଜଗୁଆଳକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଦୂରରୁ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସମ୍ଭବ ହେଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଦର୍ଶନ ହିଁ ଦୂତପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାଙ୍କୁ ଆମର ଏହି ବୃନ୍ଦାବନଧାମକୁ ନେଇଆସି ପାରିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଘରେ, ଆମ ସମାଜରେ ଓ ଆମର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜ୍ୟୋତି ଆସି ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଆମେ ଆମ ଘରର

ଝିଅଟିକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଓ କମଳମଣିର ପରିଚୟରେ ଦେଖିପାରିଲୁ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଏବଂ ପ୍ରତାପ ବଙ୍ଗବାସୀ ପୁରୁଷକୁ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚତର ଭବଲୋକରେ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଦେଲେ, ଆମ ପ୍ରତିଦିନର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନଟି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମହିମାମୟ ରଶ୍ମି ଆସି ପତିତ ହେଲା।

ବଙ୍ଗଦର୍ଶନ ଯେ ଗୋଟିଏ ଅନୁପମ ନୂତନ ଆନନ୍ଦର ଆସ୍ୱାଦନ ଆଣି ଦେଇଗଲା, ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ସାଂପ୍ରତିକ କାଳର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହିଁ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସାହୀ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଏତିକି ବୁଝିଛନ୍ତି ଯେ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଆମ ପାଇଁ କାମ ଚଳାଇବାର ଭାଷା ସିନା, ମାତ୍ର କଦାପି ଆମ ଭାବପ୍ରକାଶର ଭାଷା ନୁହେଁ । ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେଖି ପାରିଛନ୍ତି ଯେ, ଆମେ ନିଜର ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରୁ ହିଁ ଯେତେ ଏକାନ୍ତ ଯତ୍ନ ଦେଇ କେବଳ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ଶିଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆମର ଦେଶୀୟ ବର୍ତ୍ତମାନର ସବୁଯାକ ସ୍ଥାୟୀ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିଛି । ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଜଣେ ବଙ୍ଗଭାଷୀ କେବେହେଲେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସହିତ ସେତେ ଘନିଷ୍ଠ ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ, ଯାହାବଳରେ କି ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ତା' ମଧ୍ୟରେ ସହଜରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ । ସେହି ଭାଷାଟି ସହିତ ତାଙ୍କର ସେହିଭଳି ନିବିଡ଼ ପରିଚୟ ହୁଏତ ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଜଣେ ବଙ୍ଗବାସୀର ଭାବ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ସେପରି ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ଆଦୌ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିଶେଷ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ବିଶେଷ ସ୍ମୃତି ଆମକୁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥାଏ, ସେହିସବୁ ସଂସ୍କାର ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଆମର ସମଗ୍ର ମନକୁ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଗଠନ ହିଁ ପ୍ରଦାନ କରିଛି, ସେଇଟି କଦାପି ବିଦେଶୀ ଭାଷାଟିକୁ ମାଧମ କରି ଯଥାର୍ଥ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରିବନାହିଁ।

ସୁତରାଂ, ଆମର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ମନ ଭିତରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ବିଷୟରେ ଏକ କାତରତାର ଉଦୟ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ହାୟ ସେହି ଅଭିମାନିନୀ ଭାଷାଟି, ସେଇଟି ପ୍ରକୃତରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ଏତେ ଦୀର୍ଘ କାଳର ଅବହେଳା ପରେ ତାହା ଆହ୍ୱାନଟି ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଗୌରବ ଓ ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବହନ କରି ଜଣେ ଶିକ୍ଷାଭିମାନୀ ଗର୍ବୋଦ୍ଧତ ପୁରୁଷ ପାଖରେ ସିଏ କ'ଣ ଆସି ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବ ? ହେ ସୁଶିକ୍ଷିତ, ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ, ତୁମେ କ'ଣ ଆମମାନଙ୍କର ଏହି ସୁକୁମାରୀ, ସୁକୋମଳ ତରୁଣୀ ଭାଷାଟିର ଯଥାର୍ଥ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଟିକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଜାଣିଛ ? ଏହି ଭାଷାଟିର

କଟାକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହାସ୍ୟ, ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁମ୍ଳାନ କରୁଣା, ଯେଉଁ ପ୍ରଖର ତେଜସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଓ ଯେଉଁ ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି ତଥା ଭକ୍ତି ସ୍ଫୁରିତ ହେଉଛି, ତୁମେ କେବେହେଲେ ବି ତାହାର ଗଭୀର ମର୍ମଟିକୁ ବୁଝିଛ କି, ହୃଦୟ ଭିତରେ କେବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛ କି ? ତୁମେ ହୁଏତ ମନେ କର, ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ମିଲ୍ ଓ ସ୍ପେନ୍ସର୍‌ଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିଛି, ଏତେ ଏତେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିଛି, ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଏପରି ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଓ ମେଧାବୀ ଯୁବାପୁରୁଷ ହୋଇ ପାରିଛି, ଯେତେବେଳେ ହତଭାଗ୍ୟ କନ୍ୟାଭାରଗ୍ରସ୍ତ ପିତାମାନେ ନିଜର କୁମାରୀ କନ୍ୟା ଏବଂ ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ସହିତ ମୋ' ଦୁଆରେ ଆସି ସାଧସାଧନା କରୁଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେହି ଅଶିକ୍ଷିତ, ସାମାନ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଘରେ କଥିତ ହେଉଥିବା ତୁଚ୍ଛ ଭାଷାଟାର ଉଚିତ ଥିଲା ଯେ ମୋ'ର ଇଙ୍ଗିତ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ମୋ'ର ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତା ଓ କୃତକୃତାର୍ଥ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତା । ମୁଁ ଯେ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳାରେ ଲେଖୁଛି, ଏହାଠାରୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଅଧିକ ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମୋ'ର ଅନାୟାସପ୍ରାପ୍ତ ସକଳ ଯଶକୁ ପରିହାର କରି ମୋ'ର କେଡ଼େ ବିରାଟ ଏବଂ ବିଶାଳ ଭାବମାନଙ୍କୁ ଏହି ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ ଅକୁଣ୍ଠ ଚିତ୍ତରେ ବିସର୍ଜନ କରିଦେଉଛି, ସେତେବେଳେ ଜୀର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର ଦୀନ ପାନ୍ଥମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେପରି ସସମ୍ଭ୍ରମ ବାଟ ଛାଡ଼ି ହିଁ ଦିଅନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ମୋ' ସମ୍ମୁଖରୁ ସକଳ ବାଧାବିପତ୍ତିର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଆଡ଼େଇ ଯିବା ହିଁ ଉଚିତ ଥିଲା । ଥରେ ଚିନ୍ତା କଲ, ମୁଁ ତୁମର କେତେ କ'ଣ ଉପକାର କରିବା ସକାଶେ ଆସିଛି, -ମୁଁ ତୁମମାନଙ୍କୁ ପଲିଟିକାଲ୍ ଇକନମି ବିଷୟରେ ବେଶ୍ ଦୁଇ ଚାରିଟା କଥା କହିଦେଇ ପାରିବି, ଜୀବରାଜ୍ୟ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମାଜ ଏବଂ ଆଧାତ୍ମିକ ଜଗତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିପରି ଇଭୋଲୁଶନ୍‌ର ନିୟମ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି, ସେହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିଛି, ତାହାକୁ ତୁମମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଆଦୌ ପୂରାପୂରି ଗୋପନ କରି ରଖିବିନାହିଁ; ମୁଁ ଲେଖିଥିବା, ଐତିହାସିକ ଏବଂ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରବନ୍ଧର ଫୁଟ୍‌ନୋଟ୍‌ରେ ବହୁ ଭାଷାର ଦୁରୂହ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବହୁ ଉକ୍ତି ତଥା ଉଦାହରଣ ସଂଗ୍ରହ କରି ଦେଖାଇ ପାରିବି ଏବଂ ବିଲାତୀ ସାହିତ୍ୟର କେଉଁ ପୁସ୍ତକଟି ସମ୍ପର୍କରେ କେଉଁ ସମାଲୋଚକ କ'ଣ ସବୁ କହିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଆଦୌ ଅଗୋଚର ହୋଇ ରହି ଯିବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ଯଦି ତୁମମାନଙ୍କର ଏହି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚିର-ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷାଟା ଆଦେଶ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ଆଗକୁ ବାହାରି ପଡ଼ି ମୋତେ ଆଦର ସହକାରେ ଡାକି ନନିଏ, ତେବେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ମୋଟେ ଶିଖିବିନାହିଁ, ମୁଁ ଓକିଲାତି କରିବି, ଡ଼େପୁଟୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହେବି, ଇଂରାଜୀ ଖବରକାଗଜରେ ଲୀଡ଼ର୍ ଲେଖିବି, - ଏହାଦ୍ୱାରା ତୁମମାନଙ୍କର କେତେ କ୍ଷତି ହେବ, ତାହାର କୌଣସି ସୀମା ହିଁ ନାହିଁ ।

ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଦେଶର ପରମ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ତାହାର ଏହି ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ଅଥଚ ତେଜସ୍ୱିନୀ ଦୁହିତା ବଙ୍ଗଭାଷା ଆଗକୁ ବାହାରି ପଡ଼ି ଏହିସବୁ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ତନୟଙ୍କର ସମାଦର କରୁନାହିଁ ତଥା ସେହି ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ରାଗ ହେତୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଏପରିକି ସେହି ଭାଷାରେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ମଧ୍ୟ ଲେଖନ୍ତିନାହିଁ, ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କଥା କହିବାରୁ ନିଜକୁ କ୍ଷାନ୍ତ କରି ରଖନ୍ତି ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ବହିଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଅବଜ୍ଞା ହେତୁ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଏଇଟିକୁ ଏକ ଲଘୁ ପାପର ଗୁରୁ ଦଣ୍ଡ ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, ଆମ ବାଲ୍ୟକାଳର ଶିକ୍ଷାରୁ ଆମକୁ ଭାଷା ସହିତ ଆଦୌ କୌଣସି ଭାବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ ଏବଂ, ବୟସ ବଢ଼ିଯିବା ପରେ ଠିକ୍ ତାହାର ବିପରୀତଟି ହିଁ ଘଟିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଭାବ ଅନେକ ଆସେ, ମାତ୍ର ଭାଷା ହିଁ ନଥାଏ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଏକଥା ମଧ୍ୟ କହିଛି ଯେ, ଭାଷାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାବଶିକ୍ଷାଟି ମଧ୍ୟ ଏକତ୍ର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ଇଉରୋପୀୟ ଭାବଗୁଡ଼ିକର ଯଥାର୍ଥ ସଂସର୍ଗ ଲାଭ କରି ପାରୁନାହିଁ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଏବେ ଆମର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଇଉରୋପୀୟ ଭାବସମ୍ପଦ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଅନାଦର ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଅପର ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ, ଠିକ୍ ସେହିପରି, ଭାବ ସହିତ ଆପଣାର ମାତୃଭାଷାକୁ ଏକ ଦୃଢ଼ ସମ୍ବନ୍ଧର ମାଧ୍ୟମରେ ପାଆନ୍ତିନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ମାତୃଭାଷା ଠାରୁ ଦୂରରେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ ଅବଜ୍ଞା ଜାତ ହୋଇଛି । ସେମାନେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଜାଣିନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର ନକରି କହନ୍ତି, "ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କ'ଣ ଆଦୌ କୌଣସି ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରିବ ? ଆମ ଭଳି ଶିକ୍ଷିତ ମନ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଭାଷା ମୋଟେ ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ ।'' ପ୍ରକୃତ କଥାଟି ହେଉଛି, ଅଙ୍ଗୁର ଫଳଟି ଆୟତ୍ତର ଅତୀତ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଖଟା ବୋଲି କହି ଉପେକ୍ଷା କରିବା, - ଆମେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆମ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ତାହାହିଁ କରିଥାଉ ।

ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ଯେପରି ଭାବରେ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ, ଭାବ, ଭାଷା ଏବଂ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ଆମର ଆଉ କୌଣସି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହିପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇ ରହିବା ହିଁ ପରିଣାମ ହୋଇଛି, ଏବଂ ନିଜ ଭିତରେ ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଐକ୍ୟଲାଭ କରି ଆମେ ଆଦୌ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାରୁନାହୁଁ । ଗୋଟିଏ ଗପ ଅଛି ଯେ, ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ଲୋକ ଶୀତମାସ ଗୁଡ଼ିକରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଭିକ୍ଷା

ସଞ୍ଚୟ କରି ଯେତେବେଳେ ନିଜପାଇଁ ଖଣ୍ଡେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର କ୍ରୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥାଏ ଏବଂ ପୁଣି ସାରା ଗ୍ରୀଷ୍ମଟା ଚେଷ୍ଟା କରି ଯେତେବେଳେ ସରୁଆ ପରିଧାନଟିଏ ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରେ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ମାର୍ଗଶିର ମାସର ଅଧାଅଧି ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ତାହାର ଦୈନ୍ୟକୁ ଦେଖିପାରି ଦେବତାଙ୍କ ମନରେ ଦୟା ଜାତ ହେଲା ଓ ତାକୁ ଏକ ବର ମାଗିବାକୁ କହିବାରୁ ଲୋକଟି ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ମୋ'ର ଆଉ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ମୋର ଏହି ଦୁରବସ୍ଥାଟିକୁ ହିଁ ଆପଣ ସମାପ୍ତ କରିଦିଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଯେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଶୀତସମୟରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛି, ଏହି କଥାଟିକୁ ଯଦି ଆପଣ ଦୟା କରି ସଂଶୋଧନ କରିଦେବେ, ତେବେ ତାହାରିଦ୍ୱାରା ହିଁ ମୋ' ଜୀବନଟା ସାର୍ଥକ ହୋଇଯିବ।"

ଆମେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା । ଆମର ଦୁରବସ୍ଥାଟି ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ପାରିଲେ ଯାଇ ଆମର ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ହେବ । ଶୀତ ସମୟରେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର, ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବେଳେ ଗ୍ରୀଷ୍ମବସ୍ତ୍ର,- ଏତିକି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ଏତେ ଦୈନ୍ୟ ଭୋଗ କରୁଛୁ। ନଚେତ୍ ସବୁକିଛି ହିଁ ରହିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ବିଧାତାଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ବରଟିକୁ ମାଗିବା, ଆମକୁ ଭୋକ ସମୟରେ ଅନ୍ନ, ଶୀତ ସମୟରେ ବସ୍ତ୍ର, ଭାବ ସହିତ ଭାଷା, ଶିକ୍ଷା ସହିତ ଜୀବନ, - କେବଳ ଏତିକି ମାତ୍ର ଏକତ୍ର କରି ଦିଆଯାଉ । ଆମେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛୁ ଯେଉଁଠି :

ପାନୀମେଁ ମୀନ ପିୟାସୀ
ଶୁନତ ଶୁନତ ଲାଗେ ହାଁସି ॥

ଆମର ପାଣି ଅଛି, ପିପାସା ମଧ୍ୟ ରହିଛି, - ଅବସ୍ଥାଟିକୁ ଦେଖି ପୃଥିବୀଯାକର ମନୁଷ୍ୟମାନେ ହସିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ; ଏବଂ, ଆମମାନଙ୍କର ଆଖିରୁ ଲୁହ ବହିଯାଉଛି, ଆମେ କେବଳ ତାହାକୁ ପାନ କରି ପାରୁନାହୁଁ ।

୧୨୯୯ — *ରାଜସାହୀ ଆସୋସିଏସନ୍‌ରେ ପଠିତ*

(ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ - ସାଧନା, ୧୨୯୯ ପୌଷ ସଂଖ୍ୟା)

"ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା'' ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ଅନୁବୃତ୍ତି

"ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା'' ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଲେଖା ହେଉଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଏପରି ମନେ କରିନଥିଲି ଯେ, ସାଂପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇଦେଲେ ଆଦୌ କେହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହୃଦୟରେ ତାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଆଘାତ ହୁଏତ ଲାଗିବ । ବିଶେଷତଃ ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଆଗରେ ପଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ରାଜସାହୀ କଲେଜର ଅଧକ୍ଷ ତଥା ଅନେକ ଅଧାପକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେମାନେ ସେତେବେଳେ ଆଦୌ କୌଣସି କ୍ଷୋଭ ପ୍ରକାଶ କରିନଥିଲେ; ବରଂ ଯେତେଦୂର ଜଣାଗଲା, ଅନେକେ ଅନୁକୂଳ ମତ ଦେଇ ଲେଖକର ମତକୁ ଅନୁମୋଦନ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଶେଷରେ ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧଟି "ସାଧନା'' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ବହୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପାଧିଧାରୀ ପାଠକ ତାହାକୁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିବା ସକାଶେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ କଲେଜର ବହୁ ପୁରାତନ ଛାତ୍ରଙ୍କର ସେଥିପାଇଁ ସହମତ ରହିଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଶୁଣା ଯାଉଛି । ବଙ୍କିମ ବାବୁ, ଗୁରୁଦାସ ବାବୁ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ମୋହନ ବସୁ ମହାଶୟ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଲେଖିଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ବି ପାଠକମାନେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ହୃଦୟ-କୁଞ୍ଜରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ମୃତିମାନ ଏକ ପ୍ରିୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ରହିଛି, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବହିର୍ଭୁକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର ତୁଣ୍ଡରେ ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଅମର୍ଯ୍ୟାଦାର କଥା କିଛି ଶୁଣିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କର ମନରେ ଯେ ହୁଏତ କ୍ଷୋଭ ଜାତ ହେବ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; ତେଣୁ, ବର୍ତ୍ତମାନର ଏହି ଆଲୋଚନାଟିରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାଟାକୁ ମୁଁ ନିଜପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା ହିଁ କରିବି । ଖାଲି ଏତିକି କଥା ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୌରବସ୍ଥଳ, ସେହିଭଳି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ମହୋଦୟଙ୍କର ଉତ୍ସାହବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ମୁଁ ଆପଣାର ଲଜ୍ଜାନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରୁଛି ।

ବିତର୍କଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଯେତେବେଳେ ମୂଳକଥାଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଏକ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କଥା ନେଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲୁ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତିପକ୍ଷଟିକୁ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ବୁଝିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା ନକରି ତାଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଭାବରେ ଆକ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ଆୟୋଜନ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେହି ନିଷ୍ଫଳ ବାକ୍ୟୁଦ୍ଧରୁ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ଦେଇ ପଳାୟନ କରିବା ହିଁ

ଶିକ୍ଷା

ନିଶ୍ଚୟ ସୁବୁଦ୍ଧିସଙ୍ଗତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସିନ୍ଦୂରବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଥିବା ମେଘଟାଏ ନାଲିଆ ରଙ୍ଗରେ କେଡ଼େ ଚକଚକ ଦେଖା ଯାଉଥାଏ ସିନା, କିନ୍ତୁ ଆଦୌ ଯେପରି କୌଣସି ବାରିବର୍ଷଣ କରେନାହିଁ, ସେହିପରି ଏଭଳି ବିତର୍କଟିଏ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଗୋଟିଏ ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଥାଏ ସିନା, ମାତ୍ର ଶୀତଳ ଶାନ୍ତିବାରି ବର୍ଷଣ ନକରି ହିଁ ସେହି ପବନରେ ହିଁ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ଚାଲିଯାଏ ।

ପ୍ରଥମତଃ ଭାଷା ହିଁ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଏବଂ ତାହାକୁ ପୁଣି ସ୍ୱାସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଦେଖି ବସିଲେ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିପାରିବା ଦୁଃସାଧ ହିଁ ହୋଇଯାଏ । ପାଠକସାଧାରଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବାପରକୁ ମିଳାଇ ଦେଖିବାପାଇଁ ଅବସର ମିଳେନାହିଁ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ପ୍ରତିବାଦଟିଏ ହେବା ମାତ୍ରକେ ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ତେଣୁ, "ଶିକ୍ଷାସଙ୍କଟ'' ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ (ଲେଖକ : ଶ୍ରୀ ମୋହିନୀମୋହନ ଚଟ୍ଟୋପାଧାୟ, "ଭାରତୀ', ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ୧୬) ଆମର ଯେଉଁ କଥାଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇନାହିଁ, ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକର ପୁନରବତାରଣା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାଧ ହେଉଛି ।

ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖା ହୋଇଛି :

ଆମର ଏହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ଯେ ଆମ ମନକୁ କେବଳ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକରେ ହିଁ ନିବଦ୍ଧ କରି ରଖେ, ସେହି କଥାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିତ୍ତିହୀନ । "ସାଧନା''ରେ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ପୂଜନୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଯେ କେଉଁ କାରଣରୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାଟି ଉପରେ ଏହି ଦୋଷଟିକୁ ନେଇ ଲଦି ଦେଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ସେକଥା କହି ପାରିବିନାହିଁ ।

ଦୋଷଟିକୁ ଯେ କିଏ କାହାଉପରେ ନେଇ କାହିଁକି ଲଦିଦିଏ, ସେଇଟି ବୁଝିବା ଖୁବ୍ କଠିନ । ଶେଷକୁ ନିଜର ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ହିଁ ଦୋଷ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ମୁଁ ଯେ ଠିକ୍ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭାବେ ସେହି କଥାଟିକୁ କହିଛି, ଏହି ଦୋଷଟିକୁ ମୋ' ଉପରେ କ'ଣ ପାଇଁ ଯେ ଲଦି ଦିଆଗଲା, କିଏ ତାହାର ଉତ୍ତର ଦେବ ?

ମୁଁ କେବଳ ଏତିକିମାତ୍ର କହିଥିଲି ଯେ, ଆମ ଦେଶରେ ଶିଶୁମାନେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ପଢ଼ିବାଭଳି ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ ରହିଛି । ଜଣେ ଇଂଲଣ୍ଡବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିଲା ଖାଲି ଭୂଗୋଳ ଏବଂ ଜ୍ୟାମିତିର ସୂତ୍ରକୁ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ମରୁଥାଏ ସେକଥା ନୁହେଁ, ସେ ନାନାବିଧ ଆମୋଦଜନକ, କୌତୂକଜନକ ଖାତାବହି, ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, ବୀରତ୍ୱର କାହାଣୀ, ସୁଖପାଠ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରେ । ବିଶେଷତଃ ସେମାନେ ନିଜ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରନ୍ତି ବୋଲି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ବି ଯେତିକି ସାହିତ୍ୟରସ ରହିଥାଏ, ଅନାୟାସରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର, ଆମ ଛୁଆମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କାୟକ୍ଳେଶ ସହିତ କେବଳ ଶିକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିବା ଶୁଷ୍କ ଅଂଶଟିକୁ ହିଁ ମୁଖସ୍ଥ କରି ପକାନ୍ତି ।

ଏହି ଅବକାଶରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଆଦୌ କୌଣସି କଥା କହିନାହିଁ । ଆମର ଅବଶ୍ୟ ମନେ ରହିଥିବ ଯେ, ଆମେ ପିଲାଦିନେ କେବଳ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହିଁ ପାଠ ପଢ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲୁ, ସେତେବେଳେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର କୌଣସି ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ନଥିଲା । ଆମେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ପାଖରୁ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରି କୃତ୍ତିବାସଙ୍କର ରାମାୟଣ ଓ କାଶୀରାମ ଦାସଙ୍କର ମହାଭାରତ ପଢ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଉଥିଲୁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତଥା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ବିପଦରେ କେତେ ଅଶ୍ରୁପାତ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟରେ କି ନିରତିଶୟ ଆନନ୍ଦଲାଭ ଯେ କରୁଥିଲୁ, ସେକଥା ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପାସୋରି ଯାଇନାହୁଁ । କିନ୍ତୁ ସଂପ୍ରତି ମୋ'ର ଯେତିକି ବାସ୍ତବ ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି, ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଛୁଆକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁଇଟି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ପାଠ କରୁଥିବାର କେବେହେଲେ ଦେଖିନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ହିଁ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ସହିତ ଖେଚୁଡ଼ି କରି ପକାଉ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ବଙ୍ଗଳାଭାଷା ସହିତ ସେପରି ସୁଚାରୁ ପ୍ରକାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତିନାହିଁ ବା ଏକ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ଭାଷାରେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ କୌଣସି ବହି ପଢ଼ିବାରେ ସେମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ହିଁ ବିମୁଖ ହୋଇରହିଥାନ୍ତି; ଏବଂ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସୁଖବୋଧ୍ୟ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ପଢ଼ିବା ସେମାନଙ୍କର ସାଧ୍ୟ ହୋଇ ନଥାଏ । ଏବଂ, ତେଣୁ ନିତାନ୍ତ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଆମ ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା କେବଳ କଠିନ ଓ ଶୁଷ୍କ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ତଥା ସେମାନଙ୍କର ଭାବନାଶକ୍ତି ଓ କଳ୍ପନାଶକ୍ତି ଦୀର୍ଘ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚିତ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ହେତୁ ଅପୁଷ୍ଟ ଓ ଅପରିଣତ ହୋଇ ରହିଯାଏ ।

ମୁଁ କହିଥିଲି ଯେ, ଭଲ କରି ଭାବି ଦେଖିଲେ ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୌଧବୁଦ୍‌ବୁଦ ସଦୃଶ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବାକୁ ଲାଗିବ । ଲୋକପ୍ରବାହର ଗଭୀର ତଳସ୍ତରଟିରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଆଦୌ କୌଣସି ମୂଳ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ ଏଇଟି ହେଉଛି ଏକ ତୁଳନାସାପେକ୍ଷ କଥା । କାବ୍ୟ ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସବୁ କଥା ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି, ଯେଉଁ କଥାସବୁ ଦେଶର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କର ମୁହଁଗୁଡ଼ିକ ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ସର୍ବଦା ପ୍ରବାହିତ ରହିଛି, ଯେଉଁସବୁ କଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମରେ ଅନୁକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ଜାତୀୟ ଜୀବନର ମୂଳଗୁଡ଼ିକରେ ସେହିଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି, - ପ୍ରକୃତରେ ସେହିଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ । ତେଣୁ, ଯେକୌଣସି ଶିକ୍ଷାକୁ ସ୍ଥାୟୀ କରି ରଖିବାକୁ ହେଲେ, ଗଭୀର କରିବାକୁ ହେଲେ, ବ୍ୟାପକ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ ଚିରପରିଚିତ ମାତୃଭାଷାରେ ହିଁ ବିଗଳିତ କରାଇ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେଉଁ ଭାଷା ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ସମୀରିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଅନ୍ତଃପୁରର ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟ କକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଯାହାପାଇଁ ନିଷେଧ ନାହିଁ, ଯେଉଁଥିରେ ଜାତିର ମାନସିକ ନିଃଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେଉଛି, ଶିକ୍ଷାକୁ ସେହି ଭାଷାର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସନ୍ନିଶ୍ରିତ କରି ଦେଇ ପାରିଲେ ଯାଇ ତାହା ସମଗ୍ର ଜାତିର ରକ୍ତକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରି ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ସମଗ୍ର

ଜାତିର ଜୀବନକ୍ରିୟାଟି ସହିତ ଯାଇ ତାହାର ଯୋଗସ୍ଥାପନ ସମ୍ଭବ ହେବ । ସେହି କାରଣରୁ ବୁଦ୍ଧଦେବ ପାଲି ଭାଷାରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ, ଚୈତନ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ନିଜର ପ୍ରେମାବେଗକୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସଞ୍ଚାରିତ କରିଦେଇ ପାରିଲେ । ତେଣୁ, ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖୁଲେ ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ସୌଧବୁଦ୍‌ବୁଦ ପରି ପ୍ରତୀତ ହେବେ ବୋଲି କହିଥିଲି, ତଦ୍ଵାରା ସେହି କଥାକୁ ମୁଁ ଏପରି ଅର୍ଥରେ ବୁଝିନଥିଲି, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଦୌ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଥବା ଅକାର୍ଯ୍ୟ କରୁନାହିଁ କିମ୍ବା ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କର କୌଣସି ଉପକାର ବା ଅପକାର ହେଉନାହିଁ । ମୋ' କଥାର ଏହି ଅର୍ଥଟି ରହିଥିଲା ଯେ, ଆମର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆମ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ମୂଳ ଆଦୌ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରିନାହିଁ । ଯଦି ଇଂରେଜମାନେ କାଲି ଏହି ଦେଶକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବେ, ତେବେ ଏହି ବଡ଼ ବଡ଼ ସୌଧଗୁଡ଼ିକ ଠିଆ ହୋଇ ପାରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଉ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ହିଁ ନଥିବ ।

ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷାର ସୁଫଳ ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ବୋଲି, ଯେପରି ସେହି ଶିକ୍ଷା ଆମ ମାତୃଭାଷାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗଭୀର ତଥା ସ୍ଥାୟୀରୂପେ ଦେଶର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ବ୍ୟାପ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରିବ, - ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି ଇଚ୍ଛାଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ବିଶେଷ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକଥା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ଯେ, ଆଗରୁ ବାସୁକୀର ଗାତ୍ରକଣ୍ଡୁ ଅପନୋଦନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ପୃଥିବୀରେ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଲୋକମାନଙ୍କର ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନେ ଭୂମିକମ୍ପ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟ କାରଣମାନ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଆମର ଏତିକିମାତ୍ର ଅଭିପ୍ରାୟ ଯେ, କଳ୍ପନାର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଭୂମିକମ୍ପର କାରଣ ବଖାଣିବାର ରୀତିଟିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବଦଳାଇ ଦେବାକୁ ହେଲେ ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷାକୁ ଏପରି ସହଜ, ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସାଧାରଣଙ୍କର ସାଧ୍ୟ ଓ ଗମ୍ୟ କରି ଆଣିବାକୁ ହେବ, ଯାହାଫଳରେ ଶିଶୁଅବସ୍ଥାରୁ ହିଁ ଆମେ ସେହି କଥାର ସାରଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବା, ଯେପରିକି ବହୁ ବ୍ୟୟ ତଥା ସାଂଘାତିକ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବନାହିଁ, ଯେପରିକି ଅନ୍ତଃପୁରରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରବେଶ ସୁଲଭ ହେବ । ତା' ନହେଲେ, ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରକୁ ମଧ୍ୟ ବାସୁକୀ ସାପର ଗାତ୍ରକଣ୍ଡୁ ଭୂମିକମ୍ପ ହେବାର କାରଣରୂପେ ହୁଏତ ପୁଣି ଯେ ଫେରିଆସି ଦେଖା ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ, ଏପରି ଉଦାହରଣର ଆଦୌ କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ ।

"ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷାର କୃତବିଦ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲୋକେନ୍ଦ୍ରନାଥ ପାଲିତ" ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ଫଳାଫଳ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ କଥା କହିଛନ୍ତି, 'ଶିକ୍ଷାସଙ୍କଟ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ତାହାର ଉଚିତ ଅର୍ଥଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରିନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । ଶିକ୍ଷାଟା ହିଁ କେତେଦୂର ହେଉଛି ବା ନହେଉଛି, ଏହା ହିଁ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାର ବିଷୟ ଥିଲା । ଆପଣାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ

ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ସେ କୌଣସିଠାରେ କହିନାହାନ୍ତି ଯେ ପୂର୍ବ ତୁଳନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ ଲୋକମାନେ ଅଧିକ ଲାଞ୍ଚ ନେଉଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଜାଲ୍ କରିବାରେ ହିଁ ଅଧିକ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେ କେବଳ ଏତିକି କହିଛନ୍ତି ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରଚଳିତ ପଦ୍ଧତିରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶିକ୍ଷା କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି ତା' ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଭୁଲ୍‌ଟାକୁ ହିଁ ଶିଖୁଛନ୍ତି । ଏବଂ, ପ୍ରତିବାଦକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ସହିତ ସଙ୍ଗତି ନରଖି କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପଦକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଲୋକେ ଆଗ କାଳରେ ଘୁଷ୍ ନେଉଥିଲେ, ଜାଲ୍ ଓ ଫିସାଦର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ଓ ବାସୁକୀଙ୍କର ଗାତ୍ରକଣ୍ଡୁର ଅପନୋଦନର ଇଚ୍ଛାକୁ ଭୂମିକମ୍ପର କାରଣ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ।

ଲେଖକ ମୋ' ବିଷୟରେ କହିଛନ୍ତି:

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାଙ୍କ ମତର ଆଲୋଚନା କଲି, ସିଏ ତ କେବଳ ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷାକୁ ନିଷ୍ଫଳ ବୋଲି କହି କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

- ଯଦି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି କହନ୍ତି, ତେବେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠାରେ ଯେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଆଦୌ କିଛି କହି ପାରୁନାହିଁ । ତା'ହେଲେ ଏବର ପିଲାମାନେ ସେକଥା ଶୁଣି ମୋ' ଉପରକୁ ଟେକା ପକାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତେ ଏବଂ, ବଙ୍କିମବାବୁ, ଗୁରୁଦାସ ବାବୁ ଓ ଆନନ୍ଦ ମୋହନ ବସୁ ମହାଶୟ ମୋ' ଲେଖାର ଏତେ ଟିକିଏ ଅଂଶକୁ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ସର୍ବଶେଷରେ ଲେଖକ କହିଛନ୍ତି:

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ି ମୋ' ମନରେ ଆଉଏକ ଭାବ ମଧ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲା ଯେ, ଲେଖକମାନେ ବୋଧହୁଏ ବହୁ ସମୟରେ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ଯେ, ଆମର ଏହି ଦେଶରେ ଧାନଫସଲ ଜନ୍ମେ ଓ ବିଲାତରେ ଓକ୍ ଗଛ ଅଛି - ଏଇଟା ଭାରତବର୍ଷ, ଇଂଲଣ୍ଡ ନୁହେଁ ।

ଆମେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି କଥାଟିକୁ ଆଦୌ ଭୁଲି ପାରୁନାହିଁ । ତେଣୁ, ଆମେ ବି ବାରବାର କହିଥାଉ ଯେ, ଏହି ଦେଶରେ ଧାନଗଛ ଅଛି ଏବଂ ବିଲାତରେ ଓକ୍ ଅଛି । ଏଠାରେ ନିଜ ଭାଷାଟା ହେଉଛି ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜୀ ନୁହେଁ । ଯଦି ଏଠାରେ ଭୂମିକୁ କର୍ଷଣ କରି ସମ୍ୟକ୍ ଫଳ ଲାଭ କରିବାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ତେବେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ହିଁ କର୍ଷଣ କରିବାକୁ ହେବ, ନଚେତ୍ ଠିକ୍ "କଲ୍‌ଚର୍'ଟା ମୋଟେ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ ।

ଆମେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମଧ୍ୟ କଦାପି ଏକଥାଟିକୁ ପାସୋରି ଦେଉନାହିଁ ଯେ, ଏହି ଦେଶରେ ଧାନଗଛ ଜନ୍ମେ ଓ ବିଲାତରେ ଓକ୍ ଜନ୍ମେ । ତେଣୁ, ଆମେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରୁ ଯାହା ପାଇଥାଉ, ତାହାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଖୁବ୍ ମାନ୍ୟ କରିଥାଉ; ସେହି ଭାଷାକୁ ଇଂରାଜୀ ସହିତ

ତୁଳନା କରି ହତାଦର କରିବାର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରୁନାହିଁ । ସେହି ହେତୁ ହିଁ ଆମେ ବଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁ । ଏବଂ, ସେହି ହେତୁ ହିଁ ଆମେ ମନେ କରୁ ଯେ, ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ମାଧମରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇ ଉଠି ପାରିବ, ସେହି ପରିମାଣରେ ହିଁ ତାହାର ଫଳବାନ୍ ହେବାଲାଗି ଏକ ଆଶା ମଧ୍ୟ ରହିଥିବ ।

ବଙ୍ଗଳାର ଶସ୍ୟ, ବଙ୍ଗଳାର ଭାଷା, ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଆମ ଭିତରେ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ, ତା'ପ୍ରତି ଆମ ଅନ୍ତରର ପ୍ରୀତି ହିଁ ରହିଛି, ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଏହି କଥାଟି ଉପରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ଥାଏ, ତେବେ ସେମାନେ ଆଉଥରେ ଧୀରତା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର ଯଥାର୍ଥ ମର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ହିଁ ପାଠ କରନ୍ତୁ । ଏବଂ, ଯଦି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ ଦୈବକ୍ରମେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି କିମ୍ବା ଅଳଙ୍କାରଦୋଷ ରହି ଯାଇଥାଏ, ତେବେ ସେମାନେ ଆମକୁ ଦୟା କରି କ୍ଷମା ମଧ୍ୟ ଦେବେ । କାରଣ, ତର୍କ ନିମନ୍ତେ ଇନ୍ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମେ ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ ଲେଖିନାହୁଁ, ତାହାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁଭବ କରିବାରୁ ହିଁ ବେଦନାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛୁ ।

୧୩୦୦

ଗ୍ରନ୍ଥ-ପରିଚୟ

"ଶିକ୍ଷାର ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନୁବୃତ୍ତି" ନାମକ ଆଲୋଚନାରେ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର, ଗୁରୁଦାସ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ, ଏବଂ ଆନନ୍ଦମୋହନ ବସୁ ମହାଶୟଙ୍କର ଯେଉଁ ଚିଠିର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି, 'ସାଧନା' ପତ୍ରିକା (୧୨୯୯ ଚୈତ୍ର)ରେ ସେହି ତିନୋଟିଯାକ ପତ୍ର ଉଦ୍ଧୃତ ଓ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ସମ୍ପାଦକୀୟ ମନ୍ତବ୍ୟରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ରଚନାଟିର ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧଟି ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି :

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ରାୟବାହାଦୁର, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନରେବଲ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ ଗୁରୁଦାସ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆନନ୍ଦ ମୋହନ ବସୁ ମହାଶୟଙ୍କ ନିକଟରୁ ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ଲେଖକ ସେହି ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଚିଠି ପାଇଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ମନ କରୁଛୁ; ସେମାନେ ଆମକୁ କ୍ଷମା କରିବେ ବୋଲି ଆମର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ବଙ୍କିମବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି:

ପୌଷମାସର 'ସାଧନା' ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶିକ୍ଷାସମ୍ପର୍କୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ମୁଁ ଦୁଇଥର ପାଠ କରିଛି । ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡ଼ୀରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋ' ମତର ଐକ୍ୟ ରହିଛି : ଏହି ବିଷୟଟିକୁ ମୁଁ ବହୁଥର ବହୁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଉତ୍ଥାପିତ କରିଥିଲି ଏବଂ ଦିନେ ସିନେଟ୍ ହଲ୍‌ରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କିଛି କହିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିଥିଲି ।

- ମାତ୍ର, କାହିଁକି ଯେ ତାଙ୍କର 'କ୍ଷୀଣସ୍ୱର' ଟି କାହାରି କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ଏବଂ ସିନେଟ୍ ହାଉସ୍‌ର ମହତୀ ସଭା "ଅସଂଖ୍ୟ ବାଳକ ବଳିଦାନରୂପୀ ମହାପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ'' ରେ କିପରି ଚରମ ସଦ୍‌ଗତିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେହି ବିଷୟରେ ବଙ୍କିମବାବୁ ଦେଇଥିବା ମତକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବୁନାହିଁ । କାରଣ, ପାଠକଗଣ ସମସ୍ତେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଯଦି ବଙ୍କିମବାବୁଙ୍କର କ୍ଷଣ ସ୍ୱର ଆଦୌ କାହାରି କର୍ଣ୍ଣକୁ ଭେଦ କରି ନପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାକ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି କର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକୁ ଛେଦ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ସମର୍ଥ ହୋଇଯିବ ।

ଗୁରୁଦାସବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି :

ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ "ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା'' ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧଟିକୁ ମୁଁ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପାଠ କରିଛି, ଏବଂ, ତାହାର ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କଥା (ଯଥା, ୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥାର କାରଣ) ମୋ' ମତ ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମିଳୁନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ରହିଥିବା ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ମୋ ନିଜର ମନରେ ରହିଥିବା କଥା ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ କହିବି ଏବଂ ମୁଁ ସମୟ ସମୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟକ୍ତ ବି କରିଛି । ମୋ'ର ଅନୁରୋଧରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କେତେଜଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ ସଭ୍ୟ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ସେଇଟି ଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

କେଉଁ ଉପାୟଦ୍ୱାରା ଯେ ଏହି ଉପକାରଟି ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ଭବ ହେବ, ତାହା ଆଦୌ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ସହଜ ନୁହେଁ । ଭାବି ଚିନ୍ତି ମୁଁ ଯେତିକି ବୁଝିପାରିଛି, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁଇଟି ଦିଗରୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ମୋ'ର ମନେ ହେଉଛି । ପ୍ରଥମତଃ, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଏପରି ସର୍ବବିଧ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଦର୍ଶନାଦିର ଗ୍ରନ୍ଥ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ରଚିତ ହେବା ଦରକାର, ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ମନର ଆଶା ଓ ଜ୍ଞାନର ଆକାଂକ୍ଷା ମେଣ୍ଟି ଯାଇ ପାରୁଥିବ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ସମାଜ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ

ମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏବଂ ରାଜପୁରୁଷ ମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଶିକ୍ଷାନିମନ୍ତେ ଯେତେ ଦୂର ଅଧିକ ଉତ୍ସାହ ପାଇବା ସମ୍ଭବ, ତାହା ପାଇବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ। ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଭାସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ବକ୍ତୃତା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ହେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟ ଅଛି, ଯେଉଁଠାରେ କି ସେସବୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ହୋଇପାରିବ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ଶୋଭା ମଧ୍ୟ ଦିଶିବ; ଏବଂ, ସେହିସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ହିଁ ମନର ଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ପଦ୍ଧତିକୁ ଚଳାଇବା ଫଳରେ ଅଧିକ ଉପକାର ହେବ ।

ଆନନ୍ଦମୋହନ ବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି :

ପୌଷ ମାସର 'ସାଧନା'ରେ ପ୍ରକାଶିତ "ଶିକ୍ଷାରେ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା" ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆହ୍ଲାଦ ସହିତ ପାଠ କରିଛି । ଏହି ବିଷୟରେ ଆପଣ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବହୁପୂର୍ବରୁ ସେହି ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଆସିଛି; ତେଣୁ, ସେହି ମତଟି ଏପରି ଅତି ସୁନ୍ଦର କରି ଓ ଦକ୍ଷତା ସହିତ ସମର୍ଥିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ମୋ'ର ଆନନ୍ଦିତ ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ଲିଖିତ ହୋଇଛି, ଭାବଗୁଣରେ ତଥା ଭାଷାଲାଳିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ମଧୁର ଓ ଉପାଦେୟ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଅନିଷ୍ଟଟିର ପ୍ରତିକାର ଲାଗି କି ଉପାୟ ରହିଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି କଥାଟିର ଆଲୋଚନା କରିବା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷାର ଭାଷା ଏବଂ ନିୟମାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଉପକାର ହୋଇ ପାରିବ; କିନ୍ତୁ, ମୁଁ ଏହି ବିଷୟଟିର ଯେତେ ସମୟରେ କୌଣସି ଅବତାରଣା କରିଛି, ସର୍ବଦା ହିଁ ଆମ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ହିଁ ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଏହି ବିଷୟରେ ଆମ ଭିତରର ପବ୍ଲିକ୍ ଓପିନିୟନ୍‌ଟିରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ବେଳେବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଗରେ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିବି ବୋଲି ଭାବିଛି, ମାତ୍ର ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନଟି ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ନହୋଇଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦୌ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ ବୋଲି ଅଗତ୍ୟା ନିରସ୍ତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି, ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିଗରେ ଆପଣଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ପ୍ରବନ୍ଧଟି ବିଶେଷ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ଏବଂ ତେଣୁ ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ହେଉ ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।

ଏହି ତିନୋଟି ଚିଠିରୁ ଏପରି ଅନୁମାନ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ସଭ୍ୟମାନେ ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାରେ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାର କୌଣସି ଉପଯୋଗିତା

ରହିଥିବାର କଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁନଥିଲେ ଏବଂ, ଆମ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହିଁ ପ୍ରଧାନତଃ ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସତ ଯେ, ଆମ ସ୍ୱଦେଶୀୟବର୍ଗ ଯେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଆପତ୍ତି କରିବେ, ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଆଦୌ କିଛି ନାହିଁ । ଯଦି ଆପତ୍ତି କରି ନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଆମ ଦେଶର ଏପରି କାହିଁକି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହୋଇଥାନ୍ତା ? ତଥାପି କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି । ଆମେ ବି କେବେହେଲେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆପତ୍ତି କରିନାହୁଁ ବୋଲି ଆମର ଏତେ ଏତେ ଦୁର୍ଗତି ହୋଇଛି; ଦେଶଟା ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ଯେକୌଣସି ଦୁର୍ଗତି ଆସି ପଡ଼ିଛି, ସେତେବେଳେ ଆମେ ଆଦୌ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନକରି ସେଇଟି ପାଖରେ ମସ୍ତକଟିକୁ ନତ କରି ଦେଇଛୁ । ସ୍ୱଦେଶ ବିଷୟରେ, ଭବିଷ୍ୟ ବିଷୟରେ କ୍ଷଣକ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିନାହୁଁ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣରୁ ଆମେ କିଛୁତ୍ ଆପତ୍ତି କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆମ ଅଭାଗାମାନଙ୍କର ଏପରି ଅଦୃଷ୍ଟ ଯେ, ବହୁତ ସମୟରେ ଆମେ ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରୁଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଆପତ୍ତି କରି ବସିଯାଉ ।

ସମ୍ଭବତଃ, ଆପତ୍ତି କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦ ରହିଥାଏ । ନହେଲେ, ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଯେ ସ୍ୱଦେଶର କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ କଲ୍ୟାଣ କଦାପି ଯେ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ, ସେକଥା କିଏ ବୁଝି ପାରୁନଥିବ !

ମାତ୍ର ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ହେତୁ ସହଜ କଥାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝି ନପାରିଲେ ତା'ଠାରୁ ବଳି କଠିନ କଥା ପ୍ରକୃତରେ ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ? କାରଣ, କୌଣସି କଠିନ କଥାକୁ ବୁଝି ନପାରୁଥିଲେ ସହଜ କଥାରେ ହିଁ ତାହାକୁ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହୁଏ, ମାତ୍ର ସହଜ କଥାକୁ ନବୁଝିଲେ ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟ ହିଁ ନଥାଏ ।

ଯଦି ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ହିଁ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ନିର୍ଭର କରୁଥାଏ, ଏବଂ ସେହି ଶିକ୍ଷାର ଗଭୀରତା ତଥା ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଉପରେ ଯଦି ଉନ୍ନତିର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର କରେ, ତେବେ ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟତୀତ ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗତି ନାହିଁ, କେହି ଏତିକି କଥାକୁ ବୁଝୁ ନଥିଲେ ପ୍ରକୃତରେ ନିରୁପାୟ ହୋଇ କାତରୁ ହାତ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହିଁ ହୁଏ ।

ରାଜାମାନେ ତ କେତେ ଆସୁଛନ୍ତି ଓ କେତେ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ପଠାଣମାନେ ଗଲେ, ମୋଗଲ ଗଲେ, ଇଂରେଜ ଆସିଲେ ଓ କାଳକ୍ରମେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଯିବେ, -

ମାତ୍ର ଏହି ଭୂମିରେ ସେହି ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ହିଁ ଚଳି ଆସିଛି ଏବଂ ସେହି ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ହିଁ ଚଳିବ; ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହିଁ ଯାହାକିଛି ରହିବ, ତାହାହିଁ ଯଥାର୍ଥରେ ରହିବ ଏବଂ ଚିରକାଳ ରହିବ । ଯଦି ଇଂରେଜମାନେ କାଲି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି, ତେବେ ତହିଁ ଆରଦିନ ଏହି ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସୌଧବୁଦ୍‌ବୁଦ ସଦୃଶ ହିଁ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବେ।

ଉତ୍ତମରୂପେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ପାରିଲେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ବୋଲି ହିଁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିହେବ । ସେମାନେ ଆମର ବୃହତ୍ ଲୋକପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଘୁ ଭାବରେ ଅତିଶୟ ଅଳ୍ପ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ରହିଛନ୍ତି । ପ୍ରବାହଟିର ଗଭୀର ତଳଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ମୂଳ ନାହିଁ । କୂଳଟାରେ ବସି ଫେଣଗୁଡ଼ାକୁ ଦେଖି ଖୁବ୍ ଭ୍ରମ ହୁଏ ସତ, ଏବଂ ଆମେ ସେହି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯାଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳସମଷ୍ଟି ଏହିଭଳି ଧବଳାକାର ବୋଲି ଅନୁମାନ କରୁ; କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅବଗାହନ କରିବା ମାତ୍ରକେ ହିଁ ଜାଣି ହୋଇଯାଏ ଯେ ସେଠାରେ ସେହି ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ଶୀତଳ ନୀଳାମ୍ବୁଧାରା ହିଁ କାଳକାଳରୁ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛି ।

ଏବଂ, ଯଦି ଶିକ୍ଷା ସେହି ତଳଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ ନକରେ ଓ ଜୀବନ୍ତ ମାତୃଭାଷାକୁ ମାଧମ ଦ୍ୱାରା ବିଗଳିତ ହୋଇ ଯଦି ଚିରସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଲାଭ ନକରେ, ତେବେ ସମାଜର ଉପରିଭାଗରେ ଯେତେ ଅବିଶ୍ରାମ ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଫେଣରେ ଫଳଫଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ତାହା ଏକ କ୍ଷଣିକ ଶୋଭାର କାରଣ ହୋଇ ପାରିବ ସିନା, କିନ୍ତୁ ଚିରନ୍ତନ ଜୀବନର କଦାପି ଉତ୍ସ ହେବନାହିଁ ।

ଏହି ସକଳ ବିଷୟରେ ଇତିହାସରେ ବହୁବାର ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି, ଏବଂ ବହୁ ଇଂରେଜ ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ସେକଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ଯେତେଦିନ ଯାଏ ମାତୃଭାଷାର ଆଦର ହୋଇ ନଥିଲା, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ଆତ୍ମାଦର ଏବଂ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନଥିଲା । ଶିକ୍ଷାସଭାରେ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟମାନେ ମାତୃଭାଷା ବିଷୟରେ ଆପତ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଉଦାହରଣ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି; - ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ କଥାଟିକୁ ବୁଝାଇ ପାରିବା ଅଧିକ କଠିନ, - କାରଣ ବୁଝାଇବାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଆଦୌ କିଛି ନାହିଁ ।

ଆଉଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଏତେଦିନର ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ମାନସିକ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇନାହିଁ । ସେମାନେ ଏଭଳି କିଛିହେଲେ କରି ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ଯାହାକୁ କି ପୃଥିବୀର କୌଣସି ନୂତନ

ଉପାର୍ଜନ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ନୂତନ ଗୌରବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । କେହି କେହି ଭଲ ଇଂରାଜୀ କହିପାରନ୍ତି, କେହି କେହି ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ସହିତ ମଧ୍ୟ କହିପାରନ୍ତି ସତ, କିନ୍ତୁ କେହିହେଲେ ଧାତ୍ରୀର କାନିଟାକୁ ଛାଡ଼ି ପାଦେ ମଧ୍ୟ ଚାଲି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ।

ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ଗୋଟାଏ ଗୁରୁ ଭାର ବହନ କରିବାକୁ ପଡୁଛି । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଖୋଳଟାକୁ ଆଉଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର କାନ୍ଧଉପରେ ଜବରଦସ୍ତି ନେଇ ଗଳାଇଦେଲେ ସିଏ କଦାପି ସେଇଟିକୁ ପିନ୍ଧି ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ସହଜ ଭାବରେ ଚାଲି ପାରିବନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ବୋଝରୂପେ ପରିଣତ କରି କାନ୍ଧରେ ବୋହି ଚାଲିବାକୁ ପଡୁଛି, - ପଦେ ପଦେ ପଦସ୍ଖଳନ ଘଟିବାର ଭୟରେ ତାହାକୁ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା ସହକାରେ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ହେଉଛି, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଲାଜଟାକୁ ରଖି ଆଗରୁ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥିବା ରାସ୍ତାଟିଏ ଧରି ଚାଲି ପାରିଲେ ହିଁ ତା'ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ମାତ୍ର, ସେତିକି କରିବା ମଧ୍ୟ ଏତେ ବେଶୀ କଷ୍ଟକର ଯେ, ସେତିକି ସାଧି କରିଦେଇ ସତେଅବା କୌଣସି ପରମ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରା ଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ କେଡ଼େ ବୃହତ୍ ଫଳଲାଭ ସଦୃଶ ଭ୍ରମ କରାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟର ଯେତିକି ମୂଲ୍ୟ, ଆମ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଅବିକଳ ନକଲର ମୂଲ୍ୟ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଆଦୌ ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ । ଏତେ ଅଧିକ କରି ଯାହା ହାସଲ ହୋଇ ପାରିଲା, ତାହା ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ମୋଟେ କିଛି ନୁହେଁ, ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏତିକି କଥା ବୁଝାଇଦେଇ ପାରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ, ମୁଖର୍ଜୀ ପରିବାରର ପିଲାଟିକୁ ଗଡ଼ଗଡ଼ ଶବ୍ଦ କରି ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥିବାର ଶୁଣିଲେ ବାନର୍ଜୀ ପରିବାରର ପିଲାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଗୌରବରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତା' ବାପାଟିର ମୋଟେ ଇଚ୍ଛା ହୁଏନାହିଁ । ଯଦି ସେତେବେଳେ ତାକୁ, Burke, Bright, Gladstoneଙ୍କ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ କୌଣସି ଦଳ ପୋଖରୀର ପାଣି ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଶାବକ ବହୁକଷ୍ଟରେ ବା ଅଳପ ଆୟାସରେ ଯେଉଁ କେତେ ପଦ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର କଥା କହିଦେଇ ପାରିଲା, ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ କୁହାଯାଏ, ତେବେ ସେଥିରେ ଆଦୌ କିଛି ଫଳ ହୁଏନାହିଁ, - ତାହା ଆମ ଦେଶର ଅନ୍ତସ୍ତଳରେ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିଲାନାହିଁ କିମ୍ବା ବିଲାତୀସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରି ପାରିଲାନାହିଁ; - କେବଳ ଏକ ନିଷ୍ଫଳ ଶିଳାବୃଷ୍ଟି ସଦୃଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଚଟାପଟ୍ ଶବ୍ଦର କରତାଳିକୁ ଆକର୍ଷଣ

କରି ତାହା ଶସ୍ୟବୀଜହୀନ ପଥକର୍ଦ୍ଦମରେ ହିଁ ଯାଇ ମିଶିଗଲା । ତାହା ତୁଳନାରେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଆପଣା ଭାବର ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ହଜାରଗୁଣ ଅଧିକ ସଫଳତା ସବୁବେଳେ ରହିଛି । ତଥାପି, ବାନର୍ଜୀଙ୍କର କାନରେ ଏସବୁ କଥା ଆଦୌ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରେନାହିଁ, ମୁଖର୍ଜୀଘର ପିଲାଟିର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ଆବାଦ ଆଗରେ ସ୍ୱଦେଶର ସକଳ ଦାବୀ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଭାରି କ୍ଷୀଣ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝାଇବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ବାଧା ରହିଛି । ଅନେକ ମନୁଷ୍ୟ ଏପରି ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, ଆମେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଧୁନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଛୁ, କାହିଁ ଆମ ମାନସିକ ଉତ୍କର୍ଷ ବିଷୟରେ ଆମ ମନରେ ତ କେବେହେଲେ ତିଳେମାତ୍ର ସଂଶୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏନାହିଁ ! ବୁଝିବା, ପଢ଼ିବା, କଥା କହିବାରେ ଆମେ ତ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଊଣା ହୋଇ ରହି ଯାଇନାହୁଁ ।

ସେହି କଥାଟିକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଲାଭ ହେବନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଉ, ଆପଣମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆଦୌ ନ୍ୟୂନ ନୁହନ୍ତି । ତଥାପି, ଆହୁରି ବେଶୀ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତେ । ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଫିସ୍‌ର ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ ନିର୍ବାହ କରି ଆପଣମାନେ ପୃଥିବୀକୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଦେଇ ପାରୁଛନ୍ତି, ସେହି ସ୍ଥିତିରେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାଟିର ବାଧାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ନପଡୁଥିଲେ କ'ଣ ଯେ ଅବସ୍ଥା ହୁଅନ୍ତା ଓ ଆପଣମାନେ କ'ଣ ଯେ କରନ୍ତେ, ସେକଥା କିଏ କହିପାରିବ ? ସେମାନଙ୍କୁ ଏକଥା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ଆପଣମାନଙ୍କର କଥା ହେଉଛି ପ୍ରକୃତରେ ଅଲଗା । ଏତେ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ଆପଣମାନେ ଏତେଦୂର ବଡ଼ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଆପଣମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ମାହାତ୍ମ୍ୟଟିର ହିଁ ପ୍ରକାଶ ହେଉଛି, ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର, ଦେଶର ସମସ୍ତେ କଦାପି ଆପଣମାନଙ୍କ ପରି ଏତେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱଦେଶର ଭାଷାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ କାହିଁକି ଯେ ମନର ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉନ୍ନତି ହୁଏ, ସେକଥାର ଆଲୋଚନା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କରିଛି । ଯେଉଁ ସୌଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ସଭ୍ୟଜାତିମାନେ ଦେଶର ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ମୂଳରୁ ହିଁ ଧାରଣା ଏବଂ ଚିନ୍ତା କରିବାର ପ୍ରଶସ୍ତ ଅବସର ପାଇ ପାରନ୍ତି । ସେହି ମୂଳରୁ ହିଁ ନିଜର ଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । କେବଳ କେତୋଟି ମୁଖସ୍ଥ କରା ଯାଇଥିବା ଜ୍ଞାନର ଅର୍ଜନ ହୁଏନାହିଁ; ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ହେଉଥାଏ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢୁଥିବା ପିଲାଟିଏ ବିଚରା କେତେ ଅଳପ ହିଁ ବୁଝି ପାରୁଥାଏ ଏବଂ କେତେ ଅଳପ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ କରିପାରେ ! ଦଶ ବାର ବର୍ଷ କାଳ ଖେଳିବା ବୁଲିବା ପାସୋରି ଦେଇ ସିଏ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅତି ଅଳ୍ପ ଇଂରାଜୀ ହିଁ ଶିକ୍ଷା କରିଥାଏ ଏବଂ ସେଥିରେ ତା'ର ମାନସିକ ଦୈନ୍ୟ ଆଦୌ ଦୂର ହୁଏନାହିଁ । ନିଜେ କିଛି ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ, କିଛି ଚିନ୍ତା କରି କହିବା ତା' ଲାଗି ଅସାଧ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥାଏ । କାରଣ, ସବୁ କିଛି ଅଭ୍ୟାସ ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରୁଥାଏ । କଥାଗୁଡ଼ିକର 'ମାନେ' ଖୋଜିବାରେ ଏବଂ key ମୁଖସ୍ଥ କରି କରି ଖୁବ୍ ହଇରାଣ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ ଏବଂ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ ଭିତରେ କୌଣସି ଭାବକୁ ସୁଚାରୁ ଭାବରେ ଧାରଣା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସିଏ ଅବକାଶ ମଧ୍ୟ ପାଇନଥାଏ ।

କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ । ଯେପରି କିଛି ଆହାର କରି ବଳସଞ୍ଚୟ କରିବାପରେ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ପୁନର୍ବାର ତାହାର କିଛି ଅଂଶକୁ ବ୍ୟୟ ନକଲେ ମୋଟେ ଭୋକ ହୁଏନାହିଁ, ହଜମ ହୁଏନାହିଁ, - ସେହି ଆହାର ସମ୍ୟକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେନାହିଁ, - ସେହିପରି, ଶିକ୍ଷା ସହିତ ଭାବପ୍ରକାଶ ନକଲେ, ଆଲୋଚନା ନକଲେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଏକ ଅପରିପକ୍ୱ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ରହିଯାଏ । ତାହାର ଅଧିକତର ଅଂଶ ହିଁ ମନ ସହିତ ଆଦୌ ମିଶି ପାରୁନଥାଏ । ୟୁରୋପରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେତେବେଳେ ଯାହାକିଛି ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି, ତାହାକୁ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରନ୍ତି । ଲେଖାରେ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ କଥାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର, ଆମେ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୂକ ହୋଇ ରହିଥାଉ । କହିବାର କୌଣସି ବିଷୟ ପାଉନାହିଁ, କହିବାର ଗୋଟିଏ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । କଥାଟିର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାପାଇଁ ଏତେ ସମୟ ଲାଗୁଥାଏ ଯେ, ଭାବଟିକୁ ବୁଝିବାକୁ ଅନେକ ବିଳମ୍ବ ହୁଏ; କେବଳ ଏକ ଭାଷାର ହିଁ ରଚନା କରିବାରେ ଏତେ ଦିନ ବିତିଯାଏ ଯେ, ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସକାଶେ ବହୁକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଜଣେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଅଧାପକ ଏଭଳି ଆକ୍ଷେପ କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳି ଛାତ୍ର ଭିତରେ ଅରିଜିନାଲିଟି (ମୌଳିକତା)ର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏନାହିଁ। ସତ କଥା । କିନ୍ତୁ, ସାରୁଚାଷ କରି କାହିଁ କଦଳୀ କାନ୍ଦି ମିଳିଲାନାହିଁ ବୋଲି ପରିତାପ କରିବାଟା ଆଦୌ ଶୋଭା ପାଏନାହିଁ । ଢ଼ିଙ୍କିର କାଷ୍ଠ ନିୟମିତ ପଦାଘାତ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ଅବିଶ୍ରାମ ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ କେତେ ସୁଚାରୁ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ଧାନକୁ କୁଟି ଦେଇପାରିବ ସିନା, କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ପତ୍ର କଦାପି କଅଁଳି ପାରିବ ନାହିଁ, ଫଳ ମଧ୍ୟ ଫଳିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଅନ୍ୟମାନେ ଯାହା ଖୁସୀ ଆକ୍ଷେପ କରୁଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ଯେଉଁ ବଢ଼େଇ ଗୋଟିଏ ସଜୀବ ଗଛକୁ କାଟି ଏହି ନିର୍ଜୀବ ଢିଙ୍କିଟିକୁ ଗଢ଼ିଛି, ସିଏ ସେଥିରେ

ଆଦୌ ବିସ୍ମିତ ହେବନାହିଁ । ଯଦି ଆମେ ମନୁଷ୍ୟର ମନଟିକୁ ମନ ପରି ହିଁ ବଢ଼ିବାକୁ ଦେଇଥାଆନ୍ତୁ, ତେବେ ସିନା ମଝିରେ ମଝିରେ ମୌଳିକତା ବିକାଶ ଲାଭ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର, ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଯଦି ତାକୁ ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ କରି ରଖାଯାଏ, ସିଏ କେବଳ ନିରୁପାୟ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବା ବିଷୟଗୁଡ଼ାକୁ ମୁଖସ୍ଥ ହିଁ କରିବ ଏବଂ କେବଳ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ସମ୍ପନ୍ନ କରୁଥିବ । ମୁଁ ପଚାରୁଛି, ଯେତେବେଳେ ଜର୍ମାନୀ ଫରାସୀଭାଷା ଶିଖୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସିଏ ଫରାସୀ ଭାଷାରେ କୌଣସି ମୌଳିକତା ଦେଖାଇ ପାରୁଥିଲା କି ? ଜଣେ ଜର୍ମାନୀବାସୀ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ କେଉଁ ଫରାସୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଫରାସୀ ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ଥାୟୀ ସମାଦର ପାଇ ପାରିଛି ? ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଓ ଜର୍ମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଭାଷା, ଭାବ, ସେମାନଙ୍କ ଦେଶର ପ୍ରକୃତି, ଇତିହାସ ତଥା ଧର୍ମାଦିର ଯେତିକି ଐକ୍ୟ ରହିଛି, ଆମସହିତ ଜଣେ ଇଂରେଜର ତା'ର ଏକଶହ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ମଧ୍ୟ ତାହା ରହିଛି କି, ଯାହା ଫଳରେ ଆମେ ସେହି ଇଂରାଜୀଭାଷାକୁ ଶିଖି ସେହି ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଇଂରେଜ ଅଧାପକ ପାଖରେ ଆମ ମୌଳିକତାକୁ ଦେଖାଇ ପାରିବୁ ? ନିଜର ଗୋଡ଼କୁ ହଜାଇ କାଠଗୋଡ଼ଟିଏ ପିନ୍ଧି ଆମେ ଯେ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଚାଲିପାରୁଛୁ, ତାହା ହିଁ ଆମର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନାଚି ପାରୁନୁ ବୋଲି ତୁମେ ଆମକୁ କାହିଁକି ଧିକ୍କାର କରୁଛ ?

ସେକଥା ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଏଇଟି ଅବଶ୍ୟ ଏକ ସତ୍ୟକଥା ଯେ, ଆମ ଭିତରେ ମୌଳିକତାର ବିକାଶ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, - ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଅବଶ୍ୟ, ମୌଳିକତା ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ କାମ ଚଳି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାପାଇଁ ଠିକ୍ ଯେତିକି ଶକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ, ତା'ଠାରୁ କିଛିଟା ଅଧିକ ଶକ୍ତିକୁ ହାତରେ ରଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । କୌଣସି ଯଜ୍ଞକୁ ଦୁଇଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ଅନ୍ତତଃ ଅଢ଼େଇଶହ ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ସମାଜର ସମସ୍ତ ବିଭାଗରେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଭାଗ, ଏହି ମୌଳିକତା ଓ ଏହି ପ୍ରତିଭା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ ଗୋଚର ହେଉଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝିହୁଏ ଯେ ସମାଜର ସମସ୍ତ ଅବଶ୍ୟଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନାୟାସରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରୁଛି । ତେଣୁ, ମୌଳିକତାକୁ ଏକ ସମାଜର ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ତଥା ଜୀବନୀଶକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ହିଁ କୁହାଯିବ ।

କିନ୍ତୁ, ଆମର ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଆମର ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକଟିର ମଧ୍ୟ ଭଲ କରି ପୂରଣ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, ଏବଂ, ମୌଳିକତାର ଅଭାବ ହେଉଛି ତାହାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରମାଣ।

ଯେଉଁଠାରେ ଜଣେ ବଡ଼ଲୋକ ଥାଏ, ସାନ ସାନ କାର୍ଯ୍ୟ ରୀତିମତ ଚଳିଯାଉଛି । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାଏ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାଜ ଲାଗି ତାହା ଆଦୌ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ।

ଯଦି ଆମେ ନିଜ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ପାରୁଥାନ୍ତୁ, ତେବେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଆମ ସକାଶେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ହିଁ ହେଉଥାନ୍ତା । ସେହି ଭାଷାଟି ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଞ୍ଚରଣ ଓ ବିଚରଣ କରି ପାରନ୍ତୁ, ସେଇଟି ଭିତରେ ବାସ କରି ପାରନ୍ତୁ ଏବଂ କ୍ରୀଡ଼ା ମଧ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତୁ । ତା' ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଉଥାନ୍ତୁ, ଅବକାଶ ବି ପାଉଥାନ୍ତୁ । ସିଏ ମୋତେ ଗଠନ କରନ୍ତା ଓ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଗଠନ କରୁଥାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ଓ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଭାବିକ ଚଳାଚଳ ରହିଥାଆନ୍ତା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଏତେ ବହି କୋଉଠି ଅଛି ? ତେବେ ସେହି କଥାଟିରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେଉ । ଯେପରି କରାଗଲେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ, ସେହି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉ । ଯଦି ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ସଭ୍ୟମାନେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେବେ, ଯଦି ଅନୁମତି ଦେବେ, ତେବେ ଦରିଦ୍ର ବଙ୍ଗାଳି ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ନିଜକୁ ସେଥିରେ ନିୟୋଜିତ କରିଦେବ । ମ୍ୟାକ୍‌ମିଲାନ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ଆମେ ବହୁକାଳ ହେଲା ଅନ୍ନ ଯୋଗାଇଛୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରର ଅନ୍ନ ଘରର ଉପବାସୀ ପିଲାମାନଙ୍କର ମୁହଁରେ ଅନ୍ତତଃ କିଛି ଅଂଶରେ ପଡ଼ିପାରିଲେ ସେତିକି ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ ସାର୍ଥକ ହୋଇଯିବ।

ଯଦି ମୌଳିକ ପୁସ୍ତକ ନମିଳିବ, ତେବେ ଅନୁବାଦ କଲେ ଆଦୌ ଦୋଷ ହେବନାହିଁ । ଜ୍ଞାନ ତଥା ବିଜ୍ଞାନ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ଅନ୍ତତଃ ଭାଷାଟି ନିଜ ମାଆର ହୋଇଥିବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷାକୁ ଆମର ଏପରି ଆକାରରେ ଲାଭ କରିବା ଉଚିତ, ଯେପରିକି ଇଚ୍ଛା କରିବା ମାତ୍ରକେ ଆମେ ସବୁ ଭାଇଭଉଣୀ ସମାନ ଭାବରେ ତାହାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରୁଥିବା । ଯେପରିକି ସେହି ଶିକ୍ଷା ସୁସ୍ଥ-ଶରୀରର ପରିଣତ ରକ୍ତ ସଦୃଶ ସହଜରେ ସମାଜର ଆପାମର ସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପାରିବ, କୌଣସି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହି ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାହକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଆଣିବନାହିଁ ।

ମାତ୍ର, ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଆପତ୍ତି ହୁଏତ ହେବ ଯେ, ମୂଳରୁ ହିଁ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ସବୁଯାକ ଶିକ୍ଷା ଦିଆନଗଲେ ବଙ୍ଗାଳି ପରିବାରର ପିଲା ଆଦୌ ଭଲ ଭାବରେ ଇଂରାଜୀ ଶିଖି ପାରିବନାହିଁ ।

ଚୋରଟିଏ ଭାବୁଥାଏ ଯେ, ମୁଁ ଯେତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପଦାର୍ଥ ନେଇ

ଯାଇ ପାରିବି, ଚୋରିଟା ସେତିକି ଅଧିକ ଶୀଘ୍ର ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ମୁଣାର ମୁହଁଟି ବେଶ୍ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ, - ତଥାପି ସେ ତା' ଭିତରକୁ ଦୁଇଟାଯାକ ମୁଠାକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦିଏ; ଅତି ଲୋଭରେ ଦୁଇଟିଯାକ ମୁଠାକୁ ଭରି ଦେଇ ଯେତେବେଳେ ହାତ ବାହାର କରିବାକୁ ଚାହେ, ସେତେବେଳେ ହାତ ବାହାରି ପାରେନାହିଁ, - ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ସେତେବେଳେ ଚୋରୀ ସାମଗ୍ରୀ ହାତରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ଯାଇ ହାତ ବାହାର କରି ହୁଏ ।

ଆମ ଶିକ୍ଷାରୂପୀ ମୁଣାଟିର ପ୍ରବେଶପଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ, - କାରଣ ସେହି ମୁଣାଟି ହେଉଛି ବିଦେଶୀ ଭାଷା । ତା' ଭିତରକୁ ଦୁଇଟିଯାକ ମୁଠା ପୁରାଇ ଦେଇ ଆମେ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ, - କିନ୍ତୁ ହାତକୁ ଟାଣି ବାହାରକୁ ବାହାର କରିଦେବା ପରେ ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତରେ କେତେ ଅଳପ ହିଁ ଅବଶିଷ୍ଟ ନରହେ ! ବୋଝକୁ ଭାରି କରିବା ଖୁବ୍ ସହଜ, ବୋହିବାଟା ହିଁ କଠିନ ।

ସରଳରୁ କ୍ରମଶଃ ଦୁରୂହକୁ ଅଧିରୋହଣ, ତାହାହିଁ ଶିକ୍ଷାର ଅଭିକ୍ରମ । ଶିକ୍ଷାର ପଦ୍ଧତିଟିକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବାଧା ଏବଂ, ଥରେ ସେହି ଛାଞ୍ଚଟିକୁ ଗଢ଼ିନେଇ ପାରିଲେ ଅନେକ କଠିନ ଶିକ୍ଷା ସହଜ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଭାଷାଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରଣାଳୀ । କିନ୍ତୁ, ମୁଁ ଯେଉଁ ଭାଷାର ମୋଟେ କିଛିହେଲେ ଜାଣିନାହିଁ, ଯଦି ସେହି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣରୁ ହିଁ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ପିଲାଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ପ୍ରତି କି ଅନ୍ୟାୟ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ପ୍ରକୃତରେ କରାନଯାଏ ! କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ ଓ କ୍ରିୟା ଆଦି ଆବ୍ଷ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ୍ ଶବ୍ଦ ପିଲାମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଯେ କେତେ କଷ୍ଟ, ସେକଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ପୁଣି ତା' ଉପରେ, ସହଜ ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଇ ବ୍ୟାକରଣର କଠିନ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତତଃ କିଛି ପରିମାଣରେ ସେମାନଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ, ଭାଷା ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣ ଦୁଇଟିଯାକ ହିଁ ବିଦେଶୀ ହୋଇଥିବାରୁ, ସେତେବେଳେ ପିଲାମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଟାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ କେଉଁଟାକୁ ବୁଝିବେ ? କାରଣ, ସୂତ୍ରଟା ଅପରିଚିତ, ଉଦାହରଣଟା ମଧ୍ୟ ଅପରିଚିତ । ଯେଉଁ ଭାଷାଟି ସର୍ବାଧିକ ପରିମାଣରେ ପରିଚିତ, ସେହି ଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାକରଣଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ତେଣୁ ପ୍ରଶସ୍ତତମ ନିୟମ । ଶେଷରେ, କିଞ୍ଚିତ୍ ବ୍ୟାକରଣଜ୍ଞାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ଆସିଲେ ତାହାରି ସାହାଯ୍ୟରେ ହିଁ ଗୋଟିଏ ଅପରିଚିତ ଭାଷାର ଶିକ୍ଷା ସହଜ ହୋଇ ଆସେ ।

ତେଣୁ, ଯଦି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଣାଳୀଟି ଥରେ ମାତୃଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ସହଜରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇପାରେ, ଯଦି ମନଟା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ, ତେବେ ଧାରଣାଶକ୍ତିଟି ମଧ୍ୟ ଯେ କେତେ ପରିମାଣରେ ପରିପକ୍ୱ ହୋଇ ଆସିବ, ତେବେ ବହୁ ପରିମାଣର ଅନାବଶ୍ୟକ ପୀଡ଼ନ, କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ତଥା ଶରୀର

ଏବଂ ମନର ଅବସାଦରୁ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍କୃତି ମିଳିଯିବ, ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ନୂତନ ଶିକ୍ଷାଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିହେବ, - ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିବା ସମସ୍ତେ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଥିବେ ।

ପିଲାବେଳୁ ପଛକେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଶିଖା ଯାଉ, କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାର ଶିକ୍ଷା ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଭାବରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରାରେ ହେଉ, ତେବେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଶିକ୍ଷା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ଶିଖିବାରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଓ ଅଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଇଂରାଜୀକୁ କେବଳ ଏକ ଭାଷା ହିସାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ରୂପେ ଇଂରାଜୀ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ମିଳିବ, ବୁଝି କରି ଶିକ୍ଷା କରିବାର ଓ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଲେଖିବାର ଯଥାର୍ଥ ଅବସର ମଧ୍ୟ ରହିବ ।

ସମସ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଆଜିକାଲି ଆମ ଛାତ୍ରମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଶିଖନ୍ତି, ସେହି ଅନୁପାତରେ ସେମାନେ କମ୍ ଇଂରାଜୀ ଶିଖନ୍ତି । ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି, ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷଯାଏ ମୁଖସ୍ଥ କରିବାକୁ ପଡୁଥିବାରୁ ଇଂରାଜୀକୁ ବୁଝିବାର ଏବଂ ନିଜ ମନକୁ ଇଂରାଜୀରେ କିଛି ଲେଖିବାର ସମୟ ପାଇ ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ଯଦି ସେହି ଅନ୍ୟ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗଳାରେ ହୋଇଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ଇଂରାଜୀଭାଷାର ଶିକ୍ଷା ଖୁବ୍ ସହଜସାଧ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା । ତେବେ, ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ରହିଥିବା ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଗଭୀର ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାଜ୍ଞାନର ପରୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅପେକ୍ଷା ଅନାୟାସରେ ଅଧିକ ଦୁରୂହ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା ।

ବଙ୍କିମବାବୁଙ୍କର କ୍ଷୀଣସ୍ୱରଟି ଯେଉଁମାନଙ୍କର କାନରେ ପଡ଼ିନାହିଁ, ମୋ'ର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧଟି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଆଖିରେ ପଡ଼ିବନାହିଁ, ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଫଳ ଫଳିବ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁନାହିଁ । ମାତ୍ର, ଯେଉଁ ପାଠକବୃନ୍ଦ ଅନୁଗ୍ରହ କିମ୍ବା ଅନୁରାଗ ହେତୁ ଆମର ବଙ୍ଗଳା ଖବରକାଗଜ ଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ନ୍ତି, ମୋ'ର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ଭରସା ହେଉଛି । ସେମାନେ ଦେଶର ହିତ ନିମନ୍ତେ ଯଦି ବିଷୟଟିକୁ ଭଲ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରି ଦେଖିବେ, ଏବଂ ନିଜ ଗୃହରେ ନିଜର ସନ୍ତାନଟିକୁ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ପରି ମାତୃଭାଷା ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ପରିପୁଷ୍ଟ ଓ ପରିଣତ କରି ଆଣିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବେ, ତେବେ କାଳକ୍ରମେ ଦେଶ ଯେତେ ମାତ୍ରାରେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ହେବ ଏବଂ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବ, ସଭାସମିତି ମାନଙ୍କରେ ସହସ୍ର ବର୍ଷଯାଏ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ବକ୍ତୃତା କରିବା ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । କେବଳ ଗୋଟିଏ କାରଣରୁ ହିଁ ଭୟ ହେଉଛି ଯେ, ବଙ୍ଗର ଅଧିବାସୀମାନେ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ଗୌରବ ଅପେକ୍ଷା

କ୍ଷଣିକ ଅହଙ୍କାରତୃପ୍ତିକୁ ହିଁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ଭବିଷ୍ୟତ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ଅପେକ୍ଷା ଉପସ୍ଥିତ କରତାଳି ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ଲାଳାୟିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଦେଶର ବୃହତ୍ କଲ୍ୟାଣ ଅପେକ୍ଷା ଆଶୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥର ପ୍ରଲୋଭନରେ ଅଧିକ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, ଆମେ ମୁହଁର କଥାରେ ଯେପରି ଗର୍ବ କରିଥାଉ, ନିଜର ଶକ୍ତି, ନିଜର ଭାଷା ଏବଂ ନିଜର କୌଣସି କିଛି ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଭିତରେ ଆନ୍ତରିକ ବିଶ୍ୱାସ ନଥାଏ । ଆମେ ନିଜ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରି ବସିଛୁ ଯେ, ଇଂରେଜ ସରକାର ହିଁ ଆମର ସମସ୍ତ ଉନ୍ନତିର ସାଧନ କରିଦେବ ଏବଂ ଆମେ କେବଳ ଦରଖାସ୍ତ ହିଁ କରୁଥିବା, ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ହିଁ ଆମର ଯାବତୀୟ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବ, ଆମେ କେବଳ ଅଭିଧାନ ହାତରେ ମୁଖସ୍ଥ କରି ଦେଉଥିଲେ ସବୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯିବ ।

"ଶିକ୍ଷା-ଆନ୍ଦୋଳନର ଭୂମିକା" ନାମରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ପରିଶିଷ୍ଟରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଛି, ତାହା ବଙ୍ଗ-ବିଭାଜନ ଆନ୍ଦୋଳନର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଶିକ୍ଷାସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖା ହୋଇଛି । ୧୯୦୫ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ବଙ୍ଗ-ବିଭାଜନ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ନିଷିଦ୍ଧ କରି ସ୍କୁଲକଲେଜ ମାନଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ପ୍ରେରିତ ହୋଇଛି, Statesman ସମ୍ବାଦପତ୍ର (୨୨ ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୦୫) ରେ ସେହି ସମ୍ବାଦଟି ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ବର୍ଜନ ଏବଂ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାଲାଗି ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ତାହାର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ସମେତ "ଶିକ୍ଷାର ଆନ୍ଦୋଳନ" ବା 'ଶିକ୍ଷା' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତିକା 'ଭଣ୍ଡାର' ପତ୍ରିକାର ଏକ ବିଶେଷ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା, - ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟି ହେଉଛି ସେହି ପୁସ୍ତିକାର ଭୂମିକା ।

'ଶିକ୍ଷାର ଆନ୍ଦୋଳନ' ପୁସ୍ତିକାଟିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ବର୍ଜନ ଓ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଆହୂତ ବିଭିନ୍ନ ସଭାରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର କେତୋଟି ବକ୍ତୃତା ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନରେ ସଂକଳିତ ହୋଇଛି - "ବକ୍ତା ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ, ସେହି ଭାଷାରେ ସେଇଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବକ୍ତୃତାଟିର କେବଳ ମର୍ମଟିକୁ ହିଁ ସଂକଳିତ କରାଯାଇଛି ।"

କାର୍ତ୍ତିକ ୧୦ ଦିନ (୧୩୧୨) ଶୁକ୍ରବାର ଉପରବେଳା ପଟଲଡ଼ାଙ୍ଗାର ମଲ୍ଲିକବାଡ଼ୀରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ସଭା ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ସଭାପତିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।..

ସଭାପତିଙ୍କର ବକ୍ତୃତା

ମୁଁ ଭାବୁଛି, ଅଧିକ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣମାନଙ୍କର ଉତପ୍ତ ରକ୍ତକୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଉତପ୍ତ କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଆଜି ଆପଣମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଗ୍ରହଣ କଲେ* କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସମ୍ଭବତଃ ତାହାକୁ ଅସଙ୍ଗତ ହିଁ ମନେ କରିବେ। ସରକାର ଆଗ ଆଖିକୁ ଖେଞ୍ଚି ବି ଦିଅନ୍ତି ଓ ତା'ପରେ ଆଖିରୁ ପାଣି ବାହାରିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ଦୋଷ ଦିଅନ୍ତି । କେବଳ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ନୁହନ୍ତି, ଆମ ଦେଶରେ ଅନେକ ବିବେଚକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ ବ୍ୟତୀତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ନିୟୋଜିତ କରିବା ହେଉଛି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାୟ । ଅଧ୍ୟୟନ ହିଁ ଯେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ସେମାନେ ସେହି ଅଧ୍ୟୟନରେ ଯେତେ ଅଧିକ ଅବହିତ ରହିବେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯେ ସଫଳତା-ଲାଭର ସେତିକି ଅଧିକ ସମ୍ଭାବନା ଅଧିକ ରହିବ, ସେକଥାକୁ ଆଦୌ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ତଥାପି, ଏକଥାଟି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଯେ, ସବୁ ଦେଶରେ ବିଶେଷ କୌଣସି ସଂକଟ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ସେହି ନିୟମଟିର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ ବୟସ୍କମାନେ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ନ୍ତି, ଯୁବକମାନେ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ଛାଡ଼ନ୍ତି, ଛାତ୍ରମାନେ ଅଧ୍ୟୟନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଆସି ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ଘଟଣା ସବୁ ଠାରେ ଘଟେ ଏବଂ ଘଟିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ଭିତରେ ନବଜୀବନର ଏକ ଉତ୍ତେଜନା ହିଁ ଅନୁଭବ କରୁଛୁ। ବୃଦ୍ଧମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଷୟକର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ଏପରି ଉତ୍ସାହରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମାତି ଉଠିଛନ୍ତି ଯେ, ଯଦି

** "ସଂପ୍ରତି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲ ଏବଂ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ଜାରି କରିଛନ୍ତି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ସ୍ୱଦେଶର ସେବା କରିବାରୁ ବିରତ ରହିବା ସକାଶେ କୁହାଯାଇଛି । ଆମେ ଏଥିରେ ଆଦୌ ସମ୍ମତ ହୋଇ ପାରିବୁନାହିଁ । ତେଣୁ, ଆମେ କଲିକତାର ଛାତ୍ରମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସମ୍ମିଳିତ ଭାବରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛୁ ଯେ, ଯଦି ଆମକୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଆମେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବୁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଦେଶର ସେବା କରିବାପାଇଁ ଆମେ ଯେଉଁ ମହାବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିଛୁ, ତାହାକୁ କଦାପି ପରିତ୍ୟାଗ କରିବୁନାହିଁ ।" ପ୍ରସ୍ତାବକ ଶଚୀନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ବସୁ, ଅନୁମୋଦକ ଫଣିଭୂଷଣ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ, ସମର୍ଥକ ଚୁନୀଲାଲ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ, ସତୀଶଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ଏବଂ ମହମ୍ମଦ ସିଦ୍ଦିକ ।*

ସେମାନଙ୍କର ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧ କେହି ଅଭିଭାବକ ଥାଆନ୍ତେ, ତେବେ ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ କହିଥାଆନ୍ତେ ଯେ, ଏମାନଙ୍କର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ମୋଟେ ବୃଦ୍ଧୋଚିତ ହେଉନାହିଁ।

ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ଆସି ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଭାବିକ, ବିଶେଷତଃ ଆମ ଦେଶରେ ନିତାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେଉଁ ସମାଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ନିଜର ଅଭାବମୋଚନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ସେହି ସମାଜରେ ହୁଏତ ଛାତ୍ରମାନେ ଅଲଗା ହୋଇ ରହିଲେ ବେଶ୍ ଚଳିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆମ ସମାଜ ତ ସେପରି ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ସ୍ଥିତିରେ ଆଦୌ ନାହିଁ । ଆମର ରାଜା ବିଦେଶୀ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ବୁଝିବାକୁ ଅସମର୍ଥ, ଏବଂ ବୁଝିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଦୁଇପକ୍ଷର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଏକ ସଂଘର୍ଷ ହିଁ ଲାଗିଯାଏ । ପୁନଶ୍ଚ, ଆମର ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ସେହିମାନେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସମାଜ ସ୍ୱାଧୀନ; ସେଠାରେ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ଜେତା-ବିଜିତର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଏଭଳି କୌଣସି ବିରୋଧ ଜନ୍ମିବାର ଅବକାଶ ଆସେ ନାହିଁ । ସେଠାକାର ଛାତ୍ରମାନେ ଏପରି କହି ଅବଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହି ପାରିବେ ଯେ, ରାଷ୍ଟ୍ର ସକଳ ଯତ୍ନ ସହିତ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ମାତ୍ର, କୌଣସି ବିଶେଷ ସଙ୍କଟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଯେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ତାହାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳିବା ଅଭାବ ହୁଏନାହିଁ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତରେ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଛି, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ସହିତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥର ବିରୋଧ ରହିଛି । ତେଣୁ, ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ସର୍ବଦା ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁମାନଙ୍କର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହିଥିବେ, ତାହା ଆଦୌ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ, ତାହା ସମାଜ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ନୁହେଁ । ସମସ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଆମର ମୁହଁ ଭିତରଟା ନିଃଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ହୋଇନାହିଁ, ନାସିକା ହେଉଛି ତାହାପାଇଁ ପ୍ରକୃତ ଦ୍ୱାର । କିନ୍ତୁ, ଯେତେବେଳେ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ଟି ବିକୃତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ମୁଖଗହ୍ୱରକୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଯଦି ସମାଜରେ କେବେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଯେ, ତାହାର ନାସିକା ଯଥାନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ କରି ପାରେନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସିଏ ତଥାପି ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରି ରଖୁ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ କି ? ଯଦି ଛାତ୍ରମାନେ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କ ସହିତ ଆନ୍ଦୋଳନଟିରେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦର କଥା । ଏହି ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ କେହି କଦାପି ଏକ କୃତ୍ରିମ ଆନ୍ଦୋଳନ ବୋଲି କହି ପାରିବନାହିଁ । ଆଜି ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିଛନ୍ତି,

ଜନସାଧାରଣ ଯେ ଉତ୍ତେଜିତ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧମାନେ ମଧ୍ୟ ଉତପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମନେ ହେଉଛି ଯେ, ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଦେଶକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ମହାସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏପରି ହେବାର ଦେଖି ଯେଉଁମାନେ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଦେଶକାଳପାତ୍ରର ଭେଦରେ ଯେ ଅବସ୍ଥାର ମଧ୍ୟ ଭେଦ ହୋଇଯାଏ, ସେକଥା ଆଦୌ ବିବେଚନା କରୁନାହାନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଆଜି " ତୁମେମାନେ କାହିଁକି ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଛ'' ବୋଲି ପଚରାଯାଏ, ତେବେ ସେମାନେ "ଆଦେଶ ହୋଇଛି'' ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ହଁ, ଆଦେଶ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ନେତା ଆଦୌ ଆଦେଶଟିକୁ ଦେଇନାହିଁ। କେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ମଧ୍ୟ ଆଦେଶଟି ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ କିଏ କହିପାରିବ ? ଆଜି ଆମ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଟିର ସଞ୍ଚରଣ ଘଟିଛି, ତାହାକୁ ତ ଆମେ ଆଗରୁ କେବେହେଲେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିନଥିଲୁ ! ତେଣୁ, ମୁଁ ଭାବୁଛି ଯେ ସେହି ଆଦେଶକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ମୋଟେ କାହାରି ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।

ସୁତରାଂ, ଆଜି ଯେ ସରକାରଙ୍କର ଏହି ହୁକୁମନାମାଟି ବିଷୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ତରୁଣ ହୃଦୟ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠିଛି, ମୁଁ ତାହାର ଆଦୌ କୌଣସି ଥଣ୍ଡା ଚିକିତ୍ସାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ଏହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ । ଆପଣମାନେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ - କେବଳ ଯୋଗ ଦେଇ ନୁହେଁ, ଏହାକୁ ବୟସ୍କମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଚାରିତ କରିଦେଇ - ବିଧାତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ କରନ୍ତୁ, - ପ୍ରବୀଣମାନେ ସେଥିରେ କୌଣସି ବାଧା ଦେବେନାହିଁ ।

ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଆପଣମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଂସ୍ରବଟିକୁ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବେ, ଆପଣମାନେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଅପମାନକର (ସରକାରୀ) ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଷୟରେ ଯେ ଆପଣମାନେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି, ମୁଁ ସେକଥା ବେଶ୍ ଦେଖି ପାରୁଛି । ଏହି ସଂକଳ୍ପଟିକୁ ଯେ ଆପଣମାନେ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ, ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହିଁ କରିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବୀଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ, ସେମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଚାଳନା କରିବେ । ଏହି ଅପମାନରେ ଆପଣମାନେ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ଓ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଥିବେ ତେବେ ପ୍ରବୀଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ କଦାପି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରିବେନାହିଁ । ଏଥର ସେମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି; କେଉଁ ଉପାୟରେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ହୋଇ ପାରିବ, ସେହି ଚିନ୍ତା ।

କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ତାଡ଼ନା ଦ୍ୱାରା ବେଦନା ପାଇ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ଏତେ ଦୂରଯାଏ ଆଗେଇ ଆସି ପାରିଛନ୍ତି, ସରକାରୀ ଚାକିରି ଓ ସରକାରୀ ଖାତିରିର ଆଶାକୁ ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭଲକ୍ଷଣ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ଆମ ସମାଜ ନିଜେ ନିଜର ବିଦ୍ୟାଦାନର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରିବ, ତେବେ ଅବଶ୍ୟ ଦିନେ ନା ଦିନେ ଧୋକାରେ ପଡ଼ିଯିବ । ଏହି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବମାନନାଟି ଯେ ନୂଆ କରି ଆସିଲା, ସେକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଏହାର ସୂତ୍ରପାତ ବହୁଦିନରୁ ହିଁ ହୋଇଛି । ଆମ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଉପରେ ସରକାରଙ୍କର ଆଦୌ ସୁଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ତେଣୁ, ସରକାର ଏହି ହୁକୁମଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନେବେ, ତଥାପି ଆମ ଶିକ୍ଷାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ସରକାରଙ୍କର ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରି ରଖି ଆମେ କେବେହେଲେ ଶାନ୍ତ ରହି ପାରିବାନାହିଁ । ସରକାର ଏହି ଦେଶ ନିମନ୍ତେ କେବେହେଲେ ଏକ ଅନୁକୂଳ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ପାରିବେନାହିଁ । ଅକ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ତାହାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ହୋଇପାରେ, ଅନିଚ୍ଛା ବି ଆଉଗୋଟିଏ କାରଣ ହୋଇପାରେ । ଅକ୍ଷମତା, - କାରଣ, ଯେଉଁଠି ହୃଦୟର ଡ଼ୋର ଲାଗିନଥାଏ, ସେଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା କଦାପି ଦେଇ ହୁଏନାହିଁ। ଅନିଚ୍ଛା, - କାରଣ ସରକାର ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଆମର ଚିତ୍ତଭୂମିଟି ଯେପରି ଭାବରେ ଗଠିତ ହେଉଛି, ତାହା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ହେଉନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମେ ଆମର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କରି ମୌଳିକ ପ୍ରତିକାରଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯେ ଆରମ୍ଭ କରିବୁ, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏବଂ, ଆମେ ଯେ ଏତେଦିନ ଯାଏ ଆବେଦନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୀତ ଓ ବିନମ୍ର ଭାବର ପରିଚୟ ଦେଇ ଆସୁଛୁ, ସେକଥା ଆଦୌ ଲୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଏସବୁ କଥା ସରକାର ବେଶ୍ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିଛନ୍ତି । ଏହିଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଶିକ୍ଷାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ସରକାର ଉପରେ ହିଁ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଦେଇ ଆମେ କିପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିବା ?

ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରଣାଳୀଟି ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ବସ୍ତୁତଃ ଆମଲାଗି ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କଲ୍ୟାଣକର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଘୋର ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାଲାଭ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଆମେ ଏପରି ଏକ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାଉ, ଯାହାକି ଆମ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଅନୁକୂଳ ହୁଏନାହିଁ । ଆମ ଉପନିଷଦରେ ଅଛି, " ଶ୍ରଦ୍ଧୟା ଦେୟମ୍, ଅଶ୍ରଦ୍ଧୟା ଅଦେୟମ୍ ।" ଅଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଦେଲେ ସେହି ଦାନଦ୍ୱାରା ଆଦୌ ପ୍ରକୃତ ଫଳଲାଭ ହୁଏନାହିଁ । ଏହି

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ-ଶିକ୍ଷା ଆମ ଅନ୍ତସ୍କରଣକୁ ଓ ଅସ୍ମିମତାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଦାସତ୍ୱରେ ହିଁ ଜଡ଼ପ୍ରାୟ କରି ପକାଇଛି । ତେଣୁ, ଆମ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ଆମକୁ ନିଜ ହାତରେ ହିଁ ରଖିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଆମ ଦେଶ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିଲା ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଆମ ସମାଜ ନିଜେ ନିଜକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛି, ନିଜ ଭିତରେ ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରତିକୂଳତା ସୃଷ୍ଟି କରିନାହିଁ । ଆଜି ଆମ ଅନ୍ତଃକରଣର ସମ୍ମୁଖରେ ଯେଉଁସବୁ ବୃହତ୍ ଆବଶ୍ୟକତାର ଜାଗରଣ ହୋଇ ଆସୁଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସାର୍ଥକ କରିବାକୁ ହେଲେ ନିଜର ଶିକ୍ଷାକୁ ଆମେ ଯେପରି ସ୍ୱାଧୀନ କରି ରଖିପାରୁ, ଅଧବସାୟ ସହିତ, ଶାନ୍ତ ତଥା ସାଧନାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆମକୁ ତାହାର ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ।

ସରକାର ନିଜର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯେଉଁପରି ଅପମାନ କରିଛନ୍ତି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସିଏ ନିଜର ହିଁ ଅପମାନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଆମେ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯିବୁ ଓ ନିଜର ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିରଟିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବୁ । ଆମେ ଖୁବ୍ ଦୁର୍ବଳ, ବଡ଼ ଅସହାୟ, - ଏହିପରି ଭାବୁଥିବାରୁ ଆମେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆପଣାକୁ ଏପରି ଅଶକ୍ତ କରି ରଖିଥିଲୁ । ଆଜି ଆଉ କୌଣସି ଡର ମାନୁନାହିଁ । ସରକାର ନିଜର ଦ୍ରବ୍ୟଟିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଚୂନା କରି ଦିଅନ୍ତୁ; - ଆମେ ସେହି ଅପମାନଟିର ମୂଳୋଚ୍ଛେଦ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚାଲ ଭାରତବର୍ଷର ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷର ନିଜର ମନ୍ଦିରକୁ ଆଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ।

ଆମ ନେତାମାନେ ଏହି ବିଷୟଟିକୁ କେଉଁପ୍ରକାରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ସେକଥା ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ । ଯଦି ଦେଶର ହୃଦୟଟି ଏହି ଦିଗଟିକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ତେବେ ଏହି ଅପମାନଟିର ସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରତିକାରଟିଏ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଚେଷ୍ଟିତ ହେବେ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଅଧିକ ଏକ ଆଶାର ବିଷୟ ଏହା ଯେ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଘଟଣାମାନ ଘଟିଛି, ତାହାକୁ ନେତୃବୃନ୍ଦ ବା ଆପଣମାନେ କେହି ଘଟାଇ ନାହାନ୍ତି, ତାହା ବିଧାତାଙ୍କର ଅମୋଘ ବିଧାନରେ ହିଁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଘଟିଛି । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନଟି ସଫଳ ହେବାର ଭାର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କରି ହାତରେ, - କେବଳ ସେଇ ଏହି ଦେଶର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ଶକ୍ତି ଦେବେ । ନିଜର ଆଦର୍ଶ ପାଖରେ, ସ୍ୱଦେଶ ପାଖରେ ତଥା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଖରେ ଆପଣମାନେ ଅଟଳ ହୋଇ ରହିବେ; ତେବେ ଆଉ କାହାରି ମୁଖାପେକ୍ଷୀ କରି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବନାହିଁ ।

କାର୍ତ୍ତିକ ୧୬ ଦିନ ଗୁରୁବାର (୧୩୧୨) ଫିଲ୍ଡ୍ ଆଣ୍ଡ୍ ଏକାଡ଼େମୀ ଭବନରେ

ମେୟର ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସାନ୍ଧ୍ୟସମ୍ମିଳନୀ ହୋଇଥିଲା ।...

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର (ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ) ଆଲୋଚନା ଉତ୍ଥାପନ କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ-ଘଟିତ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ଘଟଣାରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲାଣି । ଏଥିରେ ଯେ ଛାତ୍ରମାନେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ, ଏବଂ ଏଥିଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ କୌଣସି ଦୋଷ ଦେଇ ହେବନାହିଁ । ନେତାମାନେ ଆଶାନୁରୂପ ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାର କରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଯେଉଁ କଥାଟି ଉଠିଛି, ସେ ସେହି ବିଷୟରେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଯଦି ଏହି ବିଷୟରେ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଅପରାଧୀ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ଏକାକୀ ସେହିମାନଙ୍କର ଅପରାଧ ନୁହେଁ, ତାହା ଆମର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର; କାରଣ ଆମ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଶକ୍ତି ସଂହତ ହୋଇ ପାରିଲେ ହିଁ ନେତାର ଶକ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥାଏ । ଆମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଯେଉଁ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥାର ଭାବଟିଏ ରହିଛି, ଏଇଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳକର, ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ବଳକ୍ଷୟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାଏ । ଜାତୀୟ ଧନଭଣ୍ଡାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ କହିଲେ ଯେ, ତାହାର ଗୋଟାଏ ଇଂରାଜୀ ନାମ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଭୁଲ ହୋଇଯାଇଛି । ଇଂରାଜୀ ନାଆଁଟିଏ ଶୁଣିଲେ ମନରେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଭାବର ଉଦୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପାଣ୍ଠିଟିର ନାମ ଯଦି National Fund ନରଖି ଆମେ 'ବଙ୍ଗଭଣ୍ଡାର' ରଖି ଥାଆନ୍ତୁ, ତେବେ ୧୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି ଶୁଣି ଆମର ମନରେ ଆଦୌ ସେତେ ଦୁଃଖ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ଜାତୀୟ ପାଣ୍ଠିରେ ଅଳପ ଅର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ଆକ୍ଷେପ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି ଅଳ୍ପକେତେ ଦିନରେ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ଆମେ କେବେହେଲେ ସାଧାରଣଙ୍କ ଠାରୁ ଏପରି ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସ୍ପନ୍ଦନ ଆଦୌ ପାଇନାହୁଁ । ଆମେ ସାହେବମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା ଓ ପ୍ରଶଂସାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ କରୁ । ଆମର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଆୟୋଜନଟିକୁ ଦେଖି ସାହେବମାନେ କିପରି କ'ଣ ଭାବୁଛନ୍ତି, ଯଦି ଆମେ ସେହି ବିଷୟରେ ବେଶୀ ଚିନ୍ତା ନକରିବା, ତେବେ ଆମର ନିଜର ଯେତିକି ସାଧ, ବହୁ ପରିମାଣରେ ଶାନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ତାହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରି ପାରିବା । ଉଦ୍ୟମଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ସେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଯଦି ଆଜି ଆମ ଆଗରେ ଯଥାର୍ଥରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରୟୋଜନ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଦେଶର ବ୍ୟବସାୟବୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଆମର ଅଭାବମୋଚନ ନିମନ୍ତେ କାମରେ ଲାଗିପାରିବ । ଏତେ ଏତେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାର ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି କେହି କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଆକ୍ଷେପ କରୁଛନ୍ତି, ସେବିଷୟରେ

ସେ କହିଲେ ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ ଉତ୍ତେଜନାର ଆବେଗଟି କିଛି ମାତ୍ରାରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲାଣି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ କାମର ସମୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନୀରବରେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ନିରାଶ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷାସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଯଦି ସରକାର ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଏହି ହୁକୁମଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବେ, ତେବେ ଏଥିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷାଟିକୁ ଆମେ ଯେପରି କେବେହେଲେ ଭୁଲି ଯିବାନାହିଁ । ଆମର ଶିକ୍ଷାକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି । ଛାତ୍ରମାନେ ଧୀର ଭାବରେ ବିଚାର କରି ଦେଖିବେ ଯେ, ସେମାନେ ସରକାରଙ୍କର ଚାକିରି ଓ ସମ୍ମାନର ମାୟାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି ତ ! ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବେ, ତେବେ ନେତୃବୃନ୍ଦ ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ।

କାର୍ତ୍ତିକ ୧୯ ଦିନ ଉପରବେଳା "ଡ଼ନ୍ ସୋସାଇଟି'ରେ ଏକ ଛାତ୍ରସଭା ହୋଇଥିଲା । ...

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଆଲୋଚନା ଉତ୍ଥାପନ କରି କହିଥିଲେ ଯେ, (ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷାସମସ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ) ଆଜି ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଯେଉଁ ନବଜୀବନର ଉତ୍ତେଜନା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି, ସେଇଟି ଦୁଇଟି ରୂପରେ ନିଜକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛି - ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ବର୍ଜନ କରିବାଲାଗି ସଂକଳ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଏବଂ ନିଜ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବାର ଆକାଂକ୍ଷା ପୋଷଣ କରିବା । କିପରି ଭାବରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ଅଭାବ ପୂରଣ ହୋଇ ପାରିବ, ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ଥିର ଭାବରେ କୌଣସି ଚିନ୍ତା ନକରି ହିଁ ଯେପରି ଆମେ ବିଦେଶୀ ପଣ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଜନ କରିବାର ସଂକଳ୍ପ କରିଥିଲୁ, ଠିକ୍ ସେହିପରି କେବଳ ଏକ ଉତ୍ସାହରେ ହିଁ ଯଦି ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ନିଜେ ଗ୍ରହଣ କରୁ, ତେବେ, ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରି ପାରିବା । ଯଦି ଛାତ୍ରମାନେ ସରକାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅପମାନକୁ ସହ୍ୟ କରି ନପାରି ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିବେ, ତେବେ ସେମାନେ ନିଜର ସଂକଳ୍ପକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରି ରଖନ୍ତୁ । ତେବେ ନେତାମାନେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନକରି କଦାପି ରହି ଯିବେନାହିଁ । ମାତ୍ର, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ଏହି କଥାଟିକୁ ମନେ ରଖିବାକୁ

ହେବ ଯେ, ଏହି ଉଦ୍ୟମଟିରେ କେବେହେଲେ ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅନୁରୂପ ଫଳଲାଭର ଆଶା କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ ।*

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ ଯେ, ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜ ସଂକଳ୍ପରେ ଦୃଢ଼ ରହିଲେ ନେତାମାନେ ଅବଶ୍ୟ ନବ-ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ଏବିଷୟରେ ଏବେଠାରୁ ମଧ୍ୟ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି, ଅନେକ ଧନୀସନ୍ତାନ ଏଥିଲାଗି ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଛନ୍ତି । ସିଏ ଏହି ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କଥା ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି କହି ପାରିବେନାହିଁ । ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି କାହାରି ଏବେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହ ରହିଛି ଯେ, ନୂତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଥାପନା ହେଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କେତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଆସିବେ । ଛାତ୍ରମାନେ ସଭା କରି, ନେତାମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ପ୍ରତିନିଧି-ମଣ୍ଡଳ ପଠାଇ ଅଥବା ସତୀଶବାବୁ (ଡନ୍ ସୋସାଇଟିର ଶ୍ରୀ ସତୀଶଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧାୟ)ଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ରରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଏହି ସଂଶୟର ଅବସାନ ଘଟାଇ ପାରିବେ । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସେପରି ବେଶୀ କିଛି ଆଶା କରି ହେବନାହିଁ । ଆମେ ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ବିଦେଶୀର ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରଟା ଉପରେ ଯାଇ ଆଘାତ କରିଛୁ ସିନା, - ଏଣିକି କିଛିଦିନ ସକାଶେ ସ୍ୱଦେଶୀମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାର ଉପରେ ଯାଇ ବି ଆଘାତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଆମର କୌଣସି ଅପମାନ କଦାପି ହେବନାହିଁ, କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ଆମ ନିଜର ହିଁ ଯେତେ ଯିଏ ଲୋକ । ଅଭିଭାବକମାନେ କ'ଣପାଇଁ ଯେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମତି

---

* *"ତା'ପରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କର ଆହ୍ୱାନକ୍ରମେ ଯୁବକମାନଙ୍କର ତରଫରୁ.. ଏହି ବିଷୟରେ କିଛିକିଛି ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନାରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ, ଏହି ବିଷୟରେ ପ୍ରଥମେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜୀବିକା-ଉପାର୍ଜନର କୌଣସି ଉପାୟ ନିଶ୍ଚୟ କରିବାକୁ ହେବ ତଥା ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କର ମତକୁ ପ୍ରଥମେ ଗଠିତ କରି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ । "ଯଦି ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କର ସମ୍ମତି ନମିଳେ, ତେବେ କ'ଣ କରାଯିବା ଉଚିତ ?" "ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ, ଡାକ୍ତରୀ ଏବଂ ଭୂବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାରେ ଯଦି ନୂଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସମ୍ଭବ ନହେବ, ତେବେ ଛାତ୍ରମାନେ କିପରି କ'ଣ କରିବେ ?" ଛାତ୍ରମାନେ ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ନେତାମାନେ କେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଲେଣି ?" - ଏହିପରି ବହୁତ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ।*

ଦେବେନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ଆଦୌ ବୁଝି ହେଉନାହିଁ । ଆଜି ଉତ୍ତେଜନାର ଯେଉଁ ତରଙ୍ଗ ଉଠିଛି, ତାହା କ'ଣ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିନାହିଁ ? ଯଦି ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଇଞ୍ଜିନିଅରିଂ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଥମରୁ ହୋଇ ନପାରିବ, ତେବେ ତାହାକୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇ ଗ୍ରହଣ କରି ହେବ । ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ବିଦେଶ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷାକୁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗାର ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଛାତ୍ରମାନେ ସାମୟିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗୁଡ଼ିକରେ ଯୋଗ ଦେବେ କି ନାହିଁ, ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ନିଜର ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ମତର ପୁନରୁକ୍ତି କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ଯଦି ଛାତ୍ରଜୀବନରେ କାହାର ନିଜ ଦେଶର ସୁଖଦୁଃଖ ତଥା ଆଶା-ଆକାଙ୍କ୍ଷା ସହିତ ପରିଚୟ ନ ହେବ, ତେବେ ପଚିଶିବର୍ଷ ପରେ ଯେ ତାହା ହେବ, ତାହା ଆଦୌ ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ, ଦେଶପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାହା କଦାପି କଲ୍ୟାଣକର ହେବନାହିଁ । ଆଜି ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହୋଇଥିବା ଅପମାନ ନିମନ୍ତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସାମନାରେ ଯେ ଫୁଲ ସିଞ୍ଚା ହୋଇଥିବା କୌଣସି ପଥ ରହିଛି, ସେକଥା ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଭବିଷ୍ୟତର ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଛାତ୍ରମାନେ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି କି ? ଆଜି ଏହି ଜୁଆର ସମୟରେ ସେମାନେ ଯେ ଆତ୍ମଦାନର ସଂକଳ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି, ଭଟ୍ଟା ପଡ଼ିଯିବା ସମୟରେ ସେମାନେ ଯେପରି ସେଥିରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ନଯାଆନ୍ତି ।

(ସଭାର) ଉପସଂହାରରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର କହିଥିଲେ ଯେ, ଛାତ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ କରିବାର ଯେଉଁ ସଂକଳ୍ପ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିଲାଗି ସେମାନେ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇ ରହିବେ । ସେମାନେ ଯଦି ଏହି ସଂକଳ୍ପଟିରେ ଅବିଚଳିତ ରହିପାରିବେ, ତେବେ ଏହି ଦିନଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗଦେଶର ଇତିହାସରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବ ।

ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନଟି ଫଳରେ ଯେଉଁ "ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାସମାଜ'' ବା " ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାପରିଷଦ'' ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଆହୂତ ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ରଣାସଭା, ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ-ଆଲୋଚନା-ସମିତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜାତୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଥା ତା'ପରେ ସେହି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ନାନା କର୍ମଦାୟିତ୍ୱ ସହିତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଅନେକଦିନ ଯାଏ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷା-ସଂସ୍କାର

ଯେଉଁମାନେ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଥିବେ ଯେ, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ବେଶ୍ ଗୋଟିଏ ତକରାଳ ଲାଗିଛି । ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ମଧ୍ୟ ଯେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିନାହୁଁ, ସେକଥା କାହାରି ଅବିଦିତ ନାହିଁ ।

ଏପରି ଗୋଟିଏ ସମୟରେ "ସ୍ପୀକର" ନାମକ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜୀ ସାପ୍ତାହିକ କାଗଜରେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର ଶିକ୍ଷାସଂସ୍କାର ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବଟିର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି, ତାହାକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଆମର ମଧ୍ୟ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି ।

ୟୁରୋପରେ ଯେଉଁ ଯୁଗକୁ ଅନ୍ଧକାର-ଯୁଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ଯେତେବେଳେ କି ବର୍ବରମାନଙ୍କର ଆକ୍ରମଣ ହେତୁ ରୋମ୍‌ର ଦୀପଟି ନିର୍ବାପିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ୟୁରୋପର ସବୁ ଦେଶ ଭିତରୁ କେବଳ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ରେ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାର ଜାଗରଣ ଘଟିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ୟୁରୋପର ଛାତ୍ରମାନେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ଆସି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଏଠାରେ ଆସି ଜୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହାର, ବାସସ୍ଥାନ, ବହିପତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷା ସବୁକିଛି ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ମିଳି ଯାଉଥିଲା । କିଛି ପରିମାଣରେ ଆମ ଦେଶର ଟୋଲ୍‌ମାନଙ୍କ ପରି ।

ୟୁରୋପର ଅଧିକାଂଶ ଦେଶରେ ହିଁ ଆଇରିଶ୍ ବୈରାଗୀମାନେ ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ନିର୍ବାଣପ୍ରାୟ ଶିଖାଟିକୁ ପୁନର୍ବାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ପାରିଥିଲେ । ଫ୍ରାନ୍ସର ରାଜା ଶାର୍ଲ୍‌ମାନ୍ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପାରିସ୍ ଇଉନିଭର୍ସିଟିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାଭାରକୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଇରିଶ୍ କ୍ଲେମେନ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏପରି ଆହୁରି ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ପ୍ରାଚୀନ ଆଇରିଶ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଲାଟିନ୍, ଗ୍ରୀକ୍ ଏବଂ ହିବ୍ରୁ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ସତ, ତଥାପି ଆଇରିଶ୍ ଭାଷା ହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା । ଗଣିତଜ୍ୟୋତିଷ, ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷ ଏବଂ ସେହି କାଳେ ଯେଉଁସବୁ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକର ଶିକ୍ଷାଦାନ ଆଇରିଶ୍ ଭାଷାରେ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ତେଣୁ ଏହି ଭାଷାରେ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ଦୈନ୍ୟ ନଥିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ଦିନାମାର୍ ଓ ଇଂରେଜମାନେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ସେତେବେଳେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କରେ ସେମାନେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ;

ତାହାଫଳରେ ବିପୁଳ ପରିମାଣର ପୋଥିପତ୍ର ପୋଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଓ ଅଧାପକ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନେ ନିହତ ଓ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର, ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନସବୁ ଏସବୁ ଉତ୍ପାତର ଦୂରରେ ରହିଥିଲେ, - ସେମାନେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଅଧୀନ ଥିଲେ, - ଏବଂ, ସେହିସବୁ ସ୍ଥାନର ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଦ୍ୟାକେନ୍ଦ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାର କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆଇରିଶ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ହିଁ ନିର୍ବାହିତ ହେଉଥିଲା । ପରିଶେଷରେ, ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ୍ଙ୍କ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେତୁ ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପହୃତ ହୋଇଗଲା, ସେତେବେଳେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର ସ୍ୱାୟତ୍ତବିଦ୍ୟା ତଥା ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଆଗଲା ।

ତେଣୁ, ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର ଅଧିବାସୀମାନେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଲେ, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ଏକ ନିକୃଷ୍ଟ ସମାଜର ଭାଷା ବୋଲି ନିନ୍ଦିତ ହୋଇ ରହିଲା । ପରିଶେଷରେ ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ "ନାଶନାଲ୍ ସ୍କୁଲ" ପଦ୍ଧତିର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ଜ୍ଞାନପିପାସୁ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡବାସୀ ସେହି ପଦ୍ଧତିର ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଆଦୌ କୌଣସି ବିଚାର ନକରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୱରତା ସହିତ ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । କେବଳ ଜଣେ ବଡ଼ ବ୍ୟକ୍ତି, - ଟୁଆମ୍‌ର ଆର୍ଚ୍ଚବିଶପ୍ ଜନ ମ୍ୟାକ୍‌ଲେ - ସେହି ପ୍ରଣାଳୀର ବିରୋଧରେ ଆପତ୍ତି କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯେ ଅମଙ୍ଗଳ ହେବ, ତାହା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ଆଇରିଶ୍ ଜନଗଣଙ୍କୁ ଜୋର୍ କରି ସାକ୍‌ସନ୍ ମାନଙ୍କର ଛାଞ୍ଚରେ ପକାଇ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜ କରିପକାଇବା ହିଁ ନ୍ୟାଶନାଲ୍ ସ୍କୁଲ୍ ପ୍ରଣାଳୀର ଅଭିପ୍ରାୟ ରହିଥିଲା। ଏବଂ ଫଳରେ ସେହି ପ୍ରଣାଳୀ ବ୍ୟର୍ଥ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା । ଭଲ ବା ମନ୍ଦ ଯାହା କୁହାଯିବ ପଛକେ, ପ୍ରକୃତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିଙ୍କୁ ଏପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଜାତିକୁ ଆଉଗୋଟିଏ ଜାତିର ଛାଞ୍ଚଭିତରେ ଆଣି ଠେସିଦେବାକୁ ମନ କଲେ ସବୁକିଛି କେବଳ ଖାପଛଡ଼ା ହୋଇଯାଏ ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ଏହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀଟିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍ ଦେଶର ଶତକଡ଼ା ଅଶୀଜଣ ଲୋକ ଆଇରିଶ୍ ଭାଷାରେ କଥା କହୁଥିଲେ। ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବା ଯଦି ନ୍ୟାଶନାଲ୍ ବୋର୍ଡ୍‌ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଆଇରିଶ୍ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଭାଷାରେ ହିଁ ପଠନପାଠନ ପ୍ରଭୃତିର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ତା'ପରେ ସେହି ମାତୃଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦେଶୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଚିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ, ସେକଥା ନକରି ନାନା ପ୍ରକାରର କଠୋର ଶାସ୍ତି ଦ୍ୱାରା

ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିବାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିରସ୍ତ କରି ରଖି ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ।

କେବଳ ଭାଷା ନୁହେଁ, ଆଇରିଶ୍ ଇତିହାସକୁ ପଢ଼ାଇବା ବନ୍ଦ ହେଲା । ଆଇରିଶ୍ ଭୂଗୋଳକୁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପଢ଼ା ଗଲାନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ଗୋଟାଏ ବିଦେଶର ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳକୁ ଶିକ୍ଷା କରି ନିଜ ଦେଶଟି ବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଏବଂ ଫଳ ଯାହା ଘଟିବାର ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଏକ ମାନସିକ ଜଡ଼ତା ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଆଇରିଶ୍ ଭାଷାଭାଷୀ ପିଲାମାନେ ଆପଣାର ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ନେଇ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଏକ ପଙ୍ଗୁ ମନ ଓ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣା ସହିତ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାରିଲେ ।

କାରଣ, ଏହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ହେଉଛି ଏକ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଣାଳୀ, - ସେଥିରେ ମୋଟେ ମନବୋଧ ହୁଏନାହିଁ, ଏବଂ ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଶୁଆଚଢ଼େଇରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି ।

ଏହି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପରେ ମାଧମିକ ଶିକ୍ଷା । ଅଠେଇଶି ବର୍ଷ ହେଲା ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍ ଦେଶରେ ସେହି ମାଧମିକ ଶିକ୍ଷାର ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇଛି । ଫଳରେ ସେଠାରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାଟି ଚୂରମାର୍ ହୋଇ ଯାଇଛି । ପରୀକ୍ଷାର ଫଳଲାଗି ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ଲୋଭ ରଖା ଯାଉଥିବାରୁ ଆଉ ଶିକ୍ଷାଦାନର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ହିଁ କରା ଯାଏନାହିଁ, କେବଳ ଗିଳାଇ ଦେବାର ଆୟୋଜନମାନ ଲାଗିଥାଏ । ହଜାର ହଜାର ଛାତ୍ରଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧି ବନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରମ ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର ମନ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଏ ଓ ବିଦ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ଆଉ କୌଣସି ଅନୁରାଗ ରହେନାହିଁ ।

ଏହି ବିଦ୍ୟାବିଭ୍ରାଟର ପ୍ରତିକାର ସ୍ୱରୂପ ଆଇରିଶ୍‌ମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ହେଉ ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି ? ସେମାନେ ମୋଟେ ବିପ୍ଳବଟାଏ କରିବାକୁ ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜ ଦେଶରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ କେବଳ ନିଜ ହାତକୁ ନେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ବେଶୀ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟୟ ପାଇଁ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରାଶିର ବରାଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଛି, ତାହାର ପରିମାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପୋଲିସ୍ ଏବଂ ଅଦାଲତ ମାନଙ୍କରେ ଯାହା ଖରଚ ହୁଏ, ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଉଣ୍ଡର ଅନୁପାତରେ ଶିକ୍ଷାରେ ଆଠ ପାଉଣ୍ଡ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥାଏ । ଏବଂ, ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ରେ,

ଯେଉଁଠାରେ ଅପରାଧ ଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ୍, ସେଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୋଲିସ୍ ଓ ଅଦାଲତ ନିମନ୍ତେ ବରାଦ ହେଉଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଉଣ୍ଡ୍ ଅନୁପାତରେ ବିଦ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ତେର ଶିଲିଂ ଚାରି ପେନସ୍ ମାତ୍ର ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବାକୁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି ।

ଗୋଟିଏ ଦେଶ ସହିତ ଆଉଗୋଟିଏ ଦେଶର କଦାପି ସବୁମନ୍ତେ ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ରହିଥିଲା, ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେ ଠିକ୍ ସେହି ଭାବରେ ଚାଲିଛି, ସେକଥା ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ; ମାତ୍ର, ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାସଙ୍କଟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ଜାଗାରେ ଆମ ସହିତ ତା'ର ମେଳ ରହିଥିବାର ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିହେବ ।

ଏହି ସାଂପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଆମର ମନ ମଧ୍ୟ ମାନୁନାହିଁ, - ଆମ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀରେ ଯାନ୍ତ୍ରିକତାଟା ହିଁ ବହୁତ ବେଶୀ । ଯେଉଁ ଭାଷାର ମାଧ୍ୟମରେ ଆମକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଛି, ସେହି ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିବାକୁ ଆମକୁ ବହୁଦିନ ଲାଗୁଛି । ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଧାରଟା ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ହାତୁଡ଼ି ପିଟିବା ଓ କୋଳପ ଫିଟାଇବାର ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାରେ ହିଁ ପ୍ରାଣ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଆମର ମନ ତେର ଚଉଦ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ହିଁ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ ଏବଂ ଭାବର ରସ ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ଏବଂ, ଯଦି ସେତିକିବେଳେ ଅହରହ ତା'ଉପରେ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ତଥା ମୁଖସ୍ଥବିଦ୍ୟାର ଶିଳାବୃଷ୍ଟି ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ତାହା ପ୍ରକୃତରେ କିପରି ପୁଷ୍ଟି ଲାଭ କରିପାରିବ ? ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଯୁଦ୍ଧା ଯୁଦ୍ଧି ପରେ ଆମର ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ କିଛି ସ୍ୱାଧୀନ ଅଧିକାର ଆସିଯାଏ ସତ, ମାତ୍ର ସେତେଦିନ ଯାଏ ଆମର ମନ ବିଚରା କେଉଁ ଖୋରାକରେ ବଞ୍ଚି ରହିଥାଏ ? ଆମେ କ'ଣ କେବେ ଚିନ୍ତା କରି ପାରିବା, ଆମର ହୃଦୟ ବସ୍ତୁତଃ କେଉଁଭଳି ରସ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି ଏବଂ ଆମର କଳ୍ପନାବୃତ୍ତି କୌଣସି ସୃଜନାତ୍ମକ କ୍ରିୟାଶୀଳତା ଲାଗି ପ୍ରକୃତରେ କିଭଳି କେଉଁ ଉପକରଣ ଲାଭ କରି ପାରିଛି ? ଆମେ ଯାହାକିଛି ଗ୍ରହଣ କରୁ, ତାହାକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରୁଥିଲେ ସିନା ସେହି ଧାରଣାଟା ସତକୁ ସତ ପକ୍କା ହୋଇ ପାରିବ ! ଏକ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଯେପରି କଠିନ, ପ୍ରକାଶ କରିବା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଠିନ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସୃଜନଶୀଳ ସଚଳତାର ଅଭାବରେ ଆମେ ଯାହା କିଛି ଶିଖୁ, ତଦ୍ୱାରା ତାହା ଆଦୌ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ

ଆମର ଆୟତ୍ତକୁ ଆସି ପାରେନାହିଁ । Key ମୁଖସ୍ଥ କରି ଶିକ୍ଷା କରିବା ଓ ଲେଖିବା, - ଏହି ଦୁଇଟି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ହିଁ ଚଳାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ଏବଂ, ମନଟା ଯେଉଁ ବୟସରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପାକଳ ହୁଏ, ସେହି ବୟସରେ ଆଦୌ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଭ ମିଳି ପାରେନାହିଁ । ଯେଉଁ ବୟସରେ ମନ ଅଜାଣତରେ ଆପଣାର ଖାଦ୍ୟକୁ ଶୋଷିନେଇ ପାରୁଛି, ସେତେବେଳେ ହିଁ ସିଏ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ଜ୍ଞାନ ତଥା ଭାବକୁ ଆପଣାର ରକ୍ତମାଂସ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମିଶାଇ ଦେଇ ନିଜକୁ ସଜୀବ, ସବଳ ଓ ସକ୍ଷମ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ଥାଏ। ଆମର ସେହି ସମୟଟି ହିଁ ବୃଥା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ସେହି କ୍ଷେତଟି ହେଉଛି ଏକ ଶସ୍ୟଶୂନ୍ୟ, ଅନୁର୍ବର ଓ ନୀରସ କ୍ଷେତ । ସେହି କ୍ଷେତରେ ଆମର ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କେତେ ଯେ ମରି ମରି ଯାଇଛି, ତା'ର ହିସାବ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ରଖେ ?

ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀରେ ଆମର ମନଟା ଯେ ଅପରିଣତ ହୋଇ ରହିଯାଏ, ବୁଦ୍ଧିର ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, ସେକଥା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଆମର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅଳ୍ପ କିଛି ବାଟ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାଏ ସତ, - ମାତ୍ର ଉଦ୍‌ଭାବନାଶକ୍ତି ଶେଷଯାଏ ମୋଟେ ପହଞ୍ଚି ପାରେନାହିଁ, ଆମର ଧାରଣାଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଏ । ଆମର ଲେଖା ଓ ପଢ଼ା ଭିତରେ ଓ ଆମର ଭାଷାଚିନ୍ତାରେ ସେହି ଛାତ୍ର-ଅବସ୍ଥାର କ୍ଷୀଣତା ହିଁ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଆମେ ନକଲ କରୁ, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଜୁଥାଉ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ବୋଲି ଯାହା ପ୍ରଚାର କରୁଥାଉ, ତାହା ହୁଏତ ମୁଖସ୍ଥ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ କୌଣସି ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଅଥବା ଏକ ବାଳସୁଲଭ ବ୍ୟାପାର ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସମ୍ଭବତଃ କୌଣସି ମାନସିକ ଭୀରୁତା ହେତୁ ଆମେ ପାଦଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ମିଳାଇ ମିଳାଇ ବାଟ ଚାଲୁ ଅଥବା ଅଜ୍ଞତାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ହେତୁ ବାଡ଼କୁ ଡେଇଁ ମଧ୍ୟ ଚାଲୁଥାଉ । ମାତ୍ର, ଆମ ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଏକ ଖର୍ବତା ରହିଯାଇଛି, ସେକଥାକୁ ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହିଁ । ଆମର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ତ୍ରୁଟି ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ତ୍ରୁଟି ସତ୍ତ୍ୱେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତଥାପି ଯେତିକି ଉଚ୍ଚକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରିଛୁ, ତାହା କେବଳ ଆମର ନିଜର ଗୁଣହେତୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ।

ଆଉଗୋଟିଏ କଥା । ଶିକ୍ଷାଦାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟି ସହିତ ଯଦି ଆଉ କୌଣସି ଅବାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିତରେ ଭିତରେ ରହିଯାଏ, ତେବେ ସେଥିରୁ ନାନା ବିକୃତି ହିଁ ଜନ୍ମେ । ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସାକ୍‌ସନ୍ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାକୁ ମାଟି କରି ଦିଆଯାଇଛି । ଆଜିକାଲି ଆମ ଶିକ୍ଷାଟି ଭିତରେ ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପଲିଟିକାଲ୍

ଅଭିପ୍ରାୟଟିଏ ଆଣି ଭର୍ତ୍ତି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଯେ କରୁଛନ୍ତି, - ଏକଥାଟିକୁ ବୁଝିବା ଆଦୌ କଠିନ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ନାନା ଦିଗରୁ ଖର୍ବ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାକୁ ଶାସନବିଭାଗର ଦପ୍ତର ଭିତରେ ନେଇ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନରୁ ହିଁ ଅନଭିଜ୍ଞ ଡାଇରେକ୍ଟର୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷିତ ଓ ଅନଭିଜ୍ଞ ମ୍ୟାକ୍‌ମିଲାନ୍-କୋମ୍ପାନୀ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ, ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ, ଅତି ଦରିଦ୍ର ତଥା ବିକୃତ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ପଢ଼ି ବଙ୍ଗାଳି ପିଲାକୁ ମଣିଷ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ବହିସବୁ ଏପରି ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ନିର୍ବାଚିତ ହେବ, ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ନିରପେକ୍ଷ ଉଦାର ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ପଲିଟିକାଲ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧି ପାଖରେ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ରହିଯିବ ।

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ । ଡ଼ିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ଯନ୍ତ୍ରଟାକୁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଟାଣ କରି ରଖିଲେ ପିଲାମାନେ ସଂଯତ ହେବେ, ତାହାଠାରୁ ତାହାକୁ ଅଧିକ ଟାଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲାଣି । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ ନିଃସତ୍ତ୍ୱ କରି ଦିଆଯିବ । ପିଲାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେ ବାଲ୍ୟସୁଲଭ ଚଞ୍ଚଳତା ରହିବା ଏକାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର, ତାହା ନିଜ ଦେଶରୁ ହିଁ ଇଂରେଜ ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିଥିବ । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଯଦି ସେହି ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ବାରଣ ନକରି ନିୟମିତ ଭାବରେ ପୁଷ୍ଟ କରାଯିବ, ତେବେ ସେଇଟି ହିଁ ଦିନେ ଚରିତ୍ର ତଥା ବୁଦ୍ଧିଶକ୍ତି ରୂପେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିବ । ସେହି ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦଳି ନଷ୍ଟ କରିଦେବା ହେଉଛି କାପୁରୁଷତାସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ। ଯେଉଁମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତରେ ହିତ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହାକୁ ଆଦୌ ଏକ ଉପଦ୍ରବ ବୋଲି ଗଣନା କରନ୍ତିନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ, ବାଳୋଚିତ ଚପଳସ୍ୱଭାବର ନାନାବିଧ ଉତ୍‌ପାତକୁ ବିଜ୍ଞ ଲୋକମାନେ ସ୍ନେହ ସହକାରେ ରକ୍ଷା ହିଁ କରିଥାଆନ୍ତି । ସେହି କ୍ଷମାଗୁଣଟିର ଚର୍ଚ୍ଚା ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ହୋଇଥାଏ, - ଏପରି କି ଆମ ଆଖିକୁ ସେହି ଚର୍ଚ୍ଚା ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇଯାଉଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

ନିଜେ ଚିନ୍ତା କରିବ, ନିଜେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବ, ନିଜେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, - ଏପରି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତିଆରି କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର; ଏବଂ, ପରର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ କରିବାନାହିଁ ଏବଂ ପରର କାର୍ଯ୍ୟରେ କେବଳ ଯୋଗାଣିଆ ହୋଇ ରହିଥିବ, ଏପରି ଜଣେ ମଣିଷକୁ ତିଆରି କରିବାର ବାଟ ଆଉଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର । ଆମେ ସ୍ୱଭାବତଃ ନିଜର ଜାତିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ନିମନ୍ତେ

ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେ ଇଚ୍ଛା କରିବା, ତାହା କହିବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବାହୁଲ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଉତ୍ତମ ସମୟ ଦେଇ ଗତି କରୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଆଦର୍ଶର ପଥରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁନଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷର ଶିକ୍ଷାନୀତି ବିଷୟରେ ମ୍ୟାକଲେଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ତାହାର ପ୍ରମାଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ କାଳରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାଣି । ଏହି କାରଣରୁ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତ ମାନଙ୍କର ବିରୋଧ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଆମେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଦେଶରେ ଦାସତ୍ୱବରଣ ନିମନ୍ତେ ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ଭିତ୍ତି ପକାଇ ରଖିବା ସକାଶେ ଆଦୌ ରାଜୀ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଆସିଛି, ଯେପରି ହେଉ ପଛକେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷାକୁ ନିଜ ହାତରେ ହିଁ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସିନେଟ୍ ଓ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ରେ ବଙ୍ଗାଳି ବ୍ୟକ୍ତି ରହିଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷାଦାନର ଭାରଟା ଆମର ନିଜ ହାତକୁ ଚାଲି ଆସିବ, ମୋ'ର ସେକଥା ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଆମ ପାଖରେ ସରକାରଙ୍କର କୌଣସି ଉତ୍ତରଦାୟିତ୍ୱ ନଥାଇ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଖରେ ହିଁ ଉତ୍ତରଦାୟିତ୍ୱ ରହିବା ଉଚିତ । ସରକାରୀ ସମ୍ମତିର ଛାୟାନ୍ତରାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ବାହ୍ୟସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଗୋଟିଏ କୌଣସି ବିଡ଼ମ୍ବନାକୁ ଲାଭ କରିଥାଉ, ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିପଦରେ ଯାଇ ପଡୁ । ସେତେବେଳେ ସେହି ଅନୁଗ୍ରହଲବ୍ଧ ମିଛ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ହୁଏ, ସେଥିରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡଟା ହିଁ ବିକି ହୋଇଯାଏ । ବିଶେଷତଃ, ଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ମାଧମରେ ଦେଶର କଲ୍ୟାଣକୁ ଦଳି ନଷ୍ଟ କରି ପକାଇବା ସରକାରଙ୍କ ପାଇଁ ମୋଟେ କଠିନ ହୁଏନାହିଁ, - ନହେଲେ, ଏହି ଦେଶକୁ କ'ଣ ପାଇଁ ଏତେ ଦୁର୍ଗତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ? ତେଣୁ, ଚାକିରି ପାଇବାର ଅଧିକାର ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟ ହିସାବରେ ହିଁ ନିଜର ଅଧିକାରର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଆଡ଼କୁ ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖିପାରିବା, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଯିବା ଯେ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କରିବା ଲାଗି ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଆସି ଯେ ପହଞ୍ଚିଛି, - ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଶୈଶବରୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟରୂପେ ତିଆରି କରିବାର ଉଚିତ ଉପାୟଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱୟଂ ଉଦ୍‌ଭାବନ କରି ନିଜେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ପନ୍ଥାଟିକୁ ଯଦି ଆମେ ହାସଲ ନକରୁ, ତେବେ ଆମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ ହିଁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇଯିବ, - ଅନ୍ନରେ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ, ବୁଦ୍ଧି ତଥା ଚରିତ୍ରର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମର ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ହେବ । ବସ୍ତୁତଃ ଆମେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତିଦିନ

ହିଁ ମରି ମରି ଯାଉଛୁ, ଅଥଚ ପ୍ରତିକାର ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରୁନାହୁଁ, - ଆମର ମନଭିତରେ ସେହି ବିଷୟରେ କୌଣସି ଯଥାର୍ଥ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହି ନିବିଡ଼ ମୋହଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ନିରୁଦ୍ୟମ ଓ ଚରିତ୍ରବିକୃତି, - ଶୈଶବସମୟରୁ ହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ନିବାରଣ ମୋଟେ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ ।

ସଂପ୍ରତି ଯେଉଁ ଜଣେମାତ୍ର ସାଧକ ୟୁରୋପରେ ଗୁରୁର ଆସନରେ ବସି ସର୍ବଦା ଅରଣ୍ୟରୋଦନ କରି ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି, ସେହି ଟଲ୍‌ଷ୍ଟୟ୍ ରୁଷିଆର ଶିକ୍ଷାନୀତି ବିଷୟରେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ଏଠାରେ ମୁଁ ତାହାର କେତେକ ଅଂଶ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି ।

It seems to me that it is now specially important to do what is right quietly and persistently, not only without seeking permission from Government, but consciously avoiding its participation. The strength of the Government lies in the people's ignorance, and the Government knows this, and will therefore always oppose true enlightenment. It is time we realized that fact. And it is most undesirable to let the Government, while it is spreading darkness, pretend to be busy with the enlightenment of the people. It is doing this now - by means of all sorts of pseudo-educational establishment which it controls; schools, high schools, universities, academics, and all kinds of committees and congresses. But good is good and enlightnment is enlightenment, only when it is quite good and quite enlightened and not when it is toned down to meet the requirements of Delyanof's and Doumovo's circulars. And I am extremely sorry when I see valuable, disinterested and self-sacrificing efforts spent unprofitably. It is strange to see, wise people spending thier strength in a struggle against the Government, but carrying on this struggle on the basis of whatever laws the government itself likes to make.

୧୩୧୩

ଶିକ୍ଷାସମସ୍ୟା

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାପରିଷଦର ସଭ୍ୟ ମୋ'ର କେତେଜଣ ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁହୃତ୍ ଏହି ପରିଷଦର ସ୍କୁଲ ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ପରିଚୟ-ପୁସ୍ତିକା ତିଆରି କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସେମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ । କାରଣ, ଏହି କଳ୍ପିତ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିର ମୂଳରେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ କାରଣଟି ରହିଛି ଅର୍ଥାତ୍ କେଉଁ ଭାବଟି ଦ୍ୱାରା ତାହା ମୂଳତଃ ଅନୁପ୍ରେରିତ ହୋଇଛି, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସେହି କଥାଟି ବିଷୟରେ ଅବଗତ ରହିଥିବା ଉଚିତ । ସେଇଟିକୁ ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ ।

ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହା ଯାଇଥାଏ ଯେ, ବାସନା ହେଉଛି ଜନ୍ମପ୍ରବାହର ପ୍ରକୃତ କାରଣ, - ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଆକସ୍ମିକ ସଂଘଟନ ହିଁ ଆଦୌ କୌଣସି କିଛି ସମ୍ଭବ ହେଉଥିବାର କାରଣ ନୁହେଁ । ଯଦି ସେହି ବାସନାଟି ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ଉଦ୍‌ଭୂତ ବସ୍ତୁଟି ହିଁ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁର ବି ଅବସାନ ଘଟିବ ।

ସେହିପରି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ, ଭାବ ନାମକ ପଦାର୍ଥଟି ମଧ୍ୟ ଯାବତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୂଳରେ ରହିଥାଏ । ଯଦି ଭାବ ନଥାଏ, ତେବେ ହୁଏତ ନିୟମ ଥାଇପାରେ, ଟଙ୍କା ଥାଇପାରେ, କମିଟି ବି ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସଂପୃକ୍ତ କମିଟିର ଆଦୌ କୌଣସି ଚେର ରହିବନାହିଁ ଓ ସେଇଟି ଶୁଖି ହିଁ ଯିବ ।

ତେଣୁ, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମନରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଉଦୟ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଶିକ୍ଷା-ପରିଷଦ କେଉଁ ଭାବର ପ୍ରେରଣାରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି । ସଂପ୍ରତି ଦେଶରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ଭାବଟିର ଅଭାବ ରହିଥିଲା, ଯାହା ସକାଶେ ହିଁ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଆମର ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିରେ ସେହି ଭାବଟିକୁ ବସ୍ତୁତଃ କେଉଁଠାରେ ଆସି ରହିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି ।

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାପରିଷଦ ଯଦି କେବଳ ଧନ୍ଦା-ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ବୁଝି ହୁଅନ୍ତା ଯେ, ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ବିଶେଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନ କରିବା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛି । ମାତ୍ର, ଯେତେବେଳେ ଦେଖାଯାଉଛି

ଯେ, ସାଧାରଣତଃ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ପରିଷଦ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରୁଛି, ସେତେବେଳେ ମନଭିତରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ଜାଗ୍ରତ ହେଉଛି ଯେ, ଏହି ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସଜ୍ଞାନ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାହା କେଉଁ ନିୟମରେ ଚାଲିବ ଓ କେଉଁ ବହିସବୁ ପଢ଼ାହେବ, ଏସବୁ ହେଉଛି ବାହାରର ବିଷୟ ।

ଉତ୍ତର ସ୍ୱରୂପ କେହି ହୁଏତ କହିବେ ଯେ, "ଜାତୀୟ" ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ; - ତେବେ ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିବ, ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତୀୟ ଭାବ କହିଲେ ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ବୁଝିବା । "ଜାତୀୟ" ଶବ୍ଦଟିର କୌଣସି ଅର୍ଥସୀମାକୁ ଆଗରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରି ଦିଆ ଯାଇନାହିଁ, ତାହା କରିବା ଅତିଶୟ କଷ୍ଟକର । କେଉଁଟା ଜାତୀୟ ଓ କେଉଁଟା ଜାତୀୟ ନୁହେଁ, ଶିକ୍ଷାବିଷୟକ ସୁବିଧା ଏବଂ ସଂସ୍କାର ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥିର କରି ରଖିଥାନ୍ତି ।

ତେଣୁ, ଶିକ୍ଷା-ପରିଷଦର ମୂଳ ଭାବଟି ବିଷୟରେ ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ଦେଶବାସୀ ଏକାଠି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମୀମାଂସାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ଉଚିତ । ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୋଧ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଯେ ଆମେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟିରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛୁ, ନିଜ ମନ ଭିତରେ କ୍ଷଣକ ସକାଶେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ସେହି କଥାଟିକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବନାହିଁ । ଦେଶ ନିଜ ଭିତରେ ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ରହିଥିବାର ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା ଏବଂ ଆଉକିଛି ହେଉ ବୋଲି ଚାହୁଁଥିଲା । ଆମେ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଦେଶର ସେହି କ୍ଷୁଧାକୁ ଦୂର କରିବା ସକାଶେ ଯେ ଏକାଠି ହୋଇଛୁ, ଏହି କଥାଟି ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ କଥା ।

ଆମେ କିଛି ଇଚ୍ଛା କରୁଛୁ; ମାତ୍ର, କ'ଣ ଇଚ୍ଛା କରୁଛୁ, ସେଇଟିକୁ କହିପାରିବା ଆଦୌ ସହଜ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁନାହିଁ । ଏହି ସତ୍ୟଟିକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ଉପରେ ହିଁ ଆମର ପରିତ୍ରାଣ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ରହିଛି । ଯଦି ଆମେ ଭୁଲ କରିବା, - ଯେଉଁଟା ହାତପାଆନ୍ତାରେ ଦେଖାଯାଉଛି, ଆମେ ଯେଉଁଟାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଛୁ, ଆପଣାର ଜଡ଼ତା ହେତୁ ଯଦି ଆମେ ସେଇଟିକୁ ହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରୁ, ତେବେ ଯେତେ ବଡ଼ ନାଆଁର ଆଶା ନେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଆମକୁ କଦାପି ବିଫଳ ହେବାରୁ ଅଟକାଇ ରଖି ପାରିବନାହିଁ ।

ଏଣୁ, ଶିକ୍ଷାପରିଷଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାମାନେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ନାନା ଉଦ୍ୟମରେ କ୍ରିୟାଶୀଳ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ନିଜର ଚିତ୍ତକୁ ଓ ନିଜର ଅଭାବକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନା ହୋଇପାରିବା ଉଚିତ ।

ସେହି ଆଲୋଚନାଟିକୁ ସମ୍ଭବ କରି ଆଣିବା ପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟିକୁ ଲେଖୁଛି । ଏହି ଅବକାଶରେ ମୋ' ମନର ସମ୍ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଭାବଟି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଛି, ସେଇଟିକୁ ଦେଶର ଦରବାରରେ ନେଇ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ମୋ'ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯଦି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ପ୍ରଚଳିତ ସଂସ୍କାର ସହିତ ଏହାର କୌଣସି ବିରୋଧ ହେବ, ତେବେ ଏହା ଯେ କଦାପି ଗ୍ରାହ୍ୟ ହେବନାହିଁ, ମୋତେ ସେକଥା ଜଣା ଅଛି । ଯଦି ଗ୍ରାହ୍ୟ ନହେବ, ତେବେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆପଣମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ହେବ, - ଆପଣମାନେ ଏହାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କବିକଳ୍ପନାର ଆକାଶକୁସୁମ ବୋଲି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ଅଳପରେ ହିଁ ବର୍ଜନ କରି ପାରିବେ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ କବିମାନଙ୍କର ସାନ୍ତ୍ୱନାସ୍ଥାନ "ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନେ" ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରକାଳ ମଧ୍ୟରେ ମୋ'ର ଏହି ଅସ୍ୱୀକୃତ ପ୍ରସ୍ତାବଟିର ଭାବୀ ସଦ୍‌ଗତିର କଳ୍ପନା କରି ଆଶ୍ୱାସନା ଲାଭର ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ମାତ୍ର, ତାହା ଆଗରୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମୁଁ ବହୁ ପରିମାଣର ଧୈର୍ଯ୍ୟର ହିଁ ସାନୁନୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଏବଂ କ୍ଷମା ମାଗିନେଉଛି ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ କହିଲେ ସଚରାଚର ଆମେ ଯାହା ବୁଝୁ, ତାହା ହେଉଛି ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର କଳ । ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛି ସେହି କାରଖାନାର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ । ସାଢ଼େ ଦଶଟା ସମୟରେ ଘଣ୍ଟା ବଜାଯାଏ ଓ କାରଖାନା ଖୋଲେ । କଳ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଯୂଥ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁସାରେ ଚାଲୁଥାଏ । ଚାରିଟା ବାଜିଲେ କାରଖାନା ବନ୍ଦ ହୁଏ, ଶିକ୍ଷକନାମକ କଳଟି ମଧ୍ୟ ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିଦିଏ, ଛାତ୍ରମାନେ କଳରୁ ବାହାରିଥିବା ଦୁଇ ଚାରି ପତ୍ର ବିଦ୍ୟା ନେଇ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ତା'ପରେ ପରୀକ୍ଷାବେଳେ ସେହି ବିଦ୍ୟାର ଅସୁଲ ହୁଏ ଓ ତା'ପରେ ନମ୍ବର ଦିଆଯାଏ ।

କଳରେ ଗୋଟାଏ ସୁବିଧା ରହିଥାଏ ଯେ, ଠିକ୍ ମାପ ଅନୁସାରେ ଫରମାସ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଜିନିଷଟାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଆଦାୟ କରିହୁଏ । ଗୋଟିଏ କଳଠାରୁ ଆଉଗୋଟିଏ କଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ସାମଗ୍ରୀରେ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ ଫରକ ନଥାଏ, - ନମ୍ବର ଦେବାରେ ସୁବିଧା ହୁଏ ।

ମାତ୍ର, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଉଜଣେ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ବହୁତ ତଫାତ୍ ରହିଥାଏ । ଏପରିକି, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦିନ ସହିତ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିନର ଫରକ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ତଥାପି, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଆଉଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ପାଏ, ଗୋଟିଏ କଳଠାରୁ ତାହା ମୋଟେ ପାଇ ପାରେନାହିଁ । କଳ ଆଣି ଆଗରେ ଥୋଇଦେଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ କିଛି

ଦେଇ ପାରେ ନାହିଁ; ତେଲ ପେଡ଼ି ଥୋଇଦିଏ, କିନ୍ତୁ ଦୀପଟିଏ ଲଗାଇ ପାରେନାହିଁ ।

ୟୁରୋପରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ, ସମାଜ ଭିତରେ ରହି ମଣିଷ ହେଉଛନ୍ତି, - ବିଦ୍ୟାଳୟ ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟ ହିଁ କରୁଥାଏ । ଲୋକମାନେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରନ୍ତି, ସେହି ଶିକ୍ଷା ସେଠାରେ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଆଦୌ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନୁହେଁ, - ସେଠାରେ ତାହାର ଚର୍ଚ୍ଚା ମଧ୍ୟ ହେଉଛି, ସେଠାରେ ତାହାର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ ହେଉଛି, ସମାଜଟି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ନାନା ଆକାରରେ ଓ ନାନାଭାବେ ତାହାର ସଞ୍ଚାର ହେଉଛି, ଲେଖାପଢ଼ାରେ, କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଓ ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କର୍ମରେ ତାହା ଅହରହ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ସେଠାରେ କାଳେ କାଳେ ନାନା ଘଟଣାରେ ତଥା ନାନା ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସଂସ୍ରବଗୁଡ଼ିକ ହେତୁ ଜନସମାଜ ଯାହା ଲାଭ କରିଛି, ସଞ୍ଚୟ କରିଛି ଏବଂ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଉଛି, ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟଦେଇ ତାହାକୁ ହିଁ ସେଠାକାର ଶିକ୍ଷା ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ନେଇ ପରିବେଷଣ କରିଦେଉଛି ।

ଏଥିପାଇଁ ୟୁରୋପର ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମାଜ ସହିତ ମିଶି କରି ରହିଛି, ତାହା ସମାଜର ସେହି ଭୂଇଁଟିରୁ ହିଁ ରସ ଆହରଣ କରୁଛି, ଏହି ସମାଜକୁ ଫଳ ମଧ୍ୟ ଦାନ କରି ପାରୁଛି ।

କିନ୍ତୁ, ଯେଉଁଠି ଏକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ସମାଜ ସହିତ ଏଭଳି ଏକ ହୋଇ ମିଶିଯାଇ ପାରୁନାହିଁ, ଯାହା ସବୁକିଛିକୁ ବାହାରୁ ଆଣି ସମାଜ ଉପରେ ଲଦି ଦେଉଛି, ତାହା ଶୁଷ୍କ, ତାହା ନିର୍ଜୀବ । ଆମେ ତା'ଠାରୁ ଯାହାକିଛି ପାଇବା, ତାହାକୁ ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ହିଁ ପାଇବା ଏବଂ ପାଇଥିବା ସେହି ଶିକ୍ଷାଟିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି କୌଣସି ସୁବିଧା ପାଇ ପାରିବାନାହିଁ । ଦଶଟା ଠାରୁ ଚାରିଟା ଯାଏ ଯାହାସବୁ ମୁଖସ୍ଥ କରିବା, ନିଜ ଜୀବନ ସହିତ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରହିଥିବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ତଥା ନିଜର ଘର ସହିତ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଆଦୌ କୌଣସି ମେଳ ରହିଥିବାର ଦେଖି ପାରୁନଥିବା । ଘରେ ବାପା ବୋଉ ଓ ଭାଇବନ୍ଧୁ ଯାହା ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଲବ୍ଧ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ତାହାର କୌଣସି ଯୋଗ ନଥିବ, ବରଂ ବହୁତ ସମୟରେ ବିରୋଧ ହିଁ ରହିଥିବ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟଟା କେବଳ ଗୋଟାଏ ଇଞ୍ଜିନ୍ ହୋଇ ରହିଥିବ, - କେବଳ ବସ୍ତୁ ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିବ, ପ୍ରାଣ ଯୋଗାଇ ପାରୁନଥିବ ।

ସେଇଥିପାଇଁ କହୁଛି, ୟୁରୋପରେ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅବିକଳ ବାହ୍ୟ ନକଲ କରି ପକାଇଲେ ହିଁ ଆମକୁ ଯେ ସେହି ସମାନ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ମିଳିଯିବ, ସେକଥା ଆଦୌ

ନୁହେଁ । ଏଭଳି ଏକ ଅନୁକରଣ ଦ୍ୱାରା ସେହି ବେଞ୍ଚ୍, ସେହି ଟେବୁଲ୍, ସେହିପରି କର୍ମପଦ୍ଧତି, - ହୁଏତ ସବୁକିଛି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯିବ, ମାତ୍ର ତାହା ଆମପାଇଁ କେବଳ ବୋଝ ପରି ହୋଇ ରହିବ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ, ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଗୁରୁଙ୍କ ପାଖରୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଥିଲୁ, - ଶିକ୍ଷକଠାରୁ ନୁହେଁ, ଜଣେ ମଣିଷ ଠାରୁ, - ଗୋଟାଏ କଳଠାରୁ ନୁହେଁ, ଯାବତୀୟ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରୁଥିଲୁ, ସେତେବେଳେ ଆମ ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ସେପରି ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିସ୍ତୃତ ନଥିଲା ଏବଂ ସେତେବେଳେ ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାବ ତଥା ମତ ସହିତ ପୋଥିରୁ ଉପଲବ୍ଧ ଶିକ୍ଷାର କୌଣସି ବିରୋଧ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା । ସଂପ୍ରତି ଠିକ୍ ସେହି କାଳଟିକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ବସିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ କେବଳ ଆଉଗୋଟିଏ ନକଲ ହିଁ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ତାହାର ବାହ୍ୟ ଆୟୋଜନଟି ଗୋଟିଏ ବୋଝରେ ପରିଣତ ହେବ, - ତେଣୁ ଆଦୌ କୌଣସି କାମର ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ ।

ତେଣୁ, ଯଦି ଆମେ ଆମର ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବୁଝୁଥାଉ, ତେବେ ଆମକୁ ଏପରି ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ, ଯେପରିକି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଘରର କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ମଧ୍ୟ କରିପାରିବ, ଯେପରିକି ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ବିଚିତ୍ରତା ରହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଧ୍ୟାପନାରେ ସଜୀବତା ମଧ୍ୟ ରହି ପାରୁଥିବ; ଯାହାଫଳରେ ପୋଥିର ପାଠ ପଢ଼ା ଯାଉଥିବ ତଥା ହୃଦୟ ଏବଂ ମନକୁ ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ି ଅଣାଯାଇ ପାରୁଥିବ । ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଆମ ଦେଶରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାରିପାଖରେ ରହିଥିବା ପୃଥିବୀଟିର ଯେଉଁ ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିଛି, ଏପରିକି ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିରୋଧ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି, ଯେପରି ସେହି କାରଣରୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ମନ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ନଯିବ ଏବଂ ଏହିପରି ଭାବରେ ବିଦ୍ୟାଦାନର ଅବକାଶଟି ଦିନର କେବଳ କେତୋଟି ଘଣ୍ଟା ନିମନ୍ତେ ହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ରହି ବାସ୍ତବିକତା ସହିତ ଆଦୌ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରହିନଥିବା ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁପାକ ଆବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରାକ୍ଟ୍ ବ୍ୟାପାରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯିବନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଘରଟିଏ ରୂପେ ଗଢ଼ିପାରିଲେ ତାହା ଏକ ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆକାର ଧାରଣା କରିବ । ଏହି ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ କହିଲେ ମନ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଛବିଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଆସେ, ସେଇଟି ଆଦୌ ଏକ ମନୋହର ଛବି ନୁହେଁ, - ତାହା ହୁଏତ କୌଣସି ବ୍ୟାରାକ୍, ପାଗଳାଗାରଦ, ହସ୍‌ପିଟାଲ୍ ବା ବନ୍ଦୀଶାଳା ସଦୃଶ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନ ପରି ମନେ ହେବ ।

ତେଣୁ, ବିଲାତର ଉଦାହରଣଟାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ, - କାରଣ, ବିଲାତର ଇତିହାସ ଆମ ଇତିହାସ ନୁହେଁ, ବିଲାତର ସମାଜ ମଧ୍ୟ ଆମ ସମାଜ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଆମ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କର ମନକୁ କେଉଁ ଆଦର୍ଶଟି ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆକର୍ଷିତ କରି ରଖିଛି ଏବଂ କିପରି କ'ଣ ହେଲେ ଆମ ଦେଶର ହୃଦୟରେ ସତକୁ ସତ ରସର ସଞ୍ଚାର ହୋଇଥାଏ, ସେହି କଥାଟିକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ବୁଝିବାରେ ଅନେକ ବାଧା ରହିଛି । ଆମେ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ିଛୁ, - ତେଣୁ ଯୁଆଡ଼କୁ ଅନାଇଦେଲେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଟା ହିଁ ଆସି ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଯାଏ । ଏବଂ ସେଇଟିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲରେ ଆମ ନିଜ ଦେଶର ଇତିହାସ, ଆମ ନିଜ ଜାତିର ହୃଦୟଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଆମେ ନ୍ୟାଶନାଲ୍ ପତାକାଟାକୁ ଉଚ୍ଚକୁ ଟେକି ଦେଇ ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚେଷ୍ଟାରେ ହିଁ କାମ କରିବୁ ବୋଲି ଅଣ୍ଟାକୁ ଭିଡ଼ିଦେଇ କହିଥାଉ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ବିଲାତର ଜଞ୍ଜିରଟା ଆମ ଅଣ୍ଟାର ଚାରିପାଖରେ ଚଉକଷ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥାଏ ଓ ଆମକୁ ହଲିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦିଏ ନାହିଁ ।

ଆମର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅଡୁଆ ହେଉଛି ଯେ, ଆମେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ଇଂରାଜୀ ସମାଜକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଶିକ୍ଷା ତଥା ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ତାହାର ଯଥାସ୍ଥାନ ମାନଙ୍କରେ ଆଦୌ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ । ଏଇଟିକୁ ଆମେ ସଜୀବ କୌଣସି ଲୋକାଳୟ ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟିର ଏ ଦେଶୀୟ ପ୍ରତିରୂପଟିକୁ ଯେ କିପରି ଭାବରେ ଆମର ଜୀବନଟି ସହିତ ମିଳାଇ ନେବାକୁ ହେବ, ଆମେ ସେକଥା ମଧ୍ୟ ଜାଣି ନଥାଉ; ଅଥଚ ସେଇଟିକୁ ଜାଣିବାର ଏକ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରୟୋଜନ ହିଁ ରହିଥାଏ । ବିଲାତର କେଉଁ କଲେଜରେ କେଉଁ ବହି ପଢ଼ା ହେଉଛି ଓ କ'ଣ ସବାଶେ ହେଉଛି, ସେହି କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ତର୍କରେ କାଳକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ସମୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ ।

ଏହି ବିଷୟରେ ଆମର ହାଡ଼ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧ ସଂସ୍କାର ଯାଇ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ଜଣେ ତିବ୍‌ବତବାସୀ ଯେପରି ଭାବିଥାଏ ଯେ, କାହାକୁ ପଇସା ଦେଇ ତାହାରିଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ର ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଚକକୁ ଚଳାଇବାରୁ ଯେପରି ତା'ର ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଆମେ ମଧ୍ୟ ମନେ କରିଥାଉ ଯେ, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍ଥା ଗଢ଼ିଦେଇ ଏକ କମିଟିଦ୍ୱାରା ଯଦି ତାହାକୁ ଚାଲୁ ରଖା ଯାଇପାରେ, ତେବେ ଅବଶ୍ୟ ଆମେ ତାହାର ଫଳଟିକୁ ପାଇ ପାରିବା । ସତେଯେପରି ସେହି

ଗଢ଼ିଦେବାଟା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସବୁକିଛି ମିଳି ଯାଇଥାଏ । ଆମେ ବେଶ୍ ବହୁଦିନ ହେଲା ଗୋଟିଏ ବିଜ୍ଞାନସଭା ଗଠନ କରିଛୁ ଏବଂ ତା'ପରେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ବଡ଼ ଉଦାସୀନ ବୋଲି ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି କେବଳ ବିଳାପ କରି ଆସିଛୁ । ମାତ୍ର, ଏକ ବିଜ୍ଞାନସଭା ଥାପନା କରିଦେବା ଗୋଟିଏ କଥା ଓ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାରେ ନିବିଷ୍ଟ କରି ରଖିବା ହେଉଛି ଆଉଗୋଟିଏ କଥା । ସଭାଟାଏ ଗଢ଼ି ଥୋଇଦେଲେ ଯେ ଦେଶର ଅଧିବାସୀମାନେ ବିଜ୍ଞାନୀ ହୋଇଯିବେ, ଏଭଳି ମନେ କରିବାଟା କେବଳ ଏକ ଘୋର କଳିଯୁଗର ଯନ୍ତ୍ରନିଷ୍ଠାର ହିଁ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଛି ।

ଅସଲ କଥା ହେଉଛି, ଲୋକମାନଙ୍କର ମନକୁ ଜୟ କରିବାକୁ ହେବ; ତା'ହେଲେ, ଯେତିକି ସମ୍ଭବ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେତିକିର ପୂରା ଫଳ ମଧ୍ୟ ମିଳିବ । ଯେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତାହା ଲୋକମାନଙ୍କର ମନକୁ ଜୟ କରିଥିଲା, - ସେହି କଥାଟିକୁ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ବିଦେଶୀ ଇଉନିଭର୍ସିଟିର କ୍ୟାଲେଣ୍ଡରଟିଏ ଖୋଲି ଦେଇ ସେଥିରୁ ରସ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେଥିରେ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦାଗ ଦେବାଲାଗି ନିଷେଧ କରା ଯିବନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେହି ବିଚାରଟିକୁ ଉପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କରି ହେବନାହିଁ । ସେଠାରେ କ'ଣ ସବୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ, ସେକଥା ଭାବିବାକୁ ଅବଶ୍ୟ ପଡ଼ିବ, କିନ୍ତୁ ଯାହାକୁ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ, ତା'ର ସବୁଦାୟ ମନଟିକୁ କିପରି ଏହିଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ଅଣାଯାଇ ପାରିବ, ସେହି କଥାଟିର ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ମହତ୍ତ୍ୱ ନାହିଁ ।

ଏପରି ଏକ ପୁରାଣକଥା ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି ଯେ ଏକଦା ତପୋବନ ମାନଙ୍କରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଗୁରୁଗୃହମାନ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ, ଆମର ମନ ଭିତରେ ଯେ ତପୋବନର ଏକ ପରିଷ୍କାର ଛବି ରହିଛି, ସେକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଏବଂ ତାହା କେତେ କେତେ ଅଲୌକିକତାର କୁହେଳିକାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ବି ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଆଶ୍ରମଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁ କାଳରେ ରହିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସତକୁ ସତ କିପରି ଥିଲେ, ସେକଥାକୁ ନେଇ ଆମେ ମୋଟେ ତର୍କ କରିବାନାହିଁ, କରି ବି ପାରିବାନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏକଥା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ଏହି ଆଶ୍ରମମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଗୃହୀ ଥିଲେ ଓ ଶିଷ୍ୟମାନେ ସନ୍ତାନବତ୍ ସେମାନଙ୍କର ସେବା କରି ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ସେହି ଭାବଟା ହିଁ ଆମ ଦେଶର ଟୋଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଚାଲି ଆସିଛି ।

ସେହି ଟୋଲ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ, ସେଠାରେ ଚଉପାଢୀରେ ଖାଲି ପୋଥିବିଦ୍ୟାଟାକୁ ହିଁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ମୋଟେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ, ସେଠାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ହିଁ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନାର ହାଉଆଟିଏ ବହିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଗୁରୁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନରତ ଅଛନ୍ତି ; କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସେଠାରେ ଜୀବନଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ହୋଇ ରହିଛି, କୌଣସି ବୈଷୟିକତା ଓ ବିଳାସତା ମନକୁ ମୋଟେ ଟଣାଟଣି କରି ପାରୁନାହିଁ ଏବଂ ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍ୱଭାବ ସହିତ ମିଶି ଯିବାକୁ ସମୟ ତଥା ସୁବିଧା ପାଉଛି । ୟୁରୋପର ବଡ଼ ବଡ଼ ଶିକ୍ଷାଗାରରେ ମଧ୍ୟ ଯେ ସେହି ଭାବଟି ନାହିଁ, ଏଠାରେ ସେକଥା କହିବା ମୋ'ର ଆଦୌ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତବର୍ଷର ମତରେ, ଏହି ଅଧ୍ୟୟନପର୍ବଟି ଯେତେଦିନ ଲାଗି ରହିଥିବ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳନ କରିବ, - ଗୁରୁଗୃହରେ ହିଁ ବାସ କରିବ।

ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନ କହିଲେ ଯେ କୃଚ୍ଛ୍ରସାଧନକୁ ବୁଝାଇବ, ସେକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ। ଯେଉଁମାନେ ସଂସାର ଭିତରେ ରହିଥାଆନ୍ତି, ସେମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ "ସ୍ୱସ୍ୱଭାବର ମାର୍ଗରେ ଚାଲି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ଲୋକଙ୍କର ସଂଘାତରେ ଆସିବା ହେତୁ ନାନା ଦିଗରୁ ନାନାଭଳି ଢେଉ ଆସି ଅନେକ ସମୟରେ ଏକାନ୍ତ ଅନାବଶ୍ୟକ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଞ୍ଚଳ କରି ଦେଉଥାଏ, - ଯେଉଁ ସମୟରେ ଯେଉଁସବୁ ହୃଦୟବୃତ୍ତି ଭ୍ରୁଣ-ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ସେଗୁଡ଼ିକ ନାନା କୃତ୍ରିମ ଆଘାତ ପାଇ ଅକାଳରେ ହିଁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥାଏ, - ତଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତିର ହିଁ ଅପବ୍ୟୟ ହୁଏ ଏବଂ ମନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ଅଥଚ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭକାଳରେ ନିଜର ସ୍ୱଭାବକୁ ବିକୃତିର ସକଳ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରୋତ୍ସାହନକୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ କରି ରଖିବାର ଅତୀବ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥାଏ । ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅକାଳ-ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଏବଂ ବିଳାସିତାର ଉଗ୍ର ଉତ୍ତେଜନା ଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ନବୋଦ୍‌ଗମର ଅବସ୍ଥାଟିକୁ ମୁକ୍ତ କରି ରଖିବାକୁ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯିବ ।

ବସ୍ତୁତଃ, ସେହି ସ୍ୱଭାବନିହିତ ନିୟମଟି ମଧ୍ୟରେ ରହିବା ହେଉଛି ପିଲାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଧି । ଏହା ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶରେ ସହାୟତା କରେ, ତାହାରିଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେମାନେ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରକାରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆନନ୍ଦଟିକୁ ପାଇପାରନ୍ତି । ଏହାରିଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ନୂଆ ହୋଇ ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ନିର୍ମଳ ଓ ସତେଜ ମନଟି ସମଗ୍ର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଦୀପ୍ତିର ସଞ୍ଚାର କରାଇ ଆଣେ ।

ଆଜିକାଲି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ପାଳନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ନୀତିପାଠର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବଟିର ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଛି । ସକଳ ଅବସରରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେତେକ ନୀତି-ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିବା, - ଏହାରି ପରାମର୍ଶଟିଏ ଦିଆଯାଏ । ଏବଂ, ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ଭଲ ପିଲାରୂପେ ଗଢ଼ି ଆଣିବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଏକ ଧରାବନ୍ଧା ଉପାୟର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଏ ।

ନୀତି-ଉପଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ଗୋଟିଏ ବିରୋଧ ରହିଥାଏ । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହିଁ ତାହାକୁ ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ କରି ହୁଏନାହିଁ । ଯାହାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଏ, ତାହାକୁ ଅପରାଧୀର କାଠଅଡ଼ା ଭିତରେ ଛିଡ଼ା କରାଇବାକୁ ହୁଏ । ଉପଦେଶଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ ତା'ର ମଥା ଉପରଦେଇ ଡେଇଁକରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି କିମ୍ବା ତାକୁ ଆଘାତ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଯେ ଅସଲ ଅଭିପ୍ରାୟଟି ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ, କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ବହୁ ସମୟରେ ଅନିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଘଟେ । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ କଥାକୁ ବିରସ ଓ ବିକଳ କରି ପକାଇବା ଠାରୁ ବଳି ମନୁଷ୍ୟସମାଜର କ୍ଷତିସାଧନ କରୁଥିବା ସମ୍ଭବତଃ ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି ହେଲେ ନାହିଁ। ଅଥଚ, ଅନେକ ଭଲ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏହିଟିକୁ ନେଇ ଉଠିପଡ଼ି ଧାଇଁବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି, - ଏପରି ଦେଖିଲେ ମନରେ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁତ ଆଶଙ୍କା ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ପୃଥିବୀର କୃତ୍ରିମ ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ହଜାର ହଜାର ପ୍ରକାରର ଅସତ୍ୟ ତଥା ବିକୃତି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ରୁଚିଗୁଡ଼ିକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେବାରେ ଲାଗିଛି, ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦଶଟା ଓ ଚାରିଟା ଭିତରେ କେତେଟା ପୋଥି-ଉକ୍ତ ବଚନଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆମେ ସବୁକିଛିକୁ ସଂଶୋଧନ କରିଦେଇ ପାରିବା, ଏକଥାଟିର ଆଦୌ ଆଶା କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା କେବଳ ଭୂରି ଭୂରି ମିଛ ଭାଣର ହିଁ ସୃଷ୍ଟି ହେବ; ଏବଂ, ସକଳ ମାମଲତକାରି ଭିତରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅଧମ ଏହି ନୈତିକ ମାମଲତକାରି ଯାବତୀୟ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିର ସ୍ୱାଭାବିକତା ତଥା ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିବ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ଆମର ସୁରୁଚିଟିକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ କରି ଦେଇହୁଏ, - ଉପଦେଶ ଦେଇ ନୁହେଁ, ଶକ୍ତି ଦେଇ । ନୀତିକଥାଟାକୁ ବାହାରର ଭୂଷଣ-ଅଳଙ୍କାର ଭଳି ଜୀବନ ଉପରେ ଲଦି ଦିଆ ଯାଇ ନୁହେଁ, ଜୀବନଟିକୁ ଧର୍ମର ସାହାଯ୍ୟରେ ଗଢ଼ିଦେବା ସମ୍ଭବ କରି ଏବଂ ତେଣୁ ଧର୍ମକୁ ଜୀବନର ବିରୋଧୀପକ୍ଷ ରୂପେ ଛିଡ଼ା ନକରାଇ ତାହାକୁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କରି ଦେଇହୁଏ । ତେଣୁ, ଜୀବନର ସେହି ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ଚରିତ୍ରର ଗଠନ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ବେଳେ ଉପଦେଶ ନୁହେଁ, ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥା ତଥା ଅନୁକୂଳ ନିୟମର ହିଁ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥାଏ ।

କେବଳ ଏହି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ପାଳନ ନୁହେଁ, ତା' ସହିତ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର ଆନୁକୂଲ୍ୟ

ମଧ୍ୟ ରହିଥିବା ଉଚିତ । ସହରନାମକ ଏହି ସର୍ଜନଟି ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମଗତ ପ୍ରୟୋଜନରୁ ତିଆରି ହୋଇ ଆସିଛି । ତାହାକୁ ଆମର ସ୍ୱାଭାବିକ ଆବାସ ବୋଲି ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ । ଇଟା, କାଠ ଓ ପଥରର କୋଳରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ ଆମେ ମନୁଷ୍ୟ ହେବୁ, ଏହା କେବେହେଲେ ବିଧାତାଙ୍କର ବିଧାନ ନଥିଲା । ଏହି ଅଫିସ୍ ଏବଂ ଅଫିସ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ପୂରି ରହିଥିବା ସହରଠାରେ ପୁଷ୍ପ-ପଲ୍ଲବ-ଚନ୍ଦ୍ର-ସୂର୍ଯ୍ୟ, - ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ଦାବୀ ନଥାଏ, ତାହା ଆମକୁ ସଜୀବ ଓ ସରସ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର ବକ୍ଷରୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ନେଇ ଆପଣାର ଉତପ୍ତ ଜଠରଟି ମଧ୍ୟରେ ପୂରା ଗିଳିପକାଏ ଓ ହଜମ କରିନିଏ । ଏଥିରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ନାନା କର୍ମବନ୍ଧନର ନିଶାରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଧାଉଁଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହି ବିଷୟରେ କୌଣସି ଅଭାବ ହିଁ ଅନୁଭବ କରନ୍ତିନାହିଁ । ସେମାନେ ସ୍ୱଭାବରୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ବୃହତ୍ ଜଗତଟିର ସଂସ୍ରବଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ ବହୁ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି ।

ମାତ୍ର, କାର୍ଯ୍ୟର ଘୂର୍ଣ୍ଣି ମଧ୍ୟରେ ବେକ ଓ ମୁଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ସେହି ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବା ସମୟରେ, ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଥିବା ସମୟରେ, ପ୍ରକୃତିର ସହାୟତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ବୃକ୍ଷଲତା, ସ୍ୱଚ୍ଛ ଆକାଶ, ମୁକ୍ତ ବାୟୁ, ନିର୍ମଳ ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଉଦାର ଦୃଶ୍ୟରାଜି, - ଏଗୁଡ଼ିକ ବେଞ୍ଚ୍, ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ଼୍, ବହି ତଥା ପରୀକ୍ଷା ଠାରୁ ଆଦୌ କମ୍ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଅନ୍ତିନାହିଁ ।

ଚିରକାଳ ଉଦାର ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର ଘନିଷ୍ଠ ସଂସ୍ରବରେ ରହି ହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ମନ ଆପଣାକୁ ଗଠନ କରି ଆଣିଛି । ଜଗତର ଜଡ଼-ଉଦ୍‌ଭିଦ-ଚେତନ ସହିତ ନିଜକୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେବା, ତାହା ଭାରତବର୍ଷର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଆସିଛି । ଭାରତବର୍ଷର ତପୋବନରେ ଦ୍ୱିଜ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଟିର ଆବୃତ୍ତି କରିଛନ୍ତି:

ଯୋ ଦେବୋଽଗ୍ନୌ ଯୋଽପ୍‌ସୁ ଯୋ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନମାବିବେଶ ।
ଯ ଓଷଧିଷୁ ଯୋ ବନସ୍ପତିଷୁ ତସ୍ମୈ ଦେବାୟ ନମୋ ନମଃ ॥

ଯେଉଁ ଦେବତା ଅଗ୍ନିରେ, ଯିଏ ଜଳରେ, ଯିଏ ବିଶ୍ୱଭୁବନରେ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ଯିଏ ଓଷଧିରେ, ଯିଏ ବନସ୍ପତିରେ, - ସେହି ଦେବତାଙ୍କୁ ଆମେ ନମସ୍କାର କରୁଛୁ, ନମସ୍କାର କରୁଛୁ ।

ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଜଳସ୍ଥଳ ବିଶ୍ୱକୁ ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ଦ୍ୱାରା ସହଜ ଭାବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଖିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବା ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଶିଖିବା । ଏହି ଶିକ୍ଷା ସହରର

କୌଣସି ଇସ୍କୁଲରେ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ସେଠାରେ ପାଠପଢ଼ାର ଗୋଟିଏ କାରଖାନାଗୃହରେ ଏହି ଜଗତଟିକୁ ଏକ ଯନ୍ତ୍ର ବୋଲି ହିଁ ହୁଏତ ଶିକ୍ଷା କରା ଯାଇପାରେ।

କିନ୍ତୁ, ସାଂପ୍ରତିକ କାଳର କର୍ମରତ ମନୁଷ୍ୟଗଣ ଏହିସବୁ କଥାକୁ ମିସ୍‌ଟିସିଜ୍‌ମ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାବକୁବ୍‌ଝଟିବା ବୋଲି କହି ନିଶ୍ଚୟ ଉଡ଼ାଇ ଦେବେ; ତେଣୁ ଏହାର ଆଲୋଚନା କରି ସମସ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚାଟିକୁ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ କରି ଦେବାର ଆଦୌ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ତଥାପି, ଖୋଲା ଆକାଶ ଖୋଲା ବାୟୁ ଏବଂ ବୃକ୍ଷଲତା ମାନବସନ୍ତାନ ମାନଙ୍କର ଶରୀର ଓ ମନର ସୁପରିଣତି ସକାଶେ ଯେ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ, ଏହି କଥାଟିକୁ ହୁଏତ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିବେନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ବୟସ ଅଧିକ ହେବ, ଯେତେବେଳେ ଅଫିସ୍‌ଟା ମଧ୍ୟ ଟାଣିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ, ଲୋକମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ଯେତେବେଳେ ଠେଲି ଠେଲି ନେଇ ଯାଉଥିବ, ଯେତେବେଳେ ମନ ନାନା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ନାନାଆଡ଼େ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିବ, ସେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତି ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୃଦୟର ଯୋଗ ମଧ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯିବ। ତାହା ଆଗରୁ ହିଁ ଆମେ ଯେଉଁ ଜଳସ୍ଥଳ-ଆକାଶପବନ ପ୍ରଭୃତିର ଚିରନ୍ତନ ଧାତ୍ରୀକ୍ରୋଡ଼ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛୁ, ସେଇଟି ସହିତ ଆମର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ହୋଇଯିବା ଉଚିତ, ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ସଦୃଶ ତାହାରି ଅମୃତରସ ଆମକୁ ଆକର୍ଷିତ କରିଥିବା ଉଚିତ, ତାହାର ଉଦାର ମନ୍ତ୍ରଟିକୁ ଆମେ ଗ୍ରହଣ ବି କରିଥିବା ଉଚିତ, ଆମେ ତେବେ ଯାଇ ଜଣେ ଜଣେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବା । ପିଲାମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ତଥାପି ନବୀନ ହୋଇ ରହିଥିବ, ଯେତେବେଳେ କୌତୂହଳ ସଜୀବ ଓ ସମୁଦାୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶକ୍ତି ସତେଜ ରହିଥିବ, ସେତିକିବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ମେଘ ତଥା ରୌଦ୍ରର ଲୀଳାଭୂମି ଆଧାରିତ ଆକାଶ ତଳେ ଖେଳିବାପାଇଁ ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଏହି ଭୂମାର ଆଲିଙ୍ଗନରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖନାହିଁ । ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ନିର୍ମଳ ପ୍ରଭାତକାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିବସକୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଅଙ୍ଗୁଳିଟି ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିଦେଉ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତଦୀପ୍ତ ସୌମ୍ୟ ଓ ଗମ୍ଭୀର ସାୟାହ୍ନ ସେମାନଙ୍କର ଦିବାବସାନକୁ ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ନିଃଶବ୍ଦରେ ହିଁ ନିମୀଳିତ କରିପାରୁ । ତରୁଲତାଚୟର ଶାଖାପଲ୍ଲବିତ ନାଟ୍ୟଶାଳାର ଛଅଟିଯାକ ଅଙ୍କରେ ଛଅଟିଯାକ ଋତୁର ନାନାରସବିଚିତ୍ର ଗୀତିନାଟ୍ୟାଭିନୟ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଉ । ସେମାନେ କୌଣସି ଗଛ ତଳେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖନ୍ତୁ, -ନବବର୍ଷା ପ୍ରଥମ ଯୌବରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଜଣେ ରାଜକୁମାର ପରି ତାହାର ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ସଜଳ-ନିବିଡ଼ ମେଘକୁ ନେଇ ଆନନ୍ଦକୋଳାହଳ ଦ୍ୱାରା ଚିରପ୍ରତ୍ୟାଶୀ ବନଭୂମି ଉପରେ ଆସନ୍ନବର୍ଷଣର ଛାୟାକୁ ଘନୀଭୂତ କରି ଆଣିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏବଂ, ଶରତ

ସମୟରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଧରଣୀର ବକ୍ଷରେ ଶିଶିରଦ୍ୱାରା ସିକ୍ତ, ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଚଞ୍ଚଳ, ନାନା ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରା ବିଚିତ୍ର, ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପ୍ତ ଶ୍ୟାମଳ ସଫଳତାର ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ବିସ୍ତାରକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ହେବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ହେ ପ୍ରବୀଣ ଅଭିଭାବକ, ହେ ବିଷୟୀ, ତୁମେ କଳ୍ପନାବୃତ୍ତିକୁ ଯେତେ ଅଧିକ ନିର୍ଜୀବ, ହୃଦୟକୁ ଯେତେ କଠିନ କରି ରଖିଥାଅ ପଛକେ, ତୁମକୁ ବହୁତ ରାଣ, ଏକଥା ଅନ୍ତତଃ ଲଜ୍ଜ୍ୟା ସହିତ କେବେହେଲେ କହନାହିଁ ଯେ, ଏସବୁର ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତୁମେ ଆପଣାର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏହି ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱର ମଧ୍ୟଦେଇ ବିଶ୍ୱଜନନୀଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଲୀଳା-ସ୍ପର୍ଶକୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଦିଅ, - ତାହା ତୁମର ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟରୀୟ ତଦନ୍ତ ତଥା ପରୀକ୍ଷକର ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଯେ କେତେ ଅଧିକ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ, ତୁମେ ସେକଥାକୁ ନିଜର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କରୁନାହଁ ବୋଲି ତାହାକୁ ଏପରି ଉପେକ୍ଷା କରି ଦିଅନାହିଁ ।

ମନ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଥିବା ସମୟରେ ତାହାର ଚାରିପାଖରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଅବକାଶ ରହିଥିବା ଉଚିତ । ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେହି ଅବକାଶ ବିଶାଳ, ସୁନ୍ଦର ଓ ବିଚିତ୍ର ଭାବରେ ବିରାଜମାନ ଥାଏ । ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସାଢ଼େ ନଅଟା-ଦଶଟା ଭିତରେ ଟାଉ ଟାଉ କିଛି ଅନ୍ନ ଗିଳି ପକାଇ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିବାର ବାଛୁରୀଅଡ଼ା ଭିତରେ ହାଜିରା ପକାଇ ଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଆଦୌ ସୁସ୍ଥ ଭାବେ ବିକାଶଲାଭ କରି ପାରିବନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାକୁ ପାଚେରୀର ଘେରା ଭିତରେ ରଖି, ଫାଟକଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରି, ଘଣ୍ଟା ବାଡ଼େଇ ଛାନିଆ କରି ରଖିବାଦ୍ୱାରା ମାନବଜୀବନର ଆରମ୍ଭପର୍ବଟିରେ ଏପରି ନିରାନନ୍ଦକୁ କାହିଁକି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଛି ? ଗୋଟିଏ ପିଲା ଯେ ବୀଜଗଣିତ ନକଷି ଓ ଇତିହାସର ସନଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖସ୍ଥ ନକରି ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଛି, ସେଥିଲାଗି ତାକୁ ଅପରାଧୀ ବୋଲି କୁହାଯିବ କି ? ସେହି କାରଣରୁ ସେହି ହତଭାଗ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ସେମାନଙ୍କର ଆକାଶ, ପବନ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଅବକାଶ ସବୁଟିକୁ କାଢ଼ି ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାକୁ କ'ଣ ସକଳମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଶାସ୍ତିରେ ପରିଣତ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ ? ଅଜଣା ମଧ୍ୟରୁ କ୍ରମଶଃ ଆନନ୍ଦ ପାଇବେ ବୋଲି କ'ଣ ସେହି ପିଲାମାନେ ଶିକ୍ଷାବିହୀନ ହୋଇ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତିନାହିଁ ? ଆମର ଅକ୍ଷମତା ଓ ବର୍ବରତା ହେତୁ ଯଦି ଆମେ ଜ୍ଞାନର ଅର୍ଜନକୁ ଆନନ୍ଦଦାୟକ କରି ନପାରିବା, ତଥାପି ଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା, ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱାରା, ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର ଭାବରେ ନିରପରାଧ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗାରକୁ ଆମେ କ'ଣ ପାଇଁ ଏକ କାରାଗାରର ଆକୃତି ଦେଇ ରଖିଥିବା ? ପିଲାମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାକୁ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର ଉଦାର ଓ ରମଣୀୟ ଅବକାଶର ମାଧ୍ୟମରେ ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ଆଣିବାହିଁ ବିଧାତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, - ଆମେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟିକୁ ବ୍ୟର୍ଥ କରିଦେବାରେ ଲାଗିଛୁ ଓ ସେହି ପରିମାଣରେ ବ୍ୟର୍ଥ ମଧ୍ୟ ହେଉଛୁ । ତେଣୁ, ବାଛୁରୀଅଡ଼ାର ପାଚେରୀକୁ

ଭାଙ୍ଗିଦିଅ, ମାତୃଗର୍ଭର ସେହି ଦଶମାସରେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ବୋଲି ପିଲାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଉ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡର କୌଣସି ବିଧାନ କରନାହିଁ, - ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦୟା କର।

ସେଥିଲାଗି ମୁଁ କହୁଛି, ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମପାଇଁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବନର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି ଓ ଏକ ଗୁରୁଗୃହ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି । ବନ ହେଉଛି ଆମର ସଜୀବ ବାସସ୍ଥାନ ଏବଂ ଗୁରୁ ଆମର ସହୃଦୟ ଶିକ୍ଷକ । ଏହି ବନରେ, ଏହି ଗୁରୁଗୃହରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଶିକ୍ଷାର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । କାଳକ୍ରମେ ଆମର ଅବସ୍ଥାରେ ଯେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏହି ଶିକ୍ଷାନିୟମର ଉପଯୋଗିତାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଦୌ କିଛି ଊଣା ହୋଇ ଯାଇନାହିଁ; କାରଣ, ସେହି ନିୟମଟି ମାନବଚରିତ୍ରର ଏକ ନିତ୍ୟସତ୍ୟ ଉପରେ ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ତେଣୁ, ଯଦି ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ଲୋକଗହଳି ଠାରୁ ଦୂରରେ ଏକ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଥା ଉଦାର ପ୍ରାନ୍ତରର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବୃକ୍ଷଲତା ପାଖରେ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ ହେବ । ସେଠାରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ନିଭୃତରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଥିବେ ତଥା ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜ୍ଞାନ-ଆଲୋଚନାର ଯଜ୍ଞକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହି ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରି ପାରୁଥିବେ ।

ଯଦି ସମ୍ଭବ ହେବ, ତେବେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ କିଛି ଫସଲ ଆବାଦ କରାଯାଇ ପାରୁଥିବା ଜମି ବି ରହିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ; ସେହି ଜମିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଆହାର୍ଯ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିବ, ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ କୃଷିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିବେ । ଘିଅ ଓ କ୍ଷୀର ସକାଶେ ଗାଈମାନେ ରହିବେ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗୋପାଳନର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ହେବ । ପାଠରୁ ବିଶ୍ରାମ ପାଉଥିବା ସମୟରେ ସେମାନେ ନିଜ ହାତରେ ବଗିଚା କରିବେ, ଗଛମୂଳ ଗୁଡ଼ିକୁ ଖୁସେଇଦେବେ, ଗଛରେ ଜଳ ଦେବେ, ବାଡ଼ ତିଆରି କରିଦେବେ । ସେମାନେ ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ କେବଳ ଭାବରେ ନୁହେଁ, କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବେ।

ଅନୁକୂଳ ଋତୁମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଛାୟାଦାୟକ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ତଳେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କ୍ଲାସ୍ ହେବ । ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର କିଛି ଅଂଶ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତରୁପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ପଦଚାରଣା କରୁ କରୁ ମଧ୍ୟ ଚାଲି ପାରୁଥିବ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସେମାନେ ନକ୍ଷତ୍ର-ପରିଚୟ, ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା, ପୁରାଣକଥା ଏବଂ ଇତିହାସର ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି ଅତିବାହିତ କରିବେ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଅପରାଧ କଲେ ଆମର ପୁରାତନ ପ୍ରଥାଟି ଅନୁସାରେ ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଳନ କରିବେ । ଶାସ୍ତି ହେଉଛି ଅନ୍ୟର ନିକଟରୁ ଅପରାଧର ପ୍ରତିଫଳ ଲାଭ କରିବା ଏବଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେଉଛି ସ୍ୱୟଂ ଅପରାଧର ସଂଶୋଧନ ଲାଗି କିଛି ସ୍ୱୀକାର କରିନେବା । ଦଣ୍ଡକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବା ଯେ ନିଜର ଏକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ତାହା ନକରି ପାରିଲେ ଯେ ଗ୍ଲାନିର ମୋଚନ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, - ପୂରା ପିଲାସମୟରୁ ହିଁ ଏହି ଶିକ୍ଷାର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଥିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟ କାହାରି ପାଖରେ ଆପଣାକୁ ଦଣ୍ଡନୀୟ କରିବାର ହୀନତା ଆଦୌ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ନୁହେଁ ।

ଯଦି ଅଭୟ ମିଳିବ, ତେବେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାହସ ସଂଗ୍ରହ କରି ମୁଁ ଆଉଗୋଟିଏ କଥା ମଧ୍ୟ କହିପାରନ୍ତି । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବେଞ୍ଚ, ଟେବୁଲ୍ ବା ଚଉକୀର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବନାହିଁ । ମୁଁ ଯେ ଜଣେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ମଣିଷ ପରି ଇଂରାଜୀ ସାମଗ୍ରୀମାନଙ୍କର ବିରୋଧରେ ଏକଥା କହୁଛି, କେହି ଯେପରି ମୋଟେ ସେକଥା ନଭାବନ୍ତି ! ମୋ'ର ବକ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ, ଆମର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ଅନାବଶ୍ୟକମାନଙ୍କୁ ଖର୍ବ କରି ରଖିବାର ଏକ ଆଦର୍ଶ ସବୁମନ୍ତେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଥିବା ଉଚିତ । ଚୌକୀ, ଟେବୁଲ୍, ଡ଼େସ୍କୁ, ଏସବୁ ସାମଗ୍ରୀ ଆମପାଖରେ ଆସି ଜୁଟିପାରିବା ସବୁ ସମୟରେ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଏହି ଭୂମିଟିକୁ ଆମଠାରୁ କେହି କଦାପି କାଢ଼ିନେଇ ପାରିବନାହିଁ । ଚୌକୀ ଏବଂ ଟେବୁଲ୍ - ପ୍ରକୃତରେ ଏହିମାନେ ହିଁ ଭୂଇଁତଳକୁ ଆମପାଖରୁ କାଢ଼ି ନେଇଥାନ୍ତି । ଏବଂ, ଦଶାଟା ହୁଏତ ଏପରି ହୁଏ ଯେ, ଭୂଇଁତଳଟିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲେ ଆମକୁ ଆଉ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ, ସୁବିଧାର ବି ଲାଗେନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ କ୍ଷତି ହୋଇଥାଏ । ଆମର ଦେଶ ଗୋଟିଏ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶ ନୁହେଁ, ଆମର ପରିଧେୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ଏଭଳି ନୁହନ୍ତି ଯେ, ଆମେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଧାରଣ କରି ଭୂଇଁରେ ଆଦୌ ବସି ପାରିବୁନାହିଁ, ଅଥଚ, ବିଦେଶୀ ପଦାର୍ଥର ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ି ଆମେ ସାମଗ୍ରୀ ତଥା ସରଞ୍ଜାମର ନାନା ବାହୁଲ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି କେବଳ ନିଜର କଷ୍ଟକୁ ହିଁ ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଛୁ । ଅନାବଶ୍ୟକଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଉ, ସେହି ପରିମାଣରେ ଆମ ଶକ୍ତିର ଅପବ୍ୟୟ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଅଥଚ, ଧନୀ ୟୁରୋପ ପରି ଆମପାଖରେ ଏତେ ସମ୍ବଳ ମଧ୍ୟ ନଥାଏ । ଯାହା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସହଜ, ତାହା ଆମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୋଝ । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ହିଁ ଏକାବେଳେକେ ସେହି ମୂଳରୁ ହିଁ ଘର,ଦ୍ୱାର ଓ ଆସବାବପତ୍ରର ହିସାବ କରିପକାଇ ଆମେ କେବଳ ଅନ୍ଧାର ଦେଖୁଥିବା ପରି ଅନୁଭବ କରୁ । ସେହି ହିସାବ ମଧ୍ୟରେ

ଅନାବଶ୍ୟକ ଗୁଡ଼ିକର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟଟା ହିଁ ବାରଅଣା ଅଂଶର ରହିଥାଏ । ଆମେ କେହି ସାହସ କରି କହି ପାରୁନାହିଁ ସିନା, - କିନ୍ତୁ ଆମେ ଗୋଟିଏ ମାଟିତିଆରି ଘରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଏବଂ ତଳେ ଆସନ ପକାଇ ସଭା କରିବା - ଏହି କଥାଟିକୁ କହିଦେଇ ପାରିଲେ ଆମର ଅଧେ ବୋଝ ଲାଘବ ହୋଇଯିବ ଅଥଚ କାମରେ ବିଶେଷ ତାରତମ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଘଟିବନାହିଁ । ମାତ୍ର, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଶକ୍ତିର କୌଣସି ସୀମା ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଧନ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ଖାଲି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି, ସେହି ଦେଶର ଆଦର୍ଶରେ ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳଦୂଆ ନପଡ଼ି ପାରିଲେ ଏଣେ ଆମର ଲଜ୍ଜା ଯେ ଦୂର ହେବନାହିଁ, କଳ୍ପନାଟା ମଧ୍ୟ ତୃପ୍ତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ! ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତିର ଅଧିକତର ଅଂଶ ହିଁ ଆୟୋଜନଗୁଡ଼ିକୁ କରିବାରେ ନିଃଶେଷିତ ହୋଇ ଯାଉଛି, ତେଣୁ ଅସଲ ଜିନିଷଟିକୁ ଖୋରାକ ଯୋଗାଇବା ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ । ମାଟି ଉପରେ ପଟି ପକାଇ ଆମେ ହାତରେ ଖଡ଼ି ଧରି ଲେଖୁଥିଲୁ ଯେତେବେଳେ, ସେତେଦିନ ଯାଏ ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ସ୍ଥାପନ କରିବା ବିଷୟରେ ଆମର କୌଣସି ଭାବନା ହିଁ ନଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାରରେ ସିଲଟ ଓ ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ବଢ଼ିଲାଣି ସତ, ମାତ୍ର ପାଠଶାଳାଟିଏ ସମ୍ଭବ ହେବା ମୁଷ୍କିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ସଚରାଚର ତାହାହିଁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଛି, ଆଗେ ଯେତେବେଳେ ଆୟୋଜନ ଅଳପ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସାମାଜିକତା ଅଧିକ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆୟୋଜନ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି ଏବଂ ସାମାଜିକତାରେ ଭଙ୍ଗା ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଆମ ଦେଶରେ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ସମୟ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ କି ଆମେ ଆସବାବକୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କହୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଦାପି ସଭ୍ୟତା ବୋଲି କହୁନଥିଲୁ; କାରଣ, ସେତେବେଳେ ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ସଭ୍ୟତାର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଭଣ୍ଡାରରେ ଆସବାବମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ନଥିଲା । ସେମାନେ ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଏକ ସୁଆଚାରରୂପେ ବରଣ କରିନେଇ ଦେଶକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ କରି ହିଁ ରଖିଥିଲେ । ଅନ୍ତତଃ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ହେବାର ସମୟରେ ଯଦି ଆମେ ଏହି ଆଦର୍ଶରେ ମଣିଷ ହୋଇ ପାରିବା, ତେବେ, ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ନହେଉ ପଛକେ, ଆମ ହାତକୁ କେତେକ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଆସିଯିବ । - ମାଟି ଉପରେ ବସିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ, ମୋଟା ପିନ୍ଧିବା ଓ ମୋଟା ଖାଇବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଯଥାସମ୍ଭବ ଅଳ୍ପ ସରଞ୍ଜାମରେ ଯଥାସମ୍ଭବ ବେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ, - ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ସାମାନ୍ୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନୁହନ୍ତି, ଏବଂ ସେଥିଲାଗି ସାଧନା ବି କରିବାକୁ ହୁଏ । ସୁଗମତା, ସରଳତା, ସହଜତା, - ଏହିଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ସଭ୍ୟତା । ବହୁ ସରଞ୍ଜାମ ଓ ଆୟୋଜନର ଜଟିଳତା ହେଉଛି ଏକ ବର୍ବରତା । ବସ୍ତୁତଃ ତାହା ହେଉଛି ଏକ ଗଳଦ୍‌ଘର୍ମ ଅକ୍ଷମତାର ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପାକାର ଜଞ୍ଜାଳ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜଡ଼ବସ୍ତୁର ଅଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ମାନ ଆଦୌ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ, ବରଂ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ

ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୀପ୍ତିରେ ହିଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । ଆମେ ବାଲ୍ୟସମୟରୁ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା, - ନିଷ୍ଫଳ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା। ସେହି ନିତାନ୍ତ ସହଜ କଥାଟିକୁ ସର୍ବବିଧ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସ୍ୱାଭାବିକ କରି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହି ଶିକ୍ଷାଟିକୁ ନପାଇଲେ ଆମେ ଯେ କେବଳ ନିଜର ହାତ, ଗୋଡ଼, ଘରର ଚଟାଣ ଓ ମାଟିକୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯିବା ତା' ନୁହେଁ, ଆମର ବାପାମାଆଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଘୃଣା କରିବା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତବର୍ଷର ସାଧନାର ମାହାତ୍ମ୍ୟକୁ ମୋଟେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବାନାହିଁ ।

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପିତ ହେବ, -ବାହାରର ଚାକଚକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ଯଦି ତୁମେ ଖାତିର ନକରିବ, ତେବେ ଭିତରର ପଦାର୍ଥଟିକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ, ସେହି ମୂଲ୍ୟଟିକୁ ସମ୍ଭବ କରିବାର ଆମର କୌଣସି ସାଧ ଅଛି କି ? ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ସକାଶେ ଏକ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେଲେ ସବାଆଗ ଗୁରୁଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି । ଖବରକାଗଜରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଇଦେଲେ ଶିକ୍ଷକ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବେ, କିନ୍ତୁ ଫରମାସ ଦେଇଦେଲେ ଜଣେ ଗୁରୁ କଦାପି ମିଳିବେନାହିଁ ।

ଏହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ଏତିକି କହିବି ଯେ, ଆମର ଯେତିକି ସାମର୍ଥ୍ୟ ତଥା ସଙ୍ଗତି ରହିଛି, ଆମେ ଯେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୋଟେ ଦାବୀ କରି ପାରିବାନାହିଁ, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ । ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର କୌଣସି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମନ କଲା ମାତ୍ରକେ ଗୁରୁମହୋଦୟଙ୍କ ଆସନରେ ବସିବା ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ଯାଜ୍ଞବଳ୍କ ଋଷିଙ୍କୁ ଆମଦାନୀ କରି ଅଣାଯାଇ ପାରିବ, ତାହା ଆଦୌ ଆମ ଆୟତ୍ତରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି କଥାଟି ମଧ୍ୟ ବିବେଚନା କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଆମପାଖରେ ଯେତିକି ସାମର୍ଥ୍ୟ ଏବଂ ସଂଗତି ରହିଛି, ଅବସ୍ଥାଦୋଷରେ ଆମେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସେଇଟିକୁ ଦାବୀ ନକରି ହାତରେ ଥିବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂଳଧନଟିକୁ ଯେ କଦାପି ଖଟାଇ ପାରିବାନାହିଁ, ସେପରି ଘଟଣା ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଘଟିଥାଏ । ଲଫାପାରେ ଡ଼ାକଟିକେଟ ଲଗାଇବା ସମୟରେ ଯଦି ଆମେ ସେଥିପାଇଁ ଲୋଟାଏ ପାଣି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ମନ କରିବା, ତେବେ ସେଥିରେ ଥିବା ଅଧିକ ଭାଗ ପାଣି ପ୍ରକୃତରେ ଅନାବଶ୍ୟକ ହୋଇ ହିଁ ରହିଥିବ । ପୁନଶ୍ଚ, ଗାଧୋଇବା ସମୟରେ ସେତିକି ପାଣି ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସରିଯିବ । ଅର୍ଥାତ୍, ସେତିକି ପରିମାଣର ଜଳ ଉପଯୋଗିତା ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ କମ୍ ହେବ ଏବଂ ବେଶୀ ମଧ୍ୟ ହେବ । ଆମେ ଆମ ପାଠଶାଳାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରୁ, ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁ ଯାହାଫଳରେ କି ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଏବଂ ମନର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ହିଁ କାମରେ ଲାଗୁଥାଏ, - ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ବାହାର କରୁଥିବା ଯନ୍ତ୍ର, ଖଣ୍ଡେ ବେତ ଓ କେତେକ

ପରିମାଣର ଏକ ମଗଜକୁ ଏକାଠି ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ହିଁ ଜଣେ ସ୍କୁଲଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ତିଆରି କରି ନିଆଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର, ଯଦି ସେହି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଜଣେ ଗୁରୁଙ୍କର ଆସନ ଉପରେ ନେଇ ବସାଇ ଦିଆଯିବ, ତେବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଓ ମନର ଶକ୍ତି ସମଗ୍ରତଃ ଛାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧାବିତ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ । ଏକଥା ଅବଶ୍ୟ ଠିକ୍ ଯେ, ତାଙ୍କର ଯେତିକି ସାଧ, ସିଏ କଦାପି ତାହାଠାରୁ ବେଶୀ କଦାପି ଦେଇ ପାରିବେନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ତା'ଠାରୁ କମ୍ ଦେବାଟା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲଜ୍ଜାକର ହୋଇ ରହିବ । ଗୋଟିଏ ପଟୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଦାବୀ ଉତ୍ଥାପିତ ନହୋଇ ପାରିଲେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କଦାପି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତିର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ଆଜି ଦେଶରେ ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ଯଦି ଦେଶ ସତକୁ ସତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ, ତେବେ ଗୁରୁରୂପରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ଅଧିକ ଶକ୍ତି ଅବଶ୍ୟ କାମରେ ଲଗାଯାଇ ପାରିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ପ୍ରୟୋଜନଟି ଅନୁସାରେ ଛାତ୍ର ପାଖକୁ ଆସିବା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କିନ୍ତୁ, ସ୍ୱଭାବର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ପାଇବା ହେଉଛି ଶିଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଦୋକାନର ମାଲିକ, ବିଦ୍ୟାଦାନ ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ସିଏ କିଣାଳିମାନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ଖୋଜିବେ । ଲୋକମାନେ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀ ପାଖରୁ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଶ୍ୟ କିଣିପାରିବ, ମାତ୍ର ତା'ର ପଣ୍ୟତାଲିକା ଭିତରେ ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ତଥା ନିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ହୃଦୟର ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଅବଶ୍ୟ ରହିଥିବ, କେହି କେବେହେଲେ ସେଭଳି ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରି ପାରିବେନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଅନୁସାରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷକ ବେତନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ବିଦ୍ୟାନାମକ ବସ୍ତୁର ବିକ୍ରୟ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି - ଏବଂ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଛାତ୍ରସହିତ ତାଙ୍କର ସକଳ ସମ୍ପର୍କ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଏଭଳି ଏକ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷକ ଯେ ବାହାରର ସେହି ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଓ ତା' ବଦଳରେ ନିଜର ବେତନଟାକୁ ପାଇବାର ସମ୍ପର୍କଟାକୁ ଡ଼େଇଁ ଆଗକୁ ଚାଲିଯାଇ ପାରନ୍ତି, ସେଇଟି ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ମହାନତା ହେତୁ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଜାଣିଥିବେ ଯେ ସିଏ ପ୍ରକୃତରେ ଜଣେ ଗୁରୁଙ୍କର ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି - ଯଦି ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଛାତ୍ରଟି ମଧ୍ୟରେ ବି ଜୀବନର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ସଞ୍ଚାର କରାଇବାକୁ ହୁଏ, ତାଙ୍କ ନିଜର ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଛାତ୍ରର ଜ୍ଞାନପ୍ରଦୀପଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଜାଳି ପାରିବାକୁ ହୁଏ, ତା' ନିଜ ସ୍ନେହଟି ଦ୍ୱାରା ସେହି ଛାତ୍ରଟିର ଯଦି କଲ୍ୟାଣସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସିଏ ମଧ୍ୟ ସତକୁ ସତ ବହୁ ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ ହେବେ, - ତେବେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ସିଏ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଇପାରିବେ, ଯାହାକୁ ଏକ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବୋଲି ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ,

ଯାହା ପ୍ରକୃତରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମୂଲ୍ୟାତୀତ । ତେଣୁ, ଛାତ୍ର ନିକଟରୁ ଶାସନଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ, ଧର୍ମର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ, ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମରେ ହିଁ ସିଏ ଛାତ୍ରଟିର ଅବଶ୍ୟ ଭକ୍ତିଭାଜନ ହୋଇ ରହିପାରିବେ । ନିଜ ଜୀବିକାଟିର ବିନିମୟରେ ବେତନ ନେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଅପେକ୍ଷା ବହୁତ ଅଧିକ କିଛି ଅବଶ୍ୟ ପାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ମହିମାନ୍ୱିତ କରି ରଖିଥିବେ । ସଂପ୍ରତି ବଙ୍ଗରାଜ୍ୟର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ରାଜଚକ୍ଷୁର ଶନିଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ହିଁ କେତେ ପ୍ରବୀଣ ତଥା ନବୀନ ଶିକ୍ଷକ ଯେ ଜୀବିକାଲୁବ୍ଧ ଶିକ୍ଷକବୃତ୍ତିର କଳଙ୍କକାଳିମାକୁ ଅତି ଲଜ୍ଜାହୀନ ଭାବରେ ସମସ୍ତ ଦେଶଟିର ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଆଦୌ କାହାରି ଅଗୋଚର ନଥିବ । ଯଦି ସେମାନେ ସତକୁ ସତ ଜଣେ ଗୁରୁଙ୍କର ଆସନରେ ଥାଆନ୍ତେ, ତେବେ ପଦଗୌରବକୁ ସୁରକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଓ ହୃଦୟର ଅଭ୍ୟାସ ହେତୁ ସାନ ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ୍‌ଙ୍କ ପରି ଗାରିମା ଦେଖାଇ ଆପଣାର ବ୍ୟବସାୟଟିକୁ ଏପରି ଘୃଣ୍ୟ ବୋଲି କଦାପି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ନଥାନ୍ତେ । ଏହି ଶିକ୍ଷା-ଦୋକାନ ଧନ୍ଦାର ନୀଚତାରୁ ଦେଶର ଶିକ୍ଷକକୁ ତଥା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କ'ଣ ଆମେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ପାରିବାନାହିଁ ?

ତଥାପି, ଏସବୁ ବିସ୍ତାରିତ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାଟା ସମ୍ଭବତଃ ବୃଥା ହୋଇ ଯାଉଛି । ସମ୍ଭବତଃ, ସବାମୂଳର କଥାଟିରେ ଅନେକଙ୍କର ଆପତ୍ତି ରହିଥିବ । ଅନେକଙ୍କର ଏପରି ମତ ରହିଥିବାର ମୋତେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଜଣା ଅଛି ଯେ, ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦୂରକୁ ପଠାଇବା ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଆଦୌ ହିତକର ହେବନାହିଁ ।

ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଥମେ ଏତିକି କହିବା ଉଚିତ ଯେ, ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖାଇବା କହିଲେ ଆଜିକାଲି ଆମେ ଯାହା ବୁଝୁ, ସେଥିପାଇଁ ଘର ପାଖ ଗଳିରେ ଗୋଟାଏ ଯେକୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଏବଂ ତା' ସହିତ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲେ ଗୋଟାଏ ଘରୋଇ ଟିଉସନ୍‌ର ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଲେ ତାହାହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ମାତ୍ର, ଏପରି ଭାବରେ "ଲେଖାପଢ଼ା କରେ ଯିଏ, ଗାଡ଼ୀଘୋଡ଼ା ଚଢ଼େ ସିଏ" ଶିକ୍ଷାର ଦୀନତା ଏବଂ କାର୍ପଣ୍ୟ ଜଣେ ମାନବସନ୍ତାନ ଲାଗି ଯେ ଏକାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ, ସେହି କଥାଟିକୁ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଦେଇଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ କଥାଟି ହେଉଛି, ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଘରପାଖରୁ ଦୂରକୁ ପଠାଇବା ଯେ ଉଚିତ ନୁହେଁ, ମୁଁ ଏହି କଥାଟିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବି, ଯଦି ଘରଟି ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ହୋଇଥିବ । କମାର, କୁମ୍ଭାର ଓ ତନ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତି କାରିଗର ପରିବାରମାନେ

ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ପାଖରେ ରଖି ହିଁ ମଣିଷ କରନ୍ତି ; ତାହାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ସେମାନେ ଯେତିକି ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଆନ୍ତି, ସେହି ଶିକ୍ଷା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଘରେ ରଖି ଉତ୍ତମରୂପେ ସମ୍ଭବ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶକୁ ଆଉଟିକିଏ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ କରି ବିଚାର କଲେ ହିଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ ପଠାଇବା ଦରକାର ହେବ, - ଏବଂ, ବାପାମାଆଙ୍କ ପାଖରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ମୋଟେ କେହିହେଲେ କହିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ତାହା ଯେ ସେଇଟି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ, ତାହାର ଏକାଧିକ କାରଣ ଅଛି । ଯଦି ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶକୁ ତଥାପି ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ କରି ଦେଖାଯାଏ, କେବଳ ପରୀକ୍ଷାଫଳଲୋଲୁପ ପୁସ୍ତକଶିକ୍ଷା ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ନଦେଇ ଯଦି ଏକ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଲାଗି ଏକ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ତେବେ ନିଜ ଘରେ ଅଥବା ସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ ।

ସଂସାର ଭିତରେ କେହି ବାଣିଜ୍ୟ-ବ୍ୟବସାୟ କରୁଛି, କେହି ଓକିଲାତି କରୁଛି, କିଏ ଧନୀ ଓ ଆଉକିଏ ଜମିଦାର, - କିଏ ଆଉ କିଛି । ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଗୃହର ସ୍ୱଭାବପ୍ରକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ପରିବେଶ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଏମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ପିଲାମାନେ ସେହି ପିଲାଦିନରୁ ହିଁ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଛାଞ୍ଚ ଅନୁସାରେ ହିଁ ବଡ଼ ହୁଅନ୍ତି ।

ଜୀବନଯାତ୍ରାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେକୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପେ ଆପେ ଯେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଗଠିତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ, ତାହାକୁ କେହି କଦାପି ରୋକି ପାରିବେନାହିଁ ଏବଂ, ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କର୍ମପ୍ରକାରର ଚେହେରା ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ ବି ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର, ପିଲାମାନେ ସଂସାରକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଆଗରୁ ହିଁ ଅଜାଣତରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କର ଛାଞ୍ଚରେ ହିଁ ତିଆରି ହେଉଥିବା, ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ତାହା ଆଦୌ ହିତସାଧକ ହୁଏନାହିଁ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଗୋଟିଏ ଧନୀ ଘରର ପିଲା । ଗୋଟିଏ ପିଲା କୌଣସି ଧନୀଘରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ଧନୀଘରର ପିଲା ବୋଲି ସେହି ମୁତାବକ କୌଣସି ବିଶେଷ କିଛି ସହିତ ସିଏ ଆଦୌ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନଥାଏ । ଧନୀ ପିଲା ଓ ଦରିଦ୍ର ପିଲା, - ସେମାନେ ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନେଇ ପୃଥିବୀକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ହେବାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନଟି ଠାରୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ପ୍ରଭେଦକୁ ନିଜ ହାତରେ ହିଁ ତିଆରି କରିନେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥାଏ ।

ଏପରି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥିତିରେ ବାପାମାଆଙ୍କ ଲାଗି ଉଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ଉପାଦାନଟିକୁ ଟାଣ କରି ତା'ପରେ ଯାଇ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ସେହି ପିଲାଟିକୁ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଧନୀର ସନ୍ତାନରୂପେ ତିଆରି କରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ, ସେପରି କେଉଁଠିହେଲେ ଘଟେନାହିଁ, ପିଲାଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗୋଟିଏ ମାନବସନ୍ତାନ ହେବା ସକାଶେ ଶିଖିବାର ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ଧନୀସନ୍ତାନଟିଏ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ; ଏପରି ହେବାଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଲଭ ମାନବଜନ୍ମର ଏକ ବୃହତ୍ ଅଂଶ ହିଁ ତା'ର ଅଦୃଷ୍ଟରୁ ବାହାର ହୋଇ ରହିଯାଏ, ଜୀବନଧାରଣର ଅନେକ ରସ-ଆସ୍ୱାଦର ଶକ୍ତି ତା' ଜୀବନରୁ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ରହେ । ସେହି ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ବାପା ଓ ମାଆ ଡ଼େଣା ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀ ପରି ଧନୀର ପିଲାଟିକୁ ତା'ର ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ ମହଜୁଦ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଙ୍ଗୁ କରି ଦିଅନ୍ତି । ସିଏ ପାଦରେ ଚାଲି ପାରିବନାହିଁ, ତେଣୁ ଗାଡ଼ୀ ଦରକାର, ନିଜର ସାମାନ୍ୟ ସାମାନକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ବୋହି ପାରିବନାହିଁ, ତେଣୁ କୁଲି ଦରକାର ; ସିଏ ନିଜର କାମ ନିଜେ ତୁଲାଇ ପାରିବନାହିଁ, ତେଣୁ ଚାକର ଦରକାର । କେବଳ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତିର ଅଭାବରୁ ଏପରି ଘଟେ, ସେକଥା ନୁହେଁ, ଲୋକଲଜ୍ଜା ହେତୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ହତଭାଗ୍ୟଟି ସୁସ୍ଥ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପକ୍ଷାଘାତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଯାହା କେଡ଼େ ସହଜ, ତା'ପାଇଁ ତାହା କଷ୍ଟକର ହୁଏ ଏବଂ, ଯାହା ସ୍ୱାଭାବିକ, ତା'ପାଇଁ ତାହା କ୍ରମେ ଲଜ୍ଜାକର ହୋଇଯାଏ । ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଥିବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ତାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅନାବଶ୍ୟକ ଭାବରେ ଯେଉଁସବୁ ଶାସନରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼େ, ତାହାଦ୍ୱାରା ସିଏ ଜଣେ ସହଜ ମନୁଷ୍ୟର କେତେ ନା କେତେ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଯାଏ । କାଳେ କେହି ତାକୁ ଜଣେ ଧନୀଲୋକ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର ନକରିବ, ସେହି ଲାଜଟା ତା'ଲାଗି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ ପର୍ବତପ୍ରମାଣର ନାନା ବୋଝ ବୋହିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଏହିପରି ଭାବରେ ସେ ପୃଥିବୀରେ ପଦେ ପଦେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ହିଁ ରହିଥାଏ। ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଯାବତୀୟ ବୋଝକୁ ହିଁ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ମୁଣ୍ଡାଇ କରିବାକୁ ହେଉଥାଏ । କିଞ୍ଚିତ୍ ଆରାମ ନେଉଥିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବୋଝଗୁଡ଼ିକ ସେହିପରି ଲଦିହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଖେ ପାଖେ ରହିଥାନ୍ତି । ବୋଝଗୁଡ଼ିକୁ ଟାଣି ଟାଣି ନୟାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ସୁଖ ଯେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଆୟୋଜନ ଭିତରେ ନୁହେଁ, ନିଜର ମନରେ ରହିଥାଏ, ଏହି ନିତାନ୍ତ ସରଳ ସତ୍ୟଟି ସବୁମନ୍ତେ ପ୍ରୟାସ କରି ତା'ଠାରୁ ଭୁଲାଇ ନିଆଯାଏ ଏବଂ ତାକୁ ସହସ୍ରବିଧ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ଦାସାନୁଦାସରେ ପରିଣତ କରି ରଖି ଦିଆଯାଏ। ଆପଣାର ସାମାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ଏତେ ବେଶୀ ବଢ଼ାଇଦିଏ ଯେ, କୌଣସି ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାର କରିବା ତା'ପକ୍ଷରେ ଅସାଧ ହୋଇଯାଏ, କଷ୍ଟସ୍ୱୀକାର କରିବା ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼େ।

ତା'ପରି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଜଣେ ବନ୍ଦୀ ଓ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଜଣେ ପଙ୍ଗୁ ଏହି ଅଭିଭାବକବୃନ୍ଦ, ଯେଉଁମାନେ କି ଏହି କୃତ୍ରିମ ଅସମର୍ଥତାକୁ ଏକ ଗର୍ବର ବସ୍ତୁରୂପେ ଛିଡ଼ା କରିଦେଇ ପୃଥିବୀର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାବନା କଣ୍ଟାଗଛରେ ହିଁ ଭର୍ତ୍ତି କରି ରଖିବାରେ ହିଁ ସହାୟକ ହେଲେ, ସେହିମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଆମ ପିଲାମାନଙ୍କର ହିତୈଷୀ ? ଯେଉଁମାନେ ବୟସ ହୋଇଯିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ହିଁ ବିଳାସିତାକୁ ବରଣ କରି ନିଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବା କଦାପି କାହାରି ସାଧ ହେବନାହିଁ;- ମାତ୍ର, ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ଧୂଳି ଓ ମାଟିକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତିନାହିଁ, ଯେଉଁମାନେ ଖରା, ବର୍ଷା ଏବଂ ବାୟୁକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ସାଜସଜ୍ଜା କରାଇବା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହେଲେ ନିଜ ଭିତରେ ବହୁତ ଦୁଃଖ ପାଆନ୍ତି, ଆପଣାର ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଚାଳନା କରି ଜଗତକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖାଇ ଦେବାରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଧିକ ଖୁସୀ ପାଆନ୍ତି, ସ୍ୱସ୍ୱଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଲଜ୍ଜାବୋଧ କରନ୍ତିନାହିଁ, କୌଣସି ସଙ୍କୋଚ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଭିମାନ ବି କରନ୍ତିନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଚେଷ୍ଟାଗୁଡ଼ିକୁ ଲଗାଇ ବିକୃତ କରିଦେଇ ଚିରଦିନ ସକାଶେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ କରି ପକାଇବା - ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହେବ । ସେହି ପିତାମାତାଙ୍କ ହାତରୁ ହିଁ ତୁମେମାନେ ଏହି ନିରପରାଧଗଣଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ।

ଆମେ ଜାଣିଛୁ, ଅନେକଙ୍କ ଘରେ ପୁଅଝିଅମାନେ ସାହେବୀ କାଇଦାମାନ ଶିଖିବାରେ କ୍ରମେ ଖୁବ୍ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଆୟାମାନଙ୍କ ହାତରେ ବଢ଼ି ମଣିଷ ହୁଅନ୍ତି, ଏକ ବିକୃତ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି, ବଙ୍ଗାଳି ପିଲା ବଙ୍ଗାଳି ସମାଜଟିରୁ ଯେଉଁ ଶତସହସ୍ର ଭାବସୂତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆବହମାନ କାଳରୁ ବିଚିତ୍ର ରସ ଆକର୍ଷଣ କରି ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସୁଛି, ସେହି ଯାବତୀୟ ସଜାତୀୟ ନାଡ଼ୀର ଯୋଗରୁ ସେମାନେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହନ୍ତି, ଅଥଚ, ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ସମାଜ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନଥାଏ । ସେମାନେ ଅରଣ୍ୟଟିରୁ ଉତ୍ପାଟିତ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ଟିଣନିର୍ମିତ ବିଲାତୀ ଟବ୍ ଭିତରେ ହିଁ ବଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି । ମୁଁ ନିଜ କାନରେ ଶୁଣିଛି, ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଟିଏ ପିଲା ଦୂରରୁ କେତେଜଣ ଦେଶୀଭାବାପନ୍ନ ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କୁ ଦେଖି ନିଜର ମାଆଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହୁଛି, Mamma, Mamma, look, lots of Babus are coming । ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗାଳି ପିଲାର ଜୀବନରେ ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ କି ଦୁର୍ଗତି ହୋଇପାରେ ? ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ ରୁଚି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିବଶତଃ ସାହେବୀ ଚାଲ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସେହିଭଳି ଅବଶ୍ୟ କରନ୍ତୁ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଶିଶୁଅବସ୍ଥାରେ ଯେଉଁ ବାପାମାଆ ବହୁତ ଅପବ୍ୟୟ ତଥା

ଅପଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସକଳ ସମାଜ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ନିଜ ଦେଶରେ ଅଯୋଗ୍ୟ ତଥା ବିଦେଶରେ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ରଖିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସେହି ପିଲାମାନଙ୍କୁ କେବଳ କିଛିଦିନ ଲାଗି ସ୍ୱଉପାର୍ଜନର ନିତାନ୍ତ ଅନିଶ୍ଚିତ ଆଶ୍ରୟ ମଧ୍ୟରେ ବେଷ୍ଟନ କରି ରଖି ଭବିଷ୍ୟତ ଦୁର୍ଗତି ନିମନ୍ତେ ବିଧିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଏହି ସମସ୍ତ ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ପିଲାମାନେ ଦୂରରେ ରହିଲେ ତାହା କ'ଣ ପ୍ରକୃତରେ ଏତେ ବେଶୀ ଗୋଟାଏ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାର କାରଣରେ ପରିଣତ ହେବ ?

ଏଠାରେ ମୁଁ ସବାଶେଷରେ ଯେଉଁ ଉଦାହରଣଟି ଦେଲି, ତାହାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ରହିଛି । ଯେଉଁମାନେ ସାହେବୀପଣରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ଏହି ଉଦାହରଣଟି ସେମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରବଳ ଆଘାତ ଦେବ । ସେମାନେ ମନେ ମନେ ନିଶ୍ଚୟ ଭାବିବେ, ଲୋକେ କ'ଣ ପାଇଁ ଏହି ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ ବୁଝି ପାରୁନାହାନ୍ତି - ସେମାନେ କ'ଣ ପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବିଷ୍ୟତଟାକୁ ଭୁଲି ଯାଇ କେବଳ ନିଜର କେତେଟା ବିକୃତ ଅଭ୍ୟାସର ଅନ୍ଧତା ହେତୁ ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କର ଏପରି ସର୍ବନାଶ କରନ୍ତି !

କିନ୍ତୁ ସ୍ମରଣ ରଖିବେ, ଯେଉଁମାନେ ସାହେବୀ କାଇଦା ସହିତ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ହିଁ ସେହି କାଣ୍ଡଟିକୁ କରନ୍ତି, ଏପରି କରି ସେମାନେ ଯେ ପିଲାମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଅଭ୍ୟାସଦୋଷ ଘଟାଉଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେକଥା ଧାରଣା ହିଁ କରିନଥାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନ୍ତତଃ ଏତିକି ବୁଝିବା ଉଚିତ, ଆମ ନିଜ ଭିତରେ ଯେଉଁସବୁ ଖାସ୍ ବିକୃତିଗୁଡ଼ିକ ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଆମେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅଚେତନ ହୋଇ ହିଁ ରହିଥାଉ । ସେଇଟି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏତେ ବେଶୀ ଅଧିକାର କରି ବସିଛି ଯେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଆଉ କାହାରି ଅନିଷ୍ଟ କିମ୍ବା ଅସୁବିଧା ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତଥାପି ଉଦାସୀନ ହୋଇ ରହିଥାଉ । ଆମେ ମନେ କରୁ, ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଷ, ଦ୍ୱେଷ, ଅନ୍ୟାୟ, ପକ୍ଷପାତ, ବିବାଦ, ବିରୋଧ, ନିନ୍ଦା, ଗ୍ଲାନି, କୁଅଭ୍ୟାସ ତଥା କୁସଂସ୍କାରର ପ୍ରାଦୁର୍ଭବ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରିବାରଠାରୁ ବାହାରେ ରହିଲେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତାହା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିପଦର ବିଷୟ ହେବ । ଆମେ ନିଜେ ଯେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିଟି ମଧ୍ୟରେ ରହି ମଣିଷ ହୋଇଛୁ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଅନ୍ୟଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ କେହି ରହୁଥିଲେ ହୁଏତ ତା'ର କ୍ଷତି ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏକଥାଟିକୁ ଆମେ କଳ୍ପନା ବି କରି ପାରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ କରିବାର ଆଦର୍ଶଟି ଯଦି ଖାଣ୍ଟି ହୋଇଥାଏ, ଯଦି ଆମର ପିଲାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଆମରି ପରି କାର୍ଯ୍ୟତଃ ବେଶ୍ ଚଳିଯାଇ ପାରୁଥିବା ଜଣେ ମଣିଷଭାବେ ଚଳିଯିବାଟାକୁ ହିଁ ଆମେ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବୁନଥାଉ, ତେବେ ଆମ

ମନରେ ଏହି ବିଚାରଟି ଅବଶ୍ୟ ହେବ ଯେ, ଏହି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା କାଳରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ନେଇ ରଖାଇବା ଉଚିତ ହେବ, ସେମାନେ ଯେଉଁଠାରେ କି ସ୍ୱଭାବର ଧାରାରେ ଓ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତି ସହିତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ପାଳନର ଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁଙ୍କ ସହିତ ରହି ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିବେ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ହେବେ ।

ଗୋଟିଏ ଭ୍ରୂଣକୁ ଗର୍ଭମଧ୍ୟରେ ଓ ଗୋଟିଏ ବୀଜକୁ ଭୂଇଁ ତଳେ ନିଜର ଉପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପରିବୃତ ହୋଇ ଗୋପ୍ୟ ଭାବେ ହିଁ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଦିନ ଓ ରାତି ସର୍ବଦା ତାହାର ଏହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥାଏ ଯେ, ସିଏ ଖାଦ୍ୟଶୋଷଣ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ଆକାଶ ନିମନ୍ତେ, ଆଲୋକ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହିଁ କରୁଥିବ। ସେତେବେଳେ ସିଏ ଆହରଣ କରେନାହିଁ, କେବଳ ଶୋଷଣ ହିଁ କରୁଥାଏ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଶୋଷଣ କରୁଥାଏ । ପ୍ରକୃତି ତାକୁ ଏକ ଅନୁରୂପ ଅନ୍ତରାଳ ମଧ୍ୟରେ ଆହାର ଦେଇ ବେଷ୍ଟନ କରି ରଖୁଥାଏ; - ବାହାରର କୌଣସି ଆଘାତ ବା ଅପଘାତ ତାହାର ପତ୍ତା ହିଁ ପାଏନାହିଁ ଏବଂ ନାନା ଆକର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ତା'ର ଶକ୍ତି ବିଭକ୍ତ ବି ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାସମୟଟି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ମାନସିକ ଭ୍ରୂଣଅବସ୍ଥା । ସେହି ସମୟରେ ସେମାନେ ଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତିର ଏକ ସଜୀବ ବେଷ୍ଟନ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁକ୍ଷଣ କେବଳ ମନର ଖୋରାକ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ବାସ କରୁଥିବେ ଓ ବାହାରର ଯାବତୀୟ ବିଭ୍ରାନ୍ତି ଠାରୁ ଦୂରରେ ହିଁ କାଳାତିପାତ କରୁଥିବେ, - ଏହାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ବିଧାନ । ଏହି ସମୟରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ସବୁକିଛି ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ରହିଥିବା ଉଚିତ, ଯେପରିକି ସେମାନଙ୍କର ମନର ଗୋଟିଏମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବ ଯେ, ସେମାନେ ଜାଣତ ତଥା ଅଜାଣତରେ ଖାଦ୍ୟଶୋଷଣ, ଶକ୍ତିସଞ୍ଚୟ ଏବଂ ନିଜର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ ହିଁ କରି ପାରୁଥିବେ ।

ଏହି ସଂସାର ହେଉଛି ଏକ ବହୁବିଧ କର୍ମର ସ୍ଥାନ ତଥା ନାନାବିଧ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଗୋଟିଏ ଲୀଳାଭୂମି । ସେଠାରେ ଏଭଳି ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥାଟିଏ ସମ୍ଭବ ହେବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର, ଯେପରିକି ଶିକ୍ଷା ସମୟରେ ଅକ୍ଷୁବ୍ଧ ଭାବରେ ପିଲାମାନେ ଶକ୍ତିଲାଭ ତଥା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତରେ ଦୃଢ଼ ମୂଳଦୁଆଟିଏ ପକାଇ ପାରିବେ । ଶିକ୍ଷାର ସମାପନ ହୋଇଗଲେ ସେମାନେ ଗୃହୀ ହେବାର ଯଥାଯଥ ସାମର୍ଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଅର୍ଜନ କରିବେ, - ମାତ୍ର ସଂସାରର ସବୁକିଛି ପ୍ରବୃତ୍ତିସଂଘାତ ଭିତରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ହେଲେ ଗୃହସ୍ଥଟିଏ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱଟିକୁ ହୁଏତ ଲାଭ କରାଯାଇ

ପାରେନାହିଁ । ବିଷୟୀ ବନିହୁଏ, ବ୍ୟବସାୟୀ ହୋଇ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟଟିଏ ହେବା କଷ୍ଟକର ହୋଇଥାଏ । ଏକଦା ଗୃହଧର୍ମର ଆଦର୍ଶଟିକୁ ଆମ ଦେଶରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ବୋଲି ହିଁ ସମାଜର ତିନୋଟି ବର୍ଗକୁ ସଂସାରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ପାଳନ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ପରାମର୍ଶ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥିଲା । ବହୁ ଦିନରୁ ହିଁ ସେହି ଆଦର୍ଶଟି ମହତ୍ତ୍ୱହୀନ ହୋଇ ସାରିଲାଣି ଏବଂ ତା'ର ସ୍ଥାନାପନ୍ନ ରୂପେ ଆଉ କୌଣସି ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ ଗୃହୀତ ମଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଆମେ କିରାନୀ, ସିରସ୍ତାଦାର, ଦାରୋଗା ଏବଂ ଡ଼େପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହୋଇଗଲେ ହିଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଯାଉଛୁ; - ସେତିକିଠାରୁ ଅଧିକ ହେବାକୁ ଖରାପ ବୋଲି କହୁନାହୁଁ ସିନା, ମାତ୍ର ପ୍ରାୟ ଅତିରିକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଲି କହୁଛୁ ।

କିନ୍ତୁ, ତାହାଠାରୁ ଅନେକ ଅଧିକ ବେଶୀକୁ ମଧ୍ୟ କଦାପି ବାହୁଲ୍ୟ ବୋଲି କୁହା ଯିବନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ଏହି କଥାଟିକୁ କହୁନାହିଁ, - କୌଣସି ଦେଶରେ କିମ୍ବା କୌଣସି ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ବାହୁଲ୍ୟ ବୋଲି କୁହା ଯିବନାହିଁ। ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଏକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇନାହିଁ; ମାତ୍ର ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ଯୁଝିଛନ୍ତି, ବାଣିଜ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାରମାନ ବସାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ରେଲଗାଡ଼ୀର ଇଞ୍ଜିନ୍‌କୁ ମଧ୍ୟ ଚଳାଉଛନ୍ତି; - ଆମେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ଏକାବେଳେକେ ସବୁ ଭୁଲି ଯାଇଛୁ । ଗୋଟାଏ ସଭାରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଲୋଚନା କରି ଯେ ଆମର ସେହି ଭୁଲ୍‌ଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବ, ସେକଥା ମୁଁ ଆଦୌ ଆଶା କରିବିନାହିଁ । ତେଣୁ, ବହୁତ ଆଶଙ୍କା ହେଉଛି ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ "ଜାତୀୟ" ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ ଗଠନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ନିଜର ଦେଶ ଓ ନିଜର ଇତିହାସକୁ ବାଦ ଦେଇ ଆଉ ଯାବତୀୟ ସ୍ଥାନରୁ ହିଁ ନଜିର ଖୋଜିଆଣି କିଛିତ୍ ଘୁରାଇ ବଙ୍କା କରିଦେଇ ଗୋଟିଏ କଳ ବା ଛାଞ୍ଚରେ ପଡ଼ିଥିବା ଇସ୍କୁଲ ହିଁ ହୁଏତ ଗଢ଼ି ପକାଇବା । ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ଆମର କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ କୌଣସି ଭରସା ରଖୁନାହୁଁ; - ଛାଞ୍ଚଟା ବ୍ୟତୀତ ଆମର ଯେପରି ଆଉ କୌଣସି ଗତି ହିଁ ନାହିଁ । ଆମେ ମନେ ମନେ ବୁଝିଛୁ ଯେ, ଗୋଟିଏ ନୈତିକ ପାଠର ବହି ଖୋଲି ପକାଇଲେ ହିଁ ମଣିଷ ସାଧୁ ହୋଇଯିବ ଓ ଗୁଡ଼ାଏ ବହି ପଢ଼ାଇଦେଲେ ହିଁ ସେହି ଜାଲଟିର ପ୍ରସାଦରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ନାମକ ସେହି ତୃତୀୟ ଚକ୍ଷୁଟି ଆପେ ଆପେ ହିଁ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଯିବ ।

ଗୋଟିଏ ପୂରା ଓ ପକ୍କା ଛାଞ୍ଚରେ ଇସ୍କୁଲଟାଏ ଖୋଲିଦେବା ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାଦାନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୁକ୍ତ ଆଶ୍ରମଟିଏ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଯେ ଅଧିକ କଷ୍ଟକର, ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି କଷ୍ଟକରଟିକୁ ସହଜ କରିବା ହିଁ ଭାରତବର୍ଷର

କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । କାରଣ, ଆଶ୍ରମର ଏହି ଆଦର୍ଶଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆମର କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟରୁ ଅପସରି ଯାଇନାହିଁ ଏବଂ ୟୁରୋପର ବହୁବିଧ ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆମ ଗୋଚର ମଧ୍ୟକୁ ଆସିବାରେ ଲାଗିଛି । ଆମକୁ ବିଦ୍ୟାଲାଭ ଓ ଜ୍ଞାନଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଣାଳୀର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ଏତିକିକୁ ସମ୍ଭବ କରି ନପାରିବା, ତେବେ କେବଳ ନକଲ କରିବାରେ ମନୋନିବେଶ କରି ଆମେ ସବୁପ୍ରକାରେ କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥ ହିଁ ହେବା । ଅଧିକାର ଲାଭ କରିବାକୁ ଗଲେ ହିଁ ଆମେ ପରପାଖରେ ଯାଇ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଉଛୁ ଏବଂ କିଛି ଗଢ଼ିବାକୁ ବାହାରିଲେ ହିଁ ଆମେ ନକଲ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଉଛୁ; - ନିଜର ଶକ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ମନ ଆଡ଼କୁ, ଦେଶର ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଦେଶର ଯଥାର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକତା ଆଡ଼କୁ ମୋଟେ ଚାହିଁକରି ଦେଖୁନାହୁଁ, - ଚାହିଁବାକୁ ସାହସ ମଧ୍ୟ ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଆମର ସଂପ୍ରତି ଏହି ଦଶା ହୋଇଛି, ସେହି ଶିକ୍ଷାଟାକୁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ନାଆଁ ଦେଇ ଚଳାଇଦେଲେ ଯେ ସେଥିରୁ ନୂତନ ଫଳଟିଏ ପ୍ରସରି ଆସିବ, --ଏଭଳି ଆଶା କରି ଆଉଏକ ନୂତନ ନୈରାଶ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାପାଇଁ ଆଉ ଇଚ୍ଛା ହେଉନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି କଥାଟି ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଯେଉଁଠାରେ ଚାନ୍ଦା ଆକାରରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ମୁଷଳଧାରାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଯେ ଶିକ୍ଷାଟା ମଧ୍ୟ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଆସି ଜମା ହୋଇଯାଏ, ସେକଥା ମୋଟେ ଠିକ୍ ନୁହେଁ। ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱକୁ କଦାପି ଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣି ହୁଏନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ କମିଟିର ନିୟମଧାରା ଅହରହ ବର୍ଷିତ ହେଉଥାଏ, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଯେ ଶିକ୍ଷାରୂପୀ କଳ୍ପଲତାଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ବେଗରେ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ସେକଥା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କେବଳ ନିୟମାବଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତମ ହିଁ ତାହା ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ ତଥାପି ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ପାରେନାହିଁ। ବହୁ ପ୍ରକାରର ବିଷୟ ପଢ଼ାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥାଟିଏ କରିଦେଲେ ହିଁ ଯେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ, ସେକଥା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଯେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ତାହା "ନ ମେଧୟା ନ ବହୁନା ଶ୍ରୁତେନ ।" ଯେଉଁଠାରେ ଆଦୌ କୌଣସି କୋଳାହଳ ନକରି ତପସ୍ୟା ଚାଲିଥାଏ, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ସମ୍ଭବ ହୁଏ। ଯେଉଁଠାରେ ତ୍ୟାଗ ଥାଏ, ମାତ୍ର କୌଣସି କୋଳାହଳ କରେନାହିଁ, ଯେଉଁଠାରେ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ସାଧନା ବଳବତ୍ତର ଥାଏ, ସେହିଠାରେ ଯାବତୀୟ ଶକ୍ତିଲାଭ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ସେହିଠାରେ ହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଦାନ କରିହୁଏ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟ କରିହୁଏ। ଯେଉଁଠାରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସ୍ୱୟଂପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତି, ଛାତ୍ରମାନେ ସେହିଠାରେ ହିଁ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନ କରି ପାରନ୍ତି; ଯେଉଁଠାରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବାଧ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର ଆବିର୍ଭାବ ସମ୍ଭବ ହେଉଥାଏ, ତେଣେ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ମନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିପାରେ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର ଅନୁଶୀଳନ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁଠାରେ

ଚରିତ୍ର ସୁସ୍ଥ ଏବଂ ଆତ୍ମବଶ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଧର୍ମବିଷୟକ ଯାବତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସରଳ ତଥା ସ୍ୱାଭାବିକ ହୁଏ । ଏବଂ, ଯେଉଁଠାରେ କେବଳ ପୋଥିମାନେ ଓ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଦେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ, ସିନେଟ୍ ଓ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍, ଇଟାଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଅଟ୍ଟାଳିକା ଏବଂ କାଠରେ ତିଆରି ଆସବାବ ସକଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇ ବସିଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ, ଆଜି ଆମେ ଯେଉଁପରି ଯେତିକି ବଡ଼ ହୋଇ ପାରିଛୁ, କାଲି ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବଡ଼ ହୋଇ ନ ସଂସାର ଭିତରକୁ ବାହାରି ପାରିବୁ ।

୧୩୧୩

ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଆମର ଏହି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତ ହୋଇଗଲା; ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟିର ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଉପଯୋଗିତା ରହିଛି କି ନାହିଁ, ଆମେ କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ଦେଇ ବୁଝାଇବା ନିମନ୍ତେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି କି ?

ସମର୍ଥକ କିଛି ଯୁକ୍ତି ନଥିଲେ ପୃଥିବୀରେ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ କଥା ହିଁ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିପାରେ । ପୁନଶ୍ଚ, ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି ବୋଲି ବୁଝାଇ ଦେଲେ ହିଁ ଯେ ପ୍ରୟୋଜନସିଦ୍ଧି ଯେ ଅବଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ, ସେକଥାଟିର ବି କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ମିଳିବନାହିଁ । ଆମର ତ କେତେ ନା କେତେ ଅଭାବ ରହିଛି, ଅଭାବ ରହିଛି ବୋଲି ବୁଝାଇ ଦେବାର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ରହିଛନ୍ତି ଓ ସେହି ସତ୍ୟଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାର ଲୋକମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ । ତଥାପି, ଏହାଦ୍ୱାରା କଦାପି ଅନ୍ୟପ୍ରକାରର ବିଶେଷ କିଛି କେବେହେଲେ ବି ଘଟେନାହିଁ ।

ଅସଲ କଥା ହେଉଛି, ଯୁକ୍ତି ହିଁ କଦାପି କୌଣସି ବୃହତ୍ ଫଳପ୍ରାପ୍ତିକୁ ସମ୍ଭବ କରି ପାରିବନାହିଁ । ପରିସଂଖ୍ୟାନର ପୁଷ୍ଟି ଦେଇ ଲାଭ, ସୁବିଧା ତଥା ପ୍ରୟୋଜନର ହିସାବ ବାହାର କରୁକରୁ କେବଳ ଗଳା ବସିଯିବ ସିନା, ମାତ୍ର କିଛି ଗଢ଼ି ହେବନାହିଁ । ଶ୍ରୋତାମାନେ ତୁମ ଗବେଷଣାର ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରିବେ ସିନା, କିନ୍ତୁ ଅଧିକ କିଛି କରିବାର ରହିଛି ବୋଲି ଆଦୌ ବୁଝିବେନାହିଁ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଭାରି ଅଡୁଆ କଥା ଯେ, ଶିକ୍ଷା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବା ସମ୍ପଦଲାଭ ତୁମେ ଯାହା କହ ପଛକେ, ଯାବତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଖର ଆମ ନିଜଉପରେ

ଶ୍ରୀ ... ...

ମଧ୍ୟ ଯେ କିଛି ନିର୍ଭର କରୁଥାଏ, ଆମେ ସେହି କଥାଟିକୁ ପ୍ରାୟ ପାସୋରି ହିଁ ଦେଉଥିଲୁ। ଫଳରେ, ଆମ ପାଇଁ ବୁଝିବା ଓ ନବୁଝିବା ଉଭୟଟା ହିଁ ପ୍ରାୟ ସମାନ ହୋଇ ରହିଥିଲା। ଆମକୁ ଜଣାଅଛି ଯେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ଦେଶର ଯାବତୀୟ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନର କାର୍ଯ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ତେଣୁ, ଆମର ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣସବୁ ଅଭାବ ରହିଛି ବା ନରହିଛି, ସେହି କଥାଟିକୁ ଜାଣିବା ସକାଶେ ଆଗକୁ ଗୋଟିଏ ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇବାର ବି ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାରର ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ଆଲୋଚନା ଆମ ପୌରୁଷ ଲାଗି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷତିକାରକ। ଏହାଦ୍ୱାରା ପର ଉପରେ ଆମର ନିର୍ଭର କରି ରହିବାଟା ଆହୁରି ବଢ଼ିଯାଏ ।

ଆମର ନିଜ ଦେଶଟି ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ଆମମାନଙ୍କର ହିଁ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ହିଁ ଯେ ତାହାର ପ୍ରଧାନତମ କର୍ମୀ, ଏପରିକି, ଆଉ ଅନ୍ୟ କେହି ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ଯେତେ ଯାହା ଆମର କର୍ମଭାରଟିକୁ ଲାଘବ କରିବାପାଇଁ ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଉ ପଛକେ, ଆମ ସ୍ୱଚେଷ୍ଟାକୁ ଖର୍ବ କରି ରଖିବାକୁ ସିଏ ଯେତେ ଯାହା କରୁ ପଛକେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସିଏ ଆମକୁ ପ୍ରକୃତରେ ବଞ୍ଚିତ ହିଁ କରୁଥିବ, ଆମକୁ କାପୁରୁଷ କରି ଦେଉଥିବ, - ଯେତେବେଳେ ଆମେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହମୁକ୍ତ ହୋଇ ବୁଝିପାରିବା, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଆଉ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ସମୟ ମିଳିବ।

ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ରହିଛି, ସେଠାରେ ପଥଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିଯିବ । ଏପରି କଥା କେହି କଦାପି କହନ୍ତିନାହିଁ ଯେ, ଯୁକ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ ରହିଛି, ସେଠାରେ ପଥଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ, ଆମର ଇଚ୍ଛା ଯେ ଆମଲାଗି ଏକ ପଥକୁ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବ କରିପାରେ, ପୁରୁଷୋଚିତ ସେହି ଉକ୍ତିଟିରେ ଆମର ଆଦୌ କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ନଥିଲା । ଆମେ ଜାଣିଥିଲୁ ଯେ, ଆମେ ଇଚ୍ଛା କରିବା ସତ, ମାତ୍ର ପଥଟିଏ ନିରୂପଣ କରିନେବା, - ସେକଥା ଆଉଜଣେ ହିଁ କରିବ, - ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା ସମୟରେ ହିଁ ଯାଇ ଆମ ହାତର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼ିବ।

ଅର୍ଥାତ୍, ଉପଯୋଗିତାର ବିଚାର କରି, ଅଭାବଟିକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଆମେ ଏଯାଏ ଆଦୌ କିଛିହେଲେ କରିନାହୁଁ । ପରିଣାମବିହୀନ ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ଆମ ପ୍ରକୃତି କେବେହେଲେ ଯଥାର୍ଥ ବଳଗୁଡ଼ିକୁ ଲାଭ କରିନାହିଁ । ତେଣୁ, ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ଯେ କେଡ଼େ ଅବ୍ୟର୍ଥ, ଆମ ନିଜ ଭିତରେ ସେହି ସତ୍ୟଟିର ପରିଚୟ ଲାଭ କରିବାର ଏକ ବୃହତ୍ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥିଲା । ଆମପାଇଁ ଆମ ରାଜା ଯେ କେତେ ଅନୁକୂଳ ସେକଥା ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଇଚ୍ଛା ଯେ ଆମ ଭିତରେ ରହିଥିବା କେଡ଼େ ବଡ଼ ଗୋଟିଏ

ଶକ୍ତି, ସେହି କଥାଟିକୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବୁଝିବାପାଇଁ ହିଁ ଏକାନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ରହିଥିଲା ।

ବିଧାତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଯେ, ଆଜି ଆମେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସେହି ପରିଚୟଟିକୁ ଲାଭ କରିପାରଛୁ । ଏବେ ଯାଇ ଆମର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇ ପାରିଲା ଯେ, ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟିର ସବାମୂଳ କଥା ହେଉଛି ଇଚ୍ଛା । ଯୁକ୍ତି ନୁହେଁ, ତର୍କ ନୁହେଁ, ସୁବିଧା ଅସୁବିଧାର ହିସାବ ନୁହେଁ, - ଆଜି ଏହି ଭୂମିର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମନରେ କୁଆଡୁ ଆସି ଏକ ଇଚ୍ଛାର ବେଗ ପ୍ରକଟ ହେଲା ଏବଂ ତାହାର ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ସମସ୍ତ ବାଧା ଓ ବିପତ୍ତି ତଥା ସମସ୍ତ ଦ୍ୱିଧା ଓ ସଂଶୟକୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ସତେଅବା କୌଣସି ଅଖଣ୍ଡ ପୁଣ୍ୟଫଳ ସଦୃଶ ଆମର ଏହି ଜାତୀୟବିଦ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥାଟି ଆକାର ଗ୍ରହଣ କରି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଆମ ହୃଦୟ ଭିତରେ ସେହି ଇଚ୍ଛାର ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି ହିଁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବଂ ସେହି ଯଜ୍ଞଶିଖାରୁ ଆହୃତ ଚରୁଟିକୁ ହାତରେ ଧରି ଆଜି ଦିବ୍ୟପୁରୁଷ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି, - ଆମର ବହୁକାଳର ଶୂନ୍ୟ ଆଲୋଚନାର ବନ୍ଧ୍ୟାତ୍ୱଟା ସମ୍ଭବତଃ ଏହିଥର ହିଁ ଘୁଞ୍ଚିଯିବ । ଚେଷ୍ଟା କରି, କଷ୍ଟ କରି ଏବଂ ତର୍କ କରି ଦୀର୍ଘ ଅନେକ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଯାହା ହୋଇ ନଥାନ୍ତା, ପୂର୍ବର ଯାବତୀୟ ହିସାବର ଖାତାଗୁଡ଼ିକୁ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ବିଜ୍ଞମାନେ ସମସ୍ତେ ଯାହାକୁ ଅସାମୟିକ, ଅସମ୍ଭବ ଓ ଅସଂଗତ ବୋଲି କହି ନିଜର ପକ୍ୱ ମଥାଗୁଡ଼ିକୁ ହଲାଇବାରେ ଲାଗିଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ସହଜରେ ଏବଂ କେତେ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ହିଁ ଆଜି ଏକ ସତ୍ୟରୂପେ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା !

ବହୁଦିନ ପରେ ଆମେ ଯଥାର୍ଥରେ କିଛି ପାଇପାରିଲୁ । ଏହି ପାଇବାରେ ଯେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ତାତ୍କାଳିକ ଲାଭ ରହିଛି ସେକଥା ନୁହେଁ, ଏଇଟି ହେଉଛି, ପ୍ରକୃତରେ ଆମ ନିମନ୍ତେ ଏକ ଶକ୍ତି । ଆମ ଭିତରେ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି ହାସଲ କରିବାର କ୍ଷମତା ରହିଛି, ସେହି କ୍ଷମତାଟି କ'ଣ ଏବଂ ତାହା କେଉଁଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛି, ଆମେ ସେହି କଥାଟିକୁ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲୁ । ଏହି ପାଇବାର ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଆମେ ପାଇବାର ମାର୍ଗଟି ପ୍ରଶସ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଆମେ ଯେ କେବଳ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିଏ ଲାଭ କଲୁ, ତା' ନୁହେଁ, ଆମେ ଆପଣାର ସତ୍ୟଟିକୁ ହିଁ ଲାଭ କଲୁ, ନିଜର ଶକ୍ତିକୁ ଲାଭ କଲୁ ।

ଆଜି ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ସମୀପରେ ସେହି ଜୟଧ୍ୱନିଟିକୁ ହିଁ ଖେଳାଇ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । ଆଜି ଆମର ଏହି ଭୂମିରେ ଯାହାର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା, ତାହାକୁ କିଭଳି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ, ସେହି କଥାଟିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି ଭୁଲି ନଯାଉ ! ଆମେ

ସାତ ପାଞ୍ଚଜଣ ଏକତ୍ର ବସି ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କିଛି କାଠିକୁଟାକୁ ବ୍ୟବହାର କରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗୋଟାଏ ଆକାର ଦେଇ ଆଦୌ ଖେଳନାଟିଏ ହିଁ ଗଠନ କରିନାହୁଁ । ଆମର ଏହି ବଙ୍ଗମାତାଙ୍କର ସୂତିକା-ଗୃହରେ ଆଜି ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଜୀବ ମଙ୍ଗଳ ହିଁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସମଗ୍ର ଦେଶର ପ୍ରାଙ୍ଗଣଟିରେ ଆଜି ଯେପରି ଏକ ଆନନ୍ଦଶଙ୍ଖ ହିଁ ବାଜି ଉଠିବ, ଯେପରି ଉପଢ଼ୌକନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିବ, - ଆଜି ସେହି ବିଷୟରେ ଆମେ କେବେହେଲେ କୃପଣତା କରିବାନାହିଁ ।

ସୁବିଧା ତଥା ସୁଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାର ଅବସର ସମୟକ୍ରମେ ଅବଶ୍ୟ ଆସିବ, - ମାତ୍ର ଆଜି ଆମେ ପ୍ରଥମେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରିବା ଓ ଉତ୍ସବଟିକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବା । ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କହୁଛି, ଆଜି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗୌରବରେ ହିଁ ସମୁଦାୟ ହୃଦୟକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସ୍ୱଦେଶର ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିରରେ ଆସି ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୁଅ; - ତୁମେମାନେ ଅନୁଭବ କର ଏହି ବଙ୍ଗାଳି ଜାତିର ଶକ୍ତିରୂପୀ ଏକ ସଫଳସ୍ମୃତି ନିଜର ସିଂହାସନ ସମ୍ମୁଖରେ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି। ତୁମେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଯେତିକି ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ମାନିବ, ସିଏ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ତେଜସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରିବେ ଏବଂ ସେହି ତେଜଟି ଦ୍ୱାରା ଆମେ ସମସ୍ତେ ତେଜସ୍ୱୀ ହୋଇ ପାରିବା । ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ଏହି ଯେଉଁ ତେଜଟି, ତାହା ଆଗରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷତି ଓ ବୃଦ୍ଧି ସବୁକିଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ । ଏହି ବିଦ୍ୟାର ଭବନଟି ପାଇଁ ଯଦି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବ, ତେବେଯାଇ ତାହାର ଗୌରବବୃଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ ହେବ । ବଡ଼ କୋଠାଘର, ଗୁଡ଼ାଏ ଜମି ଅଥବା ବୃହତ୍ ଆୟୋଜନ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ଗୌରବ ଆଦୌ ନୁହେଁ, ତୁମମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା, ନିଷ୍ଠା ଏବଂ ଆତ୍ମସମର୍ପଣରେ ହିଁ ଏହାର ଗୌରବ । ବଙ୍ଗବାସୀର ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱାରା ଏହାର ସୃଷ୍ଟି, ତାହାର ନିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଏହାର ସୁରକ୍ଷା । ଏହାହିଁ ତାହାର ଗୌରବ ଏବଂ ଏହି ଗୌରବ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୌରବ ।

ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଅନ୍ତସ୍ତରଣରେ କୌଣସି ଗୌରବବୋଧ ଜନ୍ମଲାଭ କରିନାହିଁ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକର ତୁଳନା କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ପଦେ ପଦେ ଲଜ୍ଜିତ ଏବଂ ହତାଶ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବା । ସେତେଦିନ ଯାଏ ଆମମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ବିଦ୍ୟାଳୟର ତୁଳନା କରି ଦେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହିଥିବ, - ଯେତିକି ମେଳ ରହିଥିବା ପରି ମନେ ହେବ, ଆମେ ସେତିକିରେ ଗର୍ବ ବୋଧ କରୁଥିବା ଓ ଯେଉଁ ସବୁଥିରେ ମେଳ ନଥିବ, ସେଗୁଡ଼ିକରେ ଆପଣାକୁ ଛୋଟ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ।

କିନ୍ତୁ, କେବଳ ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ଏହିଭଳି ତୁଳନାମାନ କରାଯାଇପାରେ । ଗଜକାଠିରେ କିମ୍ବା ଓଜନ କରୁଥିବା ବଟକରା ଦେଇ ଜୀବିତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର କୌଣସି ପରିମାପ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ଆଜି ଆମ ଦେଶରେ ଏହି ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଯେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଛି, ମୁଁ ଭାବୁଛି ଯେ ତାହା ଆଦୌ କୌଣସି ନିର୍ଜୀବ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ, - ଆମେ ପ୍ରାଣର ବିନିଯୋଗ କରି ପ୍ରାଣର ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛୁ । ତେଣୁ, ଯେଉଁଠି ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାଟିଏ ହେଲା, ସେହିଠାରେ ହିଁ କଦାପି ତାହାର ଶେଷ ହୋଇ ଗଲାନାହିଁ । ଏଇଟି ବଢ଼ିବ, ଗତିଶୀଳ ହେବ, - ଏଇଟି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିପୁଳ ଭବିଷ୍ୟତ ହିଁ ନିଗୂଢ଼ ହୋଇ ରହିଛି, କିଏ ତାହାକୁ ଓଜନ କରି କହିଦେଇ ପାରିବ ? ବଙ୍ଗର ଅଧିବାସୀ ମାତ୍ରକେ ଯିଏ ନିଜର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାଣକୁ ଅନୁଭବ କରିବ, ସିଏ କେବେହେଲେ ଇଟା ଏବଂ କାଠରୁ ହିଁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟନିରୂପଣ କରିବନାହିଁ, ସେ ଏହାର ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭଟି ମଧ୍ୟରେ ଚରମ ପରିଣାମର ଏକ ମହତୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଅନୁଭବ କରିପାରିବ, ସେ ତାହାର ବ୍ୟକ୍ତ ତଥା ଅବ୍ୟକ୍ତ ସମୁଦାୟଟିକୁ ଗୋଟିଏ ରୂପେ ଦେଖିବ, ଏକ ସଜୀବ ସତ୍ୟର ସମଗ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ସମୀପରେ ଆନନ୍ଦରେ ହିଁ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବ ।

ମୁଁ ସେଇଥିଲାଗି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାଣଟିକୁ ଅନୁଭବ କର - ବଙ୍ଗବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାଣ ସହିତ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ଯେଉଁ ପ୍ରାଣର ଯୋଗଟି ରହିଛି, ତାହାକୁ ଆପଣାର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଉପଲବ୍ଧି କର, - ଏହାକୁ କେବେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଯେକୌଣସି ସ୍କୁଲ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରନାହିଁ । ତୁମମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେହି ମହତ୍ ଦାୟିତ୍ୱଟି ହିଁ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିବ । ସ୍ୱଦେଶର ଏକ ପରମସମ୍ପଦକୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଆଜି ତୁମାମନଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଲା, ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତି ସହିତ ଏବଂ ମମତା ସହିତ ତୁମମାନଙ୍କୁ ସେଇଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଥିଲାଗି ତପସ୍ୟାର ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଦ୍ୟାଳୟ ତୁମମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଏତେ କଠୋରତା ଆଦୌ ଦାବୀ କରିନାହିଁ। ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଠାରୁ ସହଜରେ କୌଣସି ସୁବିଧା ମିଳିଯାଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରି ତୁମେମାନେ ଏହାକୁ ଛୋଟ କରି ପକାଇବ ନାହିଁ । ଏକ ବିପୁଳ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ହିଁ ତୁମେମାନେ ଏହାକୁ ନିଜର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ନେଇ ଧରି ରଖିବ । ଏହାର କ୍ଳେଶସାଧ୍ୟ ଆଦର୍ଶକୁ ମହତ୍ତମ କରି ରଖ; ଯେପରି ଏହାକୁ କେହି ଲଜ୍ଜା ଦେଇ ନପାରିବ, ଉପହାସ କରି ନପାରିବ, ଯେପରି ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ ଆମେ ଆଦୌ କୌଣସି ଶିଥିଳତାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ, ଜଡ଼ତ୍ୱକୁ ସମ୍ମାନିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ନାମ ଦେଇ ଆଦୌ କୌଣସି କୌଶଳର ଅବଲମ୍ବନ କରିନାହୁଁ । ତୁମମାନଙ୍କୁ ଯେ ପୂର୍ବ

ଅପେକ୍ଷା ଯେଉଁ ଦୁରୂହତର ପ୍ରୟାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ କଠିନତର ସଂଯମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହାକୁ ନିଜର ବ୍ରତସ୍ୱରୂପ, ଧର୍ମସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିନିଅ । କାରଣ, ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ତୁମମାନଙ୍କୁ ବାହାରର କୌଣସି ଶାସନଦ୍ୱାରା ବା କୌଣସି ପ୍ରଲୋଭନ ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧି ରଖି ପାରିବ ନାହିଁ; ଏହାର ବିଧାନଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ ନକଲେ ତୁମେମାନେ ଆଦୌ କୌଣସି ପଦ ବା ପଦବୀର ଭରସାରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଯିବନାହିଁ; - କେବଳ ତୁମମାନଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶକୁ, ତୁମମାନଙ୍କର ଧର୍ମକୁ ମସ୍ତକରେ ଗ୍ରହଣ କରି, ସ୍ୱଜାତିର ଗୌରବ ଏବଂ ନିଜର ଚରିତ୍ରର ସମ୍ମାନକୁ ନିରନ୍ତର ସ୍ମରଣ କରି, ତୁମମାନଙ୍କୁ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ଯାବତୀୟ କଠିନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ହିଁ ଅନୁଦ୍ଧତ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ସହିତ ନତମସ୍ତକରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଆମର ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମ୍ପର୍କରେ ତୁମେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଚିନ୍ତା କରିବ, ସେତେବେଳେ ଏହି କଥାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଭାବି ଦେଖିବ ଯେ, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଜଳାଶୟ ନାହିଁ, ସେହି ଦେଶରେ ଯାବତୀୟ ମେଘ ବର୍ଷିବା କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥ ହିଁ ହୋଇଯାଉଛି । ପାଣିକୁ ଧରି ରଖିବାର କୌଣସି ଆଧାର ନଥିଲେ ବର୍ଷୁଥିବା ଜଳର ଅଧିକାଂଶ ଭାଗ କେବଳ ନଷ୍ଟ ହିଁ ହୋଇଯାଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଯେ ଜ୍ଞାନୀ, ଗୁଣୀ ଏବଂ କ୍ଷମତାସଂପନ୍ନ ଲୋକ ଯେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତିନାହିଁ ସେକଥା ମୋଟେ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ, ଗୁଣ ଏବଂ କ୍ଷମତାକୁ ଧରି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ ଦେଶରେ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ସେମାନେ ଚାକିରି କରନ୍ତି, ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି, ପଇସା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି, ଆଉକାହାର ହୁକୁମ ମାନି ଚଳନ୍ତି ଏବଂ ତା'ପରେ ପେନ୍‌ସନ୍ ନେଇ କେବେହେଲେ ଭାବି ବି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ଏଣିକି ବାକୀ ଜୀବନର ଦିନଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ କିପରି ଅତିବାହିତ କରିବେ । ସଂପ୍ରତି ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ କେତେ ନା କେତେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଶର ଉପରେ ଦେଇ ବୋହି ଚାଲିଯାଉଛି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏକଥା ଜାଣିଛୁ ଯେ, କୌଣସି ବିଧାତାର ଅଭିଶାପରେ ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ଶକ୍ତିର ଏକ ଚିରନ୍ତନ ଅନାବୃଷ୍ଟି ଲାଗି ରହିଛି, ସେକଥା ମୋଟେ ନୁହେଁ; ଦେଶର ଶକ୍ତିକୁ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାର ତଥା ତାହାକୁ କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଏକତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିବାର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆମେ କରି ପାରିନାହୁଁ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ, ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଅଛି, ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାର ଏବଂ ଅନୁଭବ କରିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ଆମପାଖରେ ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ । ଯଦି ଆମକୁ ଶକ୍ତିହୀନ ବୋଲି କହି କେହି ଅପବାଦ ଦିଏ, ତେବେ ରାଜସରକାରଙ୍କ ଚାକିରିର ଇତିବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ରାୟବାହାଦୁରଟିର ତାଲିକାଟାକୁ ହିଁ ଖୋଜି ବୁଲିବାକୁ ହିଁ ହୋଇଥାଏ, ନିତାନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ସାମୟିକ ପ୍ରତିପତ୍ତିର ଦସିଗୁଡ଼ାକୁ ବାହାର କରି

ନିଜ ସାମର୍ଥ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ଦେବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରୁ ଆଦୌ କୌଣସି ସାନ୍ତ୍ୱନା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ ଏବଂ ନିଜ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଟା ମଧ୍ୟ ମୋଟେ ଆନ୍ତରିକ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ ।

ଏଭଳି ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ସମୟରେ ଏହି ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆମର ବିଧାତାଦତ୍ତ ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ସଞ୍ଚୟ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟରୂପେ ଆସି ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛି । ଦେଶର ସକଳ ମହାନତା ଏହିସ୍ଥାନରେ ହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆମ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଚିରନ୍ତନ ସମ୍ବଳ ରୂପେ ଏହି ପାତ୍ରରେ ତଥା ଏହି ଭଣ୍ଡାରରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିବ ଓ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିବ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆମକୁ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ମିଳି ଯାଇନାହିଁ କି ? ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଦେଶର ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଏଠାରେ ଏକତ୍ର ପାଇପାରିଛୁ, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ସାମର୍ଥ୍ୟ କ'ଣ କେବଳ ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ଆହ୍ୱାନର ଅଭାବରେ, କେବଳ ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞକ୍ଷେତ୍ରର ଅବର୍ତ୍ତମାନ ହେତୁ କ୍ଷୀଣ ଭାବରେ ହିଁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇନଥାନ୍ତା ? ଏଇଟି କ'ଣ ଆମର କମ୍ ସୌଭାଗ୍ୟ ? ଦେଶର ଗୁରୁଜନମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପୂର୍ବକ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ସମବେତ ହୋଇ ପାରୁଛନ୍ତି, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଦେଶର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ହେଉଛି, ଏହାକୁ କ'ଣ କମ୍ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ବୋଲି କୁହାଯିବ ? ସମର୍ଥ ଦାତାମାନେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ଦାନ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି, ଉପଯୁକ୍ତ ଗ୍ରହୀତାମାନେ ବି ଶ୍ରଦ୍ଧାସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଛିଡ଼ା ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି, - ଯେଉଁଠାରେ ଏପରି ଏକ ଶୁଭଯୋଗ, ସେଠାରେ ଦାତା ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ, ଗ୍ରହୀତା ଧନ୍ୟ ଏବଂ ସେହି ଯଜ୍ଞଭୂମି ମଧ୍ୟ ଏକ ଯଜ୍ଞଭୂମିର ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଉଛି ।

ଆମେ ଆକ୍ଷେପ କରିଥାଉ ଯେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । କାହିଁକି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ? କାରଣ, ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ଆଖିକୁ ପ୍ରକୃତରେ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ । କେତେକ ଯଥାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ଆମଆଗରେ ମହଜୁଦ ରହିଥିବା ଉଚିତ, ଆମମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ତା'ନହେଲେ ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଜୀବନର ତୁଚ୍ଛ ସ୍ୱାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଆମଲାଗି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଜରୁରୀ ବୋଲି ବୋଧ ହୋଇ ସତେଅବା କେଡ଼େ ବଡ଼ ଦେଖା ଯାଉଥିବେ । ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ, ଆମେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ସେପରି ବେଶୀ କିଛି ତ୍ୟାଗ କରି ପାରିନାହୁଁ । ମାତ୍ର, ଯଦି ମଙ୍ଗଳ ଏକ ସାକାର ରୂପ ଧାରଣ କରି ଆମମାନଙ୍କର ଦୁଆରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାହାକୁ ଆମେ ଅବଶ୍ୟ ଚିହ୍ନନ୍ତୁ ଓ ସେଥିଲାଗି କିଛି ନିଶ୍ଚୟ ଦେଇପାରନ୍ତୁ । ତ୍ୟାଗ

ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ, କିନ୍ତୁ ସେହି ତ୍ୟାଗରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇବାର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କେବଳ କଥାରେ ସୀମିତ ରହିଲେ ଆଦୌ ହେବନାହିଁ । ଚାନ୍ଦାର ଖାତା ଏବଂ ଅନୁଷ୍ଠାନପତ୍ର ହିଁ ଆମର ମନ ତଥା ଅର୍ଥରାଶିକୁ କଦାପି ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ପାରିବନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ଜାତି ସ୍ୱଗୃହର ସମୀପରେ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିନାହିଁ, ତାହାର ପ୍ରାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର, ତାହାର ଲାଭ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ । ସିଏ କୋମ୍ପାନିର କାଗଜ, ବ୍ୟାଙ୍କର ଜମା ଓ ଚାକିରିର ସୁଯୋଗକୁ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କରି ଦେଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥାଏ । କୌଣସି ମହତ୍ ଭାଗ୍ୟକୁ ସିଏ ଅନ୍ତରର ସହିତ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନଥାଏ; କାରଣ, ଯେଉଁଠାରେ ଭାବ କେବଳ ଭାବମାତ୍ର ହୋଇ ରହିଥାଏ, କର୍ମର ଆୟତନ ମଧ୍ୟରେ ଯାହାର କୌଣସି ଆକାର ନଥାଏ, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ସିଏ କଦାପି କୌଣସି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟର ଦାବୀ କରି ପାରେନାହିଁ । ତେଣୁ, ତା'ପ୍ରତି ଆମେ କେବଳ ଏକ ଅନୁଗ୍ରହର ଭାବ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାଉ, ତାହାକୁ କେବଳ ଜଣେ ଭିକାରି ଭଳି ଦେଖୁଥାଉ। ବେଳେବେଳେ କୃପା କରି ହୁଏତ କିଛି ଦେଉ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ଅବଜ୍ଞା ଏବଂ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବି କରୁ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ମହାନ୍ ଭାବ ଏବଂ ବୃହତ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାନେ ଏପରି କୃପାପାତ୍ର ରୂପେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ହାତ ବଢ଼ାଇ ବୁଲନ୍ତି, ସେହି ଦେଶର କୌଣସି କଲ୍ୟାଣ ହୁଏନାହିଁ ।

ଆଜି ଏହି ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଏକ ମଙ୍ଗଳର ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ କରି ଆମ ଆଗରେ ଆସି ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛି । ଏଇଟି ଭିତରେ ଆଜି ମନ, ବାକ୍ୟ ଓ କର୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକଟ ହୋଇ ପାରିଛି । ଏହି କଥାଟିକୁ ଆମେମାନେ କେବେହେଲେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବାନାହିଁ । ଆମକୁ ଏହା ସକାଶେ ପୂଜାସାମଗ୍ରୀମାନ ଆହରଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହିଭଳି ପୂଜାର ଗୋଟିଏ ଅବସର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଗୋଟିଏ ଜାତି ବଡ଼ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ, ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଯେ କେବଳ ଆମର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି କଲ୍ୟାଣସାଧନ କରିବ ତାହା ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପୂଜାର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ମହତ୍ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉପସ୍ଥିତି ହିଁ ଗୋଚରରେ ତଥା ଅଗୋଚରରେ ଆମକୁ ସେହି ମହତ୍ତ୍ୱ ଆଡ଼କୁ ପରିଚାଳିତ କରି ନେଇଯିବ ।

ଏହି କଥାଟିକୁ ସ୍ମରଣରେ ରଖି ଆମେ ତାହାର ଆବାହନ କରିବା ଓ ତାହାକୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇବା । ଏହି କଥାଟିକୁ ସ୍ମରଣ କରି ହିଁ ଏହାର ରକ୍ଷା କରିବା, ଏହାକୁ

ସମ୍ମାନ ଦେବା । ଏହାର ରକ୍ଷା କରିବା ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଆତ୍ମରକ୍ଷା, ତାହା ପାଖରେ ଅନୁଗତ ରହିବା ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ।

କିନ୍ତୁ, ଯଦି ଏହି କଥାଟି ସତ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଆମେ ଆମର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜା ଭିତରେ ଦାସ ହୋଇ ରହିବାର ମୋହରଟିଏ ବହନ କରି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛୁ, ଯଦି ଏହା ଏକ ପ୍ରକୃତ କଥା ଯେ, ପରଦ୍ୱାରା ତାଡ଼ିତ ନହେଲେ ଆମେ ମୋଟେ ସଚଳ ହୋଇ ପାରିବୁନାହିଁ, ତେବେ ଅମେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ହିଁ ସ୍ୱଦେଶର ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଶାସନରେ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହିଁ ହେବା, ତେବେ ସେମାନଙ୍କର ନିୟମ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଆପଣାକୁ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବାରେ ଆଦୌ ଗୌରବବୋଧ କରିବୁନାହିଁ, ତେବେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅତି ସାମାନ୍ୟ ସୁଯୋଗ ନିମନ୍ତେ ଆମର ମନ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିବ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଯାବତୀୟ କଠୋରତା ସମ୍ମୁଖରେ ଆମର ଚିତ୍ତ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିବ ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୁଁ ଏହିସବୁ ଅଶୁଭ କଳ୍ପନାକୁ ମନଭିତରେ ଆଦୌ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ଆଗରେ ପଥ ସୁଦୀର୍ଘ ଏବଂ ସେହି ପଥ ଅତି ଦୁର୍ଗମ । ଆଶାର ପାଥେୟ ଦ୍ୱାରା ହୃଦୟକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଆଜି ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ଉଦୟାଚଳର ଅରୁଣଛଟା ପରି ଏହି ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ପୃଥିବୀର ସକଳ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ଜାତିକୁ ତା' ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ମହାନ୍ ଦିନଗୁଡ଼ିକର ସୂଚନା ଆଣି ଦେଇଛି । ଏହି ଆଶାକୁ ଓ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଆମେ ଆଜି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏତେ ଟିକିଏ କ୍ଷୁନ୍ନ ହେବାକୁ ଦେବାନାହିଁ । ସେହି ଆଶାଟି ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି କେଉଁଠିହେଲେ ଦୁର୍ବଳତା ନରହେ, ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ରହିନଯାଏ । ଆମେ ନିଜଭିତରେ ନିଜକୁ ଯେପରି ଆଜି ଦୀନ ବୋଲି ଅନୁଭବ ନକରୁ । ଏବଂ, ଯେପରି ଏହି କଥାଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବୁଝି ପାରୁ ଯେ, ଆମର ଏହି ଦେଶରେ, ଦେଶବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବିଧାତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ଅଭିପ୍ରାୟ ହିଁ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେହି ଅଭିପ୍ରାୟଟି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିଦ୍ୱାରା କଦାପି ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଏହି ପୃଥିବୀକୁ ଆମେ ଯାହା ଦେବୁ, ତାହାହିଁ ଆମର ନିଜର ଦାନ ହୋଇ ରହିବ; ତାହା ଅନ୍ୟ କାହାରିହେଲେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହୋଇନଥିବ । ଆମ ପିତାମହବର୍ଗ ତପୋବନ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଦାନର ସାମଗ୍ରୀଟିକୁ ହିଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । ଆମେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଦୁଃଖର ଦାହ ମଧ୍ୟରେ, ନାନା ଦୁଃସହ ଆଘାତର ତାଡ଼ନାରେ ସେହି ସାମଗ୍ରୀର ବିଚିତ୍ର ଉପକରଣଟିକୁ ଏକତ୍ର ବିଗଳିତ କରି ତାହାକୁ ଗଠନର ଉପଯୋଗୀ କରି ଆଣିଛୁ । ସେମାନଙ୍କର ସେହି ତପସ୍ୟା ଏବଂ ଆମର ଏହି ଦୁର୍ବହ ଦୁଃଖ କେବେହେଲେ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବନାହିଁ ।

ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତବାସୀଙ୍କର ଯେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅଧିକାର ଅଛି, ସେହି ଅଧିକାରଟି ନିମନ୍ତେ ଆମ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆମକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିନେବ, ଆଜି ସେହି ମହାନ୍ ଆଶାକୁ ହୃଦୟରେ ବହନ କରି ଆମେ ଏହି ନୂତନ ବିଦ୍ୟାଭବନଟିର ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରେରିତ କରିନେବା । ଏହାହିଁ ସୁଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷଣ ଯେ, ତାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଭିଭୂତ କରି ପକାଏନାହିଁ, ତାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୁକ୍ତିଦାନ କରେ । ଆମେ ଏକଦା ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଥିଲୁ, ତାହା ଆମକୁ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ପରାଭୂତ କରି ପକାଇଛି । ଆମେ ତାହାକୁ ମୁଖସ୍ଥ କରିଛୁ, ଆବୃତ୍ତି କରିଛୁ, ଶିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ବିଧି ଏବଂ ବଚନଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନକରି ଚୂଡ଼ାନ୍ତସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟ କରୁଛୁ । ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁ ଇତିହାସ ପଢ଼ିଛୁ, ଇତିହାସ-ବିଦ୍ୟା କହିଲେ ଆମପାଇଁ କେବଳ ସେତିକିମାତ୍ରକୁ ବୁଝାଇ ଆସିଛି । ଯେଉଁ ପଲିଟିକାଲ୍-ଇକୋନୋମିକୁ ମୁଖସ୍ଥ କରିଛୁ, ଆମଲାଗି ତାହାହିଁ ଏକମାତ୍ର ପଲିଟିକାଲ୍ ଇକୋନୋମି ହୋଇ ରହିଛି । ଆମେ ଯାହାକିଛି ପଢ଼ିଛୁ, ତାହା ଆମକୁ ଭୂତ ପରି ହିଁ ମାଡ଼ି ବସିଛି; ସେହି ପଠିତ ବିଦ୍ୟା ହିଁ ଆମର ମୁଖ ଦେଇ ଯାବତୀୟ କଥା କୁହାଇଛି, - ବାହାରୁ ମନେ ହୋଇଛି ସତେଯେପରି ଆମେ ନିଜେ ହିଁ ସେହିସବୁ କଥା କହୁଛୁ । ଆମେ ମନେ କରୁଛୁ, ପଲିଟିକାଲ୍ ସଭ୍ୟତା ବ୍ୟତୀତ ସଭ୍ୟତାର ସତେଅବା ଆଉ କୌଣସି ଆକାର ହିଁ ଆଉ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ଆମେ ସ୍ଥିର କରିଛୁ, ୟୁରୋପୀୟ ଇତିହାସର ମିଥ୍ୟା ଦେଇ ଯେଉଁ ପରିଣାମମାନ ପ୍ରକଟ ହୋଇଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ମଧ୍ୟ ସେହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସଦ୍‌ଗତି ହେବ ହିଁ ହେବ । ଯାହାକିଛି ଏକ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ, ଆମେ ତାହାକୁ ହିଁ ଆମ ନିଜର ହିତ ବୋଲି ଜାଣିଛୁ ଏବଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶର ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଆମେ ନିଜ ଦେଶର ହିତ ସାଧନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡୁଛୁ ।

ଯଦି ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏହିପରି ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାତଳେ ଚାପି ହୋଇ ରହିଯାଏ; ଆମେ ତାହାକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମଙ୍ଗଳକାରକ ବୋଲି କହି ପାରିବାନାହିଁ । ଆମ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ରହିଛି, ସେଇଟିର ହିଁ ଚରମ ବିକାଶ ହେବ; ଆମେ ସ୍ୱୟଂ ଯାହା ହୋଇପାରିବା, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ତାହାହିଁ ହେବୁ, - ଏହା ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷାର ଫଳ। ଆମେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚଳନ୍ତି ପୋଥି ହେବା, ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଏକ ସଜୀବ ନୋଟ୍‌ବୁକ୍ ହୋଇ ଛାତି ଫୁଲାଇ ବୁଲିବା, - ଏହା ଆଦୌ କୌଣସି ଗର୍ବର କଥା ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀର ଇତିହାସକୁ ଆମେ ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସାହସ କରି ପାରିଲୁ କି, ପଲିଟିକାଲ୍ ଇକୋନୋମିକୁ ନିଜ ସ୍ୱାଧୀନ ଗବେଷଣା ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ପାରିଲୁ

କି ? ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ, କେଉଁଥିରେ ଆମର ସାର୍ଥକତା ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି, ବିଧାତା ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛିଡ଼ା କରାଇଛନ୍ତି, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରଟିରୁ ପରମସତ୍ୟର କେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି କେଉଁଭଳି ଦେଖାଯାଉଛି, ଶିକ୍ଷାରୁ ଯଥାର୍ଥ ବଳ ଲାଭ କରି ଆମେ ତାହାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରିଲୁ କି ? ଆମେ ତ କେବଳ,

ତରି ତରି ବାଟ ଚାଲୁଛୁ, ତରି ତରି ଇଛା କରୁଛୁ,
କେବଳ ତରି ତରି ପୋଥି ମୁଖସ୍ଥ କରିବାରେ ଲାଗିଛୁ ।

ହାୟ, ଆମର ଶିକ୍ଷା ଆମକୁ ପରାଭୂତ କରି ପକାଇଛି !

ଆଜି ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଠାରୁ ଆମେ ଶିକ୍ଷାର ନାଗଫାଶକୁ କାଟି ଦେଇ ତାହାର ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାଟିକୁ ହିଁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇ ପାରିବୁ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଯେଉଁଠାରେ ନିଭୃତ ଭାବରେ ରହିଥିଲୁ, ଆଜି ସେଠାରେ ସମଗ୍ର ଜଗତ ଆସି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଛି, ନାନା ଜାତିର ଇତିହାସ ଆଜି ଆପଣାର ବିଚିତ୍ର ଅଧାୟଟିକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଦେଇଛି, ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରୁ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରର ଆଲୋକତରଙ୍ଗ ନାନାଦିଗରୁ ହିଁ ଆମର ବିଚାର ତଥା ଭାବନାକୁ ଆଘାତ କରୁଛି, - ଜ୍ଞାନସାମଗ୍ରୀର କୌଣସି ସୀମା ହିଁ ନାହିଁ; ଜ୍ଞାନର କେତେ କେତେ ପଣ୍ୟ ଆସି ବୋଝେଇ ହୋଇ ଗଲାଣି - ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଆସିଛି, ଆମ ଦ୍ୱାରର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ସେହି ମେଳାରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ବାଳକ ପରି ହତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ କେବଳ ବାଟବଣା ହୋଇ ବୁଲିବାନାହିଁ । ସମୟ ଆସିଛି, ଯେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷର ମନ ନେଇ ଏହି ସବୁକିଛି ନାନା ସ୍ଥାନର ବିଚିତ୍ର ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ସାହସର ସହିତ ଆୟତ୍ତ କରିବା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିଜସ୍ୱରେ ପରିଣତ କରିନେବା, ଆମର ଚିତ୍ତଭୂମି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଐକ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବ, ଆମର ଭାବନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଯଥାଯଥ ସ୍ଥାନରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଏକ ଅପରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ହିଁ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇ ପାରିବେ । ସେହି ବ୍ୟବସ୍ଥାଟି ଭିତରେ ସତ୍ୟ ଏକ ନୂତନ ଦୀପ୍ତି ଓ ନୂତନ ବ୍ୟାପ୍ତି ଲାଭ କରିବ ଓ ମାନବର ଜ୍ଞାନଭଣ୍ଡାରରେ ତାହା ଏକ ନୂତନ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ । ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ମୈତ୍ରେୟୀଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା, ଏହି ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକରେ ଅମୃତ ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ; ବିଦ୍ୟାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେଉ କିମ୍ବା ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେଉ, ଉପକରଣ ଆମକୁ ବନ୍ଦୀ କରି ପକାଏ, ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିଦିଏ; ଯେତେବେଳେ ଆମର ଚିତ୍ତ ସକଳ ଉପକରଣରକୁ ଜୟ କରି ପରିଶେଷରେ ଆପଣାକୁ ହିଁ ଉପଲବ୍ଧି କରେ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ତାହା ଅମୃତର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ । ଆଜି ଭାରତବର୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ସାଧନା କରିବାକୁ ହେବ, - ନାନା ତଥ୍ୟ ତଥା ନାନା

ବିଦ୍ୟାର ମାଧମରେ ଆପଣାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତର ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ବିଦେଶୀ ବେଡ଼ୀକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ପରିଣତ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଆଜିଠାରୁ, "ଭଦ୍ରଂ କର୍ଣ୍ଣେଭିଃ ଶୃଣୁୟାମ ଦେବାଃ" - ହେ ଦେବଗଣ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି କାନର ସାହାଯ୍ୟରେ ହିଁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶୁଣିବୁ, ବହି ଦ୍ୱାରା ଆଦୌ ଶୁଣିବୁନାହିଁ । " ଭଦ୍ରଂ ପଶ୍ୟେମାକ୍ଷଭିର୍ଯଜତ୍ରାଃ" - ହେ ପୂଜ୍ୟଗଣ, ଆମେ ଯେପରି ଆଖିର ସାହାଯ୍ୟରେ ହିଁ ଭଲ କରି ଦେଖିବୁ, ପରର ବଚନ ଦ୍ୱାରା ଦେଖିବୁନାହିଁ । ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆବୃତ୍ତିଗତ ଭୀରୁବିଦ୍ୟାର ଗଣ୍ଡିଟା ଭିତରୁ ବାହାର କରିନେଇ ଆମର ଏହି ବନ୍ଧନଜର୍ଜର ବୁଦ୍ଧିର ଆୟତନଟି ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଉଦାର ସାହସ ତଥା ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ଆଣି ସଞ୍ଚାର କରିଦେଉ। ଆମର ଯେଉଁ କଥାଟି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସହିତ ମିଳି ଯାଉନଥିବ, ସେଇଟି ନିମନ୍ତେ ଆମେ ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିବାନାହିଁ । ଏପରିକି, ଭୁଲ୍ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରିବାନାହିଁ । କାରଣ, ଯାହାର ଭୁଲ କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ସିଏ ସତ୍ୟକୁ ଅଧିକାର କରିବାର ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିନାହିଁ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ। ଅନ୍ୟର ଶତ ଶତ ଭୁଲ୍‌କୁ ଜଡ଼ଙ୍କ ପରି ମୁଖସ୍ଥ କରି ରଖିବା ଅପେକ୍ଷା ସଚେଷ୍ଟ ଜୀବନରେ ନିଜେ କିଛି ଭୁଲ କରିବା ବରଂ ଅଧିକ ଭଲ । କାରଣ, ଯେଉଁ ଚେଷ୍ଟାଟିକୁ କରୁ କରୁ ଆମେ ଗୋଟିଏ ଭୁଲ କରି ପକାଉ, ସେହି ଚେଷ୍ଟା ହିଁ ଭୁଲକୁ ମଧ୍ୟ ଲଂଘନ କରି ନେଇ ଯାଇଥାଏ। ଯାହା ବି ହେଉ, ଯେପରି ଭାବରେ ହେଉ, ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଯେ ଆମେ ପୂର୍ଣ୍ଣପରିଣତ ଆମେ ହିଁ ହୋଇପାରିବା; ଆମେ ଯେ ଇଂରାଜୀ ଲେକ୍‌ଚର୍‌ର ଫୋନୋଗ୍ରାଫ୍, ବିଲାତି ଅଧାପକଙ୍କର ଜଞ୍ଜିର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ପୋଷା ପକ୍ଷୀଟିଏ ମୋଟେ ହେବାନାହିଁ, ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସକୁ ହୃଦୟରେ ବହନ କରି ମୁଁ ଆମର ଏହି ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିରଟିକୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି । ଏଠାରେ ଆମର ଛାତ୍ରମାନେ ଯେପରି କେବଳ ବିଦ୍ୟା ନୁହେଁ, ସେମାନେ ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ନିଷ୍ଠା ତଥା ଶକ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରିବେ, - ସେମାନେ ଯେପରି ଭୟମୁକ୍ତ ହେବେ, ଯେପରି ଦ୍ୱିଧାବର୍ଜିତ ହୋଇ ସେମାନେ ନିଜକୁ ନିଜେ ଲାଭ କରି ପାରିବେ, ସେମାନେ ଯେପରି ନିଜର ଅସ୍ଥି ଓ ମଜ୍ଜାରେ ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିବେ :

ସର୍ବଂ ପରବଶଂ ଦୁଃଖଂ ସର୍ବମାତ୍ମବଶଂ ସୁଖମ୍ ।

ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଯେପରି ଏହି ମହାମନ୍ତ୍ରଟି ସର୍ବଦା ଧ୍ୱନିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ ।

ଭୂମୈବ ସୁଖଂ ନାଳ୍ପେ ସୁଖମସ୍ତି ।

ଯାହା ଭୂମା, ଯାହା ମହାନ୍, ତାହାହିଁ ସୁଖ, ଅଳ୍ପରେ ଆଦୌ ସୁଖ ନାହିଁ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ଭାରତବର୍ଷର ପୁରାତନ ତପୋବନରେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାରତ ଗୁରୁ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ, ସେହି ମନ୍ତ୍ର ବହୁଦିନ ଏହି ଦେଶରେ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଆଜି ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ସେହି ଗୁରୁଙ୍କର ସ୍ଥାନାପନ୍ନ ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଓ ଭାଗିରଥୀର କୂଳେ କୂଳେ ଏହି ବାଣୀଟିକୁ ହିଁ ପ୍ରେରଣ କରୁଛି :

ଯଥାପଃ ପ୍ରବତା ଯାନ୍ତି ଯଥା ମାସା ଅହର୍ଜରନ୍, ଏବଂ ମାଂ ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୋ ଧାତ ଆୟନ୍ତୁ ସର୍ବତଃ ସ୍ୱାହା ।

ଜଳମାନେ ଯେପରି ଢାଲୁଭୂମି ଆଡ଼କୁ ଗମନ କରନ୍ତି, ଯେପରି ମାସମାନେ ସଂବତ୍ସର ଆଡ଼କୁ ଧାବିତ ହେଉଥାଆନ୍ତି, ସେହିଭଳି ସକଳ ଦିଗରୁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀମାନେ ମୋ' ନିକଟକୁ ଆସନ୍ତୁ - ସ୍ୱାହା ।

ସହ ବୀର୍ଯ୍ୟଂ କରବାବହୈ ।

ଆମେ ଦୁଇଜଣଯାକ ଏକତ୍ର ହିଁ ଯେପରି ବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିପାରୁ ।

ତେଜସ୍ୱିନାବଧୀତମସ୍ତୁ ।

ତେଜସ୍ୱୀ ହୋଇ ଆମର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧାପନା ହେଉଥାଉ ।

ମା ବିଦ୍ୱିଷାବହୈ ।

ଆମର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଯେପରି ବିଦ୍ୱେଷ ନରହେ ।

ଭଦ୍ରନ୍ନୋ ଅପି ବାତୟ ମନଃ

ହେ ଦେବ, ଆମର ମନକୁ ମଙ୍ଗଳ ଆଡ଼କୁ ହିଁ ବେଗର ସହିତ ପ୍ରେରିତ କରି ନିଅ ।

ଆବରଣ

ପାଦର ତଳିପାଟା ଏପରି ଭାବରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସିଧା ଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଚାଲିପାରିବା ସକାଶେ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଭଲ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଉ କଦାପି ହୋଇ ପାରିନଥାନ୍ତା । ମୁଁ ଯେଉଁଦିନ ଠାରୁ ଜୋତା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି, ସେହିଦିନ ଠାରୁ ତଳିପାକୁ ମାଟିର ସଂସ୍ରବରୁ ସୁରକ୍ଷିତ କରି ରଖିଲି ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରୟୋଜନଟାକୁ ମାଟି କରିଦେଲି । ପାଦର ତଳଟି ଏତେଦିନ ଯାଏ କେଡ଼େ ସହଜରେ ଆମର ଭାରଟିକୁ ବହନ କରୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତା' ପରଠାରୁ ଆମ ନିଜକୁ ହିଁ ପାଦତଳର ଭାରଟିକୁ ନେବାକୁ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଖାଲି ପାଦରେ ବାଟରେ

ଚାଲିବାକୁ ହେଲେ ତାହା ଆମର ସହାୟ ନହୋଇ ଦୁଃଖର କାରଣ ହିଁ ହୋଇ ଯାଉଛି। କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସେଇଟିକୁ ନେଇ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ରହିବାକୁ ବି ପଡୁଛି ; ମନଟାକୁ ନିଜ ପାଦତଳର ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ନରଖିଲେ ବିପଦ ମଧ୍ୟ ଘଟି ଯାଉଛି । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିଲେ କାଶ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଉଛି, ପାଣି ଲାଗିଲେ ଜ୍ୱର ହେଉଛି, - ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ମୋଜା, ଚଟି, ଗୋଇଠି ପାଖରେ ମୋଟା ଥିବା ଜୋତା ଓ ବୁଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ବିବିଧ ଉପଚାର ଦ୍ୱାରା ଏହି ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗଟିର ପୂଜା କରି ତାହାକୁ ଯାବତୀୟ କର୍ମରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରି ରଖାଯାଉଛି । ଈଶ୍ୱର ଆମକୁ ଖୁରା କାହିଁକି ଦେଇନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ଅଭିଯୋଗ କରିବାରେ ଲାଗିଛୁ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବିଶ୍ୱଜଗତ ଏବଂ ଆମ ସ୍ୱାଧୀନଶକ୍ତିର ମଝିରେ ଆମେ ସୁବିଧା ହେବାର ଏକ ପ୍ରଲୋଭନରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପାଚେରୀ ତିଆରି କରି ରଖିଦେଇଛୁ । ଏଭଳି ସଂସ୍କାର ତଥା ଅଭ୍ୟାସକ୍ରମେ ସେହି କୃତ୍ରିମ ଅବଲମ୍ବନ ଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ଆମେ ସୁବିଧା ଓ ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଅସୁବିଧା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛୁ । ବସ୍ତ୍ର-ପରିଧାନ କରି କରି ଏପରି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ଭୁଲିଯାଇଛୁ ଯେ, ସେହି ବସ୍ତ୍ରଟିକୁ ନିଜର ଚମଡ଼ାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ବଡ଼ କରି ଦିଆଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ବିଧାତାଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ଆମର ଏହି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁନ୍ଦର ଅନାବୃତ ଦେହଟିକୁ ଅବଜ୍ଞା କରୁଛୁ ।

ମାତ୍ର, କପଡ଼ା ଏବଂ ଜୋତାକୁ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧସଂସ୍କାର ପରି ଯାବୁଡ଼ି ଧରିବାଟା ଆମର ଏହି ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଆଗରୁ ନଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ତ ଆମର ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ରପରିମାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ହିଁ ଥିଲା; ଏବଂ ତା'ପରେ ମଧ୍ୟ ପୁଅଝିଅମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପିଲାସମୟରେ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି କପଡ଼ା ନପିନ୍ଧି ନିଜର ଉଲଗ୍ନ ଦେହଟି ସହିତ ଅନାବୃତ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଲଗ୍ନ ଜଗତଟିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂକୋଚରହିତ ଭାବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଯୁକ୍ତ କରି ରଖି ପାରୁଥିଲେ । ଏବେ ଆମେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ନକଲ କରି ଗୋଟାଏ ନିତାନ୍ତ ସାନପିଲାର ଦେହ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲୁଣି । କେବଳ ବିଲାତଫେରନ୍ତା ଲୋକେ ନୁହଁନ୍ତି, ସହରରେ ବାସ କରୁଥିବା ଜଣେ ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲି ନିଜ ଘରର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବହିରାଗତ ଅତିଥିମାନଙ୍କର ସାମନାରେ ଖାଲିଦେହରେ ଦେଖିଲେ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ପ୍ରକାରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଦେହ ବିଷୟରେ ସଙ୍କୁଚିତ କରି ପକାଉଛନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ କୃତ୍ରିମ ଲଜ୍ଜାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଯାଉଛି । ଯେଉଁ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମର ଆଦୌ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ଆମେ ଆଉ ସେହି ବୟସଟି ପାରି ହୋଇ

ଯିବାଯାଏ ମୋଟେ ଅପେକ୍ଷା କରୁନାହୁଁ ଏବଂ ଏହି ହେତୁ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ତା'ର ଜନ୍ମ ହେବା ସମୟରୁ ହିଁ ଆମପାଇଁ ସତେଅବା ଏକ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି । ଶେଷରେ ଆମେ ଦିନେ ହୁଏତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ଯେ, ଚଉକି ଓ ଟେବୁଲ୍‌ମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଢ଼ଙ୍କା ହୋଇ ରହି ନଥିବାର ଦେଖିଲେ ଆମର କର୍ଣ୍ଣମୂଳ ହୁଏତ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଆରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ ।

ଏହି ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ କରିବାଟା ଯଦି ଏକମାତ୍ର ବିଷୟ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ମୁଁ ଆଦୌ ଆକ୍ଷେପ କରନ୍ତିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀକୁ ଅଧିକ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଛି । ଆମେ ଲଜ୍ଜାବୋଧ କରୁଛୁ ବୋଲି ପିଲାମାନେ ବୃଥା କଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି । ଏହି ଅବସ୍ଥାଟିରେ ସେମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପ୍ରକୃତିର ଖାତକ, ଓ ସଭ୍ୟତାର ଋଣକୁ ଆଦୌ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତିନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ବିଚରା ଏକାବେଳେକେ ନାଚାର, କେବଳ ରୋଦନ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ବଳ । ଅଭିଭାବକ ମାନଙ୍କର ଲଜ୍ଜାନିବାରଣ ଏବଂ ଗୌରବବୃଦ୍ଧି କରିବା ସକାଶେ ସୂତା ଓ ରେଶମର ଆବରଣ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ବାୟୁର ସ୍ନେହ ଓ ଆଲୋକର ଚୁମ୍ବନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ଚିତ୍କାରଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବଧିର ବିଚାରକଙ୍କର କାନ ଉପରେ ଶିଶୁଜୀବନର ଅଭିଯୋଗଟିକୁ ଉତ୍ଥାପିତ କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତିନାହିଁ ଯେ, ବାପା ଓ ମାଆ ଏକ୍‌ଜିକିଉଟିଭ୍ ଏବଂ ଜୁଡ଼ିସିଆଲ୍ ଏକତ୍ର ହୋଇଯାଇ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ସବୁକିଛି ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଆବେଦନ ବୃଥା ହିଁ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ ।

ଅଭିଭାବକର ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ ଅକାଳଲଜ୍ଜାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅନାବଶ୍ୟକ ଉପସର୍ଗଟିଏ ଜାତ କରାଯାଉଛି । ଯେଉଁମାନେ ଭଦ୍ରଲୋକ ନୁହନ୍ତି, କେବଳ ସରଳ ଶିଶୁଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ରହିଛନ୍ତି, ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମୂଳରୁ ହିଁ ଏକ ଅର୍ଥହୀନ ଭଦ୍ରତା ଧରାଇ ଦେଇ ଅର୍ଥର ଅପବ୍ୟୟ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଉଛୁ । କୌଣସି ଲୁଗାପଟା ନପିନ୍ଧିବାରେ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ରହିଛି ଯେ ସେଥିରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ଅବକାଶ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, କପଡ଼ା ପିନ୍ଧିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ହିଁ ସଉକର ପରିମାଣ ଏବଂ ଆଡ଼ମ୍ବରର ଆୟୋଜନଟା ଖୁବ୍ ଆଣ୍ଟରେ ବଢ଼ିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଶିଶୁର ଲହୁଣୀପରି କୋମଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ଦେହ ଆମ ଧନଅଭିମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନର ଉପଲକ୍ଷଟିଏ ହୋଇଯାଏ, ଭଦ୍ରତାର ବୋଝଟା ଅକାରଣରେ ହିଁ ଅପରିମିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ ।

ମୁଁ ଏହିସବୁ ଡାକ୍ତରୀ କିମ୍ବା ଅର୍ଥନୀତିର ଯୁକ୍ତି-ଉତ୍ଥାପନ କରିବିନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ ଶିକ୍ଷାର ଦିଗରୁ ହିଁ କହୁଛି । ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ଓ ଆଲୋକ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗ ନରହିଲେ ଶରୀରର ଶିକ୍ଷା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏନାହିଁ । ଶୀତ ଅଥବା ଗ୍ରୀଷ୍ମ କୌଣସି ସମୟରେ

ମଧ୍ୟ ଆମର ମୁହଁଟା ଆବୃତ ହୋଇ ରହିନଥାଏ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେହି ମୁହଁର ଚମଡ଼ାଟା ବାକୀ ଦେହର ଚମଡ଼ା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶିକ୍ଷିତ ଅର୍ଥାତ୍ ବାହାର ସହିତ କିପରି ଆପଣାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ଚଳିବାକୁ ହୁଏ, ସେହି କଥାଟିକୁ ମୁହଁ ଯଥାର୍ଥଭାବେ ଜାଣିଥାଏ । ମୁଁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ନିଜେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ତାକୁ କୌଣସି କୃତ୍ରିମ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାଏ ।

ଏକଥାଟି କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ମୁଁ ମ୍ୟାଞ୍ଚେଷ୍ଟର୍‌କୁ ଅକାମୀ କରିଦେବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କର ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ଉଲଗ୍ନତାର ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଯାଉନାହିଁ । ମୁଁ ଏତିକିମାତ୍ର କହୁଛି ଯେ, ଶିକ୍ଷାର ଗୋଟିଏ ବୟସ ରହିଛି ଏବଂ ସେହି ବୟସଟି ହେଉଛି ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା । ସେହି ବୟସରେ ଆମର ଶରୀର ଓ ମନର ପରିଣତିସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଆମର ବାଧାବିହୀନ ଯୋଗ ରହିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ। ସେହି ସମୟଟି ଲୁଚାଇ ବା ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବାର ବୟସ ନୁହେଁ, ସେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅନାବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର, ସେହି ବୟସଠାରୁ ହିଁ ଶିଶୁସହିତ ସଭ୍ୟତାର ଗୋଟାଏ ଲଢ଼ାଇ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଦନା ବୋଧ କରୁଛି। ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ତା' ଦେହ ଉପରୁ ଯାବତୀୟ ଆଚ୍ଛାଦନକୁ କାଢ଼ି ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଏ ଏବଂ ଆମେ ତାକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଉ । ବସ୍ତୁତଃ, ଏହି ଝଗଡ଼ା ଆଦୌ ଶିଶୁ ସହିତ ନୁହେଁ, ଏହି ଝଗଡ଼ା ପ୍ରକୃତି ସହିତ । ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପୁରାତନ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି, ସେଇଟି ହିଁ କପଡ଼ା ପିନ୍ଧାଇବା ସମୟରେ ଶିଶୁର କ୍ରନ୍ଦନକୁ ମାଧମ କରି ପ୍ରତିବାଦ କରୁଥାଏ, ଆମେ ହିଁ ତ ତା' ପାଖରେ ଶିଶୁ ହୋଇ ରହିଥାଉ ।

ଯେଉଁଭଳି ହେଉ ପଛକେ, ସଭ୍ୟତା ସହିତ ଏକ ଦଫାରଫା କରିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ । ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଭ୍ୟତାର ଇଲାକାକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଖୁବ୍ କମ୍ କରି କହୁଛି, - ସାତବର୍ଷ ଯାଏ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାରେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ବରତାର ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷା, ତାହାକୁ ପ୍ରକୃତି ହାତରେ ହିଁ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାଲାଗି ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯଦି ପିଲାଟି ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତିମାଆର କୋଳରେ ଲୋଟି ଓ ଗଡ଼ି ନିଜ ଦେହରେ ଧୂଳିମାଟି ବୋଳି ନହୁଏ, ତେବେ ଆଉ କେବେ ଯାଇ ସିଏ ସେହି ସୌଭାଗ୍ୟଟିକୁ ଲାଭ କରିବ ? ଯଦି ସେ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ଫଳ ପାରି ନପାରିବ, ତେବେ ଭାଗ୍ୟହୀନ ଭଦ୍ରତାର ଲୋକଲଜ୍ଜାରେ ଚିରଜୀବନ ସକାଶେ ଗଛଲତା ମାନଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖ୍ୟସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଯିବ । ଏହି ବୟସଟିରେ ହିଁ ପବନ, ଆକାଶ, ପଡ଼ିଆ ଏବଂ ବୃକ୍ଷଲତା ଆଡ଼କୁ

ତା'ର ଶରୀର ତଥା ମନର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅକାର୍ଷଣ ଅଛି, ଏହି ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଯେ ସିଏ ଏକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣଶକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିଥାଏ - ଯଦି ତାହାକୁ ବସନ, ଆବରଣ, ଦୁଆର ଓ ପାଚେରୀର ବ୍ୟାଘାତସୃଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ଅଲଭ୍ୟ କରି ରଖାଯାଏ, ତେବେ ପିଲାଟିର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯିବ, ସିଏ ଜଣେ ଅକାଳବୟସ୍କ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ । ଖୋଲା ପରିବେଶ ପାଇଥିଲେ ତା'ର ଉତ୍ସାହଗୁଡ଼ିକ ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ହୋଇଥାନ୍ତା, ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଯିବା ଦ୍ୱାରା ତାହା ଦୂଷିତ ହୋଇ ଯାଉଥିବ ।

ପିଲାକୁ କପଡ଼ା ପିନ୍ଧାଇଦେଲେ ହିଁ ସେହି କପଡ଼ା ସକାଶେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ସାବଧାନରେ ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ପିଲାଟିର ନିଜର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେହି କଥାଟି ସିନା ସବୁ ସମୟରେ ମନେ ନଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଦରଜୀର ହିସାବଟିକୁ ସହଜରେ ଭୁଲି ହୁଏନାହିଁ । ହେଇ କପଡ଼ାଟି ଛିଣ୍ଡିଗଲା, ମଇଳା ହୋଇଗଲା, - ଆହା, ସେଦିନ ଏତେ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଜାମାଟିଏ ତିଆରି କରିଦେଲି, ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ଛୁଆଟା କୋଉଠୁ କେଜାଣି ସେଥିରେ ସ୍ୟାହି ଲଗାଇଦେଲା, - ଏହିପରି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟିଏ ପ୍ରକଟ କରି ଯଥୋଚିତ ଚପେଟାଘାତ କରି କିମ୍ବା କାନକୁ ମୋଡ଼ିଦେଇ ଶିଶୁଜୀବନର ସବୁ ଖେଳ ଓ ସବୁ ଆନନ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ପିନ୍ଧା କପଡ଼ାଟାର ଯେ କିପରି ଉଚିତ ଖାତିରି କରି ଚଳିବାକୁ ହୁଏ, ତାକୁ ଅଧିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଥିବାର ଭାବନାରେ ଆଗ ଶିଖାଇ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଯେଉଁ କପଡ଼ାଟାରେ ତା'ର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନଥାଏ, ତାହାରି ସକାଶେ ବିଚରା ଛୁଆଟିକୁ ତା'ର ସେହି ବୟସରେ ଏପରି କାହିଁକି ଦାୟୀ କରାଯାଏ କେଜାଣି ? ବିଚରା ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ବାହାରେ ଯେ କେତେଗୋଟି ଅବାଧ ସୁଖର ଆୟୋଜନ ଏବଂ ମନ ଭିତରେ ଅବ୍ୟାହତ ଭାବରେ କିଛି ସୁଖସମ୍ଭୋଗର କ୍ଷମତା ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ପୋଷାକର ମମତାରେ ତା'ର ଜୀବନାରମ୍ଭର ସେହି ସରଳ ଆନନ୍ଦର ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ରଟିକୁ ଅକାରଣରେ ଏପରି ବିଘ୍ନସଙ୍କୁଳ କରି ପକାଇବାର ପ୍ରକୃତରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥିଲା ? ମନୁଷ୍ୟ କ'ଣ ସବୁ ଜାଗାରେ ହିଁ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ଓ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଶାସନ ବିସ୍ତାର କରି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିର ସ୍ଥାନଟିଏ ରଖିବନାହିଁ ? ମୋତେ ଏଇଟି ଭଲ ଲାଗୁଛି, ତେଣୁ ଯେପରି ଭାବରେ ହେଉ ପଛକେ, ତାହା ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଲାଗିବା ଉଚିତ, ଏହି ଜବରଦସ୍ତି କରିବାର ଯୁକ୍ତିଟା ଦ୍ୱାରା କ'ଣ ଜଗତରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କେବଳ ଦୁଃଖଟାକୁ ହିଁ ବ୍ୟାପ୍ତ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ ?

ସେକଥା ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, କେବଳ ପ୍ରକୃତି ଯାହା କରିପାରିବ, ଆମଦ୍ୱାରା ତାହା କୌଣସିମତେ ହେବନାହିଁ; ତେଣୁ, ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ ସବୁଯାକ ଭଲ କେବଳ ଆମେ

ବୁଦ୍ଧିମାନ୍‌ମାନେ ହିଁ କରିବୁ, ଏପରି କୌଣସି ଦୁରାଗ୍ରହ ନରଖି ପ୍ରକୃତିକୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ପଥ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ । ଏବଂ, ସେକଥାଟି ସବାମୂଳରେ ହୋଇପାରିଲେ ଭଦ୍ରତା ସହିତ ମୋଟେ କୌଣସି ବିରୋଧ ହେବନାହିଁ ଏବଂ ମୂଳଦୁଆଟି ମଧ୍ୟ ଟାଣ ହୋଇଯିବ । କେବଳ ପିଲାଙ୍କ ସକାଶେ ନୁହେଁ, ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉପକାର ଅବଶ୍ୟ ହେବ । ଆମେ ନିଜେ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟଟି ଦ୍ୱାରା ସବୁକିଛିକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ପକାଇ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆମ ଅଭ୍ୟାସଟିକୁ ଏପରି ବିକୃତ କରି ଦେଉ ଯେ, ସ୍ୱାଭାବିକଟିକୁ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହିଁ ସହଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ସୁନ୍ଦର ଶରୀରକୁ ଯଦି ଆମେ ଆମର ସେହି ନିର୍ମଳ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ଉଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବାରେ ସର୍ବଦା ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନଥିବା, ତେବେ ବିଲାତର ଲୋକମାନଙ୍କ ପରି ଆମର ମନ ଭିତରେ ଶରୀର ବିଷୟରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ବିକୃତ ସଂସ୍କାର ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ରହିଯିବ, ତେବେ ତାହାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ବର୍ବର ବୋଲି କୁହାଯିବ ଓ ଆମ ଜୀବନରେ ତାହା ଏକ ଲାଜର କଥା ହୋଇ ରହିଯିବ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ, ଭଦ୍ର ସମାଜରେ ପୋଷାକପତ୍ର ଏବଂ ଜୋତାମୋଜାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି ବୋଲି ହିଁ ସେମାନେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ, ଏହି ଯାବତୀୟ କୃତ୍ରିମ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଭୁର ଆସନକୁ ଉଠାଇ ନେଇ ତା' ଆଗରେ ଆପଣାକୁ କୁଣ୍ଠିତ କରି ରଖିବାରେ କୌଣସି ସଂଗତି ନାହିଁ । ଏହି ବିପରୀତ ବ୍ୟାପାରଟାରେ କେବେହେଲେ କୌଣସି ଭଲଫଳ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ଭାରତବର୍ଷର ଜଳବାୟୁଟା ଏପରି ଯେ, ଏହି ଯାବତୀୟ ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ପାଖରେ ଚିରଦାସ ହୋଇ ରହିବାର ମୋଟେ ପ୍ରୟୋଜନ ହିଁ ନାହିଁ । ଆମେ ଆଗରୁ କେବେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ଦାସ ହୋଇ ରହି ବି ନଥିଲୁ । ଆମେ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁସାରେ ପୋଷାକପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିଛୁ ଏବଂ ଆଉ କେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ନଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ କାଢ଼ି ବାହାର କରି ଦେଇଛୁ । ଏହି ବେଶଭୂଷାର ବ୍ୟାପାରଟି ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୈମିତ୍ତିକ, - ଏହା ଆମର କେବଳ ପ୍ରୟୋଜନରେ ହିଁ ଲାଗେ, - ଆମେ ସେଇଟିକୁ ନିରନ୍ତର ହିଁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଆସିଛୁ । ସେଥିପାଇଁ, ପାଦରେ କିଛି ପରିଧାନ ନଥିଲେ ଆମକୁ ଲାଜ ଲାଗିନାହିଁ, - କିମ୍ବା ଆଉ କାହାକୁ ଖାଲି ପାଦରେ ଦେଖିଲେ ଆମର ରାଗ ମଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଧାତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ୟୁରୋପୀୟ ମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆମର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ରହିଥିଲା । ଆମେ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ନିଜର ଲଜ୍ଜାରକ୍ଷା କରିଛୁ, ଅଥଚ ଅନାବଶ୍ୟକ ଅତିଲଜ୍ଜା ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଆଦୌ ଭାରଗ୍ରସ୍ତ ମଧ୍ୟ କରି ପକାଇନାହୁଁ ।

ଏହି କଥାଟି ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଅତିଲଜ୍ଜା ହିଁ ଲଜ୍ଜାକୁ ନଷ୍ଟ କରେ । କାରଣ, ବସ୍ତୁତଃ ଅତିଲଜ୍ଜାକୁ ହିଁ ଲଜ୍ଜାଜନକ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ପୁନଶ୍ଚ, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ସେହି ଅତିର ବନ୍ଧନଟାକୁ ଥରେ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଇପାରେ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ଆଉ କୌଣସି ବିଚାର ବି ରହି ପାରେନାହିଁ । ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ, ଆମର ନାରୀମାନେ ଗୁଡ଼ାଏ କପଡ଼ାଦ୍ୱାରା ନିଜର ଶରୀରକୁ ଆବୃତ୍ତ କରନ୍ତିନାହିଁ । ମାତ୍ର, ସେମାନେ କେବେହେଲେ ଇଚ୍ଛା କରି ସଚେଷ୍ଟ ଭାବରେ ଛାତି ତଥା ପିଠିର ତିନିଚଉଠ ଅଂଶକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ପୁରୁଷସମାଜକୁ ଯାଇ ମଧ୍ୟ ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ଆମେ ଲଜ୍ଜା କରୁନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଲଜ୍ଜାକୁ କେବେହେଲେ ଏପରି ଭାବରେ ଆଘାତ ମଧ୍ୟ କରୁନାହିଁ।

ମାତ୍ର, ଏଠାରେ ମୁଁ ଲଜ୍ଜାତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିନାହିଁ । ତେଣୁ, ଏହି କଥାଟି ଏତିକିରେ ହିଁ ରହୁ । ମୁଁ କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ଯେ, ମଣିଷର ସଭ୍ୟତା ନିଶ୍ଚୟ କୃତ୍ରିମତାର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ବାଧ ହେବ ଏବଂ, ସେହି କାରଣରୁ, ଏହି କୃତ୍ରିମତା ଯେପରି ଅଭ୍ୟାସଦୋଷରୁ ଆମର କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ବସିବାକୁ ମନ ନକରିବ, ଯେପରିକି ଆମେ ସ୍ୱୟଂ ଗଠନ କରିଥିବା ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ଅପେକ୍ଷା ସର୍ବଦା ମଥାଟିକୁ ଆହୁରି ଉପରକୁ ଟେକିକରି ରଖିପାରିବା, ଆମକୁ ସେହି ଦିଗଟି ଆଡ଼କୁ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେତେବେଳେ ଆମର ଟଙ୍କା ଆମକୁ ହିଁ କିଣି ନେବାପାଇଁ ବାହାରିବ, ଯେତେବେଳେ ଆମ ଭାଷାଟା ଭାବର ନାକରେ ଦଉଡ଼ି ଗଳାଇ ଆମକୁ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ ମାରୁଥିବ, ଯେତେବେଳେ ଆମର ସାଜଟା ଆମ ଅଙ୍ଗଟିକୁ ଅନାବଶ୍ୟକ କରି ରଖିବାପାଇଁ ଜିଗର କରିବାରେ ଲଗାଯିବ, ଯେତେବେଳେ ଆମର ନିତ୍ୟଟି ନୈମିତ୍ତିକ ନିକଟରେ ଅପରାଧୀ ପରି କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଥିବ, ସେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତାର ସବୁଯାକ ବୋଲିକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଏପରି କରିବାଟା ଠିକ୍ ହେଉନାହିଁ ବୋଲି ତଥାପି କହି ପାରିବାକୁ ହେବ । ଭାରତବାସୀଙ୍କର ଅନାବୃତ ଖାଲି ଗାତ୍ରଟି ଆଦୌ କୌଣସି ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ କଦାପି ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ସଭ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାକୁ ସହି ପାରୁନାହିଁ, ସିଏ ପ୍ରକୃତରେ ନିଜ ଆଖିର ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ହିଁ ଖାଇ ବସିଲାଣି ।

ଶରୀରର କ୍ଷେତ୍ରରେ କପଡ଼ା, ଜୋତା ଓ ମୋଜା ଯେଉଁପରି, ଆମ ମନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହିଟା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟରେ କ୍ରମେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । ବହି ପଢ଼ିବା ଯେ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ସୁବିଧାଜନକ ସହାୟ ମାତ୍ର, ଆମେ ଆଉ ସେକଥା ଭାବି ପାରୁନାହୁଁ । ବହି ପଢ଼ିବାଟାକୁ ହିଁ ଆମେ ଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପକାଇଛୁ । ଏହି ବିଷୟରେ ଆମର ସଂସ୍କାରକୁ ଟିକିଏ ଏପଟ ସେପଟ କରିଦେବା ମଧ୍ୟ ବଡ଼ କଠିନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି ।

ଶିକ୍ଷକ ହାତରେ ବହି ଧରି ଆମ ପିଲାବେଳୁ ହିଁ ଆମକୁ ବହି ମୁଖସ୍ଥ କରାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ, ବହି ଭିତରୁ ଜ୍ଞାନର ଆହରଣ କରିବା ଆମ ମନର ଆଦୌ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ ନୁହେଁ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେଖି ଶୁଣି ଏପାଖ ସେପାଖ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ଆମ ମନନଶକ୍ତିର ଚର୍ଚ୍ଚା ହେବା ହିଁ ଆମପାଇଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ବିଧାନ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଆଉଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ପରୀକ୍ଷିତ ଜ୍ଞାନ, - ଏବଂ ସେଇଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲେ ତେବେଯାଇ ଆମର ସମୁଦାୟ ମନଟି ସହଜରେ ଏକ ଅନୁସ୍ପନ୍ଦନ ଜଣାଇଥାଏ । କାରଣ, ମୁହଁର କଥାକୁ ତ କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥା ବୋଲି କୁହା ଯିବନାହିଁ, ତାହା ହେଉଛି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁର କଥା । ସେଥିରେ ପ୍ରାଣ ଥାଏ; ଚକ୍ଷୁ ତଥା ମୁଖର ଏକ ଭଙ୍ଗୀ ଥାଏ, କଣ୍ଠର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରଟିଏ ରହିଥାଏ, ହାତର ଇଙ୍ଗିତ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଏହିସବୁ ଦ୍ୱାରା କାନରେ ଶୁଣୁଥିବା ଭାଷା ସଂଗୀତ ଏବଂ ଆକାର ଲାଭ କରି ଚକ୍ଷୁ ଓ କର୍ଣ୍ଣ ଉଭୟଙ୍କର ଏକ ସାମଗ୍ରୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଆମେ ଯଦି ଜାଣୁଥାଉ ଯେ, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ତା' ମନଭିତରେ ରହିଥିବା ଏକ ସାମଗ୍ରୀକୁ ସଦ୍ୟ ତା'ର ମନଭିତରୁ ହିଁ ଆମକୁ ଦେଉଛି, ସିଏ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବହି ପଢ଼ି ଯାଉନାହିଁ, - ତା'ହେଲେ ଯାଇ ମନ ସହିତ ମନର ଏକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ମିଳନ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ରସର ସଞ୍ଚାର ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯାଏ ।

ମାତ୍ର, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଆମ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବହି ପଢ଼ାଇବାର ଏକ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଆମେ ମଧ୍ୟ ବହି ପଢ଼ିବାର ଏକ ଉପସର୍ଗ ହୋଇ ରହିଥାଉ। ଏଥିରୁ ଏହି ଫଳ ଫଳୁଛି ଯେ, ଯେପରି ଆମ ଶରୀର କୃତ୍ରିମ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ଉଢୁଆଳରେ ରହିଯାଇ ପୃଥିବୀ ସହିତ ଯାବତୀୟ ଯୋଗକୁ ହରାଇ ବସୁଛି ଏବଂ ସେହି ହରାଇବାରେ ଏପରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି ଯେ ସେହି ଯୋଗଟିକୁ ସଂପ୍ରତି କ୍ଳେଶକର ତଥା ଲଜ୍ଜାକର ବୋଲି ମନେ କରିବାରେ ଲାଗିଲାଣି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଆମର ମନ ଏବଂ ବାହାର ଜଗତଟି ମଝିରେ ବହିଟା ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିବାରୁ ଆମର ମନ ଜଗତ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିବାର ସ୍ୱାଦ ତଥା ଶକ୍ତିକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ହରାଇ ପକାଇଛି । ସବୁ କଥାକୁ ବହିର ମାଧମରେ ଆଣିବାର ଗୋଟିଏ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅଭ୍ୟାସ ଆମ ଭିତରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଜିନିଷଟି ନିକଟରେ ଅଛି, ସେଇଟିକୁ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବହି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିବାକୁ ପଡୁଛି । ଆମେ ନବାବମାନଙ୍କର ଏକ କାହାଣୀ ଶୁଣିଛୁ, ଯେଉଁଥିରେ କି ଜୋତାଟା କାଢ଼ିଦେବା ଲାଗି ଭୃତ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା କରି ତାଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁହାତରେ ବନ୍ଦୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବହିପଢ଼ା ବିଦ୍ୟାର ଗତିଟିକୁ ଆମ ମାନସିକ ନବାବୀଟା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛି । କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟ ସକାଶେ

ମଧ୍ୟ ବହି ବିନା ମନ ଅଯ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବିକୃତ ସଂସ୍କାରର ଦୋଷରୁ ଏହିପରି ଏକ ନବାବୀ ମିଜାଜ ଆମଲାଗି ଲଜ୍ଜାକର ବ୍ୟାପାରଟିଏ ନହୋଇ ଗୌରବଜନକ ହୋଇ ପଡୁଛି ଏବଂ ବହି ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାଣିବାକୁ ହିଁ ଆମେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବୋଲି ଭାବି ଗର୍ବ କରୁଛୁ । ଆମେ ନିଜର ମନ ଦ୍ୱାରା ଜଗତକୁ ଛୁଇଁ ପାରୁନାହୁଁ, ବହି ସାହାଯ୍ୟରେ ଛୁଉଁଛୁ।

ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଭାବକୁ ବହି ମଧ୍ୟରେ ସଞ୍ଚିତ କରି ରଖିବାର ଯେ ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତ ସୁବିଧା ରହିଛି, ସେହି କଥାଟିକୁ କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବନାହିଁ । ମାତ୍ର, ସେହି ସୁବିଧା ହେତୁ ମନର ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ପକାଇଲେ ବୁଦ୍ଧିକୁ ହିଁ ନେଇ ବାବୁର ଆସନରେ ବସାଇ ଦିଆଯାଏ । ଏହି ବାବୁ ନାମକ ଜୀବନଟି ସର୍ବଦା ଚାକରବାକର ତଥା ଜିନିଷପତ୍ର ଜନିତ ସୁବିଧାର ଅଧୀନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ନିଜର ଚେଷ୍ଟାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ କଷ୍ଟ ଓ କଠିନତା ରହିଥାଏ, ତାହାର ବଳରେ ଯେ ଆମର ସୁଖ ସତ୍ୟ ହୁଏ, ଆମର ଲାଭଟି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ହୋଇଉଠେ, ବାବୁ ସେହି କଥାଟିକୁ ଆଦୌ ବୁଝି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ବହି ପଢ଼ିବା ଓ ବାବୁଗିରିରେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିବାର ଯେ ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦ ରହିଛି, ସତ୍ୟକୁ ତାହାର ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଏକ କଠିନ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭିସାର ଦ୍ୱାରା ଯେ ଗୋଟିଏ ସାର୍ଥକତା ମିଳେ, ସେଇଟି ସେହି ପୂର୍ବଟିରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ମନର ସେହି ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ୱାଧୀନଶକ୍ତିଟି ମଧ୍ୟ ମରି ମରି ଯାଏ, ଏବଂ ତେଣୁ, ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ସଚଳ କରିବାର ସୁଖଟି ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ନଥାଏ; ବରଂ ସଚଳ କରିବା ଲାଗି ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ତାହା ବହୁ କଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବାର ଆବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଆମର ମନ ସେହି ପିଲାବେଳୁ ହିଁ ଆପାଦମସ୍ତକ ଆବୃତ ହୋଇ ରହିବାରୁ ଆମେ ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ସହଜ ଭାବେ ମିଳାମିଶା କରିବାର ଶକ୍ତିଟିକୁ ମଧ୍ୟ ହରାଇବାରେ ଲାଗିଛୁ । ଆମର ବସ୍ତ୍ରାବୃତ ହୋଇ ରହିବାଦ୍ୱାରା ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ସଙ୍କୋଚ ଜନ୍ମିଛି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଆମର ମନକ୍ଷେତ୍ରରେ କିଛି ଘଟିଛି, - ମନଟି ବାହାରକୁ ଆସିବାକୁ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ। ସହଜ ହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଆଦର ଓ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଜର ଲୋକ ପରି ମିଶି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା, - ଏସବୁ ଆମ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କ୍ରମେ କଷ୍ଟସାଧ ଯେ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ଆମେ ସେକଥାଟିକୁ ବେଶ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛୁ । ଆମେ ବହିରେ ଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଛୁ ସିନା, ପୃଥିବୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିନାହୁଁ । ବହିର ଲୋକମାନେ ଆମକୁ କେଡ଼େ ମନୋହର ଦିଶୁଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଲୋକମାନେ ଭାରି ଶ୍ରାନ୍ତିକର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଆମେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସଭାମାନଙ୍କରେ ବେଶ୍ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ପାରୁଛୁ, କିନ୍ତୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ କଥା କହି ପାରୁନାହୁଁ । ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଓ ବହିରେ

ଥିବା କଥାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ପାରୁଛୁ, କିନ୍ତୁ ସହଜ ଓ ମାମୁଲି ଆଳାପ ଓ ସାମାନ୍ୟ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଆମ ମୁହଁରୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ବାହାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହାନ୍ତି। ତେଣୁ, ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଆମେ ଦୈବଦୁର୍ଯୋଗରୁ ବେଶ୍ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ପାରୁଛୁ ସିନା, କିନ୍ତୁ ଆମ ଭିତରେ ରହିଥିବା ମଣିଷଟି ମରି ଯାଇଛି । ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ଜଣେ ମଣିଷ ପରି ଆମର ଅବାରିତ ଗତିବିଧି ରହିଥିଲେ ଘରର ନାନା ସୁଖଦୁଃଖର କଥା, ପିଲାମାନଙ୍କ ଖବର ତଥା ପ୍ରତିଦିନର ନାନା ଆଲୋଚନା ଆମ ପକ୍ଷରେ କେଡ଼େ ସହଜ ଓ ସୁଖକର ହୋଇଥାଏ । ବହିର ମଣିଷଟିଏ ତିଆରି ହୋଇ ରହିଥିବା କଥାମାନ ହିଁ କହେ ; ସେମାନେ ଯେଉଁସବୁ କଥାରେ ହସନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ; ସେମାନେ ଯେଉଁସବୁ କଥାରେ କାନ୍ଦନ୍ତି, ସେଥିରେ କେତେ ନା କେତେ କରୁଣ ରସ ଭରି ରହିଥାଏ । କିନ୍ତୁ, ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ରକ୍ତ ଓ ମାଂସରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଗୋଚର ମନୁଷ୍ୟ, ତାହାର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବିଜୟଟି ଯେ ସେହିଠାରେ, - ସେଥିପାଇଁ ତାହାର କଥା, ତା'ର ହସ ଓ କାନ୍ଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିଆ ସ୍ତରର ନହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ହାନି ହୁଏନାହିଁ । ସିଏ ପ୍ରକୃତରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଯାହା, ସେତିକି ଠାରୁ ବେଶୀ ହେବାର ଆୟୋଜନ ନକରିଲେ ହିଁ ତାହା ସୁଖକର ହୋଇଥାଏ। ମାତ୍ର, ନିଜକୁ ଗୋଟାଏ ବହିରେ ପରିଣତ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସେଥିରେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଦଟି ହିଁ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ।

ବୋଧହୁଏ ଚାଣକ୍ୟ କହି ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଠାରେ ବିଦ୍ୟା ନଥାଏ, ସେମାନେ "ସଭାମଧ୍ୟେ ନ ଶୋଭନ୍ତେ '' । କିନ୍ତୁ ସଭାଟା କଦାପି ଚିରକାଳ ଚଳି ପାରେନାହିଁ। ଗୋଟିଏ ସମୟ ବି ଅବଶ୍ୟ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ ତ ସଭାପତିଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ଆଲୁଅ ନିଭାଇ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ବଡ଼ ଅଡୁଆ କଥା ଯେ, ଆମ ଦେଶର ଏବର ବିଦ୍ୱାନମାନେ "ବାହାରେ ନ ଶୋଭନ୍ତେ ।" ସେମାନେ ବହିପଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ମଣିଷ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେମାନେ କୌଣସି ସ୍ୱସ୍ତି ପାଇ ପାରନ୍ତିନାହିଁ।

ଏହିପରି ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ନିରାନନ୍ଦ ହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ପରିଣାମ । ୟୁରୋପର ସାହିତ୍ୟ ତଥା ସମାଜରେ ଏପରି ଏକ ବିଚିତ୍ର ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ସବୁଠାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି, ଯାହାକୁ କି ସେହି ଦେଶର ଲୋକମାନେ world-weariness ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଲୋକମାନଙ୍କର ସ୍ନାୟୁ ବୈକଲ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ; ଜୀବନର ସ୍ୱାଦ ଚାଲିଯାଇଛି । ନୂଆ ନୂଆ କିସମର ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି କରି ଆପଣାକୁ ଭୁଲାଇ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । ଏହି ଦୁଃଖ, ଏହି ବୈକଲ୍ୟ ଯେ କ'ଣ ପାଇଁ ଆସିଛି, ସେକଥା ବୁଝିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବାଟ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସାଦ ନାରୀ ଏବଂ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କୁ ହିଁ ଗ୍ରାସ କରିଛି ।

ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ି କ୍ରମେ ବହୁତ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯିବା ହେଉଛି ଏହାର କାରଣ । କୃତ୍ରିମ ସୁବିଧାମାନ ଉତରୋତ୍ତର ଆକାଶ ପ୍ରମାଣେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ଜଗତର ଜୀବକୁ ଜଗତ୍‌ଛଡ଼ା କରିଦେଇଛି । ମନଟା ବହିଭିତରେ ଓ ଶରୀରଟା ନାନା ଆସବାବଦ୍ରବ୍ୟ ଭିତରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିବାରୁ ଆତ୍ମାର ସବୁଯାକ କବାଟ ଏବଂ ଝରକା ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ଯାହା ସହଜ, ଯାହା ନିତ୍ୟ, ମୂଲ୍ୟହୀନ ହୋଇଥିବାରୁ ହିଁ ଯାହା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍, ତାହାସହିତ ଯିବାଆସିବା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବାରୁ ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯାଇଛି । ଉତ୍ତେଜନାର ନବ ନବ ତାଡ଼ନାରେ ଯେଉଁସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉଦ୍‌ଭାବିତ ହୋଇ ଦୁଇ ବା ଚାରିଦିନର ଫେଶନର ଆବର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଆବିଳ ହୋଇ ଉଠେ ଏବଂ ତା'ପରେ ଅନାଦର ସହିତ ଆବର୍ଜନାର କୁଢ଼ ମଧ୍ୟରେ ଜମା ହୋଇ ସମାଜର ପବନକୁ ଦୂଷିତ କରେ, କେବଳ ତାହାହିଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କୌଶଳପ୍ରାପ୍ତ ତଥା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାକୁ ସମୁଦାୟ ସମାଜକୁ ଘଣାର ବଳଦ ପରି ଘୁରାଇ ଘୁରାଇ ମାରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ ।

ଗୋଟିଏ ବହିରୁ ଆଉଗୋଟିଏ ବହି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଛି, ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆଉଏକ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଜନ୍ମଲାଭ କରୁଛି, ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ମତ ମୁହଁରୁ ମୁହଁ ହୋଇ ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମତରେ ପରିଣତ ହେଉଛି । ଅନୁକରଣରୁ ଅନୁକରଣର ପ୍ରବାହ ଚାଲିଛି । ଏହିପରି ଭାବରେ ପୁସ୍ତକ ଏବଂ କଥାର ଅରଣ୍ୟ ମଣିଷର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗହଳ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ପ୍ରାକୃତିକ ଜଗତଟି ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ କ୍ରମଶଃ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଯାଉଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଏପରି ଅନେକ ଅନେକ ଭାବ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଛି, ଯାହାର ସୃଷ୍ଟି ଖାଲି ବହିରୁ ହିଁ ହୋଇଛି । ଏସବୁ ବାସ୍ତବତାବର୍ଜିତ ଭାବମାନେ ଭୂତ ପରି ମନୁଷ୍ୟକୁ କବଳିତ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ତା' ମନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ନାନା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ଏବଂ ଅତିଶୟତା ଆଡ଼କୁ ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କ୍ରମାଗତ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ କୃତ୍ରିମ ଉତ୍ସାହର ସାହାଯ୍ୟରେ ସତ୍ୟର ପରିମାଣକୁ ହ୍ରାସ କରି ପକାଉଛନ୍ତି ଓ ତାକୁ ମିଥ୍ୟାରେ ପରିଣତ କରି ଦିଆଯାଇଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇ ପାରିବ, ପାଟ୍ରିଅଟିଜ୍‌ମ୍ ନାମକ ସତ୍ୟଟିରେ ଯେତିକି ସତ୍ୟ ରହିଥିଲା, ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ ଲାଗି ଲାଗି ତାହାକୁ ତୁଳାପରି ଭିଣି ଭିଣି ତାହାକୁ ଏକ ମିଥ୍ୟାରେ ପରିଣତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ତୁଚ୍ଛା ତିଆରି ବୋଲିଟାକୁ ପ୍ରାଣପଣ ଚେଷ୍ଟା କରି ସତ୍ୟରୂପେ ଦର୍ଶାଇବା ନିମନ୍ତେ କେତେ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟ, କେତେ ମିଛ ଉଦ୍ଦୀପନା, କେତେ ଅନୁଚିତ ଶିକ୍ଷା, କେତେ ବନାଇ ଥୁଆ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ବିଦ୍ୱେଷ, କେତେ କୂଟବୁଦ୍ଧି ଏବଂ କେତେ ଧର୍ମର ଭାଣ ସୃଷ୍ଟି ଯେ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ତାହାର ସୀମା ବା ସଂଖ୍ୟା ନାହିଁ । ଏହି ସବୁକିଛି ସ୍ୱଭାବଭ୍ରଷ୍ଟ କୁହେଳିକା ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଖୁବ୍ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ; ସରଳ ତଥା ଉଦାର, ପ୍ରଶାନ୍ତ ତଥା ସୁନ୍ଦରଠାରୁ କେବଳ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ

ଚାଲିଯିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଥାଏ । ମାତ୍ର, ସେହି ବୋଲିଗୁଡ଼ିକର ମୋହକୁ ଭଙ୍ଗାଇ ପାରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଭୂମିସାତ୍ କରିଦେବା ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ବୋଲିର ଶରୀରକୁ ଛୁରୀ ମାରି ହୁଏନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ବୋଲିକୁ ନେଇ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ କଳହ ଓ କେତେ ରକ୍ତପାତ ହୋଇ ଆସିଛି, ତଥାପି କେବେହେଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ତୁଟି ପାରିନାହିଁ ।

କୌଣସି ସରଳ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ଯେ, ଲୋକମାନେ ଯେତିକି ଜାଣିଥାଆନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେତିକି ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଅଟଳ ନିଷ୍ଠା ରହିଥାଏ; ସେମାନେ ସେଥିଲାଗି ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି, କିଛି କଷ୍ଟସ୍ୱୀକାର କରିବା ସେମାନଙ୍କ ସକାଶେ ସହଜ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ପଛରେ କେତୋଟି କାରଣ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଅଥବା ମନ ମତଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇ ଯାଇନଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଯେତିକି ସତ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅଧିକାର ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟଥାଏ, ସେମାନେ ସେତିକିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାନ୍ତି। ଯାହାକୁ ମନ ସତ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ, ତା'ପାଇଁ ହୃଦୟ ଅନାୟାସରେ ହିଁ ବହୁତ କ୍ଲେଶ ସହ୍ୟ କରିପାରେ, ଏଭଳି କରିବାକୁ ତାହା କୌଣସି ବାହାଦୁରୀ ବୋଲି ମନେ କରୁନଥାଏ ।

ସଭ୍ୟତାର ଜଟିଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ଯେ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମତର ବହୁତର ସ୍ତର ରହିଥାଏ । ହୁଏତ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଚର୍ଚ୍ଚ (Church) ମତ, ଚର୍ଚ୍ଚାର ମତ ନୁହେଁ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଭାର ମତ, ଘରର ମତ ନୁହେଁ । ଗୋଟିଏ ଦଳର ମତ, ଅନ୍ତରର ମତ ନୁହେଁ । ଗୋଟିଏ ମତରେ ଚକ୍ଷୁରୁ ଅଶ୍ରୁ ବହି ଆସେ, ମାତ୍ର ପକେଟରୁ ଟଙ୍କା ବାହାରି ପାରେନାହିଁ । କିମ୍ବା, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ବାହାରେ, କାମ ବି ଚଳେ, କିନ୍ତୁ ହୃଦୟରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନଥାଏ । ଫେଶନରେ ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରହିଥାଏ । ଏହି ଯାବତୀୟ ଅବିଶ୍ରାମ ଭାବରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ଭୂରି ଭୂରି ସତ୍ୟବିକାରର ମଝିରେ ପଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସତ୍ୟମତଟାକୁ ମଧ୍ୟ ଅବିଚଳିତ ସତ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରେନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ତା'ର ଆଚରଣ ସର୍ବତ୍ର ଓ ସର୍ବତୋଭାବେ ଆଦୌ ସତ୍ୟ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ସିଏ ସରଳ ଭାବରେ ଆପଣାର ଶକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ କୌଣସି ପନ୍ଥାକୁ ନିର୍ବାଚନ କରିବାର ଅବକାଶ ପାଏନାହିଁ ଏବଂ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ଆଉ ଦଶଜଣଙ୍କର କଥାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରୁଥାଏ ଏବଂ ଶେଷରେ କାର୍ଯ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତା'ର ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ବିରୋଧ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ସିଏ ନିଜେ ଯଦି ନିଜର ସ୍ୱଭାବଟିକୁ ପାଇଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେହି ସ୍ୱଭାବର ମାଧ୍ୟମରେ ଯାହାକିଛି ପାଆନ୍ତା, ତାହା

ଛୋଟ ବା ବଡ଼ ଯାହା ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ନିଶ୍ଚୟ ଖାଣ୍ଟି ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେଇଟି ତାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବଳ ଦିଅନ୍ତା, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶ୍ରୟ ମଧ୍ୟ ଦିଅନ୍ତା । ସିଏ ତାହାକୁ ଯେପରି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବତୋଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖଟାଇ ପାରୁଥାନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ବଡ଼ ଗୋଳମାଳରେ ପଡ଼ି ପୁସ୍ତକର ମତ, କାହା ମୁହଁର ମତ, ସଭାର ମତ ଓ ଦଳର ମତ ନେଇ ଧ୍ରୁବଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଖାଲି ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ କଥା କହି ହିଁ ତାକୁ ବୁଲିବାକୁ ପଡୁଛି । ସେହି କଥା କହି ବୁଲିବାକୁ ହିଁ ସିଏ ଗୋଟିଏ ହିତକର୍ମ ବୋଲି ମନେ କରୁଛି । ସେଇଥିପାଇଁ ଦରମା ପାଉଛି, ତାହାକୁ ବିକ୍ରୀ କରି ଲାଭବାନ୍ ହେଉଛି । ଏହି ଯାବତୀୟ କଥାରେ ଏତେ ଟିକିଏମାତ୍ର ଏପାଖ ସେପାଖ ହୋଇଗଲେ ସେ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଜାତିକୁ ହେୟ ଓ ନିଜ ଜାତି ତଥା ଦଳକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରୁଛି ।

ମନୁଷ୍ୟର ମନର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଏହି ଯେଉଁ ଏତେ ଘଞ୍ଚ ପୋଥିରୂପ ଅରଣ୍ୟରେ ବୋଲିଗୁଡ଼ାକ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛି, ତାହାରି ନିଶା ଓ ବାସନାଟା ଆମକୁ ମାତାଲ କରିଦେବାରେ ଲାଗିଛି, ତାଳକୁ ତାଳ ଖେଦି ଆମକୁ କେବଳ ଚଞ୍ଚଳ କରି ମାରୁଛି । ମାତ୍ର, ଯଥାର୍ଥ ଆନନ୍ଦ ବା ଗଭୀର ପରିତୃପ୍ତି ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ବିଦ୍ରୋହ ଓ ମନୋବିକାର ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ଯେକୌଣସି ସହଜ ପଦାର୍ଥର ଏହି ସ୍ୱଭାବ ଯେ, ତାହାର ସ୍ୱାଦ କେବେହେଲେ ପୁରାତନ ହୁଏନାହିଁ, ତାହାର ସରଳତା ତାହାକୁ ଚିରଦିନ ନବୀନ କରି ରଖିଥାଏ । ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱଭାବର ଯେତେ ଯାହା ରହିଥାଏ, ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ଯେତେଥର କହିଛି, ତାହା ସେତେ ଥର ନୂଆ ଲାଗିଛି । ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇତିନୋଟି ମହାକାବ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କି ହଜାରବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଣା ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମଳ ଜଳ ପରି ଆମର ପିପାସାକୁ ହରଣ କରି ତୃପ୍ତି ଦିଅନ୍ତି, କଦାପି ସୁରା ଭଳି ଆମକୁ ଉତ୍ତେଜନାର ମଥାନ ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ତା'ପରେ ଶୁଷ୍କ ଅବସାଦ ମଧ୍ୟରେ ଆଣି ଅବଶ କରି ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସହଜଠାରୁ ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲେ ହିଁ ଥରେ ଉତ୍ତେଜନା ଏବଂ ଥରେ ଅବସାଦ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ କେବଳ ଢ଼ିଙ୍କିରେ କୁଟାହେବା ଲାଗି ରହିଥାଏ । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଉପକରଣ-ବହୁଳ ଅତିସଭ୍ୟତାର ଏକ ବ୍ୟାଧି ।

ଏହି ଜଙ୍ଗଲଟି ଭିତରୁ ବାହାରି, ରାଶୀକୃତ ପୋଥି ତଥା ବଚନର ଆବରଣ ଭେଦ କରି, ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ, ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ସ୍ୱାଭାବିକତାର ଆଲୋକ ଓ ବାୟୁକୁ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ହୁଏତ କୌଣସି ମହାପୁରୁଷ ଓ ମହାବିପ୍ଳବର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇପାରେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ କଥା, ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ସତ୍ୟକୁ ସମ୍ଭବତଃ ରକ୍ତସମୁଦ୍ର ପାରି ହୋଇ

ଆସିବାକୁ ହେବ । ଯାହା ଆକାଶ ଭଳି ବ୍ୟାପକ, ଯାହା ପବନ ପରି ସହଜପ୍ରାପ୍ତ, ତାହାକୁ କ୍ରୟ କରି ଅର୍ଜନ କରିପାରିବା ଲାଗି ହୁଏତ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ୟୁରୋପର ମନୋରାଜ୍ୟରେ ଭୂମିକମ୍ପ ଓ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାତର ଅଶାନ୍ତି ମଝିରେ ମଝିରେ ପ୍ରାୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଛି, ବହିଃପ୍ରକୃତି ସହିତ ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତିର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଥିବାରୁ ସେପରି ହେଉଛି ।

ମାତ୍ର, ୟୁରୋପର ସେହି ବିକୃତି କେବଳ ଅନୁକରଣ ଦ୍ୱାରା, କେବଳ ଏକ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ସଦୃଶ ଆମ ପାଖକୁ ଆସୁଛି । ଏହା ଆମ ଦେଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇନାହିଁ। ଆମେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ବିଦେଶୀ ବହି ମୁଖସ୍ଥ କରିବାରେ ଲାଗିଯାଇଛୁ । କୌଣସି ଆବର୍ଜନାକୁ ମଧ୍ୟ ଲାଭ ବୋଲି ମନେ କରି ଗ୍ରହଣ କରୁଛୁ । ଆମେ ଯେଉଁସବୁକୁ ବିଦେଶୀ ବୋଲି ସର୍ବଦା ଅସନ୍ଦିଗ୍ଧ ମନରେ ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଲାଗିଛୁ, କିଏ ଜାଣିଛି, ହୁଏତ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ସହିତ ଆଦିମ ସତ୍ୟର କଷଟି ପଥର ଉପରେ ଘଷି ପରୀକ୍ଷା କରି ନିଆଯିବା ହିଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚିତ, - ସମ୍ଭବତଃ ତାହାର ଚାରିଭାଗରୁ ତିନିଭାଗ ହେଉଛି କେବଳ ପୋଥିର ହିଁ ସୃଷ୍ଟି, - ସେଗୁଡ଼ିକ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି, ଦଶଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ପରସ୍ପରର ଅନୁକରଣ କରି କହୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଆଉ ଦଶଜଣ ତାହାକୁ ଧ୍ରୁବସତ୍ୟ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେସବୁକୁ ବ୍ୟାଧି ପରି ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛୁ, ସତେ ଯେପରି ଆମେ ନିଜେ ହିଁ ସେହି ସତ୍ୟକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିଛୁ, ସତେଯେପରି ତାହାର ସତ୍ୟଟିକୁ ଆମେ ହିଁ ପ୍ରକୃତରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛୁ, - ଯେପରିକି, ତାହା ଯେ ବିଦେଶୀ କୌଣସି ସ୍କୁଲଶିକ୍ଷକର କେବଳ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ବ୍ୟତୀତ ମୋଟେ କିଛି ନୁହେଁ, ସେକଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରୁନାହୁଁ।

ପୁନଶ୍ଚ, ଯେଉଁମାନେ ନୂଆ କରି କୌଣସି ପଢ଼ାର ଆବୃତ୍ତି କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ କିଛି ଅଧିକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସୁଶିକ୍ଷିତ ଶୁଆପକ୍ଷୀଟିଏ ନିଜର କାନରେ ଯେତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ କହୁଥାଏ, ତା'ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସ୍ୱରଟା ମଧ୍ୟ ସେତେ ଚଢ଼ା ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ଯେ, ଯେଉଁସବୁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବିଲାତୀ ସଭ୍ୟତାଟା ପ୍ରଥମେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ କରେ, ସେମାନେ ସେହି ବିଲାତର ମଦ ହାତରେ ଧରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିବାଲାଗି ହିଁ ଉତ୍ସାହୀ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି; ଅଥଚ ଯାହାର ଅନୁକରଣରେ ସେମାନେ ମଦଟାକୁ ହାତକୁ ନେଇଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ସ୍ୱୟଂ ମଦଦ୍ୱାରା ଆଦୌ ସେତେ ଅଭିଭୂତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି କଥାଟିମାନ ସେହିମାନଙ୍କ ଠାରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତି, ଯେଉଁସବୁ କଥାର ମୋହରେ କଥାଟିର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାମାନେ

ବହୁ ପରିମାଣରେ ତଥାପି ଅବିଚଳିତ ରହିଥାନ୍ତି, ଏବଂ ଆମେମାନେ ହିଁ ସେଥିରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଧରାଶାୟୀ ହୋଇଯାଉ । ସେଦିନ କାଗଜରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି, ବିଲାତର ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ଆମର ଦେଶୀ ଲୋକମାନେ ଜଣକପରେ ଜଣେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷରେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ଓ ସେହି ଅଭାବଟିର ପୂରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଣା କେତେଟା ବିଲାତୀ କଥାକୁ ପୂରା ପୋଷା ଚଢ଼େଇଙ୍କ ପରି ଆବୃତ୍ତି କରି ପକାଇଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଜଣେ ଇଂରାଜ ବ୍ୟକ୍ତି ଠିଆ ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ନାରୀମାନଙ୍କର ଇଂରାଜୀ କାଇଦା ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଏକମାତ୍ର ଆଚରଣୀୟ ମାର୍ଗ, ଏବଂ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଯେ ଆମର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଏକମାତ୍ର ଗ୍ରହଣୀୟ ମାର୍ଗ, ସେହି ବିଷୟରେ ନିଜର ସନ୍ଦେହକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ଉଭୟ ପକ୍ଷର ତର୍କଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ୟମିଥ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଏଠାରେ କୌଣସି ଆଲୋଚନା କରିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ବିଲାତରେ ପ୍ରଚଳିତ ସେହି ମତଟିକୁ ଯେ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତ ପରି ଅଣାଯାଇ ପାରିବ, ସେହି ବିଷୟରେ ଆଦୌ ଆମେ କେବେହେଲେ ବିଚାର କରି ପାରୁନାହିଁ; କାରଣ ସାନ ସମୟରୁ ହିଁ ଏସବୁ କଥାକୁ ଆମେ କେବଳ ବହିରୁ ହିଁ ଶିକ୍ଷା କରିଥାଉ ଏବଂ, ଆମର ସକଳ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ସେହି ବହିର ଶିକ୍ଷା ।

ବୋଲି ଓ ବହିଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଠାରେ ମଧ୍ୟ ନିରାନନ୍ଦ ଆସି ଦେଖା ଦେଇଛି । ହୃଦୟର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ମିଳାମିଶା ଓ ସହଜ ହାସ୍ୟକୌତୁକ ଆଦୌ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ । ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଭାରଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ିଯିବାରୁ ଯେ ଏହି ଅବସନ୍ନତା ଆସିଛି, ସେକଥା ନୁହେଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଯେ ଏକ କାରଣ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆମ ବିଷୟରେ ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବୋଧ ନଥିବା ଆତ୍ମୀୟତାଶୂନ୍ୟ ରାଜଶକ୍ତିର ସର୍ବଦା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଚାପ ଆସି ପଡ଼ିବା ମଧ୍ୟ ଆଉଗୋଟିଏ କାରଣ । ମାତ୍ର, ତା'ସହିତ ଆମର ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃତ୍ରିମ ପାଠପଢ଼ାର ତାଡ଼ନାଟା ମଧ୍ୟ କିଛି କମ୍ କାରଣ ନୁହେଁ । ଅତି ପିଲାସମୟରୁ ହିଁ ତାହାର ପେଷଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏହି ଜ୍ଞାନଲାଭଟି ସହିତ ମନର ଯୋଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ । ଏହି ଜ୍ଞାନ ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ଆଣି ଦେବାଲାଗି ଆଦୌ ନୁହେଁ । କେବଳ ବାଧ ହୋଇ ଓ କେତେକାଂଶରେ ସେଥିରୁ ମାନ ବି ମିଳିବ ବୋଲି ।

ନିଜ ମନକୁ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରି ଆମେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନ କରୁ, ତାହା ଆମ ମଜ୍ଜାସହିତ ହିଁ ମିଶି ଯାଏ; ଯାହା ବହି ମୁଖସ୍ଥ କରି ମିଳେ, ସେଇଟି ବାହାରେ ଜମା ହୋଇ ଆମର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ବିଚ୍ଛେଦର କାରଣ ହୁଏ । ସେହି ପାଠକୁ ଆମେ କେବେହେଲେ ଭୁଲି ପାରୁନାହିଁ ବୋଲି ଅହଂକାର କରି ବୁଲୁ; ସେହି ଅହଙ୍କାରରୁ ଯେତିକି

ସୁଖ ମିଳେ, ସେତିକି ଯାହା ଆମଲାଗି ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ତା' ନହେଲେ, ଯଦି ଆମେ ଜ୍ଞାନର ସ୍ୱାଭାବିକ ଆନନ୍ଦଟିକୁ ଲାଭ କରୁଥାନ୍ତୁ, ତେବେ, ଏତେ ଏତେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ସମ୍ଭବତଃ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ତ ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥାଆନ୍ତେ, ଯେଉଁମାନେ କି ଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚାଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ସକଳ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଖର୍ବ କରି ପାରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ, ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛୁ, ସାୟନ୍‌ସ୍‌ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ତା'ପରେ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହୋଇ ଅର୍ଜିତ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାକୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଆଇନ୍ ଅଦାଲତରେ ଏକ ଅତଳସ୍ପର୍ଶୀ ନିରର୍ଥକତା ମଧ୍ୟରେ ବିସର୍ଜନ କରି ଦେବାଲାଗି ସମସ୍ତେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡୁଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେଟା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କେବଳ କୌଣସି ହତଭାଗ୍ୟ କନ୍ୟାପିତାକୁ ହିଁ କରଜର ପଙ୍କରେ ପୋତିଦେଇ ମାରି ଦେଉଛନ୍ତି ଓ ତାହାକୁ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ସ୍ଥାୟୀ କୀର୍ତ୍ତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ଦେଶରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଶିକ୍ଷିତ ଓକିଲ ବା ଜଜ୍ କିମ୍ବା କିରାନୀର ଅଭାବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନତପସ୍ୱୀ କୋଉଠି ଅଛନ୍ତି ?

କହୁ କହୁ କଥାଟା ବହୁତ ଲମ୍ବା ହୋଇଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ମୋ'ର ଏତିକିମାତ୍ର ବକ୍ତବ୍ୟ ଯେ, - ବହିଟାଏ ପଢ଼ିଦେଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷା ହୋଇଗଲା, ପିଲାମାନଙ୍କର ମନରେ ଏହି ଅନ୍ଧସଂସ୍କାରଟିକୁ ଜାତ ହେବାକୁ ଦେବା ଯେପରି କଦାପି ନଘଟେ । ପ୍ରକୃତିର ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାରରୁ ହିଁ ଯେ ବହିର ସଂଚୟଟିକୁ ଆହରଣ କରାଯାଇଛି ବା ଅନ୍ତତଃ ସେହିକଥା ହେବା ଉଚିତ ଏବଂ ଆମର ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଅଧିକାର ରହିଛି, ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି କଥାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଦେବା ଉଚିତ । ବହିର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟଟା ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ହୋଇଗଲାଣି, ସେହି କଥାଟିକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଜଣାଇଦେବା ଉଚିତ । ଏହି ଦେଶରେ ଖୁବ୍ ପୁରାତନ କାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଲିପିର ପ୍ରଚଳନ ରହିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ତପୋବନ ମାନଙ୍କରେ ପୁସ୍ତକର ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ନଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟକୁ ମୌଖିକ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଛାତ୍ର ତାହାକୁ ଖାତାରେ ନୁହେଁ, ଆପଣାର ମନଃପଟରେ ହିଁ ଲେଖି ନେଉଥିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଦୀପଶିଖାରୁ ଆଉଗୋଟିଏ ଦୀପଶିଖା ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଉଥିଲା । ଏପରି ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କଦାପି ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ମାତ୍ର, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ପୁସ୍ତକର ରଚନାମାନଙ୍କରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବରଂ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ରଚନା ନୁହେଁ, -ସେମାନେ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିବେ, ନିଜେ ସେହିଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ରଚନା କରିବେ । ଏହି ସ୍ୱରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏପରି ହେଲେ ସେମାନେ ଆଦୌ ମନେ କରିବେନାହିଁ ଯେ, ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବେଦବାକ୍ୟ ପରି ଆକାଶରୁ ଆସି ତା' ପାଖରେ ଆସି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । "ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ-ଏସିଆରୁ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଛନ୍ତି ",

"ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବେଦର ରଚନା ହୋଇଛି, -" ଏସବୁ କଥା ଆମେ ବହିରୁ ପାଠ କରିଛୁ । ବହିର ଅକ୍ଷରମାନେ ଏକାନ୍ତ ନିର୍ବିକାର, ସେମାନେ ପିଲାବୟସରେ ଆମଉପରେ ସମ୍ମୋଦନ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଆନ୍ତି, ତେଣୁ ଆଜି ଏସବୁ କଥା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଦୈବବାଣୀ ଭଳି ହୋଇ ରହିଛି । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେହି ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ଜଣାଇବାକୁ ହେବ ଯେ, ଏହିସବୁ ଆନୁମାନିକ କଥା କେତେକ ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରି ରହିଛି । ସେହି ଯୁକ୍ତିର ମୂଳ ଉପରକଣଗୁଡ଼ିକ ଯଥାସମ୍ଭବ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ଅନୁମାନଶକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ରେକ କରି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପୁସ୍ତକମାନେ ଯେ କିପରି ତିଆରି ହୁଅନ୍ତି, ସେକଥା ସେହି ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ସଂକ୍ଷେପରେ କ୍ରମଶଃ ସେମାନେ ଆପଣାର ମନ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତୁ, - ସେମାନେ ତେବେଯାଇ ପୁସ୍ତକର ଯଥାର୍ଥ ଫଳକୁ ଲାଭ କରି ପାରିବେ, ଅଥଚ ବହିର ଅନ୍ଧଶାସନରୁ ଆପଣାକୁ ମୁକ୍ତ ରଖିଥିବେ ଏବଂ ଆପଣାର ସ୍ୱାଧୀନ ଉଦ୍ୟମ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନଲାଭର ଯେଉଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ମାନସିକ ଶକ୍ତିଟି ରହିଛି, ତାହା ବାହାରୁ ହିଁ କାନ୍ଧଉପରେ ଆସି ବୋଝପରି ଲଦା ହୋଇଥିବା ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଆଦୌ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହି ଯିବନାହିଁ। ବହିଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ମନର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱଟି ହିଁ ଅକ୍ଷୁନ୍ନ ରହିଥିବ । ଗୋଟିଏ ପିଲା, ଯେତେ ଅଳ୍ପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେତିକି ଶିକ୍ଷା କରିବ, ତାହାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିବ । ତେବେ ଶିକ୍ଷା ତା' ଉପରେ ଆଉ କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ବସି ଯିବନାହିଁ; ସିଏ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ରହିବ । ଏହି କଥାରେ ସମ୍ମତ ହେବାଲାଗି ବହୁତ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଦ୍ୱିଧା କରନ୍ତିନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ସମୟରେ ଆପତ୍ତି କରିଥାନ୍ତି। ସେମାନେ ଭାବନ୍ତି, ପିଲାମାନଙ୍କୁ କଦାପି ଏପରି ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରିବନାହିଁ। ସେମାନେ କେତୋଟି ବହି ଓ କେତୋଟି ବିଷୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରି ଦିଅନ୍ତି, - ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ତାହାର ପରୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ନେବାକୁ ହୁଏ, - ସେମାନେ ଏହାକୁ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ବୋଲି କହନ୍ତି ଏବଂ, ଯେଉଁଠାରେ ସେହି ପ୍ରକାରର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ସେଇଟାକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବୋଲି କହନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାନାମକ ବିଷୟଟି କହିଲେ ସତେଅବା ସେହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପଦାର୍ଥକୁ ବୁଝାଏ; ପିଲାର ମନଠାରୁ ତାହାକୁ ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ପଦାର୍ଥକୁ ବୁଝାଯାଏ - ସେଇଟି ଯେପରି ବହିର ପୃଷ୍ଠା ଓ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟାଏ ସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର । ଯଦି ପିଲାଟିର ମନ ତାହାରି ଭିତରେ ପେଷି ହୋଇଯାଏ, ଯଦି ସିଏ ପୋଥିର ଗୋଟିଏ ଗୋଲାମ ହୁଏ, ତାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ବୁଦ୍ଧିଟି ଯଦି ତାହା ଫଳରେ ଜଡ଼ ହୋଇଯାଏ, ସିଏ ଯଦି ନିଜର ପ୍ରାକୃତିକ କ୍ଷମତାଗୁଡ଼ିକୁ ଚାଳନା କରି ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାର ଶକ୍ତିଟିକୁ ଅନଭ୍ୟାସ ଏବଂ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହେତୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ହରାଇବସେ, - ତଥାପି ତାହାହିଁ ହେଉଛି ବିଦ୍ୟା; - କାରଣ ଏହା ହେଉଛି ଇତିହାସ

ବିଷୟର ଏତେ ଅଂଶ, ଭୂଗୋଳ ପୁସ୍ତକର ଏତୋଟି ପୃଷ୍ଠା, ଏଇ କେତୋଟି ଅଙ୍କ ଓ ଏହି ପରିମାଣର ବି.ଏଲ୍.ଏ. ବ୍ଲେ ଏବଂ ସି ଏଲ୍ ଏ କ୍ଲେ। ପିଲାର ମନଟି ଯେ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ କେତେଯାଏ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଲାଭ କରିପାରିବ, ଯେତେ ଅଳ୍ପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ହେଉଛି ତା'ର ଶିକ୍ଷା, - ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଯେତେ ଯାହାଦ୍ୱାରା ତା'ର ମନକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦିଆଯାଉଛି, ତାହାକୁ ତୁମେ ପଢ଼ାଇବା ବୋଲି କହିପାରିବ ସିନା, ମାତ୍ର ତାହାକୁ ଆଦୌ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାଲାଭ ବୋଲି କୁହା ଯିବନାହିଁ। ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟ ବହୁତ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବ ଜାଣିଥିବାରୁ ହିଁ ବିଧାତା ତାକୁ ଟାଣ କରି ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଗୁରୁପାକ ଅଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସିଏ ତଥାପି ବଞ୍ଚି ଯାଉଛି, ଏବଂ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ଦୁର୍ବିସହ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ସହ୍ୟ କରି ମଧ୍ୟ ସେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ତଥାପି ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରେ ଓ ତାହାକୁ ନେଇ ଗର୍ବ ମଧ୍ୟ କରିପାରେ। ଏହି ତାଡ଼ନା ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଦ୍ୱାରା ଯେ ତାକୁ କେତେ ବେଶୀ କ୍ଷତି ସହିବାକୁ ହୁଏ, କେତେ ବେଶୀ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ସିଏ ଯେ କେତେ ଅଳ୍ପ ହିଁ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ସେକଥା କେହି ହୁଏତ ବୁଝନ୍ତି, ଆଉକିଏ ବୁଝିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତିନାହିଁ; ପୁନଶ୍ଚ କେଉଁମାନେ ବୁଝିଲେ ଓ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାମ ବେଳକୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଚଳାଇ ଆସିଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଚଳାଇବାରେ ଲାଗିଥାଆନ୍ତି।

ପ୍ରସଙ୍ଗକଥା

- ୧ -

ଅଳ୍ପ କେତେଦିନ ତଳେ ବଙ୍ଗରାଜ୍ୟର ତତ୍କାଳୀନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ମ୍ୟାକେଞ୍ଜି ସାହେବଙ୍କୁ ସଭାପତିର ଆସନରେ ବସାଇ ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଡାକ୍ତର ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ସରକାର ମହାଶୟ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାଏନ୍‌ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍‌ର ଦୁରବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜ ସମ୍ପର୍କରେ କରୁଣା, ନିଜର ଦେଶ ପ୍ରତି କେତେକ ଆକ୍ଷେପ ଏବଂ ନିଜର ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆକ୍ରୋଶ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। ସେହି ଅବସରରେ ବ୍ୟାପାରଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ହିଁ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା।

ତାଙ୍କର ସେହି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତୃତାଟି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନାଲିଶ୍ କରିବାର ସ୍ୱର ରହିଥିଲା। ସିଏ ନିଜେ ବାଦୀ, ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅବଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ବର୍ଗ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତିବାଦୀ। ମ୍ୟାକେଞ୍ଜି ପ୍ରମୁଖ ରାଜପୁରୁଷମାନେ ଜଜ୍ ଓ ଜୁରୀ ହୋଇ ବସିଥିଲେ।

ସେହି ବିଚାରଟିରେ ନିରପରାଧ ଘୋଷିତ ହୋଇ ଖଲାସ ହେବାପାଇଁ ଆମପାଇଁ ଆଦୌ ଆଶା ନଥିଲା ।

ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ, ଆମର ପ୍ରକୃତରେ ଅନେକ ଅପରାଧ ରହିଛି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ସକାଶେ ଆମେ ଲଜ୍ଜିତ; ଅଥବା, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର ସ୍ତରରେ ଅଜ୍ଞ ଏବଂ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ରହିଥିବା ହେତୁ ଆମପାଖରେ ସେତିକି ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅପରାଧର ଖଣ୍ଡନ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ରହିବା ଉଚିତ ଆମ ଦେଶର ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ । ମାନବସମାଜର ବିଚାରାଳୟରେ ବଙ୍ଗରାଜ୍ୟ-ଅଧିବାସୀର ନାମଟି ଆସାମୀ ଶ୍ରେଣୀଟିରୁ ଖାରିଜ କରିନେବା ସକାଶେ ହିଁ ସେମାନେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ ହେଉଛି ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା । ନାଲିଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତ ଢ଼େର ଲୋକ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ବଙ୍ଗବାସୀ ନାମରେ ନାଲିଶ୍ ଶୁଣିବାର ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ରାଜପୁରୁଷ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିପାରିବେ ।

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ମନୁଷ୍ୟନାମକ ପ୍ରାଣୀଟା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ତଥାପି, ଇତିହାସର ସେହି ପ୍ରଥମକାଳ ଠାରୁ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ଯେ, ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ଉପକାର କରିବା ଆଦୌ ଗୋଟିଏ ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ବିପୁଳ ଚେଷ୍ଟା ଏବଂ ଦୀର୍ଘ ସମୟଦ୍ୱାରା ହିଁ ସାଧ ହୁଏ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ଯେପରି ସାଧାରଣଙ୍କର ଉପକାର କରିବାର କାର୍ଯ୍ୟରେ କଦାପି ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନକରନ୍ତି ! ଯଦି କରିବେ, ତେବେ ପରିଶେଷରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହୁରି ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ବସାଇ ବିଳାପ, ପରିତାପ ଓ ସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ କରି ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇବାର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଇଟିକୁ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଦିଶିବନାହିଁ, ଫଳଟା ନିରୁତ୍ସାହଜନକ ହେବ ଏବଂ ଗୌରବହାନି ବି ଘଟିବ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ସତ ଯେ, ସାଏନସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ପ୍ରତି ମହେନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ଅନୁରାଗ ରହିଛି ଏବଂ ସେହି ଅନୁରାଗର ବଳରେ ସିଏ ବହୁତ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର, ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ବିଳାପ ନକରି ସିଏ ଯେ ଆହୁରି ବହୁତ କିଛି କରିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ସେଥିପାଇଁ କୃତଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ବିଜ୍ଞାନପ୍ରଚାରର ଉତ୍ସାହରେ ଜଣେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଜେଲ୍ ଯାଇଛନ୍ତି ଓ ଆଉ କେଉଁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ବି ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟଟିଏ କରିବାକୁ ବସିଲେ ଏଭଳି ଅସୁବିଧାମାନ ନିଶ୍ଚୟ ଘଟିବ ।

ମହେନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅନେକେ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ

ବିଫଳ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଡାକ୍ତର ସରକାରଙ୍କୁ ପଚାରିବି, ଅଦ୍ୟାବଧି ସମୁଦାୟ ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଏଭଳି କେତୋଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ରହିଛି, ଯିଏକି ଆପଣାର ଘରଦ୍ୱାର ତିଆରି କରି ପାରିଛି, ବହୁବ୍ୟୟସାଧ ସରଞ୍ଜାମ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି, ଯାହାର କି ସ୍ଥାୟୀ ଅର୍ଥରାଶିର ସଂସ୍ଥାନ ହୋଇ ପାରିଛି ଏବଂ ଯାହାର ସଭାପତି ଦେଶର ଛୋଟଲାଟ ତଥା ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ବସାଇ ନିଜେ କରିଥିବା ମହାନ୍ ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାରର ଘୋଷଣା କରି ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବାର ଦୁର୍ଲଭ ଅବସର ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ? ଯେତିକି ହୋଇପାରିଛି, ସେଥିଲାଗି ଏହି ଭୂମିର ଅଧିବାସୀ ସେଥିଲାଗି ଡାକ୍ତର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃତଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ସିଏ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅଧିବାସୀଙ୍କ ପାଖରେ ଅନ୍ତତଃ କିଛି ପରିମାଣରେ ନିଜର କୃତଜ୍ଞତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ବଡ଼ଲୋକମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେମାନେ ଆଲାଦିନ୍‌ର ପ୍ରଦୀପକୁ ହାତରେ ନେଇ ଆଦୌ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିନଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ରାତାରାତି କୌଣସି ଅସାଧ ସାଧନ ମଧ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ଆମର ଏହି ଭାଗ୍ୟହୀନ ଦେଶରେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ରାଜପୁରୁଷ ମାନଙ୍କର ନାମ ହେଉଛି ଛୋଟ ତଥା ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଲ୍ଲାଦିନ୍‌ର ସେହି ପ୍ରଦୀପ ପରି । ସେହି ପ୍ରଦୀପଟିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଏବଂ ଡାକ୍ତର ସରକାରଙ୍କର ନିଜର ନାମ ଓ ଚେଷ୍ଟା ବଳରେ ଏହି ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା-ବିହୀନ ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ପକ୍କା ମୂଳଦୁଆ ତଥା ଯନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ସହିତ ଗୋଟିଏ ସାଏନ୍‌ସ ଆସୋସିଏସନ୍ ଠିଆ ହୋଇଯାଇ ପାରିଲା । ଏଇଟିକୁ ଗୋଟିଏ ଭେଳିକି ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ।

ମାତ୍ର, ବାସ୍ତବତାର ଏହି ଜଗତରେ କୌଣସି ଆରବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ କଦାପି ବେଶୀ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଭେଳିକିଟିର ବଳରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ମନରେ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ଏକ ଅନୁରାଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରାୟ ପଚିଶିବର୍ଷ ହେଲା ବଙ୍ଗନାମକ ଏହି ଭୂମିରେ ବିଜ୍ଞାନ ନିମନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ପକ୍କା ଘର, କିଛି ସରଞ୍ଜାମ ଏବଂ କିଛୁତ୍ ଅର୍ଥ ରହିଛି ବୋଲି ଯେ ବିଜ୍ଞାନ ଆପେ ଆପେ ଗୋପପୁରରେ ଯାଇ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଯିବ, ସେକଥା କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଆହୁରି ଅଧିକ ସରଞ୍ଜାମ ଓ ଆହୁରି ଅଧିକ ଅର୍ଥ ଥିଲେ ଯେ ବିଜ୍ଞାନର ଆହୁରି ଅଧିକ ବପୁବୃଦ୍ଧି ହୋଇଯିବ, ଏପରି କୌଣସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିୟମ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏନାହିଁ ।

ଅବଶ୍ୟ, ଯଦି ଦେଶ, କାଳ ଓ ପାତ୍ର ଷୋଳଅଣା ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ରହନ୍ତି, ତେବେ ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦର କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରକୃତରେ ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ?

କିନ୍ତୁ, ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ହିଁ କୌଣସି ନା କୌଣସି ବିଷୟର ନିଅଣ୍ଟ ନିଶ୍ଚୟ ଥାଏ । ଆମର ଏହି ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ ତ ମୂଳରୁ ଚୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଅଣ୍ଟ ! ଅନ୍ତତଃ ବିଜ୍ଞାନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମର ଦେଶ ଯେପରି, କାଳ ସେହିପରି ଓ ପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଏଠାରେ ସାଏନସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ନାମକ ଗୋଟାଏ କଳକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ହିଁ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ସୁସୁରି ଦେଇ ରେଲଗାଡ଼ୀ ପରି ଦଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବ, ଅନୁରାଗଟା ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା କେବେହେଲେ ସେହି ଦୁରାଶା କରି ବସିବନାହିଁ । ଗାଡ଼ୀଟି ଚାଲୁନାହିଁ ବୋଲି ଦେଶାଧିପତି ନିକଟରେ ଦେଶ ନାଆଁରେ କୌଣସି ନାଲିଶ୍ ନକରି ଆପାତତଃ ଅନୁରୂପ ବାଟଟିକୁ ତିଆରି କରି ଆରମ୍ଭ କରିବା ହିଁ ପ୍ରକୃତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବ।

ରାସ୍ତାଟି ତିଆରି କରିବାକୁ ହେଲେ ପୂରା ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ହାତରେ ମାଟି ଲଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମ ଦେଶର ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାକୁ ମୁଁ ଯେ ସଂକୋଚ ବୋଧ କରୁଛି, - ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗତ୍ୟା ହିଁ କରିବାକୁ ହେଉଛି । ବିଜ୍ଞାନ ଯେପରି ଦେଶର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ସୁଗମ ହୋଇ ପାରିବ, ସେହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେଲେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମାତୃଭାଷାରେ ହିଁ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାର ମୂଳଦୁଆଟିକୁ ପକାଇବାକୁ ହେବ । ଯଦି ସାଏନସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ବିଗତ ପଚିଶିଟା ବର୍ଷ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଫଳ ମିଳିଥାନ୍ତା, ତାହା ରାଜପୁରୁଷ ମାନଙ୍କର ସମୁଚ୍ଚ ବାତାୟନରୁ ସିନା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇନଥାନ୍ତା, ମାତ୍ର ଆମର ଏହି ବିଜ୍ଞାନହୀନ ଦେଶରେ ତାହା ବହୁମୂଲ୍ୟ ଫଳ ଆଣି ଦେଇଥାନ୍ତା ।

ଅଭିଯୋଗ କରାଯାଇଛି ଯେ, ବିଜ୍ଞାନସଭାଟି ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଠାରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଖୋରାକି କିମ୍ବା ଆଦର ପାଇ ପାରୁନାହିଁ । ପାଇପାରନ୍ତା ବା କିପରି ! ଯେଉଁମାନେ ବିଜ୍ଞାନର ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ହିଁ ବୁଝନ୍ତିନାହିଁ, ସେମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ସକାଶେ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ଏପରି କୌଣସି ଅଲୌକିକ ସମ୍ଭାବନାର ବାଟକୁ ଅନାଇ ବସିବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଫଳ ଫଳିବନାହିଁ । ଆପାତତଃ ମାତୃଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟରେ ହିଁ ସମଗ୍ର ବଙ୍ଗଭୂମିକୁ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, - ସେତିକ ହୋଇପାରିଲେ ହିଁ ବିଜ୍ଞାନସଭା ସାର୍ଥକ ହେବ ଏବଂ ସଫଳତା ମଧ୍ୟ ମୃଗତୃଷ୍ଣାବତ୍ ଆଉ ଦିଗନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ରହିବନାହିଁ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ହିଁ ଜ୍ଞାନାନୁଶୀଳନର ଅଧିକାର ଥିଲା । ସେହି କାରଣରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟର ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶଟି କ୍ରମେ ମ୍ଳାନ ଏବଂ ବିକୃତ ହୋଇଗଲା।

କ୍ରମେ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ନିରର୍ଥକ, ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକଗତ, ଏବଂ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ କେବଳ ମୁଖସ୍ଥ ବିଦ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଏହାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ନିମ୍ନର ମାଧାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ସର୍ବଦା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଯେଉଁଠାରେ ଚାରିପାଖଟା ଅନୁନ୍ନତ ଥାଏ, ସେଠାରେ ଉନ୍ନତିକୁ ଆଦୌ ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ରକ୍ଷା କରିବା ଦୁଃସାଧ ହୋଇଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଉଛି କେବଳ ନାମରେ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତାହାର ତିନି ଦିନର ଉପନୟନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର କେବଳ ଏକ ବିଦ୍ରୂପ, ତା'ର ମନ୍ତ୍ରାର୍ଥଜ୍ଞାନହୀନ ସଂସ୍କାର କେବଳ ବର୍ବରତା। କାରଣ, ଅଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବିସ୍ମୃତ ଶୂଦ୍ରସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିଜର ବହୁବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୂଢ଼ତାର ଗୁରୁଭାରରେ କ୍ରମଶଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟର ଉଚ୍ଚ ମସ୍ତକକୁ ଧୂଳିସାତ୍ କରିଦେଇ ଜୟୀ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ସଂପ୍ରତି ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷିତମାନେ କେତେକାଂଶରେ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନଟିକୁ ଅଧିକାର କରି ନେଇଛନ୍ତି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ବେଦର ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅପେକ୍ଷା ମୋଟେ କମ୍ ସରଳ ନୁହେଁ । ଏବଂ, ଅଧିକାଂଶ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ଇଂରାଜୀଭାଷାର କଡ଼ା ପହରା ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଛି ।

ତାହାର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ, ଆମକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯାହାକିଛି ମିଳୁଛି, ସମାଜରେ ତାହାର କୌଣସି ଚର୍ଚ୍ଚା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଆମ ବିଦ୍ୟା ଆମର ପ୍ରାଣ ଓ ଆମର ରକ୍ତ ସହିତ ଆଦୌ ମିଶି ପାରିନାହିଁ । ଅର୍ଥ-ଉପାର୍ଜନର ଏକ ଉପାୟରୂପେ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଲାଭର ପ୍ରଧାନ ଗୌରବର ଏକମାତ୍ର ପରିଚିତି ରହିଛି ।

ସାଏନସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ସେହି ସ୍ୱଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଆଧୁନିକ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ଥାନୀୟ ମାନଙ୍କ ସକାଶେ ନିଜର ଶକ୍ତିକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ରଖିଛି । ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି, ସଂସ୍ଥାଟି ସେହିମାନଙ୍କ ଆଗରେ ହିଁ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ବିଜ୍ଞାନର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥାଏ; ବାକୀ ମନୁଷଙ୍କ ସହିତ ତାହାର ଆଦୌ କିଛି ସଂସ୍ରବ ହିଁ ନାହିଁ । ଅଥଚ ସାଏନସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ସକାଶେ ବଙ୍ଗବାସୀ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହେଉନାହାନ୍ତି, ତେଣେ ସେହି ଆକ୍ଷେପଟି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି ।

ବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ବିଜ୍ଞାନଜିଜ୍ଞାସାର ଉଦ୍ରେକ, ପରୀକ୍ଷଣଶକ୍ତିର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ଏବଂ ଚିନ୍ତନକ୍ରିୟାର ଯଥାତଥ୍ୟତା ଜନ୍ମଲାଭ କରେ ଏବଂ ସେଥିସହିତ ସବୁ ପ୍ରକାରର ଭ୍ରାନ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ଅନ୍ଧ ସଂସ୍କାର ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ପରେ କୁହୁଡ଼ି ପରି ହିଁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଦୂର ହୋଇଯାଏ । ମାତ୍ର, ଆମେ ତ ବାରବାର ଦେଖୁଛୁ ଯେ, ଆମ ଦେଶର ଇଂରାଜୀଶିକ୍ଷିତ ବିଜ୍ଞାନନେସା ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କର ସବୁକିଛି

ବୈଜ୍ଞାନିକ କାଇଦାକୁ ପାସୋରି ପକାଇ ଏବଂ ଅଯୌକ୍ତିକ ନାନା ସଂସ୍କାର ପାଖରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରି ବିଶ୍ରାମ ହିଁ ଲାଭ କରୁଥାନ୍ତି । ଯେପରି ଏକ ପଥୁରିଆ ଜମିରେ ପ୍ରାୟ ଚାଖଣ୍ଡେମାତ୍ର ଜାଗାରେ କୌଣସି ପୋଖରୀର ପଙ୍କ ଆଣି ପକାଇଦେଲେ ସେଥିରେ ଗଛ ଲଗାଇଲେ ଗଛଟି ପ୍ରଥମେ ଖୁବ୍ ବଢ଼େ ଓ ମୁଣ୍ଡ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ କରି ଡାଳ ଓ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଉଠେ ଏବଂ ଚେରଟା ଯାଇ କଠିନ ସ୍ତରଟି ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଯେପରି ଝାଉଁଳି ପଡ଼ି ମରିଯାଏ, - ଆମ ଦେଶରେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଛି ।

ଘର ଏବଂ ବାହାରେ ଚାରିଆଡ଼େ ବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋକକୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେଇ ପାରିଲେ ଯାଇ ବିଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ଏହି ଦେଶରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ପାରିବ । ନହେଲେ, ପ୍ରାୟ ଦିଇଟା ଦିନ ଉନ୍ନତି ହେଉଥିବାର ଦେଖି ଅତି ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । କାରଣ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦିଗନ୍ତପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ମୂଢ଼ତା ଦିନ ତଥା ରାତି ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ଆକର୍ଷଣ କରିଆଣି ସେହି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମୂଳ ଉଚ୍ଚତାଟିକୁ ଏକାବେଳେକେ ନିଜ ସ୍ତରଟିକୁ ହିଁ ଟାଣି ଆଣିବା ସେହି ଭିତ୍ତିର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାଚୀନ ସକଳ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଜ୍ଞାନର ଅଧୋଗତିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ; - ବ୍ୟାପ୍ତିର ଅଭାବ, ଗୋଟିଏ ଭାଗର ଆଉଗୋଟିଏ ଭାଗ ସହିତ ରହିଥିବା ଏହି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତର ଅସମତା ।

ଅଥଚ ମାତୃଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ ଜାଣିନଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ ପାଖରେ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏଇଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟୟସାଧ, ଚେଷ୍ଟାସାଧ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଆଶୁ ଫଳଲାଭର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଆଶା ନାହିଁ। ଏଥିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଉ ଥିବାର ମନେ ହେଉନାହିଁ। ଏଥିରେ କେବଳ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ, ଏବଂ ଅର୍ଥାଗମର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ସମ୍ଭାବନା। ନିଜ ଭାଷାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା ତିଆରି କରିବା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେଷ୍ଟା ଆବଶ୍ୟକ କରିବ । ବିଜ୍ଞାନର ଔଚିତ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରି ତାହାକୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିଗମ୍ୟ କରି ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ।

ତେଣୁ, ଯେପରି ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ, ସାଏନ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ପରି ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ଏକ ବିଶେଷ ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରନ୍ତା। ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ବିଜ୍ଞାନର ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ବହୁତ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ରହିଛି, ଗ୍ରନ୍ଥ ତଥା ଶିକ୍ଷାଦାତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏପରିକି, ଯେଉଁମାନେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ

ବିଜ୍ଞାନର ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବିଲାତ ଯାଇ ମଧ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ହାସଲ କରିପାରିବେ । ଡାକ୍ତର ଜଗଦୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବସୁ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ହେଉଛନ୍ତି ତାହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ମାତ୍ର, ନାନା କାରଣରୁ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଆମର ଜନସାଧାରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଆମର ପ୍ରକୃତ ଦେଶ ଏହି ସାଏନ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଅଥଚ, ଏକାନ୍ତ ବିଡ଼ମ୍ବନାର ବିଷୟ ଯେ, ସାଏନ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ସେହି ଦେଶର ନାମରେ ଅବହେଳାର ଅଭିଯୋଗ ମଧ୍ୟ କରିଛି।

ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପରିଭାଷା-ସଂକଳନ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାନାବିଧ ଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯଥୋଚିତ ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟିରେ ସାହିତ୍ୟ-ପରିଷଦ ସହିତ ସାଏନ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ର ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦେବା ଉଚିତ । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଚାର, ସାମୟିକ ପତ୍ରାଦି ପ୍ରକାଶ, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନିୟମିତ ଭାବରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବା ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଆପଣାର ଉପଯୋଗିତା ଏବଂ ଉପକାରିତାର ମଧ୍ୟ ସର୍ବତୋଭାବେ ପ୍ରମାଣ ଦିଆଯାଇ ପାରିବା ଉଚିତ । ତେବେଯାଇ ଦେଶ ସହିତ ସଂସ୍ଥାଟିର ଏକ ଆଦାନପ୍ରଦାନର ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହେବ, କେବଳ ବିଳାପ ଦ୍ୱାରା ଆଦୌ ହେବନାହିଁ । ଏପରିକି, ରାଜପ୍ରତିନିଧିଙ୍କର ମଧ୍ୟସ୍ଥତା ଦ୍ୱାରା ବି ବେଶୀକିଛି ହେବନାହିଁ । ରାଜା ହୁଏତ ସାଇନ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ସକାଶେ ଅର୍ଥାଗମ ଦିଗରେ କିଛି ସୁଯୋଗ ବତାଇ ଦେଇ ପାରିବେ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ସଫଳତା ଦେଇ ପାରିବେନାହିଁ ।

ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଯଦି ସାଏନ୍ସ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ଯଥାର୍ଥ କର୍ମପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବେ, ତେବେ ଆମେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍ଥାଟିର ଭର୍ତ୍ସନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ; ମାତ୍ର, କାମ କରିବେନାହିଁ, ତେଣେ ଆଖି ଲାଲ୍ କରିବେ, ଦେଶଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଥିବେ, ଅଥଚ ସାହେବଙ୍କୁ ଡାକି ଦେଶନାଆଁରେ ନାଲିଶ୍ କରିବେ, - ତେବେ ସେହି ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଆମେ କଦାପି ଦେଖି ପାରିବୁନାହିଁ ।

- ୨ -

ଏହି ସଂଖ୍ୟାର 'ଭାରତୀ' ପତ୍ରିକାରେ 'ଐତିହାସିକ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍' ନାମକ ସାନ ପ୍ରବନ୍ଧଟିକୁ ଯିଏ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ସାଂପ୍ରତିକ ବଙ୍ଗଭାଷୀ ଇତିହାସଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି । (ଅକ୍ଷୟ କୁମାର ମୈତ୍ରେୟ) ସେ ଦେଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବଟି ବିଷୟରେ ପାଠକମାନେ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ନିଶ୍ଚୟ ଚିନ୍ତା କରିବେ ।

ଇତିହାସରେ ସତ୍ୟ ଓ ମିଥ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର । ଯେକୌଣସି କଥା ଗୋଟିଏ ସଜୀବ ପଦାର୍ଥ ସଦୃଶ ହିଁ ବଢ଼ ହୋଇ ଚାଲିଥାଏ । ମୁଖରୁ ମୁଖକୁ ଓ କାଳରୁ କାଳକୁ ସେଥିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ । ସୃଜନଶକ୍ତି ହେଉଛି ମଣିଷମନର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତି; - ଯେକୌଣସି ଘଟଣା ଓ ଯେକୌଣସି କଥା ତା'ର ହସ୍ତଗତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ସିଏ ସେଇଟିକୁ ଆଉ ଆଦୌ ନିଜର ଅଧିକାରରେ ରଖିପାରେ ନାହିଁ, କିଛି ଅଂଶରେ ତାହାକୁ ନିଜର ଛାଞ୍ଚରେ ପକାଇ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ ଗଢ଼ି ନେଇଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାର ନାନା ପାଠାନ୍ତର ନାନା ଲୋକଙ୍କ ପାଖରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଥାଉ ।

କେହି କେହି ଏହିଭଳି ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଘଟଣାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ ଇତିହାସରେ ଥିବା ସତ୍ୟତା ବିଷୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର, ସେମାନେ ଗୋଟିଏ କଥା ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାର ଜନଶ୍ରୁତି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କର ମନରୁ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଘଟଣାର ବିବରଣଟିରେ ସାମୟିକ ଲୋକଟିର ମନର ମଧ୍ୟ ଏକ ଛାପ ପଡ଼ି ଯାଇଥାଏ । ସେଥିରୁ ଆମକୁ ଘଟଣାର ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟତା ହୁଏତ ନମିଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସମୟର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ମନରେ ତାହା କିପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ଆଭାସଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିଯାଇ ପାରୁଥାଏ ।

ଅତୀତ କାଳର ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥା କେବଳ ଘଟଣାଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏନାହିଁ; ମାତ୍ର, ସଂପୃକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ତାହା କିପରି କ'ଣ ଏକ ଅର୍ଥରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବିଷୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ, ଘଟଣାଟି ସହିତ ମାନବମନର ମିଶ୍ରଣ ଘଟି ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥଟି ଉଦ୍‌ଭୂତ ହୁଏ, ତାହାହିଁ ହେଉଛି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ । ସେହି ସତ୍ୟର ବିବରଣଟି ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ମନରେ ସବୁ ଦିନେ ବହୁତ କୌତୂହଳକୁ ଜନ୍ମ ଦିଏ ତଥା ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟଟିଏ ହୋଇ ରହିଯାଏ ।

ସେହି ଇତିହାସରେ ଏଭଳି ଅନେକ ଅଂଶ ରହିଥାଏ, ଯାହାର ପ୍ରମାଣ ବା ଅପ୍ରମାଣ ସଂପୃକ୍ତ ଐତିହାସିକଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରେ । ଦୁଇଜଣ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଆମେ କେଉଁ ସାକ୍ଷୀଟିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବୁ, ଅନେକ ସମୟରେ ତାହାର ନିଷ୍ପତ୍ତି କେବଳ ବିଚାରକର ସ୍ୱଭାବ ଓ ପୂର୍ବସଙ୍କୋଚ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ହେଇଥାଏ । ଇଂରେଜମାନେ କଦାପି ମିଥ୍ୟା କହନ୍ତି ନାହିଁ. - ଜଣେ ଇଂରେଜ ଜଜ୍ ଏହି କଥାଟିକୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଓ ଆଉକିଛି ପରିମାଣରେ ଆପଣାକୁ ଅନେକ ଟାଣିଟୁଣି ଆଣି ହିଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥାଏ । ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ହେତୁ ସେମାନେ ଅନ୍ୟଦେଶୀମାନଙ୍କ

ପ୍ରତି ଅନେକ ସମୟରେ ଅବିଚାର ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ଇଂରାଜଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ହିଁ ତାହା ଅନୁଭବ କରି ପାରନ୍ତି ।

ଇତିହାସରେ ଏହି ପ୍ରକାରର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂସ୍କାରର ଲୀଳା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି କଥାଟି ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ମନକୁ ଆସିଯାଏ; ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ରମାଗତ ବିଦେଶୀ ଐତିହାସିକଙ୍କର ବିଜାତୀୟ ସଂସ୍କାରଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଇତିହାସପାଠର ଉତ୍ପୀଡ଼ନଟିକୁ ତଥାପି କ'ଣପାଇଁ ସହ୍ୟ ହିଁ କରୁଥିବା ? ଆମେ ଅପର ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଇତିହାସର ସଂକଳନ କରିବା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଯେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସତ୍ୟ ହିଁ ହେବ, ଆମେ କଦାପି ତାହା ଆଶା କରିବାନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ଇତିହାସର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ପ୍ରମାଣ ଅପେକ୍ଷା ଜଣେ ଐତିହାସିକର ମାନସିକ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ଅଧିକ ନିର୍ଭର କରେ, ସେହି ଅଂଶଟିରେ ଆମେ ମଧ୍ୟ ଆମ ସ୍ୱଜାତୀୟ ପ୍ରକୃତିର ସୃଜନକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା।

ପୁନଶ୍ଚ, ଇତିହାସ ଏକତରଫା ନହୋଇ ଦୁଇତରଫା ହେଲେ ସତ୍ୟନିର୍ଣ୍ଣୟ ଅଧିକ ସହଜ ହେବ । ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଇତିହାସକାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଠିଆ କରାଇବେ ଓ ସ୍ୱଦେଶୀ ଐତିହାସିକ ଅନ୍ୟଭାବରେ ହିଁ ସାକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକୁ ଠିଆ କରାଇବେ । ସେଥିରେ ଏକ ନିରପେକ୍ଷ ତୃତୀୟ ପକ୍ଷର କାର୍ଯ୍ୟତଃ ବେଶ୍ ସୁବିଧା ହେବ । ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସକୁ ବିନା ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ବିନା ବିଚାରରେ ଗ୍ରହଣ ଓ ମୁଖସ୍ଥ କରି ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରି ଫାର୍ଷ୍ଟ ପ୍ରାଇଜ୍‌ଟାଏ ପାଇବା ଆମଲାଗି ମୋଟେ ଗୌରବର କଥା ହେଉନାହିଁ । କୌଣସି ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କାଳରେ ପ୍ରଶ୍ନ କିମ୍ବା ବିଚାରର ଅତୀତ ହୋଇ ରହି ପାରିବନାହିଁ । ୟୁରୋପୀୟ ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ ଭୂରି ଭୂରି ଚିରପ୍ରଚଳିତ ଦୃଢ଼ନିବଦ୍ଧ ଇତିହାସ ନୂତନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ତିରସ୍କୃତ ହୋଇଛି । ଆମ ଦେଶୀୟ ଇତିହାସରୁ ମିଥ୍ୟା ବାଛି ବାହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଫଳରେ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଜୁଡ଼ି ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ମଧ୍ୟ ଆଶଙ୍କା ଅବଶ୍ୟ କରାଯିବ ।

ଲେଖକ ମହାଶୟ ଆମ ଦେଶୀୟ ଇତିହାସର ସମାଲୋଚନା ଏବଂ ସଂକଳନ ପାଇଁ ଏକ ଐତିହାସିକ ମାନଙ୍କର ସଂସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରିବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶରେ ସଂସ୍ଥାସ୍ଥାପନ ବିଷୟରେ ଆମର ଆଦୌ ସେତେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ। ଲେଖକ ମହାଶୟ ନିଜ ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ଆମ ଦେଶର ମାଟି ଦେଇ ଶିବମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ତିଆରି କରିବାକୁ ଯାଇ କିପରି ଶେଷକୁ ଲଜ୍ଜା ପାଇବାକୁ ହୁଏ, ସେହି କଥାଟିର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସଂସ୍ଥାରୂପୀ ବଡ଼ ଶିବମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ଗଢ଼ିବାକୁ ଯାଇ ହୁଏତ ଆହୁରି ବଡ଼ ଏକ ପ୍ରହସନ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ ତ !

ଯେଉଁ ଦେଶରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ବିଷୟରେ ଏକାଧିକ ଲେଖକଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଉତ୍ସାହ ରହିଛି, ସେହି ଦେଶରେ ଉତ୍ସାହୀ ଲୋକମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ବୃହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରି ପାରିବେ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ, ସେହି ଦେଶରେ ସଂସ୍ଥା ଗଠନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଫଳ ଫଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । କାରଣ, ସେହି ସଂସ୍ଥାରେ ଅନେକ ବାଜେ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବେ ଓ ଉତ୍ସାହୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍ୟମକୁ କେବଳ ପଣ୍ଡ ହିଁ କରିଦେବେ ।

ଆମେ ଲେଖକମହାଶୟ ଓ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ସହଯୋଗୀଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚେଷ୍ଟାଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖୁଛୁ । ଆପଣା ଉତ୍ସାହର ଉଦ୍ୟମରେ ସେମାନେ ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ମନରେ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଆଦୌ କୌଣସି ନିଷ୍କପଟ ଅନୁରାଗ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ନିଜର ରଚନା ତଥା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ଇତିହାସ ଲାଗି ଏକ ଅନୁରାଗର ପ୍ରସାରଣ ଘଟାଇ ପାରିଲେ ସଂସ୍ଥା ଗଠନ କରିବାର ଅନୁରୂପ ସମୟଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବ ।

ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହୀ ଅନୁରାଗୀ ଲୋକଙ୍କର ମନ ହିଁ ପ୍ରକୃତରେ କାନ୍ଦୁଥାଏ । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ କେବେହେଲେ କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, - ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ହୋଇ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି, ଆଦର ତଥା ଉତ୍ସାହ ଦ୍ୱାରା ବଳ ଓ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏକ ଜନହୀନ ଶୂନ୍ୟ ସଭାରେ ଜଣେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କେବଳ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ଯାଉଥିବ, - ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ । ମାତ୍ର, ଏହି ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବେ, ସେମାନଙ୍କର ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଲୋକସଙ୍ଗ ଓ ଲୋକସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବାର କୌଣସି ସୁଖ ଲେଖା ହୋଇ ରହିନାହିଁ ।

ବିନା ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ବିନା ଘୋଷଣାରେ "ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ରାବଳୀ" ନାମରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଇତିହାସପୁସ୍ତକ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ତାହାହିଁ ଆମପାଇଁ ବିପୁଳ ଆଶାର କାରଣ ହୋଇପାରିଛି । ଯେଉଁମାନେ "ସିରାଜଦୌଲା" ପୁସ୍ତକଟିକୁ ପାଠ କରିଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଯିବେ ଯେ, ପ୍ରତିଭାଦ୍ୱାରା ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟସବୁ ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ସେପରି ମୋଟେ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ ।

୧୩୦୫

ପ୍ରାଇମେରି ଶିକ୍ଷା

ଆମ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ତାହାର ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ଚାରି ପ୍ରକାରର ଗ୍ରାମୀଣ ଉପଭାଷା ଚଳାଇବାର ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ହୋଇଛି, ସମସ୍ତେ ସେକଥାଟି ଜାଣିଛନ୍ତି ।

ଏହି ବିଷୟରେ ଯାହାକିଛି କହିବାର ଅଛି, ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ତାହାକୁ ନାନାପ୍ରକାରେ କୁହାଯାଇ ସାରିଛି । ତଥାପି ସାଧାରଣଙ୍କର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଦୂର ହୋଇନାହିଁ । ଆମ ପଟରେ ଉଚିତ ଯୁକ୍ତି ରହିଛି ବୋଲି ଯେ ଆମପଟେ ବିଜୟ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ସେକଥା ସହଜରେ ଆଶା କରି ହେବନାହିଁ ।

ଆମେ ତ ଦେଖି ଆସିଛୁ ଯେ, ସରକାରଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହୋଇ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପନ କଲେ ପ୍ରସ୍ତାବଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଦେବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ସତେଯେପରି ଆହୁରି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହିଁ ଅସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ ହିଁ କରନ୍ତି ।

ଏହାର ବହୁତ କାରଣ ରହିଛି । ପ୍ରଥମତଃ, ଯେଉଁଟିକୁ ଆମେ ଅନିଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବୁ, ସରକାରଙ୍କର ଶାସନନୀତି ନିମନ୍ତେ ଯେକୌଣସି କାରଣରୁ ଯଦି ଇଷ୍ଟ ହିଁ ହୁଏ, ତେବେ ଆମ ତରଫରୁ କରା ଯାଇଥିବା ସବୁଯାକ ଯୁକ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ସଂକଳ୍ପକୁ ସବଳ ହେବାରେ ହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ସରକାର ଭୟ କରୁଥାଆନ୍ତି ଯେ, ଆମର ଆପତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣି ସେମାନେ କୌଣସି ସଂକଳ୍ପରୁ ଓହରି ଗଲେ କାଳେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ରହିଥିବା ପ୍ରତିପତ୍ତିଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।

ତୃତୀୟତଃ, ପ୍ରବଳ ପକ୍ଷଟିକୁ ତର୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ତଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଯେ କେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି ଘଟିଥାଏ, ଆମକୁ ଏବେ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟ ମିଳି ଯାଇଛି ।

ତେଣୁ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହୋଇ ଆପତ୍ତି ଉଠାଉଛୁ ବୋଲି ତାହାରିଦ୍ୱାରା ଯେ ଆମେ କିଛି ଆଶା ପୋଷଣ କରି ପାରିବା, ତାହା ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ ।

ସେମାନେ ନ ଭୁଲୁଥିଲେ ଯେ ବିଶେଷ କିଛି ଆଶା କରା ଯାଆନ୍ତା, ସେକଥା

ମଧ୍ୟ କହି-ହେବନାହିଁ । ଭାଗ୍ୟହୀନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଟା ଯେ ବିହିତ ମାର୍ଗ, ତାହା ସହଜରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ହୁଏନାହିଁ ।

ତଥାପି, କମିଟିର ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମୋଟାମୋଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲେ ଯେ ସେଥିରେ ଭୟର କୌଣସି କାରଣ ରହିବ, ମୁଁ ଆଦୌ ସେପରି ମନେ କରୁନାହିଁ । ଆମର ସେତିକି ଯାହା ସାନ୍ତ୍ୱନା ବୋଲି ରହିଛି ।

ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖନ୍ତୁ ତ, ଜଣେ ଚାଷାଘର ପିଲା କ'ଣ ପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଛି, ଅଧିକ ଭଲ ଭାବରେ ଚାଷକାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଶିଖିବାକୁ ଯାଉଛି ସେକଥା ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଯେ ସେହି ପିଲାଟିକୁ କୃଷିବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ କରିଦେଇ ପାରିବେ, ଏକଥା ଶୁଣିଲେ ସିଏ ତାହାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ହସି ଉଠାଇଦେବ ।

ପୁନଶ୍ଚ, ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ି ତା' ପିଲାଟି ଡାକ୍ତର ହେବନାହିଁ, ଓକିଲ ହେବନାହିଁ, ଗୋଟିଏ କିରାନୀ ମଧ୍ୟ ହେବନାହିଁ । ପ୍ରାଇମେରି ପରେ ଯଦି ସିଏ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଆଗ୍ରହ ରଖିଥିବ, ତେବେ ଉପଭାଷାଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପୁଣି ତାକୁ ସାଧୁଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏବଂ, ଯେଉଁ ଚାଷୀ ନିଜର ପିଲାକୁ ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲକୁ ପଠାଉଛି, ତାହାପଛରେ ସେହି ଗୋଟିଏମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରହିଛି ଯେ, ତା' ପିଲାଟି କିଛି ପାଠ ପଢ଼ିବାଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତତଃ କୌଣସି ଭଦ୍ର ସମାଜରେ ଯାଇ ବସି ପାରିବ, ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖି ପାରିବ, ପଢ଼ି ପାରିବ, ଜମିଦାରଙ୍କର କଚେରୀରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କିଛି ପରିମାଣରେ ଭଦ୍ର ଭାବରେ ନିଜ ପକ୍ଷରୁ କିଛି କହିପାରିବ, ଗ୍ରାମରେ କିଛି ମାମଲତି କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବ ଏବଂ ଭଦ୍ରଲୋକ ମାନଙ୍କର ତୁଣ୍ଡରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବ, "ଆରେ ବାବା, ତୋ' ଛୁଆଟା ତ ବେଶ୍ କହି ବୋଲି ପାରୁଛି !"

ଚାଷୀ ଟିକିଏ ସଂପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଗଲେ ହିଁ ଭଦ୍ରସମାଜ ଭିତରକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଆସିବାକୁ ତାହାର ସ୍ୱଭାବତଃ ଇଚ୍ଛା ବି ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି, ତା'ର ପିଲାଟି ଦିନେ ହଳ ଆଉ ଲଙ୍ଗଳକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ବାବୁ ପରି ବାଟ ଚାଲି ପାରିବ, ଏପରି ଗୋଟିଏ ଭାବନା ମଧ୍ୟ ତା'ର ମନ ଭିତରକୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ କିଛି ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ମଧ୍ୟ ସିଏ ନିଜର ପିଲାଟିକୁ ଇସ୍କୁଲ ପଠାଏ ବା ନିଜର ଅଗଣାରେ ପାଠଶାଳାଟିଏ ଆଣି ବସାଏ ।

କିନ୍ତୁ, ଯଦି ଚାଷୀକୁ ଏପରି କୁହାଯାଏ, ତୋ' ଛୁଆକୁ ତୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ପାଠଶାଳାକୁ ପଠାଇବୁ, ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ପାଠଶାଳାକୁ ପଠାଇବୁ ନାହିଁ, ତେବେ ସେଥିରେ

ତା'ର ଆଉ କୌଣସି ଉତ୍ସାହ ହୁଏନାହିଁ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜ ପିଲାକୁ ପାଠଶାଳା ପଠାଇବାର ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟି ହିଁ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାଏ ।

କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ । ଚାଷୀଗାଆଁରେ ଥିବା ପାଠଶାଳାଟି ଚାଷୀ ପାଇଁ ସତେ ଅବା ଗୋଟିଏ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ । କାଳକ୍ରମେ ଓ ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଚାଷୀ-ଅବସ୍ଥାରୁ ଉପରକୁ ଉଠିବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଆଶା ରହିଥାଏ, ତାହାକୁ ବିଧିମୁତାବକ କୌଣସି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସ୍ଥାୟୀ କରିବାର ଆୟୋଜନରେ, ଆଉ ଯିଏ ହେଉ ପଛକେ, ଚାଷୀ କଦାପି ଖୁସୀ ହେବନାହିଁ ।

ଔଷଧ କହିଲେ ଯେପରି ପିତା ବା ଅସୁଆଦ ଲାଗୁଥିବା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ, ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ଜଣେ ଚାଷୀ ଏଭଳି କିଛି ବିଷୟକୁ ବୁଝେ, ଯାହାକି ତା'ର ପ୍ରତିଦିନର ଜୀବନ ସହିତ ଆଦୌ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ସିଏ ଶିକ୍ଷାକୁ ପ୍ରାୟ ସେତିକି ହିଁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇଥାଏ ।

ତା'ର ପିଲାଟି ଯଦି ପାଠଶାଳାକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଗ୍ରାମୀଣ ଭାଷା ତଥା ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟି କଥା ଶିଖିବାକୁ ବାହାରେ, ତେବେ ସେହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ତା'ର ଏକ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ହିଁ ଜାତ ହୁଏ ।

ଜଣେ ଚାଷୀ ସାଧୁଭାଷାକୁ ବ୍ୟବହାର କରେନାହିଁ ସତ, ମାତ୍ର ସାଧୁଭାଷା ବିଷୟରେ ସିଏ ଆଦୌ ଅପରିଚିତ ନଥାଏ । ଯାତ୍ରା, ଗାନ, ଗଳ୍ପଶ୍ରବଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଅବସରରେ ତା' କାନରେ ସାଧୁଭାଷା ଅବଶ୍ୟ ଆସି ବାଜିଥାଏ, ଭଦ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ କଥା କହିବା ବେଳେ ସିଏ ମଧ୍ୟ ଯଥାସାଧ ସେହି ଭାଷାର ଏକ ମିଶ୍ରଣ କରି କହିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ ।

ଏବଂ, ତା' ପିଲାଟିକୁ ବିଶେଷ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ସେହି ଭଦ୍ରଭାଷାରେ ମନାଇ ଆଣିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯିବ, ସେତେବେଳେ ସିଏ ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାକୁ ବୁଝିବ, କିନ୍ତୁ ବୁଝି କରି ଯେ ଖୁସୀ ମଧ୍ୟ ହେବ, ସେହି କଥାଟିକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରି କହି ହେବନାହିଁ ।

"observer, thinker and experimenter" କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝାଏ, ସେକଥାକୁ ଜଣେ ଚାଷୀ ବୁଝି ନଥାଏ ସତ, ମାତ୍ର ସିଏ ଭଦ୍ର ଓ ଅଭଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଅର୍ଥପାର୍ଥକ୍ୟଟିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିଥାଏ । ତେଣୁ, ଯାହା କିଛିହେଲେ ବୁଝେନାହିଁ, ତାହାର ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି, ସିଏ ଯାହା ବୁଝି ପାରୁଛି, ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନଭାବରେ ବିସର୍ଜନ କରିବ, ଚାଷୀ ସେହି ଆଶାଟିକୁ ଆଦୌ କରେନାହିଁ ।

ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି ଯେ, ସ୍ୱୟଂ ଚାଷୀର ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଚାଷୀକୁ ତଥା ଦେଶକୁ ଶିକ୍ଷାକମିଟିର ଗୁପ୍ତବାଣ ହାତରୁ ନିଶ୍ଚୟ ରକ୍ଷା କରିବ ।

୧୩୧୨

ପୂର୍ବପ୍ରଶ୍ନର ଅନୁବୃତ୍ତି

ବୈଶାଖ ସଂଖ୍ୟା "ଭଣ୍ଡାର" ପତ୍ରିକାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନଟି ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା, - ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଦେଶର ନୂତନ ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଯୋଗସୂତ୍ର ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ କେଉଁସବୁ ଉପାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଯାହା ପଚରା ଯାଇଛି, - ଦେଶର ବହୁତ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରୁ ତାହାର ଉତ୍ତର ମିଳିଛି ।

ବେଶ୍ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ଉତ୍ତର ଲେଖି ପଠାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମ ଦେଶର ଆଧୁନିକ ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡ଼ିକର ଉପକାରିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଦୌ ଏକମତ ନୁହନ୍ତି, ତଥାପି ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଅନୈକ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉନାହିଁ ।

ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହିକଥା କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଆମର ପବ୍ଲିକ୍ ଉଦ୍ୟୋଗଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହ୍ୱାନ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ହିଁ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।

କାରଣ ସ୍ୱରୂପ ଏମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଦେଶ କହିଲେ ପ୍ରକୃତରେ ଯେ କ'ଣ ବୁଝାଏ, ଦେଶର ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ସେକଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ କିପରି ଭାବରେ ଯେ ଦେଶର ହିତ କରିବାକୁ ହେବ, ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିରେ ଆଦୌ ପଇଟିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ରକମର ଉପାୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମୂଳଦୁଆ ଯୋଗାଇଦେବା ଉଚିତ ହେବ ।

ଏଇଟି ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ଏବଂ ପ୍ରଥମେ ଏହି ବିଷୟରେ ସମାଜରେ ଏକ ସ୍ଥିର ମତ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବା ଉଚିତ, - ତା'ପରେ ଯାଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ଏହି ବିଷୟରେ ସମାଜରେ ଗୋଟିଏ ମତୈକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଛି । ମାତ୍ର, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସିନା ବେଶ୍ ସହଜରେ

ଏକମତ ହେବା ସମ୍ଭବ ହେବ, ଉପାୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକମତ ହେବା ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ।

ତଥାପି, କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେବ; କେଉଁଠାରେ କି ବିଘ୍ନସବୁ ରହିଛି, ସେକଥାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଭାବି ନଦେଖିଲେ ମୋଟେ ଚଳିବନାହିଁ ।

ଆମେ ଦେଖିପାରୁଛୁ ଯେ ସରକାର ଆମ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ କୌଣସି ଏକ ବିଶେଷ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାଲାଗି ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆମେ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଛୁ ଯେ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ ବି ଯାଇ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଦେଶର ଲୋକ ରୋଗ ଏବଂ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ହିଁ ଯାଇ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସମସ୍ୟା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାଦ୍ୱାରା କେବଳ ପ୍ରଜାର ହିତ ଯେ ସାଧିତ ହୁଏ, ସେକଥା ନୁହେଁ, ସେଥିରେ ରାଜାର ସ୍ୱାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

କର୍ତ୍ତାମାନେ ମନେ କରୁଛନ୍ତି, ଯଦି ଚାଷୀମାନେ ଆଉଟିକିଏ ଅଧିକ ଭଲ ଭାବରେ ଚାଷ କରି ଶିଖନ୍ତି ଏବଂ ନିଜକୁ ସୁସ୍ଥ ରଖି ବଞ୍ଚିବା ନିମନ୍ତେ ପରାମର୍ଶ ଲାଭ କରନ୍ତି, ଯଦି ସାଧାରଣ ହିସାବ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖି ଜମିଦାର ଓ ମହାଜନର ଅନ୍ୟାୟ ପ୍ରବଞ୍ଚନାର ହାତରୁ ନିଜକୁ ଏଡ଼ାଇ ରଖି ପାରନ୍ତି, ତେବେ ତଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଯେତିକି କଲ୍ୟାଣ ହୁଅନ୍ତା, ସେଥିରେ ପ୍ରଜା ଏବଂ ରାଜା ଉଭୟଙ୍କର ଲାଭ ହୁଅନ୍ତା । ତେଣୁ, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ ।

କିନ୍ତୁ, ଶିକ୍ଷାନାମକ ଜିନିଷଟିକୁ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଥରେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ତା'ପରେ ତାହାକୁ ଆଉ ଆଦୌ ସଙ୍କୁଚିତ କିମ୍ବା କମ୍ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ବିଦେଶୀ ରାଜାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକଥା ଏକ ବିଷମ ଭାବନାର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ପ୍ରଜା ବଞ୍ଚୁ ଓ ସମୃଦ୍ଧ ହେଉ, - ତା' ଲାଗି ଏଇଟାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ସେହି ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା ଯଦି ସିଏ ଅଧିକ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଯିବ, ତେବେ ସେହି କଥାଟା ତା' ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଖାପ ପାଇବନାହିଁ ।

ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାଇମେରି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ମନରେ ନାନାଭଳି ଦୁଷ୍ଚିନ୍ତା ଆସି ଯାଉଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଛି । ସେମାନେ ଭାବୁଛନ୍ତି, ନାଳ ତିଆରି କରି ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି କରିବାର କାର୍ଯ୍ୟଟି ହୁଏତ ଉତ୍ତମ ହେବନାହିଁ - ଶିକ୍ଷାଲାଭର ସୁଯୋଗରେ

ଆମ ଦେଶର ଭଦ୍ରଲୋକ ହେବାର ଢେଉଟା ଯଦି ଚାଷୀର ଘରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ, ତେବେ ତାହା ଗୋଟିଏ ବିଷମ ଝଞ୍ଝାଟକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଆଣିବ ।

ତେଣୁ, ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ, ଯେପରିକି ସେମାନେ ମୋଟାମୋଟି ସେହି ଚାଷୀ ହୋଇ ରହିଥିବେ । ଯେପରି ସେମାନେ କେବଳ ନିଜ ଗ୍ରାମଟିର ମାନଚିତ୍ରଟିକୁ ବୁଝିବେ, - ପୃଥିବୀର ମାନଚିତ୍ରଟା ପଛେ ଚୁଲାକୁ ଯିବ, ଭାରତବର୍ଷର ମାନଚିତ୍ରଟାକୁ ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷାଶିକ୍ଷାଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଉପଭାଷାର ବାଡ଼କୁ କଦାପି ଡେଇଁବନାହିଁ, ଏବଂ ସେକଥା ଉପରେ ଅବଶ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ତେଣୁ, ଆମେ ଏହି ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ଦେଖି ପାରୁଛୁ ଯେ, ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଲାଭରୁ ଆମେ ଦେଶର ଯେଉଁ ଉପକାର ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛୁ, କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତାହାକୁ ଏକ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ବୋଲି ସ୍ୱଭାବତଃ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେନାହିଁ ।

ଆମର ଦେଶହିତୈଷୀମାନେ ଯଦି ମନେ କରୁଥାନ୍ତି ଯେ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଲାଗି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ହେଉଛି ସରକାରଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ଖାଲି ରେଜୋଲୁଶନ୍ ପାସ୍ କରିବା, ତେବେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅବଶ୍ୟ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଯଦି ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ଦିଆଯାଏ, ସେହି ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସାଧନ କରିବାକୁ ହିଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ, ଆମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ମୋଟେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଚାଷୀକୁ କେବଳ ଗାଆଁରେ ଜଣେ ଚାଷୀ କରି ରଖିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ, ତାକୁ ଭାରତବର୍ଷର ଅଧିବାସୀ ହିସାବରେ ତିଆରି କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବେନାହିଁ ।

ଯଦି ଆମେ ନିଜ ହାତରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ଭାରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ତେବେ ଯାଇ ଆମେ ନିଜର ମତଲବର ଅନୁରୂପ କରି ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିବା - ଆଉ କାହାପାଖରେ ହାତ ପତାଇବା ଓ ଏଣେ ଫରମାସ ଦେଉଥିବା, - ଏକଥା କେବେହେଲେ ହେବନାହିଁ। ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି, ଦାନରେ ମିଳୁଥିବା ଘୋଡ଼ାର ଦାନ୍ତ ପରୀକ୍ଷା କରି ନେବା, ଏକଥା ଆଦୌ ଶୋଭା ପାଏନାହିଁ ।

ଆମ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆମେ ନିଜେ କରିବୁ, ଏହି କଥାଟି ପଡ଼ିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଆପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ, ଆମ ପାଠଶାଳାର ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଆମେ କିପରି ଅନ୍ନର ସଂସ୍ଥାନଟିକୁ କରିପାରିବା, ସରକାରୀ ନିୟମର ଛାଞ୍ଚ ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ତିଆରି

ନକଲେ ସେଠାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଚାକିରିର କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବୁନାହିଁ ବୋଲି ଯଦି ସରକାର କହିବେ, ତେବେ ଆମେ କ'ଣ କରି ପାରିବା ?

ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଏକ ଉଚିତ ଉତ୍ତର ଅବଶ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ପାରିବା ଉଚିତ । ଉତ୍ତର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ଆଗ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ପରିସରଟିକୁ ପରିଷ୍କାର ରୂପେ ସାମନାରେ ଆଣି ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରଥମ କଥା ହେଉଛି, ଦେଶକୁ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ସବାମୂଳରେ ଥିବା ସାଧାରଣ ଜନଗଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଯୋଗ୍ୟ କରି ତିଆରି କରିବା ଯଦି ଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ, କେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ, ସେବିଷୟରେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଆମର ମତରେ ଅମେଳ ହେବ ହିଁ ହେବ ।

ତୃତୀୟରେ, ଯଦି ଅମେଳ ହୁଏ, ତେବେ ଅନ୍ୟଜଣେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିବା ଛପରତଳେ କେତୋଟି ବିଦ୍ୟାଳୟ ତିଆରି କରି ବିଦେଶୀର ଶାସନରେ ସ୍ୱଦେଶର ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଆଣି ଜଞ୍ଜିର ପିନ୍ଧାଇ ଥୋଇଦେଲେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଫଳଲାଭର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ହିଁ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିକୁ ସର୍ବମନ୍ତେ ସ୍ୱଦେଶର ମଙ୍ଗଳସାଧନର ଉପଯୋଗୀ କରିବାପାଇଁ ଦେଶର ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସରକାରଙ୍କର ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତି ଦେବାର ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି ।

ଶେଷ କଥା ହେଉଛି, - ସେଥିରେ ଏହି ବାଧାଟିଏ ରହିଛି ଯେ, ଅନ୍ନ ଉପାର୍ଜନ କରିବାର ଶିକ୍ଷାଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ସରକାରଙ୍କର ଦୁଆରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସେହି ବନ୍ଧନକୁ ନକାଟିଲେ ବିଦ୍ୟାକୁ ପୁଣି କେଉଁ ଉପାୟରେ ସ୍ୱାଧୀନ କରାଯାଇ ପାରିବ ?

ପ୍ରକୃତ କଥା କହିଲେ, କେବଳ ଏତିକିମାତ୍ର ବାଧା ରହିଛି, ସେକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଦେଶର କୌଣସି ଗୋଟିଏ କଲ୍ୟାଣସାଧନର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ନିଜ ହାତକୁ ନେବାକୁ ହେଲେ, ଯେଉଁ ପରିମାଣର ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି, ସେଥିପାଇଁ ଯେ ଆମେ କେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ, ମୁଁ ସେକଥା କହି ପାରିବିନାହିଁ । ମାତ୍ର, ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସବାମୂଳରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକଟି ରହିଛି, ସେଇଟି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ । ଯେଉଁମାନେ ଏକଥା ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଓ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରନ୍ତୁ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି । ମୋ'ର ଏକାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ ଯେ, ଦେଶକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା

ଉଚିତ ବୋଲି କଥାରେ କହିଦେଇ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ବସି ନଯାଇ କିଭଳି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ, ଦେଶର ହିତୈଷୀମାନେ "ଭଣ୍ଡାର" ପତ୍ରିକାରେ ସେହି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନାମାନ ଉପସ୍ଥିତ କରନ୍ତୁ ।

୧୩୧୨

ବିଜ୍ଞାନସଭା

ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାତ୍ମା ମହେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ସରକାର ମହାଶୟ ସରକାରଙ୍କର ପୋତ୍ସାହନରେ ଏବଂ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଜ୍ଞାନସଭା ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସେହି ସଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଦେଶରେ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଚାର କରିବା । ଆମ ଦେଶର ଲୋକହିତକାରୀ ସଭାଗୁଡ଼ିକ ପରି ଏହି ସଭାଟି ଆଦୌ ନିଃସ୍ୱ ନୁହେଁ । ଏହାର ନିଜର ଚାଳ ଓ ଚୁଲୀ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି ।

ଏହି ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ, ଦେଶରେ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ନିମନ୍ତେ ସେପରି ଉତ୍ତମ ପ୍ରକାରର ସୁଯୋଗ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ସଂପ୍ରତି ପ୍ରେସିଡ଼େନ୍‌ସୀ କଲେଜରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ତ ଆମେ ପରାଧୀନ, ତେଣୁ ସେଇଟି ଉପରେ ଆମେ ଅଧିକା ଭରସା କରି ପାରିବାନାହିଁ । ଆମ ପିଲାମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିସୁଦ୍ଧି ଯେ ଆଦୌ କିଛି ନାହିଁ, ସେଠାରୁ ଏଭଳି ଏକ ଅପବାଦ ପାଇବାର ମଧ୍ୟ ବହୁତ ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି ।

ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ବିଷୟରେ ଦେଶରେ ଏତେ ଏତେ ଦୁରବସ୍ଥା ରହିଛି, ଅଥଚ ସେହି ବିଦ୍ୟାଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ମଝିରେ ବିଜ୍ଞାନସଭା ନିଜର ପରିପୁଷ୍ଟ ଭଣ୍ଡାରଟି ସହିତ ବେଶ୍ ସୁସ୍ଥ ଭାବରେ ହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି ।

ସେଠାରେ ଥିବା କକ୍ଷଟିରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଯେ ବକ୍ତୃତାର ଆୟୋଜନ ହୁଏ, ମୁଁ ସେକଥା ଜାଣିଛି । ତାହା କଲେଜର କୌଣସି ଲେକ୍‌ଚର୍ ପରି ଆୟୋଜିତ ହୁଏ। ସେପରି ବକ୍ତୃତା ସକାଶେ କୌଣସି ବିଶେଷ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାର ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ଯାହା ହେଉ ,ପଛକେ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ, ବିଜ୍ଞାନସଭା

ନାମରେ ଏକ ବ୍ୟାପାର ଏହି ଦେଶରେ ଅଛି ଏବଂ ତାହାର ଯନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ତଥା ଅର୍ଥସାମର୍ଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ କିଛୁତ୍ ପରିମାଣରେ ରହିଛି ।

ଯାହା ଆମପାଖରେ ନାହିଁ, ସେଥିଲାଗି ଆମେ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଧାରଣା ଦେଇ ପଡ଼ିଥାଉ ଓ ଚାନ୍ଦାଖାତା ହାତରେ ଗଳଦ୍‌ଘର୍ମ ହୋଇ ବୁଲୁଥାଉ; ମାତ୍ର, ଯାହା ଅଛି, ତାହାକୁ କିପରି ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ, ତେଣେ କ'ଣ ଆମେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାନାହିଁ? ଆମ ଅଭାବଗୁଡ଼ିକର ମଝିରେ ଏହି ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ ସଭାଟି ଆସି ପଶିଯାଇଛି, ଏଇଟିର କ'ଣ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରାଇବାର ସମୟ ହୋଇନାହିଁ ?

ଆମ ଦେଶରେ ଅଧାପକ ଜଗଦୀଶ, ଅଧାପକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଯଶ ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ, ବିଜ୍ଞାନସଭା କ'ଣ ସେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବା ଦିଗରେ କିଛି ପ୍ରୟାସ ମଧ୍ୟ କରୁଛି ? ଦେଶର ବିଜ୍ଞାନସଭା କ'ଣ ଦେଶର ବିଜ୍ଞାନବୀର ମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇବ ନାହିଁ ? ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସଭାର ଲେଶମାତ୍ର ଗୌରବ ବା ସାର୍ଥକତା ରହିଛି ?

ଯଦି ଜଗଦୀଶ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣର ଅଧୀନରେ ଦେଶର କେତେଜଣ ଅଧବସାୟୀ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ କରି ତିଆରି କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ବିଜ୍ଞାନସଭା ଗ୍ରହଣ କରିବେ, ତେବେ ସଭା ଏବଂ ଦେଶ ଉଭୟେ ହିଁ ଧନ୍ୟ ହେବେ ।

ଦେଶରେ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚାର କରିବାର ଏକ ଦ୍ୱିତୀୟ ଯଥାର୍ଥ ଉପାୟ ହେଉଛି ନିଜ ଦେଶର ଭାଷାରେ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଚାର କରିବା । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ନିଜ ଭାଷାରେ ବିଜ୍ଞାନର ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ବାହାରି ନପାରୁଥିବ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦେଶର ମାଟି ଭିତରକୁ ବିଜ୍ଞାନର ଚେରଗୁଡ଼ିକ କେବେହେଲେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବନାହିଁ ।

ଅଧାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟଙ୍କ ପରି କେତେଜଣ ବିଜ୍ଞାନପଣ୍ଡିତ ନିଜ ଭାଷାରେ ନିଜ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ବିଜ୍ଞାନର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛନ୍ତି ? ସେଥିପାଇଁ ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିବ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଜ୍ଞାନସଭା କ'ଣ କରି ପାରିଲେ !

ଦେଶର ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ତଥା ସୁଯୋଗ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁମାନଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଓ ଦେଶର ଭାଷାରେ ହିଁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷାକୁ ସୁଗମ କରିଦେବା, - ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଚାର ଦିଗରେ ବିଜ୍ଞାନସଭାର ଏହି ଦୁଇଟି

ବୃହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ, ସଭା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସିଟିକୁ ହିଁ କରୁନାହିଁ ।

ଯେପରି କେହି ମନେ ନକରନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଏଥିପାଇଁ ବିଜ୍ଞାନସଭାର ସମ୍ପାଦକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଦାୟୀ କରୁଛି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ କେବଳ ପ୍ରଦୀପଟିକୁ ଜାଳି ରଖିବାର ଭାର ହିଁ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସଭା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଯଦି ଏହି ସବୁକିଛି ଆୟୋଜନ ତଥା ଉପକରଣ ସହିତ ସଭା କେବଳ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବ, ତେବେ ସେଥିଲାଗି ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଦାୟୀ ହେବା । ଆମେ ସମସ୍ତେ ହେଉଛୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାର କର୍ତ୍ତାଗଣ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଆଦୌ ନୁହଁନ୍ତି ।

ଆମେ ନିଜର ଶାସନ ନିଜେ ନେବାର ଅଧିକାର ସକାଶେ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛୁ । ମାତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନସଭା ପରି ବ୍ୟାପାରଗୁଡ଼ିକ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇ ଯେ ପଡ଼ିଛି, ସେଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯାଉଛି ଯେ, ଆମେ ସ୍ୱକୀୟ ଶାସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇନାହୁଁ, କାରଣ, ଯେଉଁ ଅଧିକାରଟି ଆମ ହାତରେ ରହିଛି, ଯଦି ସେଇଟି ବ୍ୟର୍ଥ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ତେବେ ଯାହା ନାହିଁ, ତାହାକୁ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ଯେ ଆମେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ହୋଇଯିବା, ସେହି କଥାଟିକୁ ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରି ହେବନାହିଁ ।

ସେହି କାରଣରୁ, ବିଜ୍ଞାନସଭା ଭଳି କର୍ମଶୂନ୍ୟ ସଭାଟି ଆମ ଜାତି ସକାଶେ ଏକ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହା ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ ଆମର ଜାତି ନିମନ୍ତେ କୁଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତଥା ନିରୁତ୍ସାହର କାରଣ ହୋଇ ରହିଛି ।

ମୁଁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଛି ଯେ, ବିଜ୍ଞାନସଭା ଆମ ନିଜ ଦେଶର ହିଁ ଏକ ଜିନିଷ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଇଟିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ଏଇଟି ଦ୍ୱାରା ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଦେଶର ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ଆମ ଜାତିର ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଜଡ଼ତା ଓ ହୀନତାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣକୁ ଦୂର କରିଦେବାରେ ଆମେ ଯେପରି ଆଦୌ କୌଣସି ବିଳମ୍ବ କରିବାନାହିଁ ।

୧୩୧୨

ଇତିହାସ କଥା

ଆମ ଦେଶରେ ବହୁଦିନରୁ ଲୋକଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ସହଜ ଉପାୟ ରହି ଆସିଛି, ତାହା ହେଉଛି ଯାତ୍ରା ଏବଂ କଥକତା । ଏହି କଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ

ହେବ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଏକ ଶିକ୍ଷାକୁ ଦୃଢ଼ମୂଳ କରି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଏପରି ଅଧିକ ଉତ୍ତମ ଉପାୟ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ହିଁ ନଥିବ ।

ସଂପ୍ରତି ଏହି ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ରଟି କେତେ କେତେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କଲାଣି - କେବଳ ପୁରାଣକଥାକୁ ହିଁ ମାଧମ କରି ଯାବତୀୟ ପ୍ରକାରର ଉପଦେଶ ଆଦୌ ଦିଆଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ତଥାପି, ଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ଅଶିକ୍ଷିତ ବର୍ଗର ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଭେଦକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଲୋପ କରିଦେବାଟା ଯଦି ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ, ତେବେ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଅନେକ ବିଷୟରେ ଅବଗତ କରାଇବା ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ, ଯାହାକୁ ଲାଭ କରିବା ସକାଶେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଏକାବେଳେକେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠ ପଢ଼ି ସେହିସବୁ ଜ୍ଞାନ ମିଳିଯିବ ବୋଲି ମୋଟେ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରି ହେବନାହିଁ । ସେପରି ଭାବରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ସାଧାରଣମାନଙ୍କ ଲାଗି କେବେହେଲେ ଏକ ସୁଯୋଗ ମିଳିବନାହିଁ । ଏବଂ, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଆମ ପ୍ରକୃତି ଭିତରକୁ କଦାପି ଯଥେଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବନାହିଁ ।

ଭଲ କରି ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିଲେ, ଆମ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନର ବୈଷମ୍ୟଟିକୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭବ କରା ଯାଇଥାଏ, ସେଇଟି ହେଉଛି ଇତିହାସ ଜ୍ଞାନ । ଆମର ନିଜ ଦେଶ ଏବଂ ବିଦେଶରେ ମଣିଷ କିପରି କ୍ରମେ ବଡ଼ ହୋଇଛି, ପ୍ରବଳ ହୋଇଛି, ଦଳ ଗଠନ କରିଛି, ଯାହାକୁ ଶ୍ରେୟ ବୋଲି ଭାବିଛି, ତାହାକୁ କିପରି ହାସଲ କରିଛି ଏବଂ ଲାଭ କରି କିପରି ଭାବରେ ତାହାର ରକ୍ଷା କରିଛି, ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଏହିସବୁ ଧାରଣା ନଥିବାରୁ ସେମାନେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ବହୁତକିଛି ବିଚାର ଓ ଭାବନାର ଆଦୌ କୌଣସି ଅର୍ଥ ଖୋଜି ପାଉନାହାନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟାଦିରେ ଯୋଗ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଏହି ପୃଥିବୀରେ ମଣିଷ କ'ଣସବୁ କରିଛି ଓ ଆହୁରି କ'ଣସବୁ କରି ପାରିବ, ସେକଥାଟି ନଜାଣିବାକୁ ଜଣେ ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ଏକ ଶୋଚନୀୟ ଅଜ୍ଞତା ବୋଲି କୁହାଯିବ ।

କଥା ଓ ଯାତ୍ରାର ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ନପଠାଇ ମଧ୍ୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଇତିହାସର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରିବ । ଏପରିକି, ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଇସ୍କୁଲରେ ଯେତିକି ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସମ୍ଭବ ହେବ, ତା'ଠାରୁ ବହୁତ ଅଧିକ ଭଲ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଇପାରିବ ।

ଏବେ ୟୁରୋପରେ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ନାଟକ ଏହି ଇତିହାସଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପକରଣ ହିସାବରେ ଗୃହୀତ ହେଲାଣି । କେବଳ ଜାଣିବାଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ, କଳ୍ପନାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଇତିହାସକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଲେ ତେବେଯାଇ ତାହାକୁ ଯେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିହେବ, ଏକଥା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି ।

ସେହି କଳ୍ପନାର ସାହାଯ୍ୟରେ ସରଳ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାଦାନର ପ୍ରଣାଳୀ, ଜ୍ଞାନର ବିଷୟକୁ ହୃଦୟର ସାମଗ୍ରୀରେ ପରିଣତ କରି ପାରିବାର ଉପାୟଟି ଆମ ଦେଶରେ ବହୁଦିନରୁ ହିଁ ଚଳି ଆସିଛି - ୟୁରୋପ ମଧ୍ୟ ଏବେ ସେହିପରି ସରଳ ଉପାୟଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି - ଏବଂ ଆମେ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ଆମ ଜ୍ଞାନପ୍ରସାରର ସ୍ୱାଭାବିକ ବାଟଗୁଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ କଳ୍ପନାଲୋକବର୍ଜିତ ଇସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର ତଥାପି ଶରଣ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ?

ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଛି ଯେ, ଇତିହାସକୁ କଥା ଓ ଯାତ୍ରା ଆକାରରେ ସ୍ଥାନ ତଥା କାଳର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ସଜୀବ ଓ ସରସ କରି ଦେଶର ସବୁଆଡ଼େ ପ୍ରଚାର କରିବାର ଏକ ଉପାୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଉ । ଆମେ ତ ଆଜିକାଲି କେବଳ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଏବଂ ଛାପା ବହିମାନଙ୍କରେ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଚାରର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ, - ମାତ୍ର ଯଦି ଯାତ୍ରା କିମ୍ବା କଥାର କୌଣସି ଦଳ ଇତିହାସ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଶର ସବୁଠାରେ ପ୍ରଚାର କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ତେବେ ସେଥିରୁ ଅବଶ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସାର୍ଥକତା ମିଳିପାରିବ । ସାଂପ୍ରତିକ କାଳରେ କେବଳ ଏହି ପୌରାଣିକ କଥା ଓ ଯାତ୍ରା ହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଇତିହାସ ଓ ଏପରିକି କାଳ୍ପନିକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଗୁଡ଼ିକର ଅବଲମ୍ବନରେ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ଲୋକଶିକ୍ଷାର ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଯଦି ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦରର କାହାଣୀଟି ଯାତ୍ରାର ବିଷୟରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ପାରୁଛି, ତେବେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ, ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦ, ଶିବାଜୀ ଓ ଆକବର ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର କଥା ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର କାହିଁକି ମନୋରଞ୍ଜନ କରି ନପାରିବ ? ଏପରିକି, ଆନନ୍ଦମଠ, ରାଜସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଏହି ସୁଗାୟକ କଥକର ଯୁଗରେ କ'ଣପାଇଁ ଉପାଦେୟ ହୋଇ ନପାରିବ ?

୧୩୧୨

ସ୍ୱାଧୀନ ଶିକ୍ଷା

ଦେଶର ଶିକ୍ଷାକୁ ବିଦେଶୀ ରାଜାର ଅଧୀନତାରୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ନିମନ୍ତେ କିଭଳି କ'ଣ ଉପାୟ କରା ଯାଇପାରେ, 'ଭଣ୍ଡାର' ପତ୍ରିକାରେ ତାହାର ଉତ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି।

ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରୁ ଉପାଧିଲାଭ କରିବା ଉପରେ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଅନ୍ନଲାଭ ନିର୍ଭର କରି ରହିଥିବ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ମୁକ୍ତିଲାଭର କୌଣସି ଆଶା କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ସେକଥା କହୁଛନ୍ତି ।

ସେହି କଥାଟି କେବଳ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେ କୁହାଯିବ, ଆମେ ସେହି କଥାଟିକୁ ଅବଶ୍ୟ ମନେ ରଖିବା । ମାତ୍ର, ଗାଆଁଗଣ୍ଡାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ସକାଶେ ପାଠଶାଳା ପଠାଉଛନ୍ତି, ସେହି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବେ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କର ଚାକିରି ମିଳିବ ବୋଲି କେହି ଆଦୌ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରନ୍ତିନାହିଁ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଏହି ପାଠଶାଳାଗୁଡ଼ିକ ଚିରଦିନ ହିଁ ସ୍ୱାଧୀନ ଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏସବୁ ପାଠଶାଳାର ଅଧିକଭାଗ ବ୍ୟୟ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ବହନ କରନ୍ତି । ଖାଲି ତା' ଉପରେ ଅଧିକ ଆଉ ଦୁଇ ଚାରିଅଣା ମିଳିବାର ଲୋଭରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଆମର ଏହି ଦେଶୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆପଣାକୁ ପରହାତରେ ବିକ୍ରୀ କରି ଦେଇଛି ।

ଏହି ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳା ଠାରୁ କିଛି ଉପରକୁ ଉଠି ଅଥଚ କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚି ନଥିବା ଦଳେ ଏଭଳି ଛାତ୍ର ଅଛନ୍ତି, ସାଧାରଣତଃ ଏହିମାନେ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ଚାକିରି ପାଇବାକୁ ଆଦୌ ଦାବୀ କରି ପାରିବେନାହିଁ । ଏମାନେ ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟବସାୟ କାରବାର କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଅଫିସରେ, କୌଣସି ଜମିଦାରଙ୍କର ସିରସ୍ତାରେ, ଧନୀଘର ମାନଙ୍କର ଦପ୍ତରଖାନାରେ ତଥା ଗୃହସ୍ଥଘର ମାନଙ୍କର ବାହାର ମାମଲା ବୁଝିବାର ପରିକରରୂପେ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ, ଆମ ଦେଶରେ ଏମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ସେପରି ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ। ଆଗେ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ଲାଭ କରି ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ରାସ୍ତା ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ, ମାଇନର ସ୍କୁଲମାନ ବସି ସେଇଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଯେଉଁସବୁ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ କଲେଜ ହିଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ, ସେହିସବୁ ସ୍କୁଲରେ କିଛି ବାଟ ପଢ଼ି ତା'ପରେ ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବଙ୍ଗଳା ଅଥବା

ଇଂରାଜୀ କୌଣସିଟି ଶିଖିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ ।

ତେଣୁ, ଯେଉଁମାନେ ପାଠଶାଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ଅଭାବ ଏବଂ ଅସୁବିଧା ହେତୁ ସେତିକିଠାରୁ ଆଉ ଅଳ୍ପ କିଛିଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ିବାର ଆଶା କରି ପାରନ୍ତି, ଦେଶ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱକୁ ନେଲେ ସେଥିରେ ବାଧାର କାରଣ ଆଦୌ କିଛି ରହିବ ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ ।

ଗଣନା କରି ଦେଖିଲେ କଲେଜ ପାଶ୍ କରୁଥିବା ପିଲାଙ୍କ ଠାରୁ ଏମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବେଶୀ ହେବ । ଏହି ବହୁସଂଖ୍ୟା-ବିସ୍ତୃତ ନିମ୍ନତର ଶ୍ରେଣୀଟିର ଶିକ୍ଷାକୁ ଯଦି ଆମେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରି ପାରିବା, ତେବେ ଦେଶର ଶ୍ରୀ ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ଫେରି ଆସିବ ।

ଏକାବେଳେକେ ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ, ଯେପରିକି ଲୋକହିତ କହିଲେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ବୁଝାଏ, ଏମାନେ ସେହି କଥାଟିକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିବେ ତଥା ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ ସକାଶେ ମଧ୍ୟ ହାତ ଓ କଲମ ସକଳ ପ୍ରକାରେ ତିଆରି ହୋଇଆସି ପାରିବେ । ବାଲ୍ୟ କାଳରେ ପାଠଶାଳାରେ ଯେଉଁସବୁ ଭାବ, ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅଭ୍ୟାସର ସଞ୍ଚାର କରିଦେଇ ହେବ, ଅଧିକ ବୟସରେ ବକ୍ତୃତା ଦ୍ୱାରା ତାହା କେବେହେଲେ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ ।

ଏବଂ ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ସ୍ତରରେ ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କ ଲାଗି ସରକାରୀ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମାନ କରିବାର ଯେଉଁସବୁ ବାଧା ରହିଛି, ନିମ୍ନଶିକ୍ଷାରେ ତାହା ମଧ୍ୟ ହେବନାହିଁ ।

ମାତ୍ର, ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ଯେ ଆମକୁ ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଏହି କଥାଟିକୁ କହିବା ମାତ୍ରକେ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତି । ଅଥଚ, ସେମାନେ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ସମର୍ପିଦେଲେ କିଣ୍ଡରଗାର୍ଟନ୍‌ର ଧ୍ୱନି ଦେଇ ନିତାନ୍ତ ପିଲାଳିଆମି ସବୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ମ୍ୟାକ୍‌ମିଲାନ୍ କୋମ୍ପାନୀ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଲାଭ କରି ଖୁବ୍ ଉଦରପୂରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଯିବ । ଯାହାକିଛି ହେଉ ପଛକେ, ସେହି ଶିକ୍ଷା କଦାପି ଆମର ମନମୁତାବକ ହେବନାହିଁ, କେତେକାଂଶରେ ବରଂ ବିପରୀତ ହିଁ ହେବ ।

ଅନ୍ୟତ୍ର ଏପରି ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଛି ଯେ, ଦୟାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ ଆପଣାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟଟି ସକାଶେ ନିଜର ଚେଷ୍ଟାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରୁଛନ୍ତି । ଆମର ଏହି ଭୂମିଟିରେ

ମଧ୍ୟ କ'ଣ କିପରି କଲେ କିଛି ସାଧ ହୋଇ ପାରିବ, ଓ ଏହିସବୁ ନିମ୍ନତନ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକୁ କେଉଁସବୁ ନିୟମରେ କ'ଣ କ'ଣ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରିବ, ସୁଧୀବୃନ୍ଦ 'ଭଣ୍ଡାର' ପତ୍ରିକାରେ ତାହାର ଆଲୋଚନା କଲେ ସମ୍ପାଦକ ଅବଶ୍ୟ କୃତାର୍ଥ ହେବେ ।

୧୩୧୨

ଶିକ୍ଷାଆନ୍ଦୋଳନର ଭୂମିକା

ସମାଜ ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମର ଦେଶ କେବେହେଲେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଅଥବା ବିଦେଶୀ ରାଜାର ଆଇନ୍‌ର ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଆପଣାକୁ ବନ୍ଧା ହେବାକୁ ଦେଇନାହିଁ । ସମାଜର ଲୋକମାନେ ନିଜେ ହିଁ ନିଜ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା କହିଲେ ଯେ କେବଳ ଟୋଲ୍ ଏବଂ ପାଠଶାଳାକୁ ହିଁ ବୁଝାଉଥିଲା, ସେକଥା ନୁହେଁ, ପୃଥିବୀର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହି ଭାରତବର୍ଷରେ ହିଁ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ନାଳନ୍ଦା ଏବଂ ତକ୍ଷଶିଳାରେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାୟତନ ରହିଥିଲା, ସେପରି ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସର୍ଜନା ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ରହିଛି କି ନାହିଁ, ସେହି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ସନ୍ଦେହ ହେବ । ମିଥିଳା, କାଶୀ ଓ ନବଦ୍ୱୀପରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ବିଦ୍ୟାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରାଜସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ହିଁ ଚିରଦିନ ଚାଲି ଆସିଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନାନା କାରଣ ହେତୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ସକାଶେ ଆମକୁ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ରାଜାର ଅଧୀନତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାକୁ ହୋଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ଯଥୋଚିତ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାରେ ଯେ କେତେଦୂର ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିଛି, ସେକଥା ଆଲୋଚନା କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତାହାଫଳରେ ଯେ ଆମର ସମାଜ ନିଜର ହିତସାଧନ କରି ପାରିବାର ଶକ୍ତିରୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ମୁଁ ତାହାକୁ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ ବୋଲି ମନେ କରୁଛି । ଆମର ସେହି ଟୋଲ୍ ତଥା ସେହି ପାଠଶାଳାଗୁଡ଼ିକ ଅନାୟାସରେ ଆମ ଦେଶର ମାଟିରୁ ରସ ଆକର୍ଷଣ କରି ଦେଶକୁ ଚିରକାଳ ବଳ ପ୍ରଦାନ କରି ଆସିଛି, ସେହି ଟୋଲ୍ ଓ ପାଠଶାଳାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ରାଜାଙ୍କର ଗଳଗ୍ରହରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଆତ୍ମପୋଷଣର ସ୍ୱାଧୀନ ଶକ୍ତି ହରାଉଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ଦେଶର ବିଦ୍ୟାବ୍ୟବସ୍ଥାଟି ଆଦୌ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇନାହିଁ । ସ୍ୱଭାବର ନିୟମରେ

ଦିନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦେଶରୁ ନିଶ୍ଚୟ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ନଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ଧାରଣ କରୁଥିବା ଟୋଲ୍ ଏବଂ ପାଠଶାଳା ଗୁଡ଼ିକୁ ଭିକ୍ଷାନ୍ନ ନିମନ୍ତେ ନିଶ୍ଚୟ ଆଉକାହାର ଦ୍ୱାରକୁ ଯାଇ ହାତ ପତାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଶକ୍ତିଲାଭ ହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲାଭ । କାରଣ ତାହା କେବଳ ଖାଦ୍ୟଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ତାହା ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱଲାଭ । ଯେତେବେଳେ ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ସୁଯୋଗର ତଥା ସାମର୍ଥ୍ୟର ଅଭାବରୁ ନିଜର ହିତ ସାଧନ କରିବାର ଶକ୍ତିଟି ଆଉ ସମାଜ ପାଖରେ ରହିପାରେନାହିଁ, ସେତେବେଳେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାହ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ସେହି କ୍ଷତି ପୂରଣ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ଦେଶରେ କେତେ ରେଲ୍‌ରାସ୍ତା ବସିଲା, କେତେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର ଖଞ୍ଜା ହେଲା, କଳର ଚିମ୍ନି ତିଆରି ହେଲା, ତାହାକୁ ଦେଶର ଗୌରବ ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ । ସେହି ରେଲରାସ୍ତା, ସେହି ତାର ଓ ସେହି ଚିମ୍ନି ସହିତ ଦେଶର ଶକ୍ତିର କେତେଦୂର ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି କି ନାହିଁ, ତାହାର ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଇଂରାଜ ଅମଳରେ ଆଜି ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି କର୍ମବ୍ୟାପାର ଚାଲିଛି, ତାହାର ଫଳଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଯେପରି ଭାବରେ ଭୋଗ କରୁଥାଉ ପଛକେ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଚାଲୁ ରଖିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ ନିଜର ଅଧିକାର ବହୁତ ସାମାନ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛି । ତେଣୁ, ତାହାର ଅଧିକତର ଭାଗ ହିଁ ଆମପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନବତ୍ ହୋଇ ରହିଛି, ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ତତ୍‌କ୍ଷଣ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବ ।

କିନ୍ତୁ, ଆମର ଏହି ବର୍ତ୍ତମାନର ଅବସ୍ଥାଟିରେ ଦେଶପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଶବାସୀଙ୍କ ହାତରେ କଦାପି ରହି ପାରିବନାହିଁ, ବିଦେଶୀ ରାଜାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସ୍ୱଭାବତଃ ହିଁ କତିପୟ ବିଷୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମର ଶକ୍ତିକୁ ଅବଶ୍ୟ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିବ । ଇଂରେଜ ଶାସନ ଆମଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ର ହରଣ କରି ନେଇଛି, ତେଣୁ ଭାରତବର୍ଷର ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ଶକ୍ତିକୁ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଦେଶକୁ ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଶକ୍ତିକୁ ଇଂରେଜ ଏହି ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କର ହାତରେ କଦାପି ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବନାହିଁ । ଏହିପରି ଆହୁରି ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଶକ୍ତି ରହିଛି, ଯାହାର ଉତ୍କର୍ଷ-ସାଧନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇଂରେଜ ସ୍ୱଭାବତଃ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ ସାହାଯ୍ୟ କରିବନାହିଁ । ବରଂ ସମ୍ଭବତଃ ବାଧା ଦେବ ।

ତଥାପି ସ୍ୱଦେଶର କଲ୍ୟାଣସାଧନ କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଆମ ହାତରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ହରଣ କରି ନେଇଯିବ, ସେପରି ସାଧ କାହାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତା ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ରମାନ ରହିଛି, ସେସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଯଦି ଆମେ

ଜଡ଼ତା ହେତୁ ଅଥବା ତ୍ୟାଗ ଏବଂ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାଲାଗି ଅନିଚ୍ଛା ହେତୁ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନକରିବା, ଏପରିକି ଆମର ବିଧିଦତ୍ତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ପରର ହାତରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେବା, ତେବେ ଦେବତା ବା ଦାନବ କେହିହେଲେ କେବେ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେନାହିଁ ।

ଆମର ଏଠାରେ ଏହି ବିଷୟଟିକୁ ନେଇ କିଛିଦିନ ହେଲା ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଥିଲା - ଏପରିକି, କେହି କେହି ଆମର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଆପଣାର ସାଧ ଅନୁସାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାର କିଛି ଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଆଲୋଚନା ଓ ସେହି ଚେଷ୍ଟା ବିଷୟରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ମନୋଭାବ ତଥା ସମର୍ଥନ କେଉଁପରି ଥିଲା, ସେହି କଥାଟି କଦାପି କାହାରି ଅଗୋଚର ନଥିବ ।

ଠିକ୍ ଇତିମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗବିଭାଜନକୁ ବିଷୟ କରି ଏକ ଆନ୍ଦୋଳନର ଝଡ଼ ମଧ୍ୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ରୋଷଦ୍ୱାରା ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବା ମଥାରେ ଅନେକେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ କଲେ ଯେ, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭାଜନର ଘୋଷଣାଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ କରି ନିଆ ଯାଇନାହିଁ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ଆଦୌ କୌଣସି ବିଲାତୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦୌ କ୍ରୟ କରିବେନାହିଁ । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେହି କେହି ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ ଯେ, ଆଉକାହା ଉପରେ କ୍ରୋଧ କରି ନିଜର କିଛି ହିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ତାହା ଆଦୌ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏନାହିଁ। ଏକ ପରାଧୀନ ଜାତିର ସେହି ମଜ୍ଜାଗତ ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ ଆମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ଭାବରେ ବିଲାତୀ ଜିନିଷ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛୁ ଏବଂ, ସେହି ମୋହପାଶକୁ ଛିନ୍ନ କରି ଯଦି ସ୍ୱଦେଶୀ ବସ୍ତୁର ଅଭିମୁଖରେ ଫେରି ପାରିବା, ତେବେ ଆମ ଦେଶ ତଦ୍ୱାରା ଏକ ନୂତନ ଶକ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ଲାଭ କରିବ । ଯେଉଁସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଆମେ ବର୍ଜନ କରିବା, ଆମେ ଲାଭ କରୁଥିବା ନୂତନ ଶକ୍ତିଲାଭଟିର ମୂଲ୍ୟ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ନିଶ୍ଚୟ ବହୁତ ଅଧିକ । ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି ଆଉଗୋଟିଏ ଶକ୍ତିକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ - ବଳିଷ୍ଠ ଭାବରେ ତ୍ୟାଗ କରିବାର ଶକ୍ତି ବଳିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଅର୍ଜନ କରିବାର ଶକ୍ତିକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ଏସବୁ କଥା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ବିଭାଜନ ସହିତ ବିଦେଶୀବର୍ଜନକୁ ଜଡ଼ିତ କରିବା ଆଦୌ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେଁ । ଖୁବ୍ ମନେ ଅଛି, ଏହି ଆଲୋଚନା ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଏକ ବିରକ୍ତିର କାରଣ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ତା'ପରେ ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧାପକମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଗୋଟିଏ ଏକାନ୍ତ ନ୍ୟାୟବିଗର୍ହିତ ଏବଂ ଉତ୍ତମବୁଦ୍ଧି -ବିବର୍ଜିତ ସର୍କୁଲାର୍ ଜାରି କରିଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରଗୋଷ୍ଠୀ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ

ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ପକାଇଲେ ଯେ, ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଏହି ୟୁନିଭର୍ସିଟିକୁ ବୟକଟ୍ କରିବୁ, ଆମେ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷା ଦେବୁ ନାହିଁ ଏବଂ ତେଣୁ ଆମ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରା ହେଉ ।

ଅବଶ୍ୟ, ଆମେ ବହୁଦିନ ହେଲା ଏକଥା କହି ଆସିଛୁ ଯେ, ଦେଶର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଦେଶୀୟମାନଙ୍କର ଆୟତ୍ତାଧୀନ ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ। ସେହି ଔଚିତ୍ୟଟିକୁ ଗମ୍ଭୀର ଏବଂ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବୁଝି ଦେଶର ଶିକ୍ଷାକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରାଯିବା ଉଚିତ । ମାତ୍ର ସେହି ଉତ୍ତେଜନାଟି ଯଦି କୌଣସି ସାମୟିକ ଉତ୍ତେଜନା କିମ୍ବା କ୍ଷଣିକ କ୍ରୋଧପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ, ତେବେ ସେଥିରେ କଦାପି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହି ହେବନାହିଁ ।

ଅନେକ ସମୟରେ ପଛରେ ରହି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ଦେଇଥିବା କାରଣଟି ନିତାନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ଏବଂ ସାମୟିକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପରିଣାମ ବେଶ୍ ବୃହତ୍ ତଥା ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଅନେକ ବିଶାଳ ବ୍ୟାପାରର ଆରମ୍ଭ ଦୀର୍ଘକାଳ ଧରି ହୁଏତ ଗୋଟିଏ ଆକସ୍ମିକ ଓ କ୍ଷଣିକ ଆଘାତ ପାଇଁ ଯେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାଏ, ଏପରି ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନା ଅଭାବର ପ୍ରତିକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନ ଶକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଚେଷ୍ଟାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରାଇ ଆଣିବା ହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିଥିଲା, ତେଣୁ ଏହି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟଟିକୁ ଆଦୌ ଅବଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ ।

ତଥାପି, ସ୍ଥାୟୀ ମଙ୍ଗଳସାଧନକୁ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ରଖିଥିବା କୌଣସି ଉଦ୍ୟମ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆକସ୍ମିକ ଉତ୍ପାତକୁ ନିଜର ସହାୟକ କରି ପାଇଲେ ସେଥିରେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ କରିବ । ଆପଣାର ପ୍ରକୃତ ଅଭାବଟିଏ ଅନୁଭବ କରି ଯେଉଁ ଦେଶ କୌଣସି ତ୍ୟାଗ ତଥା କ୍ଳେଶଦ୍ୱାରା ସାଧ ହେଉଥିବା କଲ୍ୟାଣ-ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ଉପରେ କ୍ରୋଧ କରି ସେହି ଦେଶ ଯେ ଆଜି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ କୌଣସି ଦୁଷ୍କର ତପଃସାଧନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ, ସେପରି ଘଟଣା ଘଟିବ ବୋଲି ଆସ୍ଥା ରଖିବା ପ୍ରକୃତରେ ବଡ଼ କଠିନ । ସେହି କ୍ରୋଧପ୍ରକାଶର ଷ୍ଟିମ୍‌ଟିକୁ କିଏ ଚିରଦିନ ଜଳାଇ ରଖିବ ଓ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା କେଉଁ ମଙ୍ଗଳ ବା ହେବ ? ଗ୍ୟାସ୍ ସରିଯିବା ପରେ ଯଦି ବେଲୁନ୍‌ଟି ମାଟିଉପରେ ଆସି ଫାଁ ଗାଳି ପଡ଼ିଯାଏ, ତେବେ ସେହି ବେଲୁନ୍ ଉପରେ ସ୍ଥାୟୀ ଗୃହାଦି କଦାପି ସ୍ଥାପନ କରି ହେବନାହିଁ ।

ଯେଉଁମାନେ ଆଜି ଏଡ଼େ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଆମର ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଗୋଟିଏ ପୂରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦରକାର ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି, ତେବେ ଆମେ କାଲି ପରୀକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ଯିବୁ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏକ ଦେଶୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସ୍ଥାୟୀ ସହାୟକ ହେବେ ବୋଲି ଭାବିବା ଲାଗି ଆଦୌ ସାହସ କରି ହେଉନାହିଁ । ଏପରିକି, ସେମାନେ ଏଥିରେ ହୁଏତ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ବି ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହେବେ ବୋଲି ଭୟ ହେଉଛି ।

କାରଣ, ସେମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ହିଁ ଗୋଟିଏ ଅସହିଷ୍ଣୁ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛନ୍ତି । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ପ୍ରବଳକ୍ଷମତାଶାଳୀ ଉପରେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେତେବେଳେ ମନରେ କିଛିତ୍ ଶକ୍ତି ଜାତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସାଧସାଧନ କରିବାର ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛାଟି ହେଉଛି, ତାହା ହୁଏତ ଜାଦୁବଳରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯିବ । ସେହି ଯାଦୁଟା ହୁଏତ କିଛି ସମୟ ସକାଶେ ଏକ ବୃହତ୍ ବିଭ୍ରମକୁ ବିସ୍ତାର କରି ରଖିପାରେ ସିନା, ମାତ୍ର ସେଇଟି ଉପରେ ଆଦୌ ନିର୍ଭର କରି ହୁଏନାହିଁ ।

ମାତ୍ର, ସେସବୁ ମାୟାର ଭରସାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଯଦି ଯଥାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରାଯାଏ, ତେବେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୂଳରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ, ଛୋଟ ଅବସ୍ଥାରୁ କ୍ରମେ ବଡ଼ କରି ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏଥିରେ ଅବଶ୍ୟ ବିଳମ୍ବ ହେବ ସତ, ତଥାପି କାର୍ଯ୍ୟସମ୍ପାଦନର ନିୟମକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଛୋଟ ଆରମ୍ଭଟି ବିଷୟରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା, - ତାହା ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୀତିର ଲକ୍ଷଣ । ସେଇଥିପାଇଁ ତ ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ମନୁଷ୍ୟ କରିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତାମାତା-ସ୍ନେହର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥାଏ । ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତିର ପ୍ରେରଣାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରୁ, ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆରମ୍ଭ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଆମେ ନିଜ ଅନ୍ତରର ସକଳ ସ୍ନେହକୁ ଅବଶ୍ୟ ଢ଼ାଳି ଦେଇପାରୁ । କାଳେ ଅତିରିକ୍ତ ପ୍ରଲୋଭନର କବଳରେ ପଡ଼ିଯାଇ ତରତର ହେବାଦ୍ୱାରା ସବୁକିଛି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ, ସେତେବେଳେ କେବଳ ଏହି ଭୟଟି ହିଁ ରହିଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ, ବିପକ୍ଷପକ୍ଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରି ଯେତେବେଳେ ଆମେ କୌଣସି ଉଦ୍ୟମରେ ଯାଇ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉ, ସେତେବେଳେ ଆଦୌ କୌଣସି ବିଳମ୍ବ ସହ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ। ସେତେବେଳେ ଆମେ ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଶେଷଟାକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଉ

ବୋଲି ଆରମ୍ଭଟିକୁ ଦୁଇ ଆଖିରେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହେଉନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ବାରବାର ଆରମ୍ଭଟିକୁ ଆଘାତ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଉ ।

ଦେଶୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ଉଦ୍ୟମରେ ମୂଳରୁ ହିଁ ଯେ ଆମ ଭିତରେ ଏହି ଆଘାତକାରୀ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଉଛି, ଏଇଟି ହେଉଛି ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ଆଶଙ୍କାର ବିଷୟ । ତେଣୁ, ମୂଳରୁ ହିଁ ଆମେ ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛୁ । ଆମଭିତରୁ ଯାହାର ହୁଏତ ଯେତିକି ମନୋମତ ହେଉନାହିଁ, ଯାହା ଭିତରେ ଯେତିକି ପରିମାଣର କଳ୍ପନାବୃତ୍ତି ଅପରିତୃପ୍ତ ରହିଯାଉଛି, ସିଏ ତାହାର ଚାରିଗୁଣ ଅଧିକ ଆକ୍ରୋଶ ସହିତ ଏହି ଉଦ୍ୟମଟିକୁ ଆଘାତ କରିବାପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଏପରି ଆଦୌ କହୁନାହାନ୍ତି, - " ହଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଞ୍ଚଜଣ ଏକାଠି ହୋଇ ପ୍ରଥମେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଆରମ୍ଭ ହେଉ । କୌଣସି କିଛି ଯେ ମୂଳରୁ ହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିଖୁଣ ଭାବରେ ସର୍ବସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସର୍ବବାଦୀସମ୍ମତ ହୋଇଯିବ, ଏକଥା କଦାପି ଆଶା କରି ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ଯଦି ଏପରି ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାପାରକୁ ଆଣି ଠିଆ କରାଯାଇ ପାରିବ ଯାହାକି ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଏକ ଜାତୀୟ ସମ୍ବଳରେ ପରିଣତ ହୋଇ ରହିବ, ତେବେ ସମୁଦାୟ ଜାତିର ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧିଟି ହିଁ ନିଶ୍ଚୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେଇଟିକୁ ନିଜର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୋଗୀ କରି ଆଣି ପାରିବ ।"

ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ସଭାସମିତିମାନ ବସିଛି, ସେଥିରେ ନାନା ମତର, ନାନା ବୟସର ଓ ନାନା ଦଳର ଲୋକ ଏକତ୍ର ସମବେତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ଯାହାକିଛି ସ୍ଥିର କରୁଛନ୍ତି, ତାହା କେବେହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନମୁତାବକ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଏହି ସମିତିଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଏହି ଲେଖକର ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ରହିଥିଲା । ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ସକାଶେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ଓ ନିୟମସକଳ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଛି, ଯଦି ଏହି ଲେଖକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେଗୁଡ଼ିକ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଆଦୌ ସେଭଳି ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେଇଟିକୁ ନେଇ ଲେଖକ କୌଣସି ବିବାଦ କରିବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟଟି ହିଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଉ, ସିଏ ତାହାକୁ ହିଁ ସର୍ବାଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମନୋମତ ପ୍ରଣାଳୀଟି ଯଦି ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ପରେ ସେହି ପ୍ରଣାଳୀଟି ମଧ୍ୟ ଯଥାସମୟରେ ସମ୍ଭବପର ହେବ, - ତାଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ସମ୍ମାନଭାଜନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୁରୁଦାସ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିର ଆଦର୍ଶରଚନା-ସମିତିର ସଭାପତି ଥିଲେ । ଚିନ୍ତା, ଶ୍ରମ ତଥା

ବିଚକ୍ଷଣତା ସହିତ ସିଏ ଯେଭଳି ଭାବରେ ଆଦର୍ଶରଚନାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି, ସେଥିଲାଗି ତାଙ୍କ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସବୁ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମତ ମିଳୁ ବା ନମିଳୁ, ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେବା ଲାଗି ଅନ୍ତତଃ ମୋ'ର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

କାରଣ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜଣକର କଥାକୁ ଅବଶ୍ୟ ମାନିବାକୁ ହେବ । କୌଣସି ସ୍କୁଲର ଡିବେଟିଂ କ୍ଲବ୍‌କୁ ଟେବୁଆଡ଼େ ନେଇ ପୂରାଇଦେଲେ ଆଦୌ ହେବନାହିଁ। ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ବାଦବିତଣ୍ଡା ଏବଂ ପରସ୍ପରର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାର ଅନ୍ତହୀନ ସମାଲୋଚନା କରିବା, - ଏସବୁ କେବଳ ସେହିସବୁ ବୈଠକକୁ ଶୋଭା ପାଏ, ତର୍କ ହିଁ ଯାହାର ଅନ୍ତିମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଯଦି ଆମପାଇଁ ତର୍କର ଦିନଗୁଡ଼ିକର ଅବସାନ ଘଟିଛି ଏବଂ ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସମୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି, ତେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ହେବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା ନକରି ବିନୟ ସହିତ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନାୟକତ୍ୱକୁ ହିଁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବାକୁ ହେବ ।

ଶିକ୍ଷାଚାଳନାର ନାୟକପଦଟିକୁ ଦେଶ କାହା ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରିବ, ସେହି କଥାଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୋଇନାହିଁ, ମାତ୍ର ସେହି ବିଷୟରେ ଏକ ଅନୁମାନ କରିବା ଆଦୌ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହେବନାହିଁ । ଏହି ଲେଖକର ମନରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ, ଏହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରସଙ୍ଗଟିର କାଣ୍ଡାରୀପଦଟିରୁ ଯଦି କୌଣସି କାରଣରୁ ଗୁରୁଦାସ ବାବୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ତେବେ ଦେଶର ଶ୍ରଦ୍ଧାଟି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପରୁ ଅବଶ୍ୟ ଅପସରି ଯିବ।

ନୂତନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନର ବ୍ୟାପାରଟିରେ ଗୁରୁଦାସ ବାବୁଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନଟିକୁ ଦେବାର ନାନା କାରଣ ରହିଛି; ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନର ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନବ୍ୟାପାରଟି ତାଙ୍କୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ବିହ୍ୱଳ କରି ପକାଇନାହିଁ । ସେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ସୁବିଧାଟି ଉପରେ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଇଟିର ଆଘାତ ବିଷୟରେ କଦାପି ଅମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବେନାହିଁ। ଉଚ୍ଚ ଜୁଆରଟା ଯେ କୌଣସି ନୌକାକୁ କେବଳ ଅଗ୍ରସର କରାଇ ନେଇ ଯାଉଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ, ନୌକାଟିକୁ ବୁଡ଼ାଇ ବି ଦେଇପାରେ । ପ୍ରବଳ ଜୁଆରର ବେଗରୁ ଆପଣାକୁ ରକ୍ଷା କରିପାରିବା ଲାଗି ଉଚିତ ପ୍ରକାରେ ମଙ୍ଗ ଧରିବା ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । କେବଳ ଭାସିଯିବାଟା ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା ହେଉଛି ଲକ୍ଷ୍ୟ; - ଆନ୍ଦୋଳନର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଆମେ ବାରମ୍ବାର ଏହି କଥାଟିକୁ ଭୁଲିଯାଉ । ଆପାତତଃ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ କରି ହୁଏତ ଆମର କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୃଦୟ

କିଛି ତୃପ୍ତି ଲାଭ କରିପାରେ; ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟଟିରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କଲେ ହିଁ ଯେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଚିରନ୍ତନ କଲ୍ୟାଣଟି ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ଯେଉଁମାନେ ଏହି କଥାଟିକୁ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଭୁଲନ୍ତିନାହିଁ, ଦେଶର ସଂକଟବେଳେ ମଙ୍ଗ ସେହିମାନଙ୍କର ହାତରେ ହିଁ ଧରାଇ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ଯେତେବେଳେ ରୋଷଭର୍ତ୍ତି ମଥାରେ ସବୁକିଛି ହରାଇ ମଧ୍ୟ ମକଦ୍ଦମାରେ ଜୟଲାଭ କରିବାର ଏକ ଜିଦ୍ ଜନ୍ମଲାଭ କରେ, ସେତିକିବେଳେ ତ ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଲାଗି ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥାଏ । ଆମେ ସଂପ୍ରତି ସୁବକିଛିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ଆପଣାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାଟାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନିଜର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଭାବୁଛୁ, ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଯଦି ଦେଶର କୌଣସି କଲ୍ୟାଣକର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଫଳତା ଆଡ଼କୁ ପରିଚାଳିତ କରିନେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ଗୁରୁଦାସବାବୁଙ୍କ ପରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି । ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାର ପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ସଭା ହିଁ ସର୍ବୋତ୍ତମ ସ୍ଥାନ, ସଂବାଦପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ, କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର କାର୍ଯ୍ୟଟି ନୈବ ନୈବ ଚ ।

ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ଆମେ କଳ୍ପନା କରିଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ଅଥବା ସେଇଟି ଭାଙ୍ଗି ରୁଜି ଯିବ, ସେକଥା କହି ହେବନାହିଁ । ଯଦି ଦେଶ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ନିମନ୍ତେ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନପାରିଛି, ଯଦି ଆମେ ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆଉଗୋଟିଏ କଥା ଗଢ଼ିବାର ଆୟୋଜନ କରୁଛୁ, ତେବେ ଆମର ସବୁକିଛି ଜଳ୍ପନା ଓ କଳ୍ପନା ବୃଥା ହୋଇଯିବ । ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି କ୍ଷୋଭ କରି ମଧ୍ୟ ଲାଭ ନାହିଁ । ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ, ଯଦି ଆମର ଏହି ଦେଶ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଏ, ତେବେ ଆଜି ବା କାଲି ଯେଉଁଦିନ ହେଉ ପଛକେ, ଏହି ଚେଷ୍ଟାକୁ ପୁନର୍ବାର କରିବ ହିଁ କରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମର ଆୟୋଜନଟି ପଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥାସମୟରେ ଭବିଷ୍ୟତର କୌଣସି କ୍ରିୟାଶୀଳତାର ଏକ ଅଙ୍ଗରୂପେ ଏହି ପ୍ରୟାସର ଇତିହାସଟି ଆମଲାଗି ନିଶ୍ଚୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ହେବ ।

୧୩୧୨

୦୦୦

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ଭୂମିକା

ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଦିଗ ରହିଛି, ସିଏ ଯେଉଁଠାରେ ବିଷୟବୁଦ୍ଧିକୁ ନେଇ ଆପଣାର ସିଦ୍ଧିଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ । ସେଠାରେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନନିର୍ବାହରେ ତା'ର ଜ୍ଞାନ, ତା'ର କର୍ମ ଏବଂ ତା'ର ସଂରଚନାଶକ୍ତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟାପୃତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସେଠାରେ ସେ ଜୀବରୂପେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ, ତା' ଜୀବନରେ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ଯାହାକି ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବୈଷୟିକତାର ବାହାରେ ରହିଥାଏ । ସେଠାରେ, ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଆଦର୍ଶଟି ଅନୁସାରେ ଯାହାକୁ ଏକ କ୍ଷତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ତାହାହିଁ ଲାଭ; ଏବଂ, ଯାହାକୁ ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ତାହାହିଁ ଅମରତ୍ୱ । ସେଠାରେ ଏହି ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍ଥିତିଟି ନିମନ୍ତେ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଗୋଟିଏ ଅନିଶ୍ଚିତ କାଳର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ କରିବାର ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଥାଏ । ସେଠାରେ ଜ୍ଞାନ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରୟୋଜନର ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯାଏ, ଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥର ସକଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରେ । ସେଠାରେ, ନିଜର ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜୀବନଟି ଠାରୁ ଯେଉଁ ବୃହତ୍ତର ଜୀବନଟି ରହିଛି, ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ଜୀବନଟିରେ ହିଁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଏ ।

ସ୍ୱାର୍ଥ ଯେ ଆମକୁ ଯେଉଁସବୁ ପ୍ରୟାସ ଅଭିମୁଖରେ ଠେଲି ଠେଲି ନେଇ ଯାଉଥାଏ, ଆମେ ଦେଖିବା ଯେ ତାହାର ମୂଳପ୍ରେରଣାଟି ଆମର ଜୀବପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି । ଏବଂ, ଯାହା ଆମକୁ ତ୍ୟାଗ ଅଭିମୁଖରେ, ତପସ୍ୟାର ଅଭିମୁଖରେ ନେଇ ଯାଉଥାଏ, ଆମେ ତାହାକୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ବୋଲି କହିବା, ତାହାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ ବୋଲି କହିବା ।

କେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ ? ଏଥିରେ ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ କାହାର ପରିଚୟଟିକୁ ପାଇଥାଉ ? ଏଇଟି ତ ଜଣେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ ଆଦୌ ନୁହେଁ, - ତେବେ ଏଇଟି ସକାଶେ ଏହି ଜନ୍ମରେ କୌଣସି ସାଧନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ଆମ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି କିଏ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛନ୍ତି, ଯିଏ ଅବଶ୍ୟ ମାନବ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯିଏ ବ୍ୟକ୍ତିମାନବଟିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ରହିଥାନ୍ତି - "ସଦା ଜନାନା ହୃଦୟେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟଃ ?" ସିଏ ସର୍ବଜନୀନ ଓ ସର୍ବକାଳୀନ ମାନବ । ତାଙ୍କରି ଆକର୍ଷଣ ଫଳରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାରେ, ଭାବକ୍ଷେତ୍ରରେ ଓ କର୍ମରେ ସର୍ବଜନୀନତାର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଥାଏ । ମହାପୁରୁଷମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କରି ପ୍ରେମରେ କେଡ଼େ ସହଜରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି। ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧିରେ ହିଁ ମଣିଷ ଆପଣାର ଜୀବସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମାନବସୀମାକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ସେହି ମନୁଷ୍ୟଟିର ଉପଲବ୍ଧି ସର୍ବତ୍ର ସମାନ ନୁହେଁ ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବିକୃତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ବୋଲି ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର, ତାହାର ଆକର୍ଷଣଟି ନିରନ୍ତର ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଏବଂ ପ୍ରୟାସରେ କୌଣସିଠାରେ ମଧ୍ୟ ସୀମାଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହିଁ । ସେହି ମାନବଟିକୁ ମନୁଷ୍ୟ ନାନା ନାମରେ ପୂଜା କରିଛି, ତାହାକୁ ହିଁ "ଏଷ ଦେବୋ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ମହାତ୍ମା" ବୋଲି କହିଛି । ସକଳ ମାନବଙ୍କର ଐକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାଟିକୁ ଡ଼େଇଁଯାଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରି ସେ ତାଙ୍କରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଛି -

ସ ଦେବଃ
ସ ନୋ ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ଶୁଭୟା ସଂଯୁନକ୍ତୁ ।

ସେଇ ହେଉଛି ମାନବ, ସେଇ ଦେବତା, ଯ ଏକଃ, ଯିଏ ଏକ, ଏହି ବକ୍ତୃତାଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଁ ତାଙ୍କରି କଥାକୁ ହିଁ ଆଲୋଚନା କରିଛି ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ — ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର
୧୮ ମାଘ, ୧୩୩୧

- ୨ -

ଏକଦା ସିଏ ପ୍ରାୟ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇଥିଲା ପରି ବାହାର ଆଡ଼କୁ ବାଟ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥିଲା, ତା'ର ନିଜ ଭିତରେ ନିଜର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନଥିଲା । ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ଅର୍ଥଟି ମଧ୍ୟ ମିଳିଗଲା, - ଭିତରର ଲୀଳାଟି ସେହିଠାରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମନୁଷ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରୁ ସୃଷ୍ଟିବ୍ୟାପାର ଏବଂ କର୍ମବିଧିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା, ତାହାର ଧାରାଟି ଅନ୍ତର ଆଡ଼କୁ ବହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ପ୍ରଧାନତଃ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଦେହକୁ ନେଇ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଚାଲି ଆସିଥିଲା, ମନୁଷ୍ୟର ବିନ୍ଦୁଟିରେ ପହଞ୍ଚି ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିର ଝୁଙ୍କଟା ମନଆଡ଼କୁ ହିଁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୂର୍ବର ତୁଳନାରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ଦେହ ଦେହରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜୀବ, ଅଲଗା ଅଲଗା ପ୍ରକାରେ ଆପଣାର ଦେହରକ୍ଷାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଏବଂ ସେଇଟିକୁ ନେଇ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିଯୋଗିତା । ସିଏ ନିଜର ମନେ ମନେ ଆପଣାର କିଛି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବି ପାଇଯାଏ ତଥା ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ହିଁ ଇଚ୍ଛା କରେ, - ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନପାଇଲେ ନିଜକୁ ଅକୃତାର୍ଥ ବୋଧ କରୁଥାଏ । ସହଯୋଗିତା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେ ସଫଳତା ଲାଭ କଲା । ବୁଝି ପାରିଲା ଯେ, ଏହି ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ସିଏ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ; ଜାଣିଲା ଯେ, ତା' ନିଜ ମନର ସକଳ ଜାଣିବାକୁ ଏକ ବିଶ୍ୱମାନବମନ ହିଁ ସମ୍ଭାଳି ଧରିଛି, ପ୍ରମାଣିତ କରିଦେଉଛି; - ତେବେ ଯାଇ ସେହି ଜାଣିବାର ଏକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି । ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲା, ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ ତଥା ଭାବକ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଯେତିକି ଯୁକ୍ତ ହେଉଛି, ତାହା ସେତିକି ଅଧିକ ସତ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁଛି । ଯୋଗସ୍ଥାପନର ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ ନେଇ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସଭ୍ୟତା। ତେଣୁ, ମନୁଷ୍ୟର ସେହି ପ୍ରକାଶଟି ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଥବା ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୋଟିଏ ମନର କଦାପି ନୁହେଁ, ଯାହାକୁ କି ସକଳ କାଳର ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ମନ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇ ପାରିବ । ବୁଦ୍ଧିର ବର୍ବରତା ତ ତାହାକୁ ହିଁ କୁହାଯିବ, ଯାହାକି ଏହିପରି ଏକ ମତ ଓ ଏହିପରି ଏକ କର୍ମକୁ ରଚନା କରି ରଖିଥାଏ, ଯେପରିକି ବୃହତ୍ତର କାଳର ବିସ୍ତୃତିଟି ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଜନୀନ ମନ ଆପଣାର ଏକ ସ୍ଥିତି ରହିଥିବା ପରି ଅନୁଭବ କରି ପାରୁନଥାଏ। ଏହି ସର୍ବଜନୀନ ମନଟିକୁ କ୍ରମଶଃ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ବିଶୁଦ୍ଧ କରି ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ଉତ୍କର୍ଷ ସମ୍ଭବ ହେଉଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତିସୀମାକୁ ଡେ଼ଇଁ ଯାଉଛି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍‌ମନୁଷ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, - ତାହାର ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାଧନା ହେଉଛି ଏହି ବୃହତ୍‌ମନୁଷ୍ୟର ସାଧନା । ଏହି ବୃହତ୍‌ମଣିଷ ହେଉଛି ଅନ୍ତରର ମଣିଷ । ବାହାରେ ଏହି ନାନା ଦେଶର ଓ ନାନା ସମାଜର ନାନା ଜାତି ରହିଛନ୍ତି, ଅନ୍ତରଭିତରେ କିନ୍ତୁ ସେହି ଗୋଟିଏ ମାନବ!

ଇତିହାସରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମୋପଲବ୍ଧି ଆପେ ଆପେ ହିଁ ବାହାରୁ ଭିତର ଆଡ଼କୁ ଯାଇଛି, ଯେଉଁଠାରେ ତା'ର ବିଶ୍ୱଜନୀନତା ରହିଛି, ବସ୍ତୁର ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେଉଁଠାରେ ସେ ବିଶ୍ୱମାନସଲୋକରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଛି, - ସେହି ଲୋକରେ ହିଁ ତା'ର ବାଣୀ, ତା'ର ଶ୍ରୀ ଏବଂ ତା'ର ମୁକ୍ତି । ସଫଳତାଲାଭ ନିମନ୍ତେ ସେ ଯାବତୀୟ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଓ କ୍ରିୟାକର୍ମ ସହିତ ବାହ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାରେ ବ୍ୟାପୃତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ସାର୍ଥକତାଲାଭ ନିମନ୍ତେ ସିଏ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା, ତପସ୍ୟା ଆଦୌ ଏକ ବାହ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ନିହିତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ, କାରଣ ସତ୍ୟ ହି ଅସଲ ତପସ୍ୟା । ସିଏ ଗୀତାର ଭାଷାରେ ଘୋଷଣା କଲା, ଦ୍ରବ୍ୟମୟ ଯଜ୍ଞ ଅପେକ୍ଷା ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞ ହେଉଛି ଶ୍ରେୟସ୍କର । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ବାଣୀରେ ଶୁଣିଲା, ବାହ୍ୟ ବିଧିନିଷେଧରେ ପବିତ୍ରତା ଆଦୌ ନାହିଁ, ଚିତ୍ତର ନିର୍ମଳତାରେ ହିଁ ନିହିତ ରହିଛି । ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧମନରେ ବିଶ୍ୱମାନବଚିତ୍ତର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଘଟିଲା, ତା'ର ଆନ୍ତର ସତ୍ତାର ବୋଧ ଦେହସତ୍ତାର ଭେଦସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଦେଶ ତଥା କାଳର ସକଳ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଐକ୍ୟଟି ଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ସେହି ବୋଧର ଶେଷ ସୀମା ଯେ, ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଆତ୍ମାରେ ଅନ୍ୟର ଆତ୍ମାକୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ସେହି ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ସତ୍ୟକୁ ଜାଣେ ।

ତେଣୁ, ମଣିଷ ତା'ର ଏହି ଉଭୟ ଭାବକୁ ନେଇ ରହିଛି, ଗୋଟିଏ ତା'ର ଜୀବଭାବ ଓ ଆଉଗୋଟିଏ ତା'ର ବିଶ୍ୱଭାବ । ଜୀବଟି ଆପଣାର ଉପସ୍ଥିତିଟିକୁ ଯାବୁଡ଼ି କରି ରହିଛି, ଚାଲିଛି ଆଶୁ ପ୍ରୟୋଜନର କେନ୍ଦ୍ରଟିକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି । ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ଯେଉଁ ସତ୍ତାଟି ସେହି ଜୀବକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇଛି, ସେଇଟି ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ ରହିଛି । ଏହି ଆଦର୍ଶ ଅନ୍ନ ବା ବସ୍ତ୍ର ପରି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ସେହି ଆଦର୍ଶ ହେଉଛି ଅନ୍ତରଭିତରର ଏକ ଆହ୍ୱାନ, ଗୋଟିଏ ନିଗୂଢ଼ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ? ଯେଉଁଠାରେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନୁହେଁ, ଯେଉଁ ଦିଗରେ ତା'ର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବିଦ୍ୟମାନ, ଯେଉଁ ଦିଗରେ ସିଏ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୀମାକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଛି, ଯେଉଁ ଦିଗରେ ବିଶ୍ୱମାନବ । ଋକ୍‌ବେଦରେ ସେହି ବିଶ୍ୱମାନବଙ୍କର କଥା କୁହାଯାଇଛି -

ପାଦୋଽସ୍ୟ ବିଶ୍ୱା ଭୂତାନି ତ୍ରିପାଦସ୍ୟାମୃତମ୍ ଦିବି ।

ତାଙ୍କର ଚାରିଭାଗରୁ ଏକଭାଗ ଜୀବଜଗତରେ ଅଛି ଏବଂ ବାକୀ ବୃହତ୍ତର ଅଂଶଟି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅମୃତରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛି । ଯେଉଁଆଡ଼େ ମନୁଷ୍ୟ ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ରଅଂଶଗତ ଆପଣାର ଉପସ୍ଥିତିକୁ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରୁଛି, ସେହି ଦିଗରେ ସେ

ମୃତ୍ୟୁହୀନ ହୋଇ ରହିଛି, ସେହି ଦିଗରେ ହିଁ ତା'ର ତପସ୍ୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ ଆବିଷ୍କାର କରୁଛି। ସେହି ଦିଗଟି ତା'ର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ରହିଛି, ସେହିଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହି ସେ ଚିରକାଳର ସମସ୍ତଙ୍କର ଚିନ୍ତାକୁ ଚିନ୍ତା କରିପାରେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ସଫଳ କରୁଛି, ସାକାରତା ଦେଉଛି ସର୍ବଜନଙ୍କର ଆନନ୍ଦକୁ । ଏହାର ବିପରୀତ ଆଡ଼କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବାହ୍ୟିକତା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଛି, ଦେଶକାଳଗତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପାର୍ଥକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଛି, ସେହି ପରିମାଣରେ ସେ ମାନବସତ୍ତାରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉଛି, ସଭ୍ୟତାର ସକଳ ଅଭିମାନ ସତ୍ତ୍ୱେ ସିଏ ବର୍ବର ହୋଇ ରହିଛି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ବହୁକୋଟି ଜୀବକୋଷ; ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟେକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜନ୍ମ ତଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମରଣ ରହିଛି । ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଣାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର ଚାରିପାଖରେ ହିଁ ଫାଙ୍କ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଏହି ଜୀବକୋଷ ଗୁଡ଼ିକ ନିଜନିଜର ପୃଥକ୍ ଜୀବନରେ ଜୀବିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗଭୀର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି, ପ୍ରେରଣା ଅଛି, ଗୋଟିଏ ଐକ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ରହିଛି । ସେଇଟି ହେଉଛି ଏକ ଅଗୋଚର ପଦାର୍ଥ । ସେହି ପ୍ରେରଣାଟି ସମଗ୍ର ଦେହ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ସେହି ଐକ୍ୟଟି ସମସ୍ତ ଦେହରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏପରି ମନେ କରା ଯାଇପାରେ ଯେ, ସେହି ସମଗ୍ର ଦେହର ଉପଲବ୍ଧି ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବକୋଷର ସିନା ଅଗମ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛି, ଅଥଚ ସେହି ଦେହର ପରମ ରହସ୍ୟମୟ ଆହ୍ୱାନ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଠାରୁ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମନିବେଦନକୁ ଦାବୀ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜୀବନସୀମା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ତା'ମଧ୍ୟରେ ଆଦୌ କୌଣସି ରହସ୍ୟ ନାହିଁ । ମାତ୍ର, ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନେ ନିଜର ଜୀବନସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସମସ୍ତ ଦେହଟିର ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ସେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ସେଠାରେ ସେମାନେ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିନାହାନ୍ତି । ସେହିଠାରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସାର୍ଥକତା ।

ଶୁଣା ଯାଇଥାଏ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାତବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ଥିବା ଏହି ଜୀବକୋଷଗୁଡ଼ିକର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ସେମାନେ ବିଦାୟ ନିଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କର ଆଉ କୌଣସି ପୃଥକ୍ ସତ୍ତା ରହେନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯେଉଁ ସତ୍ତାଟି ସମସ୍ତ ଦେହର ଆୟୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଟି ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଦୈହିକ ନୁହେଁ, ସେହି ବିଶ୍ୱଦୈହିକଟି, ସେହି ସତ୍ତା ସମସ୍ତ ଦେହର ଜୀବନପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ରହିଯାଏ ।

ଦେହରେ ବେଳେ ବେଳେ କର୍କଟରୋଗ ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ୟାନ୍‌ସର୍ ଜାତ ହୁଏ, ସେହି କ୍ୟାନ୍ସର୍ ଏକାବେଳେକେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, - କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ ତାହା ଭିତରେ କୌଣସି ଦେହାତ୍ମବୋଧ ନଥାଏ । ତାହା ସମସ୍ତ ଦେହଟାର ହିଁ ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଦେହ ନିମନ୍ତେ ଏହାକୁ ହିଁ ଅଶୁଭ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ରହିଥିବା ଜୀବକୋଷ ଗୁଡ଼ିକର ଆତ୍ମବୋଧ ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ କ୍ଷୁଦ୍ରଭାବେ ନିଜନିଜକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋଲି ଜାଣୁଥାନ୍ତେ ଏବଂ ବୃହତ୍‌ଭାବେ ସମଗ୍ର ଦେହଟିରେ ମଧ୍ୟ ନିଜନିଜକୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର, କେବଳ ଅନୁଭବରେ ଜାଣନ୍ତେ, କଳ୍ପନାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଜାଣନ୍ତେ । ସମଗ୍ର ଦେହକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । କାରଣ, ଏହି ଦେହଟି ଯେ କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛି ତା' ନୁହେଁ, ଏହି ଦେହରେ ତା'ର ଅତୀତ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ଓ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାତୀତ ପଦାର୍ଥ ବି ରହିଛି, ଯାହା ହେଉଛି ଏକ ସର୍ବଦେହବ୍ୟାପୀ କଲ୍ୟାଣ, ଯାହାକୁ ଆମେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବୋଲି କହିବା, - ଯାହାର କୌଣସି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ତା' ବ୍ୟତୀତ ମଧ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବକୋଷର ସମଗ୍ର ଜୀବନରକ୍ଷାର ଏକ ଗଭୀରତର ଚେଷ୍ଟା ରହିଛି, ଯେଉଁ ଚେଷ୍ଟା କି ଆମେ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ସମୁଦାୟ ଦେହଟିର ଶତ୍ରୁକୁ ନାଶ କରିବାରେ ଏକ ଆତ୍ମହାନି ମଧ୍ୟ ଘଟାଇଥାଏ; ଜଣେ ଦେଶପ୍ରେମିକ ଯେପରି ଭାବରେ ଦେଶ ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦିଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି । ସେହି ଚେଷ୍ଟାର ରହସ୍ୟକୁ ଖୋଜି ବାହାରିଲେ ହୁଏତ ବୁଝିହେବ ଯେ, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହଗୁଡ଼ିକର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ପରମ ଧର୍ମ ବା ସେହିପରି ଆଉକିଛିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଥାଏ, ଯାହାକୁ କି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱଦେହ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ।

ଆପଣା ଅନ୍ତରର ଗଭୀରତର ଚେଷ୍ଟାଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଛି ଯେ, ସିଏ କେବଳ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦୌ ନୁହେଁ , ସିଏ ସେହି ବିଶ୍ୱଗତ ମନୁଷ୍ୟଟିର ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ରହିଛି । ସେହି ବିରାଟ ମାନବ, ଅବିଭକ୍ତଞ୍ଚ ଭୂତେଷୁ ବିଭକ୍ତମିବ ଚ ସ୍ଥିତମ୍' । ସେହି ବିଶ୍ୱମାନବର ପ୍ରେରଣାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନୁଷ୍ୟଟି ଏପରି ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ଯାହାକି ତା'ର ଭୌତିକ ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ଲାଗି ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଯାହାକୁ ସିଏ ଭଲ ବୋଲି କହେ, ସୁନ୍ଦର ବୋଲି କହିଥାଏ ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି କହିଥାଏ । କେବଳ ସମାଜରକ୍ଷଣର ସେହି ଗୋଟିଏ ଦିଗରୁ ନୁହେଁ, ତା' ନିଜ ଆତ୍ମାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତୃପ୍ତି ଦିଗରୁ ମଧ୍ୟ ତାହା କହୁଥାଏ ।

ଅଣ୍ଡା ଭିତରେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷୀଶାବକଟି ରହିଛି, ତା'ର ଦେହରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଡ଼େଣାର ସୂଚନାକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଥାଉ । ଅଣ୍ଡାଟି ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିବା ଜୀବନଟିରେ ସେହି ଡ଼େଣାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ହିଁ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ଡ଼େଣାର ଅବିଚଳିତ ପ୍ରତିବାଦଟି ହିଁ ରହିଥାଏ । ସେହି ଅପରିଣତ ଡ଼େଣାର ସଙ୍କେତ ହିଁ ଜଣାଇଦିଏ ଯେ, ଅଣ୍ଡାର ବାହାରେ ସତ୍ୟର ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଜି ମଧ୍ୟ ତା' ପାଖରେ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ରହିଛି, ସେହି ମୁକ୍ତ ସତ୍ୟରେ ଆସି ଏକ ସଞ୍ଚରଣ ସମ୍ଭବ ହେଲେ ଯାଇ ପକ୍ଷୀଟିକୁ ସାର୍ଥକତା ମିଳିବ । ସେହିପରି, ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ଯେଉଁ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟଟିର ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ ଯାଉଛି, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଆମେ ତାହାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ତା'ର ମୁକ୍ତିଟିକୁ ଅନୁଭବ କରିଥାଉ । ସିଏ ସେହିଠାରେ ହିଁ ବିଶ୍ୱାଭିମୁଖୀ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ଜୀବର ଏପରି ଏକ କଳ୍ପନା କରାଯାଉ, ସତେଯେପରି ସିଏ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଏକ ରେଲଗାଡ଼ୀ ଭିତରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ, ବଞ୍ଚିଥାଏ ଏବଂ ମରେ । ଏହି ଗାଡ଼ୀଟି ଗୋଟିଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟପଥରେ ଆଗରୁ ବାନ୍ଧି ଦିଆ ଯାଇଥିବା ରାସ୍ତାଉପରେ ଚାଲୁଥାଏ। ଜନ୍ତୁର ମଥାଟା ଗାଡ଼ୀର ନିମ୍ନତଳଟି ସହିତ ସମରେଖ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଗାଡ଼ୀର ସୀମାଟି ଭିତରେ ସେହି ନୀଚ ଆଡ଼କୁ ଝୁଙ୍କିକରି ରହି ହିଁ ତା'ର ଆହାର-ବିହାରର ସକଳ ସନ୍ଧାନ ଚାଲିଛି । ଏତିକି ମଧ୍ୟରେ ବି ଯଥେଷ୍ଟ ବାଧାବିପତ୍ତି ରହିଛି ଓ ତେଣୁ ସେଇଟିକୁ ନେଇ ଦିନ କଟିଯାଉଛି । ଜନ୍ତୁଟି ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ମଥା ଉପରକୁ କରି ଉଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ତା'ର ଦୃଷ୍ଟି ଉପରେ ଥିବା ଝୁଡ଼ିକି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହୁଞ୍ଚି ପାରେନାହିଁ, ମନର ଗତିଟି ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରାଣଧାରଣର ଗାର ବାହାରକୁ କେବେ ଯାଏନାହିଁ ।

ମଣିଷ ସିଧା ଉଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାରିଛି । ଝୁଡ଼ିକିଟାକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖୁଛି । ଜାଣି ପାରିଛି ଯେ, ସେହି ଗାଡ଼ିଟା ଭିତରେ ହିଁ ସବୁକିଛି ଆଦୌ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ତା' ବାହାରେ ଦିଗନ୍ତ ପରେ ଦିଗନ୍ତ । ଜୀବନର ଆଶୁ ଲକ୍ଷ୍ୟପଥଟିକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଯାହା ବାକୀ ରହିଛି, ତାହାର ଆଭାସ ମିଳେ । ସୀମାଟି ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ । ଗାଡ଼ୀଟି ନିମନ୍ତେ ମାତ୍ର ଯେତିକି ଆଲୋକର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି, ବାହାରେ ସେଇଟିର ହିଁ ଅବାଧ ଏବଂ ଅଜସ୍ର ବିସ୍ତାର ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛି । ସେହି ଆଲୋକଟି ତାକୁ କ'ଣ ପାଇଁ ଡାକୁଛି ? ପ୍ରୟୋଜନର ଅତୀତ ସେହି ବାହାରଟି ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ରହି ଯାଇଥିଲେ କି କ୍ଷତି ହୋଇଥାନ୍ତା ? ଦିନ ତ ଅବଶ୍ୟ କଟି ଯାଇଥାଆନ୍ତା, ଯେଉଁଭଳି ହଜାରଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଦିନ କଟିଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତ ସେଇଟି ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଇଲା ! କହିଲା, ସେଇଟିରୁ ମୁକ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ କି ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନଥିବ । ଏବଂ ଯାହାର ପରିଚୟ ତା' ପାଖରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି । ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ଅତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟପ୍ରାଚୀରଟିକୁ ଲଂଘନ କରି ସିଏ ଆପଣାର ସ୍ୱରାଜଟିକୁ ହାସଲ କରିବାଲାଗି ବାହାରିଗଲା । ସେହି ଜୟଯାତ୍ରାର ପଥରେ ତା'ର ସହଜ ପ୍ରବୃତ୍ତିଟି ଆଦୌ ତା'ର ପକ୍ଷରେ ନଥାଏ । ଏହି ପଥଟିରେ ତାହାର କୌଣସି ଆରାମ ନାହିଁ, କୌଣସି ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ । ଶତ ଶତ ଯାତ୍ରୀ ଆପଣାର ପ୍ରାଣକୁ ଲଗାଇ ଏହି ପଥଟିକୁ କେବଳ ପ୍ରଶସ୍ତ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେହଟି ଦିଗରୁ ମନୁଷ୍ୟର ବିଚାର କରି ଦେଖାଯାଉ । ସିଏ ଉଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ନିଶ୍ଚୟ ତ ଛିଡ଼ା ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ । ଛିଡ଼ା ହେବା ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ । ପକ୍ଷୀର ଦେହଗତ ଛନ୍ଦଟି ହେଉଛି ଦ୍ୱିପଦୀ । ମନୁଷ୍ୟର ଦେହଟା ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜୀବର ପ୍ରଶସ୍ତ ଛନ୍ଦରେ ତିଆରି ହୋଇଛି । ଚାରିଟିଯାକ ଗୋଡ଼ ଉପରେ ଲମ୍ବା ଦେହର ଓଜନଟିକୁ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ଭାଗ କରିଦେଇ ପାରିଲେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଦେହକୁ ଏକାଧାରରେ ବହନ ତଥା ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା ତା' ପାଇଁ ସହଜ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର, ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଦେହର ସ୍ୱଭାବକୁ ମାନିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲାନାହିଁ ଓ ସେଥିଲାଗି ଅସୁବିଧା ସହିବାକୁ ରାଜୀ ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଚଳମାନ ଦୀର୍ଘ ଦେହଟାର ସିଏ ନିଜର ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଉପରେ ହିଁ ଭାରରକ୍ଷାର ସାଧନା କଲା । ତାହା ଆଦୌ ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ପିଲାମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଚାଲିଟିକୁ ଦେଖିଲେ ହିଁ ସେକଥା ବୁଝି ହୋଇଯାଏ । ଶେଷ ବୟସରେ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧକୁ ବାଡ଼ି ଉପରେ ଭରା ଦେବାକୁ ଯେ ହୋଇଥାଏ, ସେଇଥିରୁ ତାହାର ଏକ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଯାଏ । ଏପରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଚାରିଗୋଡ଼ିଆ ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ସହଜରେ ନିଜ ଦେହର ଭାରଟିକୁ ବହନ କରିପାରେ, ମନୁଷ୍ୟ ସେପରି ପାରେନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ନିଜର ବୋଝଟିକୁ ଲଦି ରଖିବାର ନାନାବିଧ କୌଶଳ ଏହି ମନୁଷ୍ୟର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସେହି ସୁଯୋଗଟିଏ ପାଇଛି ବୋଲି ସିଏ ଯେତେ ପାରିଛି, ସେତେ ଅଧିକ ଭାର ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ତାହାକୁ ପରିମିତ କରି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟର ସେହି କୌଶଳଟି ଯେ ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଟି ପ୍ରାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଧକ୍କା ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଅଙ୍ଗହାନି ବା ଭାରସାମ୍ୟ-ହାନିର ଯେଉଁ ଆଶଙ୍କା ରହିଛି, ସେହି ଆଶଙ୍କାଟି ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । କେବଳ ତାହାହିଁ ନୁହେଁ, ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣାଯାଇଥାଏ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ଏପରି ଭଙ୍ଗୀଟିଏ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ବୋଲି ତା'ର ଦେହର ଅନେକ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ରୋଗଜନିତ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାଟିକୁ କରିଛି ଏବଂ ଉଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି ।

ତଳ ଆଡ଼କୁ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ି ଜନ୍ତୁଟିଏ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଏ । ତା' ଦେଖିବାଟି ସହିତ ତାହାର ଘ୍ରାଣଟି ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦେଇଥାଏ । ଆଖିରେ ଦେଖିବାଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଅନାସକ୍ତ, ତେଣୁ ଜ୍ଞାନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତା'ର ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ। ପ୍ରାଣର ଅନୁଭୂତିଟି ଦେହବୃତ୍ତିର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ରହିଥାଏ । ଦେଖିବା ଓ ଘ୍ରାଣ କରିବା ଦେଇ ଜନ୍ତୁମାନେ ବସ୍ତୁର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଲାଭ କରନ୍ତି, ତାହା ହେଉଛି ବିଶେଷଭାବେ ଆଶୁ ପ୍ରୟୋଜନର ପରିଚୟ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଟେକିପାରିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ବସ୍ତୁକୁ ଦେଖିଲାନାହିଁ, ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବହୁବିଧ ବସ୍ତୁର ଐକ୍ୟଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିପାରିଲା । ନିଜକୁ ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ବିସ୍ତାରର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ ଦେଖି ପାରିଲା । ଏହାକୁ ହିଁ ମୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଠିଆ ହୋଇ ପାରୁଥିବା ମଣିଷ ପାଇଁ ନିକଟ ଅପେକ୍ଷା ଦୂରର ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି । ତା'ର ମନଟା ଅଜ୍ଞାତ ଏବଂ ଅଭାବନୀୟ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଟି ସହିତ ତା' ଅନ୍ତରର କଳ୍ପନାଦୃଷ୍ଟି ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଛି । କେବଳ ଆଖିଟି ନୁହେଁ, ଦୁଇଟି ହାତ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିଛି । ଯଦି ପାଦର କାର୍ଯ୍ୟଟିରୁ ହାତଟା ଛୁଟି ପାଇ ନଥାନ୍ତା, ତେବେ ସିଏ ନିଜ ଦେହର ଏକାନ୍ତ ଅନୁଗତ ହୋଇ ରହି ଯାଇଥାନ୍ତା, - ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ଶୂଦ୍ରର ହିଁ ମଳିନତାକୁ ବହନ କରୁଥାନ୍ତା । ପୁରାଣରେ ଅଛି, ଶୂଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପାଦରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି, ଏବଂ କ୍ଷତ୍ରିୟ ହାତରୁ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ କ୍ଷାତ୍ରଧର୍ମକୁ ହିଁ ଶୂଦ୍ରର ପଦୋନ୍ନତି ହୋଇଛି । ମନ ସହିତ ମୈତ୍ରୀ ହୋଇଛି, ସିଏ ହାତର ଗୌରବଟିକୁ ଲାଭ କରିବା ଫଳରେ । ମନୁଷ୍ୟର କଳ୍ପନାପ୍ରବୃତ୍ତି ହାତକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିଲା । ଦେହର ଜରୁରୀ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସାରି ଦେଇ ସିଏ ନାନା ବାଜେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ଯାଇଥିଲା । ଜୀବନଯାତ୍ରାର କର୍ମବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଆଉ ଜଣେ whole time କର୍ମଚାରୀ ହୋଇ ରହିଲା ନାହିଁ । ନାନା ଅଭାବିତର ପରୀକ୍ଷାରେ ଲାଗିଗଲା, ଅଚିନ୍ତ୍ୟପୂର୍ବର କଳ୍ପନାରେ ତତ୍ପର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ଭାଗ ହିଁ ଅନାବଶ୍ୟକ ଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର ଋଜୁ ଓ ମୁକ୍ତ ଦେହଟି ଆଉ ମାଟିଟା ଉପରେ ପଡ଼ି ନରହି ବାହାରିଯିବା ପରେ ତା'ର ମନ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ରାଜ୍ୟର ପରିଚୟ ପାଇଲା, ଯାହା ଅନ୍ନବ୍ରହ୍ମର ଅଧୀନ ନଥିଲା, ଯାହାଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନବ୍ରହ୍ମ ଓ ଆନନ୍ଦବ୍ରହ୍ମର ରାଜ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ସେହି ରାଜ୍ୟରେ ମଣିଷ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ କରେ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ଜଣେ ହିସାବୀ ଲୋକ "ଏସବୁ କାହିଁକି କରୁଛ'' ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ପଚାରି ପାରିବ । ସେହି ପ୍ରଶ୍ନର କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉତ୍ତର ହେଉଛି : " ସେଥିରେ ମୋତେ ଖୁସୀ ଲାଗୁଛି ।'' ତା'ର ବିଜ୍ଞାନରେ, ତା'ର ସାହିତ୍ୟରେ ଏବଂ ତା'ର ଶିଳ୍ପକଳାରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର : "ସେଥିରେ ମୋ'ର ଖୁସୀ ।'' ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଟେକି ପାରିଥିବା

ମଣିଷଟିର ପ୍ରକୃତରେ କେଢ଼େ ବଡ଼ ଗର୍ବ ! ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ଇଚ୍ଛା ସେପରି ଖେଳିବାର ଅବକାଶ ରହିଛି, - କିନ୍ତୁ ଖେଳଟା ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ଗୌଣ କାର୍ଯ୍ୟ । ପୁନଶ୍ଚ, ସେମାନଙ୍କର ଖେଳଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ଅନୁଗତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ବିଲେଇଛୁଆ ମିଛରେ ମିଛରେ ଗୋଟାଏ ମିଛ ମୂଷାକୁ ଧରିବ, ଗୋଟିଏ କୁକୁରଛୁଆ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଟା ସହିତ ଲଢ଼ାଇ କରିବାର ସଗର୍ଜନ ଭାଣ କରିପାରିବ । କିନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟର ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଲୀଳା ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ତା'ର କୌଣସି ଦରକାରରେ ଆସେନାହିଁ, ତା' ଜୀବନରେ କ୍ରମେ ସେଇଟି ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ଉଠେ, ସେଇଟି ତା'ର ପ୍ରାଣଯାତ୍ରାରୁ ଆପଣାକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ନେଇଯାଏ। ସେଇଥିରେ ହିଁ ତା' ଶ୍ରେଷ୍ଠତାର ପରିଚୟ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଅବକାଶର ସେହି ଭୂମିକାରେ ମନୁଷ୍ୟ ସବୁଠାରେ ହିଁ ଆପଣାର ଅମରାବତୀଟିଏ ରଚନା କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ, ସେହିଠାରେ ତା' ଆକାଶକୁସୁମର କୁଞ୍ଜବନଟି । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ଏତେ ବେଶୀ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରେ ଯେ, ହୁଏତ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ସେ ଯାହାକୁ କୃଷ୍ଟି ବୋଲି ଗୋଟିଏ କୁଶ୍ରାବ୍ୟ ନାମ ଦେଇ ଆସିଛି, ହଳଲଙ୍ଗଳ ସହିତ ତା'ର ପ୍ରକୃତରେ ଆଦୌ କୌଣସି ଯୋଗ ହିଁ ନାହିଁ ଏବଂ ଗୋରୁକୁ ତାହାର ବାହନ ବୋଲି କହିଲେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ହିଁ କରା ଯାଇଥାଏ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଯେଉଁ ଦୂରତମ ତାରାଟିରେ ମନୁଷ୍ୟର ନ୍ୟୂନତମ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥାଏ, ସେହି ତାରାର ଯେଉଁ ଆଲୋକରଶ୍ମି ଚାରି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଏବଂ ତତୋଽଧିକ ବର୍ଷ ଧରି ବ୍ୟୋମବିହାରୀ ଓ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଛି, ତାହାରି ଧାଉଁଥିବାର ବେଢ଼ାଟିକୁ ମାପିବାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦିନପରେ ଦିନ ଚାଲିଯାଏ, ରାତ୍ରିଟା ବି ଅତିବାହିତ ହୋଇଯାଏ । ପୁନଶ୍ଚ, ମନୁଷ୍ୟ ଅକାରଣଟାରେ ହିଁ କଥା ସହିତ କଥାକୁ ଏକତ୍ର ବୁଣି କବିତା ମଧ୍ୟ ଲେଖେ । ଏପରିକି, ଯେଉଁମାନେ ଦରପେଟ ଖାଇ କୃଶତନୁ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଶୁଣି ବାହା ବାହା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏଇଥିରୁ ହିଁ ଅନ୍ଦାଜ କରିହେବ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ନର କ୍ଷେତଟି ପ୍ରକୃତିର ଇଲାକାରେ ଅବଶ୍ୟ ରହିପାରେ, ଦେହର ଦୁଆରେ ଯାଇ ପିଆଦା ତାଗିଦ କରିବାରୁ ତାକୁ ଖଜଣା ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ହୁଏ; ମାତ୍ର, ଯେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଅସଲ ଡିହଟି, ସେହି ଲାଖରାଜୀ ଦେବୋତ୍ତର ଭୂମିଟି ହେଉଛି ପ୍ରକୃତିର ଇଲାକାଟିର ବାହାରେ। ସେଠାରେ କାହାର ଜୋର୍ ବା ତଲବ ଆଦୌ ନଥାଏ, ସେଠାରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱଟି ହେଉଛି ସ୍ୱାଧୀନ ଦାୟିତ୍ୱ; - ତାହାକୁ ଆମେ ଆଦର୍ଶର ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି କହିବା, ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି କହିବା ।

ଯେପରି ଦେହର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶିର କରି ଖଣ୍ଡଭୂମିରୁ ବିଶ୍ୱଭୂମି ଆଡ଼କୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରିନେଇ ପାରିଛି, ଆପଣାର ଜାଣିବାର ଆୟତନଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବରେ ଜୈବିକ ପ୍ରୟୋଜନ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଇ ପାରିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିରୁଚିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇଛି । ଜ୍ଞାନର ଏହି ସମ୍ମାନ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର କୌଣସି ବୈଷୟିକ ଲାଭ ହୋଇଥାଉ ବା ନହୋଇଥାଉ, ଆନନ୍ଦ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିଛି । ଏଇଟି ହିଁ ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ବିସ୍ମୟର କଥା । ପେଟ ଭରି ନଥାଏ, ତଥାପି ଆନନ୍ଦ କିପରି ସମ୍ଭବ ହୁଏ ? ବିଷୟ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବଡ଼ କରି ପାଏ ବୋଲି ନୁହେଁ, ନିଜକୁ ହିଁ ବଡ଼ କରି ଓ ସତ୍ୟ କରି ପାଏ ବୋଲି ସେହି ଆନନ୍ଦ । ମାନବଜୀବନର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ଏକ ଅହେତୁକ ଅନୁରାଗର ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ବାହାରଟି ସହିତ ଅନ୍ତରର ଯୋଗର, ତାହାର ପୁରସ୍କାରଟି ମଧ୍ୟ ତାହାରି ଭିତରେ ହିଁ ରହିଥାଏ । କାରଣ, ସେହି ଯୋଗର ପ୍ରସାରଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆତ୍ମାର ସତ୍ୟଟି ମିଳିଯାଏ ।

ନ ବା ଅରେ ପୁତ୍ରସ୍ୟ କାମାୟ ପୁତ୍ରଃ ପ୍ରିୟୋଭବତି
ଆତ୍ମନସ୍ତୁ କାମାୟ ପୁତ୍ରଃ ପ୍ରିୟୋଭବତି ।

ଜୀବଲୋକରେ ଚୈତନ୍ୟର ନୀହାରିକାଟି କେବଳ ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସେହି ନୀହାରିକା ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ୍ତିରେ ହିଁ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା " ଅୟମହଂ ଭୋଃ - ଏହିଟି ହେଉଛି ମୁଁ ।" ସେହିଦିନ ଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସରେ ନାନା ଭାବରେ, ନାନା ରୂପରେ ଓ ନାନା ଭାଷାରେ 'ମୁଁ କ'ଣ ' ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଉତ୍ତର ଦେବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତରଟିରେ ହିଁ ତାହାର ଆନନ୍ଦ ଓ ତାହାର ଗୌରବ । ଜନ୍ତୁର ଉତ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ତାହାର ଦୈହିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଯଥା-ଯୋଗ୍ୟତାରେ । ସନାତନ ଗଣ୍ଡାର ପରି ସ୍ଥୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଗଣ୍ଡାରଟି ଯଦି କୌଣସି ବାହ୍ୟ ବାଧା ନପାଇବ, ତେବେ ଆପଣାର ସାର୍ଥକତା ବିଷୟରେ ତାହାର ଆଉ ଆଦୌ କୌଣସି ସଂଶୟ ରହିବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟ କିପରି ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭଳି ହୋଇ ପାରିବ, ସେହି କଥାଟିକୁ ନେଇ ବର୍ବରଦଶା ଠାରୁ ସଭ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର ଚିନ୍ତା ତଥା ପ୍ରୟାସରେ କୌଣସି ଶେଷ ହିଁ ହୋଇନାହିଁ । ସିଏ ବୁଝି ପାରିଛି ଯେ ସିଏ ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ, ତା' ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି, ସେହି ରହସ୍ୟଟିର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ହେଉଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ନିଜକୁ ଚିହ୍ନିବାରେ ଲାଗିଥିବ । ଶତ ଶତ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ସେହି ପ୍ରୟାସ ଚାଲି ଆସିଛି । କେତେ ଧର୍ମତନ୍ତ୍ର ଓ କେତେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଲା, ସହଜ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ମନୁଷ୍ୟ ଏହି କଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଇ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ଯେ, ଯେତିକି ହୋଇ ସିଏ ବାହାରେ

ନିଜର ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚୁଛି, ନିଜ ଭିତରେ ସିଏ ହେଉଛି ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ । ସିଏ ନିଜର ମନ ଭିତରେ ଏପରି କୌଣସି ଏକ ସତ୍ତାର ସ୍ୱରୂପକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ଯିଏକି ଏକ ଆଦର୍ଶରୂପେ ତା'ଠାରୁ ବଡ଼ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା' ସହିତ ଚିରସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଭୂମିକାରେ ନିଜର ସତ୍ତାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟକରି ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ନିମନ୍ତେ ତା'ର ଅହେତୁକ ଆଗ୍ରହ ରହିଛି । ଯାହାକୁ ପୂଜା କରୁଛି, ତାହାରି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ସେ ସତ୍ୟଟି ବସ୍ତୁତଃ କ'ଣ, ତା'ର ବୁଦ୍ଧି କାହାକୁ ପୂଜନୀୟ ବୋଲି କହୁଛି, କେଉଁଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବୋଲି ଜାଣୁଛି । ସେହି ଅବକାଶରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଦେବତାଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି : "ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ? - ମୋ'ର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟଟି କେଉଁଠାରେ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି ।" କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଉତ୍ତର ଦେବାର ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ପୂଜାର ବିଷୟକଳ୍ପନା କରୁଥିବାର ବହୁ ସମୟରେ ଏପରି ସ୍ଥିତିମାନ ଆସି ପହଞ୍ଚଯାଏ, ବୁଦ୍ଧିର ମାନଦଣ୍ଡରେ ଯାହାକୁ ଅନ୍ଧ ବୋଲି କୁହାଯିବ, ନୀତି ଅନୁସାରେ ଯାହା ଗର୍ହିତ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଥିବ ତଥା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଯାହା ବୀଭତ୍ସ ପରି ଦିଶୁଥିବ । ଆମେ ତାହାକୁ ଏକ ଭ୍ରାନ୍ତ ଉତ୍ତର ବୋଲି କହିବା ଏବଂ , ମନୁଷ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ସକଳବିଧ ଭ୍ରମର ଶୋଧନ କରିବା ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ କରିବାକୁ ହେବ । ସେହି ଭ୍ରମର ବିଚାର ମନୁଷ୍ୟର ସେହି ନୀତିବିଚାରର ଭୂମିରୁ; - ଦେବତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ଯାଇ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହାକିଛି ବିଚାର କରିଛି, ମନୁଷ୍ୟର ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣତାବିଷୟକ ଆଦର୍ଶରୁ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଜୀବସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକାଶପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯେତେବେଳେ ଦେହର ଦିଗଟା ପ୍ରଧାନ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଦେହସଂସ୍ଥାନଘଟିତ ଭ୍ରମ ଓ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ନିମନ୍ତେ ବହୁ ଜୀବଙ୍କର ଧ୍ୱଂସ ବା ଅବନତି ମଧ୍ୟ ଘଟିଛି । ଜୀବସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ' ମୁଁ ' ଟି ଆସି ପହଞ୍ଚ ଯାଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସେହି 'ମୁଁ' କୁ ନେଇ କରାଯାଇଥିବା ଭୁଲ୍‌ଟି ହିଁ ଦୈହିକ ବିନାଶ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଏକ ବଡ଼ ବିନାଶର କାରଣ ହୋଇଥିଲା । ସେହି 'ମୁଁ'ଟିକୁ ନେଇ କେଉଁଠାରେ ଯେ ଭୁଲ୍‌ଟି ଘଟିଥାଏ, ସେହି ବିଷୟରେ ଆମର ସବୁ ମହାପୁରୁଷ ସେହି ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର ହିଁ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଏହି ଅଦ୍‌ଭୁତ କଥାଟିକୁ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଆମେ ଯେଉଁଠାରେ ସେହି 'ମୁଁ' କୁ 'ଅ-ମୁଁ' ର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ବାଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଆଣି ଛିଡ଼ା କରୁ, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ ଅହଂନାମକ ବାଡ଼ ଭିତରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ସୀମାବଦ୍ଧ ଭାବରେ ହିଁ ଦେଖୁଥାଉ । ଏକ ଆତ୍ମଲୋକରେ ସକଳ ଆତ୍ମାର ବୃହତ୍ତରତା ଆଡ଼କୁ ହିଁ ଆତ୍ମାର ସତ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଛି, ସେହି ସତ୍ୟର

ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସଭ୍ୟତା, ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ତା'ର ରାଷ୍ଟ୍ରତନ୍ତ୍ର, ସମାଜତନ୍ତ୍ର ଓ ଧର୍ମତନ୍ତ୍ରର ବିଚାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏବଂ, ଏଇଟିଠାରୁ ସେ ଯେତିକି ପରିମାଣରେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବ, ସେହି ପରିମାଣରେ ସିଏ ବର୍ବର ହିଁ ହୋଇ ରହିଥିବ ।

ମାନବ ଅଥବା ମହାମାନବ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରଟି ହେଉ ପଛକେ, କୌଣସିଠାରେ ହିଁ ତା'ର ସୀମା ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ତାହାର ବାସ ଓ ବିଚରଣ ହେଉଛି ଏକ ଅନ୍ତହୀନ ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ରରେ । ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ବାସ ଓ ବିଚରଣ ଏହି ଭୂମଣ୍ଡଳଟିରେ, - ମନୁଷ୍ୟର ବାସ ସେହିଠାରେ ସିଏ ଯାହାକୁ ତା'ର ଦେଶ ବୋଲି କହିଥାଏ । ଦେଶ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଭୂମି ନୁହେଁ, ଦେଶ ହେଉଛି ମାନସିକ । ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସମ୍ମିଳିତ କରାଏ ଏହି ଦେଶ କେତେ କେତେ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ କେତେ କେତେ କର୍ମରେ । ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର ଯାବତ୍ ପ୍ରବାହିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ପ୍ରୀତିଧାରାରେ ଦେଶର ମନଟି ଫଳରେ ଓ ଶସ୍ୟରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଗୌରବ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରହିଥାଏ । ଯେଉଁ ଦେଶବାସୀମାନେ ଅତୀତ କାଳର, ସେମାନେ ବସ୍ତୁତଃ ଏକ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଓ ଗତି ଆଗାମୀ ଗୋଟିଏ କାଳର ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ଆଜି ଆମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ଆଦୌ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇନାହିଁ । ପୁଣି ଆମେ ମଧ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରୁଛୁ । ସେହି ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଆମେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଆଦୌ ଭୋଗ କରିବା ନାହିଁ । ଯେଉଁ ତପସ୍ୱୀମାନେ ଏକ ଅନ୍ତହୀନ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ଭବିଷ୍ୟତ ଉପରେ ଅବଲୋକନ କରି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ, ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ, ସେହିମାନେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସଭ୍ୟତାକୁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏବଂ, ସେହିମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ ଅମୃତର ସନ୍ତାନ ବୋଲି ଜାଣିବାଲାଗି ସମର୍ଥ ହୋଇଛି । ବୁଝିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି ଯେ, ତା'ର ଦୃଷ୍ଟି, ସୃଷ୍ଟି ତଥା ସକଳ ଚରିତ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ହିଁ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ଯେଉଁମାନେ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ଅମୃତର ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି, ସେହିମାନଙ୍କର ଦାନ ଦ୍ୱାରା ଦେଶ ରଚିତ ହୋଇଛି । ଭାବୀକାଳବାସୀମାନେ କେବଳ ନିଜ ଦେଶଟିକୁ ନୁହେଁ, ସମୁଦାୟ ପୃଥିବୀର ଲୋକଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକାର କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା, ସେମାନଙ୍କର କର୍ମ, - ତାହା ଜାତି ଓ ଧର୍ମର ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମୁଦାୟ ମନୁଷ୍ୟସମୂହର । ସକଳ ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପଦର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ । ସେହିମାନେ ହିଁ ପ୍ରମାଣ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ନେଇ, ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି, ଏହି ସୀମାବଦ୍ଧ କାଳଟିକୁ ପାର ହୋଇ ଏକ-ମନୁଷ୍ୟଟିଏ ବିରାଜିତ ରହିଛି । ସେହି ମନୁଷ୍ୟଟିକୁ ହିଁ

ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ହେବ ବୋଲି ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଦେଶରେ ବାସ କରୁଛି । ଅର୍ଥାତ୍, ଏପରି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ, ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ବିସ୍ତାର ଏହି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଦେଶକାଳପାତ୍ରକୁ ଡେ଼ିଇଁ ଯାଇଛି, - ଯେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ବିଦ୍ୟା ଓ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧନା ସକଳ କାଳର ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ନେଇ ସତ୍ୟ ହେବାରେ ଲାଗିଛି।

ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ଅସୀମ, - ଅତୀତକାଳ ମଧ୍ୟ ଅସୀମ । ଏହି ଦୁଇଦିଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବାରେ ଲାଗିଛି ଏବେଦଂ ସର୍ବଂ ଯଦ୍‌ଭୂତଂ ଯଚ୍ଚ ଭବ୍ୟମ୍ । ଯାହା ଭୂତ, ଯାହା ଭାବୀ, - ଏହି ସବୁକିଛି ହେଉଛନ୍ତି ସେହି ପୁରୁଷ। ମନୁଷ୍ୟ ଭାବିବାକୁ ଭଲ ପାଉଛି ଯେ, କୌଣସି ଏକ କାଳରେ ତା'ର ଶ୍ରେଷ୍ଠତାର ଆଦର୍ଶଟି ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ସାକାର ହୋଇ ରହିଛି । ସେଥିଲାଗି ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜାତି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପୁରାଣରେ ଅତୀତ କାଳରେ ହିଁ ସତ୍ୟଯୁଗର କଳ୍ପନାଟି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସିଏ ମନେ କରିଥାଏ, ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶର ଉପଲବ୍ଧିଟି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦୂର କାଳରେ ତାହା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅଖଣ୍ଡ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆକାରରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ସେହି ପୁରାଣର ବୃତ୍ତାନ୍ତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଆକାଂକ୍ଷାଟି ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି ଯେ, ଯାହା ଅନାଦି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଅସୀମ ମଧ୍ୟରେ ସେଇଟି ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ଯେଉଁ ଗୀତଟି ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ରଚିତ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ଗାଇବାଦ୍ୱାରା କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି, ଏଇଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଥାଟିଏ । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ଆଦର୍ଶ ଗୋଟିଏ କୋଟୀରେ ସମାପ୍ତ ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ କୋଟୀରେ ଉପଲଭ୍ୟମାନ ହୋଇ ରହିଛି । ଆଜିକାଲି ତ ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍ୟକାଳଟି ଅତୀତରେ ରହିଛି ବୋଲି ଆଉ ମାନୁନାହିଁ, ତଥାପି ନିଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ଶ୍ରେୟାନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଅନାଗତ କାଳରେ ସତ୍ୟଯୁଗର ପ୍ରତ୍ୟାଶାଟିଏ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏତ ନାସ୍ତିକ ହୋଇ ପାରିବ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେହି ନାସ୍ତିକ ଯାହାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିଥାଏ ଓ ତାହା ଦୂରରେ ଏକ ଭାବୀକାଳରେ ରହିଛି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ, ସିଏ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ସାର୍ଥକ କରିବା ସକାଶେ ଯେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ଦେଇ ପାରୁଥିବ, ଏଭଳି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଆଦୌ ଅଭାବ ନାହିଁ। ଏକ ଅଗୋଚର ଭବିଷ୍ୟତରେ ହିଁ ଆପଣାକୁ ସତ୍ୟତର ରୂପେ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ ବୋଲି ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷର ଅଧିକାଂଶ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅବ୍ୟକ୍ତ ରହିଛି । ତାହାକୁ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶାଟି ନିୟତ ଲାଗିଛି, କିନ୍ତୁ ସିଏ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚି ନାହାନ୍ତି । ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି, ଯୁଗପରେ ଯୁଗ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛି, ବର ଆସିବାର ବାଜାଟି ମଧ୍ୟ ଦୂରରୁ ଶୁଣାଯାଉଛି । ତାହାକୁ ପାଛୋଟି ନେଇ ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ଦୂତମାନେ ଦୁର୍ଗମ ପଥରେ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଯେଉଁ ଅନିଶ୍ଚିତ ଆଗାମୀଟି ଆଡ଼କୁ

ମନୁଷ୍ୟଟିର ଏପରି ପ୍ରାଣପଣ ଆଗ୍ରହ, ଅନିଶ୍ଚିତ ମଧ୍ୟରେ ଅନାଗତ ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ଏହି ଯେଉଁ ଚିରନିଶ୍ଚିତଟିର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିରହିଛି, - ତାହାରି ସଙ୍କଟସଙ୍କୁଳ ପଥରେ ମଣିଷ ବାଧା ପାଇ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରାଟିକୁ ଆଦୌ ବନ୍ଦ କରି ପାରିନାହିଁ । ଏହି ଅଧ୍ୟବସାୟକୁ ଏକ ପାଗଳାମି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରନ୍ତା, ମାତ୍ର ତାହାକୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି କହିଛି । କେଉଁଠାରେ ସେହି ମହତ୍ତ୍ୱଟିର ଆଶ୍ରୟ ? ଗୋଟିଏ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଡ଼କୁ ମନୁଷ୍ୟର ମନର ଆକର୍ଷଣଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବାରେ ଲାଗିଛି; ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରାଚୀରର ସେପଟରେ ରହିଥିବା ଆଲୋକ ଆଡ଼କୁ ସଚଳ ହୋଇ ରହିଛି । ଆଲୋକଟି ଯେଉଁପରି ସତ୍ୟ, ପୂର୍ଣ୍ଣର ଆକର୍ଷଣଟି ନିୟତ ଯେଉଁଠାରୁ ପ୍ରେରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ଯଦି ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସତ୍ୟ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା, ତେବେ ନିଜ ଜୀବିକାର ପ୍ରୟୋଜନର ବାହାରେ ଆତ୍ମାର ଉତ୍କର୍ଷ ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହାକିଛି ଚିନ୍ତା କରିଥାଏ, କର୍ମ ମଧ୍ୟ କରେ, ତାହାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ହିଁ ନଥାନ୍ତା । ସେହି ସତ୍ୟକୁ ଆମେ ମଝିରେ ମଝିରେ ନିଜର ସଂକଳ୍ପ, ଧ୍ୟାନ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ କରିଥାଉ । ସେହି ଅଭାବନୀୟ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁ ଆମେ ଦୁଃଖର ଦୀପ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଉ, ମୃତ୍ୟୁର ଗୌରବ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । ଆମର ଜ୍ଞାନକୁ ତାହା ଘରୁ ବାହାର କରିନେଇ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ତର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାକୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇଛି, ତା' ନହେଲେ ପରମାଣୁର ତତ୍ତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ପାକପ୍ରଣାଳୀର ବିଦ୍ୟାଟା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ପାଖରେ ଅଧିକ ଆଦର ଲାଭ କରୁଥାଆନ୍ତା। ଏହି ସୀମାବଦ୍ଧ ସୃଷ୍ଟିକୁ ତ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖୁଛି, ତାହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ତା'ର ମନଟି କହିବାରେ ଲାଗିଛି ଯେ, ଏହି ସମଗ୍ରଟିର ସତ୍ୟଟି ସୀମାର ଅତୀତ ହୋଇ ହିଁ ରହିଛି । ଯଦି ଆମେ ଏହି ସୀମାଟିକୁ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା, ଏହି ସୀମାର ଭିତରେ ଆମେ ତାହାର ଚରମ ଉତ୍ତରଟିକୁ କଦାପି ପାଇ ପାରିବାନାହିଁ ।

ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ କୁହା ଯାଇଛି, କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜନ୍ୟ ପ୍ରବାହଣଙ୍କ ଆଗରେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତର୍କ ଉତ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ, ସାମଗାନରେ ରହିଥିବା ରହସ୍ୟଟିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କେଉଁଠାରେ ?

ଦାଲ୍‌ଭ୍ୟ କହିଲେ, "ଏହି ପୃଥିବୀରେ" । ସ୍ଥୂଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଉଛି ସକଳ ରହସ୍ୟର ଚରମ ଆଶ୍ରୟ - ସମ୍ଭବତଃ ଦାଲ୍‌ଭ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ।

ପ୍ରବାହଣ କହିଲେ, " ତେବେ ତୁମର ସତ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ସୀମାଭିତରେ ଆସି ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି ।

ସେଥିରେ କ୍ଷତି ବା କ'ଣ ? କ୍ଷତି ହେଉଛି, ସୀମା ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜିଜ୍ଞାସା ଅସମାପ୍ତ ହିଁ ରହିଯାଏ । ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି ସୀମାକୁ ଚରମ ବୋଲି ମାନୁଥାନ୍ତା,

ତେବେ ମନୁଷ୍ୟର ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ବହୁକାଳ ଆଗରୁ ଘାଟରେ ନଙ୍ଗର ପକାଇ ଯାତ୍ରା ବନ୍ଦ କରି ଦିଅନ୍ତାଣି । ଏକଦା ପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଥିଲେ, ଭୌତିକ ବିଶ୍ୱର ମୂଳଉପାଦାନସ୍ୱରୂପ ଆଦିଭୂତ ଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଧରିଛନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ପରେ ଆଉଗୋଟିଏ ଆବରଣକୁ ଖୋଲି ଦେଇ ଏପରି କିଛିରେ ଆସି ଅଟକି ଯାଇଛନ୍ତି, ଯାହାକୁ ଆଦୌ ଅଧିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ମାତ୍ର, କହିଲେ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ହେବ ? ପ୍ରବାହଣ ରାଜା ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ରହିଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ସେ ସୀମାଠାରୁ ଦୂରତର କ୍ଷେତ୍ରମଧ୍ୟକୁ ବହନ କରି ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେ କହିଲେ,

ଅପ୍ରତିଷ୍ଠିତଂ ବୈ ତେ ସାମ, ଅନ୍ତବଦ୍ ବୈ କିଲ ତେ ସାମ'

ଆଦିଭୂତର ଯେଉଁ ବସ୍ତୁସୀମାରେ ପ୍ରଶ୍ନଟି ଆସି ଅଟକି ଯାଇଥିଲା, ସେହି ସୀମାଟି ମଧ୍ୟ ଢ଼େଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା । ଆଜି ମନୁଷ୍ୟର ଚରମ ଭୌତିକ ଉପଲବ୍ଧି ଗାଣିତିକ ଚିହ୍ନସଙ୍କେତର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା, - ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦୌ କୌଣସି ବୋଧଗମ୍ୟତାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦିନେ ଆଲୋକର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଧଗମ୍ୟତାର ସୀମା ସେପାଖରେ ହିଁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା । ଅଦ୍‌ଭୁତ କଥାଟିଏ କହିଥିଲା ଯେ ଆମେ "ଇଥର୍‌ର ଢ଼େଉ" ରୂପୀ ଜିନିଷଟିକୁ ହିଁ ଆଲୋକର ଢ଼େଉରୂପେ ଅନୁଭବ କରିବା । ଅଥଚ, ସେହି ଇଥର୍ ଦ୍ରବ୍ୟଟି ଯେ ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ, ଆମ ବୋଧର ଭାଷାରେ ଏ ଅବଧି ତାହାର କୌଣସି ଥଳକୂଳ ହିଁ ଆମକୁ ମିଳି ପାରିନାହିଁ । ଏହି ଆଲୋକ, ଯାହାକି ଆମ ଦୃଷ୍ଟିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସକଳ ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥାଏ, ତାହା ଏପରି କିଛିର ପ୍ରକାଶ, ଯାହାକି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଯାବତୀୟ ଭୌତିକ ଧର୍ମର ଅତୀତ ହୋଇ ରହିଛି, ସେଥିରେ ନାନା ଛନ୍ଦର ଢେଉ ଖେଳିବାରେ ଲାଗିଛି ବୋଲି ଯାହା କେବଳ ବ୍ୟବହାରର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ଜ୍ଞାତ ହୋଇ ପାରୁଥାଏ । ମାତ୍ର, ପ୍ରବାହଣଙ୍କର ଗଣନା ଆଦୌ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ । ଖବର ଏପରି ଆସେ ଯେ, କେବଳ ତରଙ୍ଗଧର୍ମୀ ବୋଲି କୁହାଗଲେ ଆଲୋକର ସ୍ୱଭାବ ବିଷୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହିସାବ ମିଳେନାହିଁ, ତାହା କଣିକାରୂପେ ମଧ୍ୟ ଗତି କରୁଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହିସବୁ ସ୍ୱବିରୋଧୀ କଥା ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ସହଜ ବୁଦ୍ଧି ତଥା ଭାଷାର ସୀମା ବାହାରର ହିଁ କଥା । ତଥାପି, ବୋଧାତୀତର ସେହି ଗଭୀର ଜଳକୁ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଡରିଲାନାହିଁ । ପଥରରେ ତିଆରି ପାଚେରୀଟାକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କଣା ଗୁଡ଼ିକର ନିରନ୍ତର ନୃତ୍ୟ ବୋଲି କହିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ପାଗଳ ହୋଇ ଯାଇଛି ବୋଲି ମୋଟେ ସନ୍ଦେହ କଲାନାହିଁ । ହୁଏତ ତା'ର ପ୍ରଜ୍ଞା, ସେଇଟି ହେଉଛି ତା' ମନରୂପୀ ସର୍କସ୍‌ର ନାନାଭଳି ସାଧନ ମାରି ପାରୁଥିବା ଗୋଟିଏ ଖେଳାଳି ଅର୍ଥାତ୍

ପ୍ରତ୍ୟେକ କିଛିକୁ ଓଲଟା କରି ଧରିବା ହିଁ ତା'ର ବ୍ୟବସାୟ ବୋଲି ସେ ଆଦୌ ମନେ କଲାନାହିଁ । ଯଦି ପଶୁମାନେ ବିଚାରକ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆଜନ୍ମ ପାଗଳ ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ କହନ୍ତେ । ବସ୍ତୁତଃ ମନୁଷ୍ୟର ବିଜ୍ଞାନ ସବୁଯାକ ମଣିଷଙ୍କୁ ସେହି ଗୋଟିଏ ପାଗଳାମି ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଜୀବ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । କହୁଛି, ସିଏ ଯାହାକୁ ଯେଉଁଭଳି ଜାଣିଛି ବୋଲି ଭାବୁଛି, ତାହା ଆଦୌ ସେପରି ନୁହେଁ, ବରଂ ତାହାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଲଟା । ଜନ୍ତୁମାନେ ନିଜ ବିଷୟରେ କେବେହେଲେ ଏପରି କୌଣସି ଆତ୍ମଦ୍ରୋହମୂଳକ କଥା ପ୍ରଚାର କରନ୍ତିନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ବୋଧର କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଯେଉଁଟା ଯେପରି, ସେଇଟା ପ୍ରକୃତରେ ସେହିପରି । ଅର୍ଥାତ୍, ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ କେବଳ ତଥ୍ୟ ରହିଛି, ପ୍ରତୀୟମାନ ଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଅବିଚଳିତ ନିଷ୍ଠା ରହିଛି । କେବଳ ଏହି ତଳଭୂମିଟିକୁ ନେଇ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଜଗତଟିର ଯାବତୀୟ ଆୟତନ । ଏହି ପ୍ରଥମ ମହଲାଟିରେ ହିଁ ଯାବତୀୟ ଦାୟିତ୍ୱ । ମାନବଜଗତର ଆୟତନଟିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମମାନ ରହିଛି, ଯାହାକି ଗଭୀରକୁ ଯାଇପାରିଲେ ଯାଇ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସତ୍ୟକୁ ଉପେକ୍ଷା କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମୋଟେ ଚଳେନାହିଁ; ପୁନଶ୍ଚ, ସତ୍ୟକୁ ମାନିନେଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳେନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ପରି ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସମ୍ବଳ, ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ହେଉଛି ସେମାନଙ୍କର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ଅଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ଦୂର କରିବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି କରାଇବା ହିଁ ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେଥିଲାଗି ମହିମା-ଅଭିଯାନୀ ମନୁଷ୍ୟ କହିଛି: ଭୂମୈବ ସୁଖଂ, ନାଳ୍ପେ ସୁଖମସ୍ତି । ଅଳପରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ବୃହତ୍‌ରେ ସୁଖ ରହିଛି ।

ଏଇଟି ହେଉଛି ଏକ ନିତାନ୍ତ ବେହିସାବୀ କଥା । ହିସାବସ୍ତରର ବୁଦ୍ଧି କହୁଥାଏ, ମୁଁ ଯାହା ଚାହୁଁଛି ଓ ଯାହା ପାଇ ପାରୁଛି, ଏହି ଦୁଇଟି ଭିତରେ ମାପଟାର ମେଳ ହୋଇଗଲେ ହିଁ ସେଇଥିରୁ ସୁଖର ପ୍ରାପ୍ତି । ଇଂରେଜୀ ଭାଷାର ଏକ ଚଳନ୍ତି କଥାରେ ଯେପରି ରହିଛି, ଯାହା ଯଥେଷ୍ଟ, ତାହା ହେଉଛି ଏକ ଭୂରିଭୋଜନ ପରି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି: ସନ୍ତୋଷଂ ପରମାସ୍ଥାୟ ସୁଖାର୍ଥୀ ସଂଯତୋ ଭବେତ୍ । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଦେଖା ଯାଉଛି, ସନ୍ତୋଷରେ ସୁଖ ଏବଂ ପୁନଶ୍ଚ, ସନ୍ତୋଷରେ ସୁଖ ନାହିଁ, - ଏଇ ଦୁଇଟି ବିପରୀତ କଥା ଆଗରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଉଛନ୍ତି । ତା'ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ସତ୍ତାରେ ଏକ ଦ୍ୱିବିଧତା ରହିଛି । ତା'ର ଯେଉଁ ସତ୍ତାଟି ଜୀବସୀମା ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି, ସେଠାରେ ଯେତିକି ଆବଶ୍ୟକ, କେବଳ ସେତିକିରେ ତାହାର ସୁଖ । ମାତ୍ର, ଅନ୍ତରସ୍ଥ ମାର୍ଗରେ ଜୀବମାନବ ବିଶ୍ୱମାନବ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଛି । ତେଣେ

ସିଏ ଆଉ ସୁଖର ଇଚ୍ଛା କରେନାହିଁ, - ସୁଖଠାରୁ ଅଧିକକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ, ଭୂମାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ । ତେଣୁ, ସମୁଦାୟ ଜୀବଜଗତଟି ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ଅମିତାଚାରୀ । ସେ ଅମିତର ବି ଅଧିକାରୀ ହେବ; ଅମିତ ଭାବେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, - କାରଣ ତା'ମଧ୍ୟରେ ଅମିତମାନବଟିଏ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ସେହି ଅମିତମାନବ ଆଦୌ ସୁଖର କାଙ୍ଗାଳ ନୁହନ୍ତି, ମୋଟେ ଦୁଃଖଭୀରୁ ନୁହନ୍ତି । ଅମିତମାନବ ଆରାମର ଦ୍ୱାରକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ କେବଳ ମନୁଷ୍ୟକୁ ହିଁ ଧ୍ୟେୟ କରିନେଇ ଚାଲିଛି ଏବଂ କଠୋର ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହିତ । ଆମଭିତରେ ରହିଥିବା ଛୋଟ ମଣିଷଟି ତାକୁ ଶରବ୍ୟ କରି କେତେ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଥାଏ । କହେ, ଘରର ଖାଇ ସିଏ ବଣର ମଇଁଷିମାନଙ୍କୁ ଚରାଇବାରେ ହିଁ ଲାଗିଛି। କୌଣସି ଉପାୟ ହିଁ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱର ମଣିଷଟି ଘରର ମଣିଷକୁ ବଣମଇଁଷିଟାକୁ ଦବାଇ ରଖିବାକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛନ୍ତି, - ଏପରିକି, ଘରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଇବା ଜୁଟୁନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଠାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଉପନିଷଦରେ ଭଗବାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ରହିଛି । ସ ଭଗବଃ କସ୍ମିନ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତଃ - ସେହି ଭଗବାନ୍ କେଉଁଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛନ୍ତି ? ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଉତ୍ତର ହେଉଛି : ସ୍ୱେ ମହିମ୍ନି । ନିଜର ମହିମାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ମହିମା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ । ସେହି ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆନନ୍ଦିତ ରହିଛନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେହି ମହିମାରେ । ତେଣୁ କହାଯାଇଛି: ଭୂମୈବ ସୁଖମ୍ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ମହିମା ଓ ସେହି ସ୍ୱଭାବଟିକୁ ସେ ବିରୋଧ ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରି ହିଁ ପାଇଥାଏ, ପରମ ସୁଖକୁ ପରମ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ପାଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ସହଜ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟରେ ନିରନ୍ତର ହିଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଲାଗି ରହିଛି । ତେଣୁ, ଧର୍ମର ପଥକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ପରମ ସ୍ୱଭାବର ପଥକୁ ଦୁର୍ଗଂ ପଥସ୍ତତ୍ କବୟୋ ବଦନ୍ତି।

ବସ୍ତୁର ଅବସ୍ଥା ଯେପରି, ତାହାର ସ୍ୱଭାବଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାରି ଅନୁଗତ । ତାହାର ଯାହାକିଛି ବରାଦ, ସେହି ଅନୁସାରେ କାମନାଟି ମଧ୍ୟ ତା' ପଛେ ପଛେ ଯାଉଥାଏ, ଆଦୌ କୌଣସି ବିଦ୍ରୋହ କରେନାହିଁ । ଯେତିକି ପାଉଣା, ସେତିକି ହିଁ ଦାବୀ, କେବେହେଲେ ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ମଣିଷ ହିଁ କହିବାକୁ ମନ କରିଛି, "ମୋ'ର ଏଇ ପାଉଣାଟା ଉପରେ ଆହୁରି ଅଧିକ କିଛି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ।" ବାନ୍ଧି ଦିଆ ଯାଇଥିବା ବରାଦଟିର ସୀମା ଅଛି, ଉପୁରି-ପାଉଣାର ସୀମା ନାହିଁ । ବନ୍ଧା ବରାଦ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବିକା ଚାଲିଥାଏ, ଉପୁରି-ପାଉଣା ଅନୁସାରେ ତା' ମହିମାର ପ୍ରକାଶ ଘଟେ ।

ଜୀବଧର୍ମରକ୍ଷଣର ଚେଷ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ନିରନ୍ତର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ରହିଛି । ସେଇଟି ହେଉଛି ପ୍ରାଣ ସହିତ ଅପ୍ରାଣର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ । ଅପ୍ରାଣ ଆଦିମ, ଅପ୍ରାଣ ବିରାଟ । ତା'ଠାରୁ ପ୍ରାଣକୁ ନିଜର ରସଦ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ସେଇଟି ପାଖରୁ ମାଲମସଲା ନେଇ ଦେହଯନ୍ତ୍ରଟିକୁ ଗଢ଼ି ନେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେହି ଅପ୍ରାଣ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ମହାଜନ ପରି; ଉଧାର ଦିଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ଫେରସ୍ତ ନେବା ସକାଶେ କେବଳ ଧ୍ରକ୍‌ଚିକ୍ ଲଗାଇବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ପ୍ରାଣକୁ ଦେଉଳିଆ କରି ଦେଇ ପଞ୍ଚଭୂତ ସହିତ ମିଶାଇ ଦେବାକୁ ଚାହୁଥାଏ ।

ପ୍ରାଣଚେଷ୍ଟାର ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ କେବଳ ଅପ୍ରାଣ ସହିତ ପ୍ରାଣର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଲାଗିନଥାଏ, ପରିମିତ ସହିତ ଅପରିମିତର ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଲାଗିଥାଏ । ବଞ୍ଚିବାର ଆୟତନଟିରେ ମଧ୍ୟ ସିଏ ଉପୁରି ପାଉଣାର ଦାବୀ କରୁଥାଏ । ଏକ ବୃହତ୍ ପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ମଧ୍ୟ ହେବ; - ତା'ର ଅନ୍ନ ଯାହା ତାହା ଅନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ଆଦୌ ଚଳିବନାହିଁ; ବସନ, ବାସସ୍ଥାନ କେବଳ କାମଟା ଚଳାଇ ଦେବାପାଇଁ ନୁହେଁ, - ତାହା ହେଉଛି ବୃହତ୍ ବା ବଡ଼ଟାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ । ଏପରି କିଛିକୁ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିବ, ଯାହାକୁ କି ସେ "ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକାଶ'' ବୋଲି କହିଥାଏ, - ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରକାଶରେ ନ୍ୟୂନତା ଘଟିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ଯେ ବୃହତ୍ ଭାଗଟିର ପ୍ରକାଶ ସକାଶେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଦୁଃସାଧ ପ୍ରୟାସମାନ କରୁଥାଏ, ନିଜର ସାଧାରଣ ପ୍ରୟୋଜନ ଗୁଡ଼ିକର ପୂରଣ ନିମନ୍ତେ ତାହା ଲାଗି ନଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବଡ଼ଟି ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛନ୍ତି, କାଳେ ଆହାର ବା ବିହାରରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅସମ୍ମାନ ହୋଇଯିବ, ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ସେହି ବିଷମ ଭାବନାଟି ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ ।

ଋଜୁ ହୋଇ ଚାଲିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭାରାକର୍ଷଣର ବିରୋଧରେ ନିଜର ସମ୍ମାନକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଯିବାକୁ ହେଉଥାଏ । ପଶୁ ସଦୃଶ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲେ ତାହା ଆଦୌ କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ । ଆପଣାର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଚାଲିବାକୁ ହିଁ ସେ ନିୟତ ଚେଷ୍ଟାରେ ଲାଗିଥାଏ । ପଦପଦକେ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଥାଏ । ଏହି ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟଧର୍ମ ସହିତ ପଶୁଧର୍ମର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦର୍ଶ ସହିତ ବାସ୍ତବର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ । ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସରେ ଏହି ପଶୁ ମଧ୍ୟ ଆଦିମ । ତାହା ତାମସିକତା ଏବଂ ମୂଢ଼ତା ଆଡ଼କୁ ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଛି । ପଶୁ କହୁଛି, "ସହଜଧର୍ମର ମାର୍ଗରେ ଯାଅ ଏବଂ ଭୋଗ କରୁଥା ।'' ମନୁଷ୍ୟ କହୁଛି, "ମାନବଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ତୁ ତପସ୍ୟା କର ।'' ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମନ ମନ୍ଥର, ଯେଉଁମାନେ "ଯାହା ଅଛି ତାହାହିଁ ଭଲ - ଯାହା ହୋଇ ସାରିଛି ତାହାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ'' ବୋଲି କହନ୍ତି,

ସେମାନେ ଜନ୍ତୁଧର୍ମର ସେହି ସ୍ଥାବର ବାଡ଼ଟି ମଧ୍ୟରେ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି; ସେମାନେ ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ସ୍ୱଭାବରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପୂର୍ବସଞ୍ଚିତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ବିକୃତ କରିଦିଅନ୍ତି, ନଷ୍ଟ କରିଦିଅନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ମନୁଷ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇ ରହିଛି, ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଅମୃତର ଇଚ୍ଛା କରିବାରେ ଲାଗିଛି; ଗୋଟିଏ ଆଡ଼େ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୀମା ଭିତରେ ରହିଛି, ଆଉଏକ ଦିଗରେ ବିଶ୍ୱଗତ ବିରାଟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି । ଏହି ଦୁଇଟିରୁ କୌଣସି ଗୋଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷା କଲେ ଚଳିବନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ ଜାଣେ; ତଦ୍ ଦୂରେ ତଦ୍ୱନ୍ତିକେ ଚ । ସିଏ ଦୂରରେ, ସିଏ ନିକଟରେ । ସେହି ଦୂରର ମନୁଷ୍ୟଟିର ଦାବୀ ନିକଟର ମନୁଷ୍ୟଟିର ସବୁକିଛିକୁ ହିଁ ଡେ଼ଇଁ ଚାଲିଯାଏ । ଏହି ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆଡ଼କୁ ମନୁଷ୍ୟର କଳ୍ପନାବୃତ୍ତି ଦୌତ୍ୟ କରୁଥାଏ । ବିସ୍ତର ଭୁଲ୍ କରେ, ଯେଉଁଠାରେ ତା'ର କଳ ପାଏନାହିଁ, ସେଠାରେ ନାନା ଅଦ୍‌ଭୂତ ସୃଷ୍ଟିମାନ ଦେଇ ଫାଙ୍କଗୁଡ଼ିକର ପୂରଣ କରେ। ତଥାପି, ଏହି ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରୟାସଟି ସତ୍ୟକୁ ହିଁ ପ୍ରମାଣିତ କରେ; - ମନୁଷ୍ୟର ଏଇ ଗୋଟିଏ ଯେଉଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କାର, ତାହା ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ଯେ, ତା'ର ଜାଣିବାଟା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ପହଞ୍ଚୁନାହିଁ, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଜାଣିବାଟା ମୋଟେ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇନାହିଁ ।

ଗଛକୁ ଗଛ ଘଷିହେଲେ ନିଆଁ ଲାଗିଯାଏ । ନିଆଁ ତ ଲାଗିଛି, ଏତିକି ଜାଣି ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହିଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିକୁ ଦୋଷ ଦିଆଯାଇ ନଥାନ୍ତା । ଜାଣିବାର ନାହିଁ ବୋଲି ତ ଜାଣିବାଲାଗି ପ୍ରୟାସ ନାହିଁ, ଏହି କଥାଟିରେ ଅସଂଗତ ବୋଲି ଆଦୌ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟ ନିହାତି ପିଲାଙ୍କ ପରି ବାରମ୍ବାର ପଚାରିବାକୁ ଲାଗିଲା, କାଷ୍ଠ ସହିତ କାଷ୍ଠର ଘର୍ଷଣରୁ କ'ଣ ହେତୁ ନିଆଁ ଲାଗୁଛି ? ସେହିଠାରୁ ହିଁ ବୁଦ୍ଧିର ବେକାରଖଟଣିଟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଖୁବ୍‌ସମ୍ଭବ ସେହି ଆରମ୍ଭରେ ମଧ୍ୟ ସେ ପିଲାଙ୍କପରି ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲା, - ସମ୍ଭବତଃ କହିଥିଲା, ଗଛଭିତରେ ଗୋଟାଏ ରାଗୀ ଭୂତ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ନିଶ୍ଚୟ ବାସ କରୁଛି, ମାଡ଼ ଖାଇବାରୁ ସିଏ ରାଗି କରି ନିଆଁ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଏହିଭଳି ଯାବତୀୟ ଉତ୍ତରରେ ମଣିଷର ମୁଣ୍ଡଟା ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛି। ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଶିଶୁସ୍ତରୀୟ ବୁଦ୍ଧିଟି ମୋଟେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନଥାଏ, ସେମାନେ ଏହିଭଳି ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ିକୁ କୁଣ୍ଢାଇ କରି ରହିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ, ଅଳପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାର ସେହି ମୂଢ଼ତା ମଝିରେ ବି ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଶ୍ନର ସକଳ ବାଧାକୁ ଠେଲି ଠେଲି ଗତି କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ତେଣୁ, ଚୁଲୀ ଲଗାଇବା ସକାଶେ ନିଆଁ ଜଳାଇବାକୁ ଏହି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହୋଇଛି, "ନିଆଁ କାହିଁକି

ଜଳୁଛି ?'' - ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଅନାବଶ୍ୟକ ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ିକୁ ବାହାର କରିବାରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତା'ଠାରୁ ମୋଟେ କମ୍ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ତେଣେ, ଚୂଲାରୁ ହୁଏତ ନିଆଁଟା ନିଭିଯାଇଛି, ହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ବସି ପାରିନାହିଁ, ପେଟଭିତରେ ଭୋକର ନିଆଁ ଜଳି ଉଠିଲାଣି, - ତଥାପି ତା'ର ପ୍ରଶ୍ନ ବନ୍ଦ ହୋଇନାହିଁ, - ଏହି ନିଆଁ ପ୍ରକୃତରେ କାହିଁକି ଜଳୁଛି ? ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତରଟି ଜଳୁଥିବା ନିଆଁ ଭିତରେ ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତରଟି ନିଆଁଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ଯାଇ ରହିଛି । ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ବିଚାରକ ମଣିଷକୁ କ'ଣ ନିର୍ବୋଧ ବୋଲି କହିବେ ନାହିଁ, - ପତଙ୍ଗକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଯେପରି ଆମେ କହିଥାଉ, - କେଡ଼େ ମୂଢ଼ ଏହି ପତଙ୍ଗଟା, ନିଆଁ ଭିତରେ ଆସି ଝାସ ଦେଇ ପଡୁଛି !

ଏହି ଅଦ୍‌ଭୂତ ବୁଦ୍ଧିଟାର ସର୍ବାଧିକ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ଯେତେବେଳେ ତାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଠେଲି ଠେଲି ନେଇ " ତୁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କିଏ ?'' ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପଚାରେ । ଏପରି କଥାଟିଏ କହିବାକୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସଙ୍କୋଚ କରେନାହିଁ ଯେ, "ତୁମେ ଅଛ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ମନେ ହେଉଛି, ମାତ୍ର ତୁମେ ପ୍ରକୃତରେ ଅଛ କି ? ତେବେ କେଉଁଠାରେ ଅଛ ?'' ହଠାତ୍ କୌଣସି ଉତ୍ତରଟାଏ ନମିଳିବାରୁ ଯଦି ମୁଁ ତରତର ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେବି ଯେ ମୁଁ ମୋ' ଦେହଧର୍ମ ଭିତରେ ରହିଛି, ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରବାହଣ ରାଜା ମୁଣ୍ଡକୁ ହଲାଇ କହିବେ ଯେ, ସେହିଠାରେ ବି କଦାପି ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଶେଷ ହୋଇ ଯିବନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ କହିଲା: ଧର୍ମସ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଂ ନିହିତଂ ଗୁହାୟାମ୍ । ମାନବଧର୍ମର ଗଭୀର ସତ୍ୟଟି ଗୋପନରେ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି । ମୋ'ର ଏଇ ମୁଁ'ଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ, ଏବଂ, ସେଇ 'ମୁଁ'ଟି ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।

କଥାଟିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝି ଦେଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରା ଯାଇପାରେ ।

ଏହି ଯେଉଁ ଏଇଟା ଜଳ, ଏଇଟା ସ୍ଥଳ, ଏଇଟା ଅମୁକ ଓ ଏଇଟା ସମୁକ, - ଯେତେ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଆମେ 'ଏଇଟା' ବୋଲି କହିଥାଉ, ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ଜାଣି ବୁଝିନେବାକୁ ପଡ଼ିବ, - ନହେଲେ ଭଲ କରି ବଞ୍ଚିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ । ମାତ୍ର, ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କହିବ, ତଦ୍-ବିଦ୍ଧି ନେଦଂ ଯଦିଦମ୍ ଉପାସତେ । ତାହାକୁ ହିଁ ଜାଣ । କାହାକୁ । ନା, ଇଦଂ ଅର୍ଥାତ୍ 'ଏଇଟା' ବୋଲି କହି ଯାହାକୁ ଆମେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛୁ, ତାକୁ ନୁହେଁ । 'ହଁ, 'ମୁଁ ଏପରି ଭାବରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଛି', ଏଇଟି ସହଜ କଥା । ମନୁଷ୍ୟ ତଥାପି କହିଲା, ଏହାର ଶେଷକଥାଟି ସେହିଠାରେ ଅଛି, ଯେଉଁଠାରେ କି ଏହି ଇଦଂ ସର୍ବନାମଟି ପହଞ୍ଚି ପାରେନାହିଁ । ସିଏ ପାଗଳଙ୍କ ପରି ପଚାରେ, କେଉଁଠାରେ ଅଛି ଶ୍ରୋତସ୍ୟ ଶ୍ରୋତଂ - ଶ୍ରବଣର ମଧ୍ୟ ସେହି ଶ୍ରବଣଟି । ଭୌତିକ ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ଖୋଜି ଖୋଜି ଆସି ସେ ବାୟୁର କମ୍ପନ ପାଖରେ ଆସି

ଅଟକିଯାଏ । ମାତ୍ର, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଇଦଂ ରହିଛି, - ଏଇଟା କମ୍ପନ ବୋଲି ଅବବୋଧ ହୋଇ ପାରୁଛି । ସେହି କମ୍ପନକୁ ଶୁଣି ହେଉଛି । ସିଏ କହୁଛି, ତା'ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚୁ ହେଲା ବୋଲି "ମୁଁ ଶୁଣୁଛି ।" ଏବଂ , ସେଇଟିର ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ କେଉଁଠି ରହିଛି ?

ଉପରୁ ଖଣ୍ଡେ ପଥର ଆସି ତଳେ ପଡ଼ିଲା । ଜ୍ଞାନର ଫାଟକ ଜଗି ଯେଉଁ ଦ୍ୱାରୀଟି ଥିଲା, ସିଏ ମଧ୍ୟ ଆସି ପଥର ପଡ଼ିଲା ବୋଲି ଖବର ଦେଲା । ଉପରର ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ନୀଚ ଆଡ଼କୁ ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ରହିଥାଏ, ସେହି କଥାଟି ହିଁ ଘଟିଲା । ଦ୍ୱାରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ଭିତରମହଲରୁ ଶୁଭିଲା, ଏଇଟାକୁ ଟାଣ, ସେଇଟାକୁ ଟାଣ, ତାକୁ ଟାଣ, - ବାରମ୍ବାର ସେଇ ଏଇଟାକୁ ଓ ସେଇଟାକୁ । ମାତ୍ର, ସବୁକିଛି ହେଇ ଏଇଟା ଓ ସେଇଟାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ବିଶ୍ୱଯାକ ତ ସେହି ଗୋଟିଏ ଆକର୍ଷଣ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ।

ଉପନିଷଦ ସବୁକିଛି ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଏକଟିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, - ପ୍ରତିବୋଧବିଦିତମ୍, - ଯାବତୀୟ ପଡ଼ିବାର ପଶ୍ଚାତରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ଆକର୍ଷଣକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିବା ବିଷୟରେ କହିଛନ୍ତି । ସେହିପରି, ମୁଁ ଶୁଣି ପାରୁଛି, ତୁମେ ଶୁଣିପାରୁଛ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୁଣୁଛି, ସେତେବେଳେ ଶୁଣୁଛି, - ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୁଣିବାର ବୋଧଟି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଏକମାତ୍ର ପରମ ଶୁଣିବାର ସତ୍ୟଟି ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି, ସେହି ପ୍ରତିବୋଧବିଦିତ ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟ ହିଁ ଶ୍ରୋତ୍ରସ୍ୟ ଶ୍ରୋତମ୍ । ସେଇଟି ବିଷୟରେ ଉପନିଷଦ କହିଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟଦେବ ତଦ୍ ବିଦିତାଦଥୋ ଅବିଦିତାଦଧି । ଆମେ ଯାହାକିଛି ଜାଣୁ , ଏବଂ ଜାଣୁନାହିଁ, ତାହା ସେହି ସବୁକିଛି ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନରେ ମଧ୍ୟ ଯାହା ଗୁହାମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି, ସେଇଟିକୁ ଆମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ ଆମେ କେବଳ ଯେ ମିଳାଇ ପାରୁନାହିଁ ତା' ନୁହେଁ, ଏଇଟି ତାହାର ବିପରୀତ ବୋଲି ବି କହିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଭାଷାର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ଆମେ କହୁ, ଭାଷାକର୍ଷଣଶକ୍ତି ଆମେ ଆକର୍ଷଣ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଯାହା ବୁଝୁ, ଏଇଟି ତାହା ନୁହେଁ; ଶକ୍ତି କହିଲେ ଯାହା ବୁଝିଥାଉ, ଏଇଟା ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରକୃତିର ଗୁହାବସ୍ଥିତ ଶକ୍ତିକୁ ଆବିଷ୍କାର ଓ ବ୍ୟବହାର କରି ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଯାବତୀୟ ବାହ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ଯେଉଁ ମହିମାଟିକୁ ତା'ର ଆତ୍ମାର ସମୃଦ୍ଧି ବୋଲି କୁହାଯିବ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ଗୁହାବସ୍ଥିତ । ସାଧନାଦ୍ୱାରା ହିଁ ତାହାକୁ ପାଇବାକୁ ହୁଏ । ସେହି ସାଧନାକୁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଧର୍ମସାଧନା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

'ଧର୍ମ' ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସ୍ୱଭାବ । ଚେଷ୍ଟା ଓ ସାଧନାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଭାବକୁ ଲାଭ କରିବା, ଏହି କଥାଟି ବେଶ୍ ସ୍ୱବିରୋଧୀ ଭଳି ଶୁଣାଯାଏ, - ସ୍ୱଭାବକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସ୍ୱଭାବକୁ ପାଇବା, - କଥାଟିକୁ ଏହି ଅର୍ଥରେ କୁହା ଯାଇଛି କି ? ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବକୁ ନିନ୍ଦା କରାଯାଇଛି । କୁହା ହୋଇଛି, ତା'ର ଆଦିରେ ହିଁ ପାପ ରହିଛି, ଅବାଧତା ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ସତ୍ୟକୁ ଲାଭ କରିବାଲାଗି ସ୍ୱଭାବକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ କୁହାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ସହଜ ଭାବରେ ଯାହା, ତାହାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ କହି ବି ପକାଇଲା, ତାହାର ସହଜ ସ୍ୱଭାବଟି ଅପେକ୍ଷା ତା'ର ସାଧନାର ସ୍ୱଭାବଟି ସତ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଭାବ ତା' ନିଜକୁ ନେଇ ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ସ୍ୱଭାବ ତା'ର ଭୂମାକୁ ନେଇ ।

କଥିତ ଅଛି -

ଶ୍ରେୟଶ୍ଚ ପ୍ରେୟଶ୍ଚ ମନୁଷ୍ୟମେତମ୍ ତୌ ସମ୍ପରୀତ୍ୟ ବିବିନକ୍ତି ଧୀରଃ ।
ତୟୋଃ ଶ୍ରେୟ ଆଦଦାନସ୍ୟ ସାଧୁ ହୀୟତେଽର୍ଥାତ୍ ଷ ଉ ପ୍ରେୟୋବୃଣୀତେ ।

ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବରେ ଶ୍ରେୟ ଅଛି, ପ୍ରେୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଧୀର ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇଟା ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟଟିକୁ ଜାଣିଥାଏ । ଯିଏ ଶ୍ରେୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ସାଧୁ; ଯିଏ ପ୍ରେୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ସେ ପୁରୁଷାର୍ଥଠାରୁ ହୀନ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଚିରାଭ୍ୟସ୍ତ ହିତକଥା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥାଉ । ଅର୍ଥାତ୍, ଆମେ ମନେ କରିଥାଉ ଯେ, ଲୋକବ୍ୟବହାରର କେତୋଟି ଉପଦେଶରୂପେ ହିଁ କଥାଟିର ଯାହା ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି । ମାତ୍ର, ସମାଜବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ରଚିତ ହୋଇନାହିଁ । ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଆତ୍ମାକୁ ସତ୍ୟ କରି ଜାଣିବାର ଉପାୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରେରଣାରେ ଆମେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରୁ, ସେହି ପ୍ରେୟର ଇଚ୍ଛା ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଥାଏ; ଏବଂ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିବା ଉଚିତ, ସେହି ଶ୍ରେୟର ଇଚ୍ଛାଟି ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାଏ । ଶ୍ରେୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ବସ୍ତୁକୁ କିଛି ଲାଭ କରେ, ସେକଥା ନୁହେଁ, ସିଏ ଗୋଟାଏ କିଛି ହୋଇଯାଏ । ସେହି ହେବାକୁ ସାଧୁ ହେବା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ତଦ୍ୱାରା କେହି ଧନୀ ହୁଏନାହିଁ , ବଳବାନ୍ ହୁଏନାହିଁ, ସମାଜରେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇପାରେ, ନହୋଇ ମଧ୍ୟ ପାରେ । ଏପରିକି ଅବମାନିତ ହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ । ସାଧୁ ହେବା ଯେ ପ୍ରକୃତରେ କିପରି ଏକ ସ୍ଥିତି, ପ୍ରବୃତ୍ତିର ରାଜ୍ୟରେ ତା'ର ଆଦୌ କୌଣସି

ଅନୁକୂଳ ନଥାଏ । ଶ୍ରେୟ ଶବ୍ଦଟି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ପ୍ରେୟକୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ବରଣ କରିନେଇ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ୟ କିଛି ହୁଏ; ତାହାକୁ ଉପନିଷଦ ଅପାଣା ସମ୍ପଦ ତଥା ଅର୍ଥରୁ ହୀନ ହେବା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ନାଗର ଶବ୍ଦ କହିଲେ ଯଦି citizen ନବୁଝାଇ libertine ବୋଲି ବୁଝାଏ, ତେବେ କହିବାକୁ ହେବ, ସେହି ନାଗର ଶବ୍ଦଟି ନିଜର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରୁ ହୀନ ହିଁ ହୋଇଯାଇଛି । ସେହିପରି ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରେୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ, ମନୁଷ୍ୟ କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଏ, ସେହି ସତ୍ୟଟି ହୀନ ହୋଇଯାଏ । ନିଜ ଭିତରେ ସର୍ବକାଳୀନ ବିଶ୍ୱଭୂମୀନ ମନୁଷ୍ୟଧର୍ମର ଉପଲବ୍ଧି ହେଉଛି ସାଧୁତା, - ହୀନତା ହେଉଛି ସେହି ଯଥାର୍ଥ ମାନବର ଉପଲବ୍ଧିରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବା । ପ୍ରାକୃତିକ ସ୍ୱଭାବ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମିକ ସ୍ୱଭାବଟି ନଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏହିଁସବୁ କଥାର ଆଦୌ କୌଣସି ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ନଥାନ୍ତା ।

ଚଢ଼େଇର ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମ ଅଣ୍ଡା ଭିତରେ । ସେହି ସମୟଟି ନିମନ୍ତେ ସେହି ଅଣ୍ଡାଟି ହେଉଛି ତା'ର ଏକମାତ୍ର ଇଦମ୍ । ସିଏ ସେତିକିରୁ ଅଧିକ ଆଉ କିଛି ହିଁ ଜାଣି ନଥାଏ। ତଥାପି, ତା'ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ରହିଥାଏ, - ବାହାରର ଅଜଣାଟି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାର୍ଥକତା ଲାଭ କରିବାର ଏକ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା । ସେହି ସାର୍ଥକତା-ନେଦଂ ଯଦିଦମୁପାସତେ। ଯଦି ସେହି ଖୋଳଟି ଭିତରେ ସିଏ ଶହେ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚି ରହୁଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେଇଟିକୁ ତା'ର ମହତୀ ବିନଷ୍ଟି ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥାନ୍ତା ।

ମନୁଷ୍ୟର ସାଧନାଟି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଭାବରୁ ଆଉଗୋଟିଏ ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟକୁ ସାଧନା । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂସ୍କାରଟାକୁ ତା'ର ଜିଜ୍ଞାସା ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯିବ, ତେବେଯାଇ ତା'ର ବିଜ୍ଞାନ ବିଶ୍ୱଗତ ଜ୍ଞାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରିବ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ଜଡ଼ପ୍ରଥାଗତ ଅଭ୍ୟାସକୁ ତା'ର ପ୍ରୟାସ କାଟି ଚାଲିଯିବ, ତେବେଯାଇ ସିଏ ବିଶ୍ୱଗତ କର୍ମଟି ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱକର୍ମା ହୋଇପାରିବ । ଅହଙ୍କାର ଏବଂ ଭୋଗାସକ୍ତିକୁ ତା'ର ପ୍ରେମ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ, ତେବେଯାଇ ମନୁଷ୍ୟ ବିଶ୍ୱଗତ ଆତ୍ମୀୟତା ବଳରେ ମହାତ୍ମା ହୋଇ ପାରିବ । ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଭାବରେ ଆବରଣ, ଅନ୍ୟ ସ୍ୱଭାବଟିରେ ମୁକ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିବିଦ୍ ଦେଖିଲେ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ ନିଜର କକ୍ଷପଥରୁ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲା । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହରହିତ ଭାବରେ କହିଲେ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଗୋଚର ଗ୍ରହର ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ସେଇଟିକୁ ଟାଣୁଛି । ଦେଖାଗଲା, ମନୁଷ୍ୟର ମନଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣଧାରଣର କକ୍ଷପଥକୁ ଯଥାବିଧି ଗ୍ରହଣ କରି ଆଦୌ ଚାଲୁନାହିଁ । ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଡ଼କୁ, ସ୍ୱଭାବାତୀତ ଆଡ଼କୁ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ସେଇଥିରୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ଦେବଲୋକର

କଳ୍ପନା କଲା । କହିଲା, ଆଦେଶ ସେହି ସ୍ଥାନରୁ, ଆକର୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ସେହି ସ୍ଥାନରୁ । ସେହି ଦେବଲୋକର ଦେବତା ଯେ କିଏ ହୋଇଥିବେ, ସେହି କଥାଟିକୁ ନେଇ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ହଣାହଣି ଚାଲିଛି । ସିଏ ଯିଏ ବି ହୋଇଥାନ୍ତୁ, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଦେବତା ବୋଲି କହୁ ଅଥବା ଆଉକିଛି ବୋଲି କହୁ ପଛକେ, ସିଏ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତା'ର ଜୀବସୀମାଟି ଭିତରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବାକୁ ଦେଲେନାହିଁ ।

ସମୁଦ୍ର ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଜୁଆର ଏବଂ ଭଟ୍ଟାର ଉଠିବା ଓ ପଡ଼ିବା ତ ଲାଗି ହିଁ ରହିଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ନହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୁଦ୍ରର ଚଞ୍ଚଳତାରୁ ହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଉଥିବା ଆହ୍ୱାନଟିର ପ୍ରମାଣ ହୋଇଗଲା । ବଞ୍ଚିବାର ଚେଷ୍ଟାକ୍ଷେତ୍ରଟିରେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ମରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଆଦୌ କୌଣସି ସଂଶୟ ନଥାଇ ଯେଉଁ କ୍ଷୁଧାଟି ତା' ଅନ୍ତର ଭିତରେ ରହିଛି, ସେଇଟିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେ ତା'ର ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ, ଏହି କଥାଟିକୁ ଗୋଟିଏ ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତଃ ଜାଣିଥାଏ । ଏପରି ଗୋଟିଏ କିଛି ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଛି, ଯାହାସହିତ ତା' ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରୟୋଜନଟିର ଆଦୌ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ହିଁ ନଥାଏ । ଯେଉଁ ପ୍ରାଣ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ରହିଛି, ତାହାହିଁ ମଣିଷକୁ ଦୁଃସାହସର ପଥରେ ଅଗ୍ରସର କରାଇ ନେଉଛି। ଭୌତିକ ପ୍ରାଣର ପଥରେ ପ୍ରାଣୀ ଆପଣାକୁ ରକ୍ଷା କରୁଛି ; ଏବଂ ଏ ପଥଟିରେ ଆତ୍ମବାନ୍ ଆତ୍ମାର ରକ୍ଷା କରୁନାହିଁ, ଆତ୍ମାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ବୈଦିକ ଭାଷାରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆବିଃ, - ପ୍ରକାଶସ୍ୱରୂପ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଉକ୍ତ ଅଛି : ଯସ୍ୟ ନାମଃ ମହଦ୍‌ଯଶଃ । ତାଙ୍କର ମହଦ୍‌ଯଶ ହିଁ ତାଙ୍କର ନାମ, ତାଙ୍କର ମହତ୍ କୀର୍ତ୍ତିରେ ହିଁ ସିଏ ସତ୍ୟ । ମନୁଷ୍ୟର ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ସ୍ୱଭାବ, - ଆତ୍ମାର ପ୍ରକାଶ । ବାହାରୁ ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ପ୍ରାଣୀ ଆପଣାର ରକ୍ଷା କରେ, ବାହାରେ ଆପଣାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେବା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆତ୍ମା ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଏହିଠାରେ ପ୍ରକୃତିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସିଏ ଆପଣାକୁ ଘୋଷଣା କରେ। ଏପରିକି, କୌଣସି ବର୍ବର ଦେଶର ମନୁଷ୍ୟଟିଏ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ପ୍ରକୃତିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥାଏ । ସିଏ ନାକଟାକୁ ଫୋଡ଼ି ସେଥିରେ ଗୋଟାଏ ଧାତୁନିର୍ମିତ କିଛି ଗଳାଇ କରି ରଖିଛି, ଉହା ଦେଇ ଦାନ୍ତକୁ ଘଷି ଘଷି ମୁନିଆଁ କରି ରଖିଛି । ପିଲାଦିନେ ଗୋଟାଏ ତକ୍ତାଦ୍ୱାରା ଚିପି ରଖି ନିଜ ମୁଣ୍ଡର ଖପୁରିକୁ ବିକୃତ କରି ରଖିଛି, ବିକଟାକାର ବହୁ ବେଶଭୂଷା ବନାଇଛି । ସେହିସବୁ ଉଦ୍ଭଟ ସାଜସଜ୍ଜାରେ ଅସହ୍ୟ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି । କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଛି ଯେ, ସିଏ ନିଜେ ସହଜରେ ଯାହା, ସିଏ ସେତିକିଠାରୁ ବହୁତ ବଡ଼ । ତା'ର ସେଇ ବଡ଼-ମୁଁ'ଟି ପ୍ରକୃତିର ବିପରୀତ । ଯେଉଁ

ଦେବତାଙ୍କୁ ସେ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ମାନୁଛି, ସିଏ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ହିଁ ଅଦ୍‌ଭୂତ । ତାଙ୍କ ମହିମାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପରିଚୟଟି ହେଉଛି ଯେ, ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ଅପ୍ରାକୃତିକ । ଏହି ପ୍ରକୃତିର ହାତରେ ପାଳିତ, ତଥାପି ପ୍ରକୃତିର କଥାରେ ହଁ ମାରିବାଲାଗି ମନୁଷ୍ୟର ଯେପରି ଏହି ଗୋଟିଏ ଝଗଡ଼ା ଲଢ଼ିବାର ଇଛା । ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ଯେ, କେତେ କେତେ ଲୋକ, - କେହି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ, କେହି ବା କଣ୍ଟକଶର୍ଯ୍ୟାରେ ଶୟାନ, ପୁଣି ଆଉକେହି ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ନତଶୀର୍ଷ । ସେମାନେ ଜଣାଇ ଦେବାକୁ ଚାହୁଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସେମାନେ ସାଧୁ, - କାରଣ ସେମାନେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ! ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ଲୋକ ନିରର୍ଥକ କୃଚ୍ଛସାଧନର ଗୌରବ କରି ଥାଆନ୍ତି । ତାହାକୁ "ରେକର୍ଡ଼ ବ୍ରେକ୍" କରିବା ବୋଲି କହନ୍ତି, ଦୁଃସାଧତାର ପୂର୍ବ-ଅଧବସାୟକୁ ପାରି ହେବା । ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ସନ୍ତରଣ, ବାଇସାଇକେଲ୍ ଚଢ଼ି ଧାବମାନ ରହିଛନ୍ତି, ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରି ଦୀର୍ଘ ଉପବାସ କରିବା, - କେବଳ ଅସ୍ୱାଭାବିକତାର ଗୌରବର ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ । ନିଜର ମୟୁରତ୍ୱକୁ ନେଇ ମୟୁର ମଧ୍ୟ ଗର୍ବ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, ନିଜ ହିଂସ୍ରତାର ସଫଳତାରେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଉତ୍ସାହ ବୋଧ କରେ। କିନ୍ତୁ ବର୍ବର ମନୁଷ୍ୟ ମୁଖଶ୍ରୀର ବିକୃତି ତଥା ବେଶଭୂଷାର ଅତିକୃତିକୁ ନେଇ ଗର୍ବ କରେ। କହୁଥାଏ, "ମୁଁ ଅବିକଳ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟବତ୍ ନୁହେଁ, ଜଣେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟରୂପେ ତୁମେ ମୋତେ ଆଦୌ ଚିହ୍ନି ପାରିବନାହିଁ ।" ଏହିଭଳି ଏକ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶର ଚେଷ୍ଟାକୁ ଆମେ ନତ୍‌ର୍ଥକ ବୋଲି କହିବା, - ଏହା ସଦର୍ଥକ ନୁହେଁ, ପ୍ରକୃତିର ବିରୁଦ୍ଧରେ କେବଳ ଏକ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ଯାହାକି ତା'ର ସହଜତାର ଏକ ପ୍ରତିବାଦ ମାତ୍ର, - ସେଥିରୁ ଅଧିକ କୌଣସି ଅର୍ଥ ଏଥିରେ ନଥାଏ । ଅହଙ୍କାରର ପ୍ରକାଶକୁ ଆତ୍ମଗୌରବର ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ମନେ କରିବା ହେଉଛି ବର୍ବରତା; - ନିରର୍ଥକ ବାହ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନକୁ ପୁଣ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି ମନେ କରିବାପରି ସମାନ ଭାବରେ ଏକ ବର୍ବରତା ।

ଏହି ଦୈହିକ ଦିଗରେ ଯେପରି, ସେହିପରି ଆର୍ଥିକ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାର ଅନ୍ତନାହିଁ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ରେକର୍ଡ଼ ବ୍ରେକ୍ କରିବା, ପୂର୍ବ-ଇତିହାସର ବେଢ଼ାକୁ ଡେ଼ଇଁ ଯିବାପାଇଁ ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରଟିର ଚେଷ୍ଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନିମନ୍ତେ ନୁହେଁ, ଏଇଟି ଅସାଧାରଣ ନିମନ୍ତେ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ସୀମା ପ୍ରତି ଏକ ଅସହିଷ୍ଣୁତା ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଏତିକି ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ। କିନ୍ତୁ ଯାହାକିଛି ବସ୍ତୁଗତ ବା ବାହ୍ୟିକ, ସୀମା ହେଉଛି ତା'ର ଧର୍ମ । ସେହି ସୀମାଟିକୁ ବଢ଼ାଇ ହୁଏ ସିନା, ମାତ୍ର ଅତିକ୍ରମ କରି ହୁଏନାହିଁ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ କହିଛନ୍ତି, ଛୁଞ୍ଚର କଣାବାଟ ଦେଇ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଓଟ ଗଳି କରି ସେପାଖକୁ ଯାଇ ପାରେନାହିଁ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଜଣେ ଧନୀ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗର ଦ୍ୱାର ଦୁର୍ଗମ ହୋଇ ରହିଥାଏ । କାରଣ, ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି

ନିଜର ସତ୍ୟଟିକୁ ଏପରି କିଛିଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବ ଓ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ଯାହା ହେଉଛି ଅପରିମେୟର ବିପରୀତ, ସେଥିପାଇଁ ସିଏ ହାୟତେ୽ର୍ଥାତ୍, ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ଅର୍ଥରୁ ହୀନ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ହାତୀ ପରି ବଡ଼ ହେବାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ବଡ଼ଲୋକ ହେବା ବୋଲି କହେନାହିଁ, - ସମ୍ଭବତଃ ଜଣେ ବର୍ବର ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ସେକଥା ମଧ୍ୟ କହିଥାଏ। ବାହାରର ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ଠୁଳ କରିବାର ଗର୍ବ କରିବାର ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥାଟି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଅନ୍ୟ କାହା ଅପେକ୍ଷା ମୋ'ର ବସ୍ତୁସଞ୍ଚୟ ଅଧିକ, ଏକଥାଟିକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କୁହାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସେଥିଲାଗି ମୈତ୍ରେୟୀ କହିଥିଲେ: ଯେନାହଂ ନାମୃତା ସ୍ୟାମ୍ କିମହଂ ତେନ କୁର୍ଯ୍ୟାମ୍ । ସେ ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ଉପକରଣକର୍ତା ଜୀବିତମ୍ । ଯେଉଁ ଓସ୍ତାଦ ତାନର ଅଜସ୍ରତାକୁ ଗଣି ଗାନର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବିଷୟରେ ବିଚାର କରେ, ତା'ର ବିଦ୍ୟାକୁ ସେହି ଓଟଟି ସହିତ ହିଁ ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରିବ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାନଟିଏ ଏପରି ଏକ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତିରେ ଆସି ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଏ, ଯାହାଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ସ୍ୱରକୁ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ କରାଯାଇ ପାରେନାହିଁ । ବସ୍ତୁତଃ, ଗାନର ସେହି ଥମିଯିବାକୁ କଦାପି ସୀମା ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ । ତାହା ହେଉଛି ଏପରି ଗୋଟିଏ ଶେଷ, ଯାହାର ଶେଷ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ଗାୟକର ଆତ୍ମା ଆପଣାର ସାର୍ଥକତାକୁ ତାନର ପ୍ରଭୂତ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଗାନଟିର ସେହି ଚରମ ରୂପଟି ଦ୍ୱାରା ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ଯାହା ଅପରିମେୟ, ଅନିର୍ବଚନୀୟ, ଯାହା ବାହାରର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ୱଳ୍ପ, ଅନ୍ତରଭିତରେ ଅସୀମ । ତେଣୁ, ମନୁଷ୍ୟର ଅହଂଗତ କ୍ଷେତ୍ରଟିରେ ଯେଉଁ ସଂସାର, ସେହି ଦିଗରେ ତା'ର ଅହଙ୍କାର ହିଁ ଭୂରିତାୟ; ଯେଉଁ ଦିଗରେ ତା'ର ଆତ୍ମା, ସେହି ଦିଗରେ ତା'ର ସାର୍ଥକତା ହେଉଛି ଭୂମାରେ । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ତା'ର ଗର୍ବ ହେଉଛି ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧିରେ, ଏବଂ ଅପର ଦିଗରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ହିଁ ତା'ର ଗୌରବ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, କଲ୍ୟାଣ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ୟାଗ, ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ପ୍ରାକୃତ ମନୁଷ୍ୟଟିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରନ୍ତି ଓ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି ଜୀବମାନବର ଅନ୍ତରତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥିତ ବିଶ୍ୱମାନବକୁ । ଯଂ ଲବ୍ଧ୍ୱା ଚାପରଂ ଲାଭଂ ମନ୍ୟତେ ନାଧିକଂ ତତଃ ।

ଅନ୍ୟ ଯାବତୀୟ ପ୍ରାଣୀ ଚାରିଆଡ଼େ ଘୁରି ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେହି ବାହାରେ ବାହାରେ ହିଁ ଜୀବିକାର ଅର୍ଥକୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କାହାକୁ ଅନୁଭବ କଲା, ଯିଏ ନିହିତାର୍ଥୋ ଦଧାତି, ଯିଏ କାହାକୁ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅର୍ଥଟିକୁ ପ୍ରଦାନ କରୁଛନ୍ତି । ସେହି ଅର୍ଥ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ନିଜ ଆତ୍ମାର ହିଁ ଗଭୀର ଅର୍ଥ । ସେହି ଅର୍ଥଟି ହେଉଛି, ମନୁଷ୍ୟ ମହତ୍; ମନୁଷ୍ୟକୁ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ସେ ମହତ୍, ତେବେ ଯାଇ ପ୍ରମାଣିତ

ହେବ ଯେ ସିଏ ମନୁଷ୍ୟ । ପ୍ରାଣର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଭୂମାଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ; କାରଣ ସିଏ ସେହି ଚିରନ୍ତନ ମାନବ, ସର୍ବଜନୀନ ମାନବ, ସିଏ ମୃତ୍ୟୁର ଅତୀତ । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅର୍ଘ୍ୟଟି ଦେବାକୁ ହେବ, ସେହି ଅର୍ଘ୍ୟ ସବୁ ମଣିଷଙ୍କର ହୋଇ ସକଳ କାଳର ହୋଇ ଆପଣାର ଅନ୍ତରତମ ବେଦୀଟି ଉପରେ ହିଁ ଦିଆଯିବ । ଆପଣାର ସେହି ପରମଟିକୁ ନଦେଖି ମନୁଷ୍ୟ ବାହାର ଆଡ଼େ ହିଁ ସାର୍ଥକତା ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ । ଶେଷକୁ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ କହେ: କସ୍ମୈ ଦେବାୟ ହବିଷା ବିଧେମ । ମନୁଷ୍ୟର ଦେବତା ହେଉଛନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ମନର ମନୁଷ୍ୟ । ଆମେ ଜ୍ଞାନରେ, କର୍ମରେ, ଭାବର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ ହେବା, ସେହି ପରିମାଣରେ ହିଁ ସେହି ମନର ମନୁଷ୍ୟକୁ ପାଇବା, - ଅନ୍ତର ଭିତରେ ବିକାର ଘଟିଲେ ସେହି ଆମର ମନର ମନୁଷ୍ୟଟିକୁ ଆମେ ମନଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହୁଁ । ମନୁଷ୍ୟର ଯାହା କିଛି ଦୁର୍ଗତି ରହିଛି, ତାହା ନିଜ ମନର ମନୁଷ୍ୟଟିକୁ ହରାଇ ଥିବାରୁ, ତାହାକୁ ବାହାରର ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକରେ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଥିବାରୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାଟାକୁ ହିଁ ପର କରିଦେଇ ଥିବାରୁ । ସେତେବେଳେ ଆମେ ଆପଣାକୁ ଟଙ୍କାରେ ଦେଖୁ, ଖ୍ୟାତିରେ ଦେଖୁ, ଭୋଗର ନାନା ଆୟୋଜନରେ ହିଁ ଦେଖୁଥାଉ । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଯାବତୀୟ ବିବାଦ ଓ ଯାବତୀୟ କ୍ରନ୍ଦନ । ସେହି ବାହାରଟାରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ନିଜକୁ ହରାଇଥିବା ମନୁଷ୍ୟର ବିଳାପଗାନକୁ ମୁଁ ଦିନେ ଜଣେ ପଥିକ ଭିକାରିର ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଥିଲି -

ଆମି କୋଥାୟ୍ ପାବ ତାରେ
ଆମାର୍ ମନେର୍ ମାନୁଷ୍ ଯେ ରେ ।
ହାରାୟେ ସେଇ ମାନୁଷେ ତା'ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ
ଦେଶ-ବିଦେଶେ ବେଡ଼ାଇ ଘୁରେ ।

ସେହି ନିରକ୍ଷର ଗାଆଁର ଲୋକଟି ମୁହଁରୁ ହିଁ ଶୁଣିଥିଲି -

ତୋ'ର୍‌ଇ ଭିତର ଅତଳ ସାଗର ।

ସେହି ପାଗଳଟି ହିଁ ଗାଇଥିଲା -

ମନେର ମଧ୍ୟେ ମନେର୍ ମାନୁଷ କରୋ ଅନ୍ୱେଷଣ ।

ବେଦରେ ସେହି ଅନ୍ୱେଷଣର ହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ରହିଛି : ଆବିରାବୀର୍ମ ଏଧି । ପରମ ମାନବର ବିରାଟରୂପେ ମୋ'ର ଭିତରେ ହିଁ ଯାହାର ସ୍ୱତଃପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି, ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ହିଁ ସାର୍ଥକ ହେଉ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

- ୨ -

ଅଥର୍ବବେଦରେ ଘୋଷିତ ହୋଇଛି -

ଋତଂ ସତ୍ୟଂ ତପୋ ରାଷ୍ଟ୍ରଂ ଶ୍ରମୋ ଧର୍ମଶ୍ଚ କର୍ମ ଚ
ଭୂତଂ ଭବିଷ୍ୟଦୁଚ୍ଛିଷ୍ଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀର୍ବଳଂ ବଳେ ।

ଋତ, ସତ୍ୟ, ତପସ୍ୟା, ରାଷ୍ଟ୍ର, ଶ୍ରମ, ଧର୍ମ, କର୍ମ, ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ସମ୍ପଦ, ବଳ ସବୁକିଛି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ମାନବଧର୍ମ କହିଲେ ଆମେ ଯାହାକିଛି ବୁଝୁ, ତାହା ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରୟୋଜନକୁ ପାର ହୋଇ ରହିଛି, ତାହା ଅତିରକ୍ତତାରୁ ଆସୁଛି । ଜୀବଜଗତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ବଳକାର ଭାଗ ହୋଇ ରହିଛି। ପ୍ରକୃତିର ବାଡ଼ ଭିତରେ ତା'ପାଇଁ ମୋଟେ ଜାଗା ଅଣ୍ଟି ପାରିଲାନାହିଁ । ଇତିପୂର୍ବେ ଜୀବାଣୁକୋଷ ସହିତ ସମସ୍ତ ଦେହର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲି । ଅଥର୍ବବେଦର ଭାଷାରେ କୁହା ଯାଇପାରେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବକୋଷ ତା'ର ଅତିରକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ବାସ କରୁଛି । ସେହି ଅତିରିକ୍ତତାରେ ହିଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଛି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଆନନ୍ଦ, ଶକ୍ତି । ସେହି ଅତିରିକ୍ତତାକୁ ଅଧିକାର କରି ରହିଛି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସେହି ଅତିରକ୍ତତା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପ୍ରସାରିତ ରହିଛି ଭୂତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ । ଜୀବକୋଷ ଏହି ସମଗ୍ର ଦେହଗତ ବିଭୂତିକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ଡ଼େଇଁ ଚାଲିଯାଉଛି ; ଡ଼େଇଁ ଯାଇ ଯେଉଁ ଆତ୍ମିକ ସମ୍ପତ୍ତିଟିକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି, ଅଥର୍ବବେଦରେ ସେଇଟିକୁ ହିଁ ଋତଂ ସତ୍ୟମ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ସବୁକିଛି ହିଁ ବିଶ୍ୱମାନବମନର ଭୂମିକାରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି ଏବଂ, ଯେଉଁମାନେ ଏଇଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଅଥର୍ବବେଦରେ ଯେଉଁସବୁ ଗୁଣର କଥା କୁହାଯାଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାନବଗୁଣ। ସେଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ଆମେ ଆମର ଜୀବଧର୍ମସୀମାର ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସତ୍ତାଟିକୁ ଅନୁଭବ କରିବା, ତେବେ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସେହି ସତ୍ତା କଦାପି ଅମାନବ ନୁହେଁ, ତାହା ହେଉଛି ମାନବବ୍ରହ୍ମ । ଆମର ଋତରେ, ସତ୍ୟରେ, ତପସ୍ୟାରେ, ଧର୍ମରେ, କର୍ମରେ ସେହି ବୃହତ୍ ମାନବକୁ ହିଁ ଆମେ ଆତ୍ମବିଷୟୀକୃତ କରିଥାଉ । ଏହି କଥାଟିକୁ ଉପନିଷଦରେ ଆଉପ୍ରକାରେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି -

ଏଷାସ୍ୟ ପରମା ଗତିରେଷାସ୍ୟ ପରମା ସମ୍ପଦ୍
ଏଷୋଽସ୍ୟ ପରମୋ ଲୋକ ଏଷୋଽସ୍ୟ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।

ଏଠାରେ ସିଏ ଏବଂ ଇଏ, ଏହି ଦୁହିଁଙ୍କର କଥା କୁହାଯାଇଛି । କୁହାଯାଇଛି, ସିଏ ଏହାର ପରମ ଗତି, ସିଏ ଏହାର ପରମ ସମ୍ପଦ, ସିଏ ଏହାର ପରମ ଆଶ୍ରୟ, ସିଏ ଏହାର ପରମ ଆନନ୍ଦ । ଅର୍ଥାତ୍, ତାଙ୍କରି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଏହାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା । ଉତ୍କର୍ଷର ପଥରେ ଇଏ ସେହି ବୃହତ୍ ଆଡ଼କୁ ହିଁ ଚାଲିଛି, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଏହାର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ, - ଯାହାକିଛି ଏଇଟି ସକାଶେ ଶାଶ୍ୱତ ଆନନ୍ଦର ଧନ, ସବୁ ତାଙ୍କରି ଭିତରେ ।

ଏହି ଯେ ସିଏ, ସେ ବସ୍ତୁ-ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ କେବଳ ଗୋଟିଏ ତତ୍ତ୍ୱ ନୁହନ୍ତି । ଆମେ ଯାହାକୁ 'ମୋ'ର ମୁଁ' ବୋଲି କହିଥାଉ, ସେଇଟି ଯେପରି ଅନ୍ତରତମ ଭାବରେ ମୋ'ର ଏକାନ୍ତ ବୋଧବିଷୟ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ସିଏ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଜାଗିଉଠେ, ଯେତେବେଳେ ଆମେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆନନ୍ଦ ପାଉ, ସେତେବେଳେ ମୋ'ର ଏହି ମୁଁ-ବୋଧ ହିଁ ବୃହତ୍ ହୋଇଯାଏ, ଗଭୀର ହୁଏ, ନିଜର ସୀମାତୀତ ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଆମେ ଅନୁଭବ କରୁ ଯେ ମୋ' ନିଜ ଆନନ୍ଦଟି ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ତର ଆନନ୍ଦର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ରହିଛି । ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯେଉଁ ଉପମାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଛି, ଏଠାରେ ତାହାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ଇଛା କରୁଛି ।

ଖଣ୍ଡେ ଲୁହାର ରହସ୍ୟଭେଦ କରି ବୈଜ୍ଞାନିକ କହିଛନ୍ତି, ସେହି ଖଣ୍ଡଟି ଆଦୌ ଆଉକିଛି ନୁହେଁ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଶେଷ ଛନ୍ଦର ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ମଣ୍ଡଳୀର ହିଁ ଏକ ଚିରଚଞ୍ଚଳତା। ସେହି ମଣ୍ଡଳୀର ତଡ଼ିତ୍‌କଣାଗୁଡ଼ିକ ଆପଣା ଆୟତନର ଅନୁପାତରେ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ବହୁତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି । ବିଜ୍ଞାନର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାହା ଧରା ପଡ଼ିଛି, ଯଦି ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହିଭଳି ଦେଖା ଯାଆନ୍ତା, ତେବେ ମାନବମଣ୍ଡଳୀରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆମେ ଯେପରି ପୃଥକ୍ ହୋଇ ରହିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛୁ, ସେହିଭଳି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ପାରନ୍ତୁ । ଏହି ଅଣୁମାନେ ଯେତେ ପୃଥକ୍ ହୋଇଥାନ୍ତୁ ପଛକେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ତାହାକୁ ଶକ୍ତି ବୋଲି ହିଁ କୁହାଯାଉ । ସେଇଟି ହେଉଛି ସମ୍ବନ୍ଧଶକ୍ତି, ଐକ୍ୟଶକ୍ତି, - ସେଇଟି ଏହି ଲୌହଖଣ୍ଡର ସଂଘଶକ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଲୁହାଟିକୁ ଦେଖୁଛୁ ସେତେବେଳେ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କଣାକୁ ଦେଖୁନାହୁଁ, ଦେଖୁଛୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂଘରୂପଟିକୁ । ବସ୍ତୁତଃ, ଏହି ଯେ ଲୁହାର ପ୍ରତୀୟମାନ ରୂପଟି, ଏଇଟି ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ପ୍ରତୀକ । ବସ୍ତୁଟି ପରମାର୍ଥତଃ ଯାହା, ଏଇଟି ତାହା ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଯଦି ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଦୃଷ୍ଟିଟିଏ ରହିବ, ତେବେ ଏଇଟିର ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରର ହେବ । ଗୋଟିଏ ଦଶଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ - ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜତ୍ୱରେ ତା'ର

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୂଲ୍ୟ । ଏଇଟିକୁ ଦେଖିବାକ୍ଷଣି ଯିଏ ଏହି କାଗଜଖଣ୍ଡଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦଶ-ସଂଖ୍ୟକ ଟଙ୍କାର ସଂଘରୂପ ବୋଲି ଜାଣିଥାଏ, ତେବେ ସିଏ ଏଇଟିକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଜାଣିଥାଏ। କାଗଜଖଣ୍ଡଟି ହେଉଛି ସେହି ସଂଘର ହିଁ ପ୍ରତୀକ ।

ଆମେ ନିଜ ଆଖିଦ୍ୱାରା ଯାହାକୁ ଲୁହା ବୋଲି ଦେଖୁଛୁ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ସଂଘଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି, ଯାହାକି ଆଖିରେ ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ, ସ୍ଥୂଳ ପ୍ରତୀକରେ ହିଁ ଦେଖାଯାଏ। ସେହିପରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶ ଓ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଧାବମାନ ହୋଇ ରହିବା ଅବଶ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଏବଂ ଗଭୀର ଐକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସେହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୋଧର ଅତୀତ ଐକ୍ୟଟି ଆଦୌ ସଂଖ୍ୟାଗତ ସମଷ୍ଟିକୁ ନେଇ ନୁହେଁ, ସମଷ୍ଟିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ହିଁ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ସେଇଟି ହେଉଛି ଏକ ଗୂଢ଼ ଆତ୍ମା ଏକଧୈବାନୁଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟଃ, କିନ୍ତୁ ବହୁଧାଶକ୍ତିଯୋଗେ ତାହାର ପ୍ରକାଶ । ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସେହି ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମାକୁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କରିବାର ଉଦାର ଶକ୍ତିଟିକୁ ଯେଉଁମାନେ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ସେହିମାନଙ୍କୁ ଆମେ ମହାତ୍ମା ବୋଲି କହୁ, ସେହିମାନେ ହିଁ ସକଳ ମାନବମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଏହି ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମାର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେହିମାନେ ହିଁ କହିପାରନ୍ତି : ତଦେତତ୍ ପ୍ରେୟଂ ପ୍ରେୟୋ ବିତ୍ତାତ୍ ପ୍ରେୟୋଽନ୍ୟସ୍ମାତ୍ ସର୍ବସ୍ମାଦ୍ ଅନ୍ତରତରଂ ଯଦୟମାତ୍ମା । ସିଏ ପୁତ୍ରଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ, ବିତ୍ତଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ, ଅନ୍ୟ ସବୁକିଛି ଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ, ଏହି ଆତ୍ମା ଯିଏ ଅନ୍ତରତର।

ଏହି କଥାଟିକୁ ଶୁଣି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରନ୍ତି; କହନ୍ତି, ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରିୟ ବୋଲି କହିଲେ ଦେବତାଙ୍କ ଠାରେ ମାନବତ୍ୱର ଆରୋପ ହିଁ କରାଯାଏ । ମୁଁ କହେ, ମାନବତ୍ୱର ଆରୋପ କରା ଯାଏନାହିଁ, ମାନବତ୍ୱକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ମାନବିକତାର ମାହାତ୍ମ୍ୟବୋଧଟିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନିଜର ଦେବତା ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ମନୁଷ୍ୟର ମନ ନିଜର ଦେବତା ପାଖରେ କଦାପି ନିଜ ମାନବତ୍ୱର ପ୍ରତିବାଦ କରି ପାରିବନାହିଁ । ତା' କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ଆଦୌ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ଇଥରର କମ୍ପନରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆଲୋକର ଆରୋପ କରେନାହିଁ, ସେ ତାହାକୁ ସ୍ୱତଃ ଆଲୋକରୂପେ ଅନୁଭବ କରେ, ଆଲୋକରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରେ, ବ୍ୟବହାର କରି ଫଳ ମଧ୍ୟ ପାଏ। ଏଇଟି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି କଥାଟିଏ ।

ପରମ ମାନବିକ ସତ୍ତାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମଧ୍ୟ ପରମ ଜାଗତିକ ସତ୍ତା ଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେପରି ନକ୍ଷତ୍ରଲୋକ ରହିଛି, ସେହିପରି । ମାତ୍ର, ଏହି ପୃଥିବୀଟି ଯାହାର ଅଂଶ, ଯାହାର ଉତ୍ତାପ ହେଉଛି ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଣ, ଯାହାଯୋଗୁଁ ପୃଥିବୀ ଗତିଶୀଳ, ପୃଥିବୀରେ ଦିନ ଓ ରାତି ସମ୍ଭବ ହେଉଛି, ସେଇଟି ହେଉଛି ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ

ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକ । ଆମେ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ନକ୍ଷତ୍ରଲୋକକୁ ଜାଣୁ ସିନା, ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନରେ, କର୍ମରେ, ଆନନ୍ଦରେ, ଦେହ ଓ ମନରେ ସର୍ବତୋଭାବେ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକକୁ ଜାଣୁ । ସେହିପରି, ଜାଗତିକ ଭୂମା ହେଉଛି ଆମପାଇଁ ଏକ ଜ୍ଞାନର ବିଷୟ, କିନ୍ତୁ ମାନବିକ ଭୂମା ଆମର ସମଗ୍ର ଦେହ, ମନ ଓ ଚରିତ୍ରର ପରିତୃପ୍ତି ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ବିଷୟ । ଆମର ଧର୍ମଶ୍ଚ କର୍ମ ଚ, ଆମର ଋତଂ ଓ ସତ୍ୟଂ, ଆମର ଭୂତଂ ତଥା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସେହି ସତ୍ତାର ହିଁ ବିପୁଳତା ମଧ୍ୟରେ ।

ମାନବିକ ସତ୍ତାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେଉଁ ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ ଜାଗତିକ ସତ୍ତା ବିଦ୍ୟମାନ୍, ତାହାକୁ ପ୍ରିୟ ବୋଲି ଅଥବା ଆଉ କୌଣସି କିଛି ବୋଲି କହିବାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ତାହା ଭଲ ମନ୍ଦ, ସୁନ୍ଦର ଓ ଅସୁନ୍ଦରର ସକଳ ଭେଦରୁ ବର୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଛି । ତାହାସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାପପୁଣ୍ୟର କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ନାହିଁ। ଅସ୍ତୀତି ବ୍ରୁବତୋଽନ୍ୟତ୍ର କଥଂ ତଦୁପଲଭ୍ୟତେ । ସେ ଅଛି, ଏତିକି ବ୍ୟତୀତ ତାହାକୁ ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ । ମାନବମନର ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଲୋପ କରିଦେଇ ସେହି ନିର୍ବିଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ, - ଏପରି କଥାଟିଏ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେହି କଥାକୁ ନେଇ ତର୍କ କରି ହେବନାହିଁ। ମନ ସମେତ ସମସ୍ତ ସତ୍ତାର ସୀମାକୁ କେହି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯାଇ ପାରିଛି କି ନାହିଁ, ଆମର ଏହି ମନଟିର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେହି କଥାଟିକୁ କିପରି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ? ଆମେ ସକଳ ସତ୍ତାଚୟକୁ ଯେଉଁଠି ଯେପରି ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁ, ସେଇଟି ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ମନର ହିଁ ସ୍ୱୀକୃତି । ସେଥିପାଇଁ ଦୋଷାରୋପ କରି ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଯଦି ସ୍ୱୟଂ ତାହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ, ତେବେ ଏକ ଶୂନ୍ୟତାକୁ ହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି କହିବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଏକ ନାସ୍ତିବାଦର କଥା ଅବଶ୍ୟ କହିଛି, ମାତ୍ର ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମଧ୍ୟ ସେକଥାଟିକୁ କହିଲେ ନିଜର ବ୍ୟବସାୟକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ଉଚିତ । ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଯେଉଁ ଜଗତ୍‌ଟିକୁ ଜାଣୁ କିମ୍ବା କେବେ ମଧ୍ୟ ଜାଣିବାଲାଗି ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରୁ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ଏହି ମାନବଜଗତ । ଅର୍ଥାତ୍, ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିର ଓ ଯୁକ୍ତିର ଏକ ସଂରଚନା ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ତାହାକୁ ନିଜ ଚିନ୍ତାର ଆକାର ଦେଇ ନିଜର ବୋଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟତା ସହିତ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ଏପରି କୌଣସି ଚିତ୍ତ କେଉଁଠାରେ ସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ, ଯାହାର ଉପଲବ୍ଧ ଜଗତଟି ଆମ ଗାଣିତିକ ପରିମାପର ଅତୀତ, ଆମେ ଯାହାକୁ ଆକାଶ ବୋଲି କହୁ, ସେହି ଆକାଶରେ ଯାହା ବିରାଜିତ ହୋଇ ରହିନଥାଏ ? ମାତ୍ର, ଯେଉଁ ଜଗତର ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ମାନବ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଚିନ୍ତାପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ମିଳାଇ ପାଇପାରୁଛି, ସେଇଟିକୁ

କିପରି ଅତିମାନବିକ ବୋଲି କୁହାଯିବ ? ସେହି କାରଣରୁ କେହି ଜଣେ ଆଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି ବିଶ୍ୱଜଗତ ହେଉଛି ଏକ ଗାଣିତିକ ମନର ସୃଷ୍ଟି । ସେହି ଗାଣିତିକ ମନଟି ଆଦୌ ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ ଛାଡ଼ିକରି ରହିନାହିଁ । ଯଦି ସେପରି ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଆମେ ଏହି ଜଗତର ବୈଜ୍ଞାନିକ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଆଦୌ ଜାଣି ପାରନ୍ତୁନାହିଁ; କୁକୁର ବିଲେଇ ଯେଉଁପରି ଜାଣି ପାରୁନାହାନ୍ତି, ସେହିପରି । ଆମର ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯିଏ ସଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ, ତାଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ବିଷୟରେ କୁହାହୋଇଛି ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଣଶାଭାସମ୍ । ଅର୍ଥ ହେଉଛି, ମନୁଷ୍ୟର ବହିରିନ୍ଦ୍ରିୟ ତଥା ଅନ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିୟର ଯାହାକିଛି ଗୁଣ, ତାହାର ଆଭାସ ତାଙ୍କରି ମଧ୍ୟରେ । ତା'ର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ମାନବବ୍ରହ୍ମ, ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଜଗତଟି ହେଉଛି ମାନବଜଗତ୍ । ଏଇଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜଗତ୍ ରହିଥାଏ, ତେବେ ତାହା କେବଳ ଆଜି ଯେ ଆମସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ **ହୋଇ ରହିନାହିଁ ତା'** ନୁହେଁ, କୌଣସି କାଳରେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଏହି ଜଗତକୁ ଆମେ ଆପଣାର ବୋଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାଣୁଛୁ । ସେଇଟି ହିଁ ମୋ'ର ଆତ୍ମା ବୋଲି ଯିଏ ଜାଣିଛି, ସିଏ ଆପଣାକୁ ମଧ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଜାଣିଛି । ସେହି ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ଆତ୍ମା ଆଦୌ ଏକାକୀ ନୁହନ୍ତି । ମୋ' ଆତ୍ମା, ତା' ଆତ୍ମା, ତୋ' ଆତ୍ମା, - ଏହିପରି କେତେ ଆତ୍ମା । ସେମାନେ ଯେଉଁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମାର ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟତା ଅର୍ଜନ କରି ପାରୁଛନ୍ତି, ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାଙ୍କୁ ପରମାତ୍ମା ବୋଲି କହାଯାଏ । ଏହି ପରମାତ୍ମା ହେଉଛନ୍ତି ମାନବପରମାତ୍ମା, ସେଇ ସଦା ଜନାନାଂ ହୃଦୟେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟଃ । ସିଏ ସର୍ବଦା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି ।

ଆମର ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଣର ଆଭାସ ମଧ୍ୟ ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ କୁହା ହୋଇଛି ସିନା, କିନ୍ତୁ ସେତିକିରେ ହିଁ ସବୁ କଥା ଆଦୌ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମା ସହିତ ଆଉଗୋଟିଏ ଆତ୍ମାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ନିବିଡ଼ ଓ ଅଧିକ ସତ୍ୟ, ତାହାକୁ ହିଁ ପ୍ରେମ କୁହାଯାଏ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୋଧ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଭୌତିକ ବିଶ୍ୱ ସହିତ ଆମର ସବୁକିଛି ବାସ୍ତବ ପରିଚୟ । ଏବଂ, ପ୍ରେମଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱଟି ସହ ଆମର ଯାହାକିଛି ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ । ଆତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱଟି ସହିତ ନିଜର ପରିଚୟଟିକୁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ପିତାମାତାଙ୍କର ପ୍ରେମରୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏହିଠାରେ ହିଁ ଏକ ଅପରିମେୟର ରହସ୍ୟ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଏକ ଅନିର୍ବଚନୀୟର ସଂସ୍ପର୍ଶ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଛି । ଏହି ପିତାମାତା-ସଂପର୍କୀୟ ସତ୍ୟଟି ପୁଣି କେଉଁଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛି, ଏଠାରେ ମନ ଭିତରେ ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ଉଠିବ । ସେଇଟି ଏହି ପୃଥିବୀର ମାଟିରେ ବୋଲି ଯଦି ଦାଲ୍‌ଭ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦେବେ, ତେବେ ପ୍ରବାହଣ ମୁଣ୍ଡକୁ ହଲାଇ କରି କହିବେ, ଯିଏ ପିତୃତମଃ

ପିତୃଣାମ୍, ଯାହାଙ୍କ ଭିତରେ ସକଳ ପିତା ପିତୃତମ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କରି ମଧ୍ୟରେ। ମାଟିକୁ ବାହାରୁ ଏଣିକି ତେଣିକି ଘାଣ୍ଟି ଦେଖି ଆମେ ମାଟିର ଅର୍ଥକୁ ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିପାରୁ; ଏବଂ, ଆପଣା ଆତ୍ମାର ଗଭୀର ଦେଶରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ରହସ୍ୟକୁ ବୁଝଇପାରୁ ଓ ସେହି ଗଭୀର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପିତୃତମଙ୍କୁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁ । ସେହି ପିତୃତମ କୌଣସି ବିଶେଷ ସ୍ବର୍ଗରେ ନଥାନ୍ତି, ବିଶେଷ କୌଣସି ଦେଶକାଳ ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ଇତିହାସରେ ନଥାନ୍ତି, ସିଏ କୌଣସି ବିଶେଷ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଏକଦା ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ପ୍ରେମର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମାନବର ଭୂତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ନିଖିଳ ମାନବଲୋକରେ ହିଁ ରହିଛନ୍ତି। ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଦେଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଡ଼କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି; ଅସତ୍ୟରୁ ସତ୍ୟ ଆଡ଼କୁ, ଅନ୍ଧକାରରୁ ଜ୍ୟୋତି ଆଡ଼କୁ, ମୃତ୍ୟୁରୁ ଅମୃତ ଆଡ଼କୁ, - ଦୁଃଖ ଓ ତପସ୍ୟାର ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତି କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ସେହି ଆହ୍ୱାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେବେହେଲେ କୌଣସିଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅଟକି ଯିବାକୁ ଦେଲାନାହିଁ; ସିଏ ତାକୁ ଚିରପଥିକ କରି ହିଁ ରଖିଦେଲା । ଯେଉଁମାନେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ବାଟଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ମଜବୁତ କରି ଘରଟିଏ ବାନ୍ଧି ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜର ସମାଧିଘରଟିକୁ ହିଁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଯଥାର୍ଥରେ ଅନାଗରିକ । ଜନ୍ତୁମାନେ ନିଜନିଜର ବସା ପାଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ପଥକୁ ହିଁ ପାଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ପଥନିର୍ମାତା, ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । ଯେତେବେଳେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଚରମତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥଲା, ସିଏ ସେତେବେଳେ କହିଥିଲେ, "ମୁଁ ଚରମ ବିଷୟରେ କୌଣସି କଥା କହିବାପାଇଁ ଆସିନାହିଁ, ମୁଁ ପଥର କଥା ହିଁ କହିବି ।" ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଯୁଗରେ ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଛି, ଆଉଏକ ଯୁଗରେ ଉନ୍ମାଦଙ୍କ ପରି ତା'ର ପାଚେରୀକୁ ଭାଙ୍ଗି ପଥକୁ ହିଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି। ଏହି ବାର ବାର ଘରକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଚାଲିବାର ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦାମତା, ମନୁଷ୍ୟ ଯାହାପାଇଁ ନିଜର ପ୍ରାଣକୁ ମଧ୍ୟ ପଣ କରିଥାଏ, ଏଇଟି ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ସତ୍ୟଟିକୁ ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ? ସେହି ସତ୍ୟଟି ବିଷୟରେ ହିଁ ଉପନିଷଦ କହିଛନ୍ତି: ମନସୋ ଜବୀୟୋ ନୈନଦ୍‌ଦେବା ଆପ୍ନୁବନ୍ ପୂର୍ବମର୍ଷତ୍ । ସିଏ ମନକୁ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଯଦି ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇ ନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆପଣାକୁ ପଦେ ପଦେ ଅତିକ୍ରମ କରି କଦାପି ଚାଲି ଯାଆନ୍ତାନାହିଁ । ଅଥର୍ବବେଦ କହିଛନ୍ତି, ଏହି ଅଧିକଟି ଆଡ଼କୁ, ଏହି ଢ଼େଇଁ ଚାଲିଯିବାର ଦିଗରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରୀ, ତା'ର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ତା'ର ମହତ୍ତ୍ୱ। ସେଥିପାଇଁ ମାନବଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ -

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ଯଦ୍ ଯଦ୍ ବିଭୂତିମତ୍ ସତ୍ତ୍ୱଂ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ର୍ଜିତମେବ ବା
ତତ୍ତଦେବାବଗଚ୍ଛ ତ୍ୱଂ ମମ ତେଜୋଽଂଶସମ୍ଭବମ୍ ।

ଯାହାକିଛି ମଧ୍ୟରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ଶ୍ରୀ ଅଛି, ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଅଛି, ସିଏ ମୋ' ନିଜ ତେଜର ଅଂଶରୁ ହିଁ ସମ୍ଭୂତ ହୋଇଛି ।

ଏହି ବିଶ୍ୱରେ ଛୋଟ ଓ ବଡ଼ ବହୁ ପଦାର୍ଥ ରହିଛି । ଖାଲି ରହିବାଟିର ଯେତିକି ମୂଲ୍ୟ, ତାହା ସକଳ ପଦାର୍ଥର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମାନ । କେବଳ ଅସ୍ତିତ୍ୱର ମାନଦଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିଢ଼େଲା ସହିତ ଏକ ପଦ୍ମଫୁଲର ଉତ୍କର୍ଷ-ଅପକର୍ଷର କୌଣସି ଭେଦ ନାହିଁ। ମାତ୍ର, ମନୁଷ୍ୟର ମନଭିତରେ ଏପରି ଏକ ମୂଲ୍ୟଭେଦର ଆଦର୍ଶ ରହିଛି, ଯାହାମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରୟୋଜନର କୌଣସି ବିଚାର ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ଆୟତନର ବା ପରିମାଣର କୌଣସି ତଉଲ ଆଦୌ ଚଳେନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ବସ୍ତୁର ଅତୀତ ଏକ ଅହେତୁକ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଅନୁଭୂତି ରହିଛି, ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତରତମ ସାର୍ଥକତାର ବୋଧ ରହିଛି । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବୋଲି କହେ । କିନ୍ତୁ, ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତର କୌଣସି ଐକ୍ୟ ମୋଟେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ତେବେ, ସେଇଟି ଯେ ଗୋଟିଏ ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ ଶାଶ୍ୱତ ସତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛି, ଏକଥାଟି ପ୍ରକୃତରେ କିପରି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ?

ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ୟୋତିଷ୍କର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ବାଧା ବିସ୍ତର ରହିଥାଏ । ଆକାଶରେ ପୃଥିବୀର ଧୂଳି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛି, ବାୟୁର ଏକ ଆବରଣ ରହିଛି, ବାଷ୍ପର ଅବଗୁଣ୍ଠନ ରହିଛି, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚଞ୍ଚଳତା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଯନ୍ତ୍ରର ତ୍ରୁଟି ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; ଯେଉଁ ମନଟି ଦେଖୁଛି, ତା' ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବସଂସ୍କାରର ଆବିଳତା ରହିଛି । ଭିତରେ ତଥା ବାହାରେ ରହିଥିବା ସକଳ ବ୍ୟାଘାତକୁ ଦୂର କଲେ ଯାଇ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟଟିକୁ ଲାଭ କରାଯାଇ ପାରିବ । ସେହି ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟଟି ହେଉଛି ଗୋଟିଏ, ମାତ୍ର ବାଧାଗ୍ରସ୍ତ ପ୍ରତୀତି ଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅନୁସାରେ ବହୁ ଭ୍ରାନ୍ତ ମତ ଅବଶ୍ୟ ରହିବ ।

ପୁରୁଣା ସଭ୍ୟତାର ମାଟିତଳେ ପୋତି ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଙ୍ଗାରୁଜା ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ତା' ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ଯେ, ଆପଣାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ପ୍ରଭୂତ ପ୍ରୟାସ କରିଆସିଛି । ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ କଳ୍ପନାକୁ ସିଏ ସକଳ କାଳର ଓ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିଛି, ତାହାରି ସାହାଯ୍ୟରେ ସର୍ବକାଳ ପାଖରେ ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦେବା ଲାଗି ସିଏ କେତେ ବଳ ଏବଂ କୌଶଳର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛି । ଛବିରେ, ମୂର୍ତ୍ତିରେ, ଗୃହରେ ବ୍ୟବହୃତ ସାମଗ୍ରୀ

ମାନଙ୍କରେ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନୁଷ୍ୟର ଖିଆଲଟାର ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିନାହିଁ, - ବିଶ୍ୱଗତ ମନୁଷ୍ୟର ଆନନ୍ଦକୁ ହିଁ ସ୍ଥାୟୀ ରୂପ ଦେବାପାଇଁ ତା'ର ଦୁଃସାଧ ସାଧନା ଲାଗି ରହିଛି । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବୋଲି ଜାଣେ, ଯାହାକୁ କି ସକଳ କାଳ ଓ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବେ । ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ପରିଚୟଟିକୁ ହିଁ ଦେଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ନିଜର ଆତ୍ମାରେ ସେ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଆତ୍ମାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ସେହି ପରିଚୟଟିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭ୍ୟୁଦୟ, ତା'ର ବିକୃତିରେ ହିଁ ତା'ର ପତନ । ବାହ୍ୟ ସମ୍ପଦର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସହସା ସେହି ବିନଷ୍ଟିର ଲକ୍ଷଣ ଆସି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ମଦାନ୍ଧ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟ ଚିରମାନବର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଘୋଷଣା କରିଥାଏ । ଆଜି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମହାଦେଶରେ କ'ଣ ସେହି ଲକ୍ଷଣଟି ଦେଖା ଯାଇନାହିଁ କି ? ସେଠାରେ ବିଜ୍ଞାନ ଅଛି, ବାହୁବଳ ଅଛି, ଅର୍ଥବଳ ଅଛି, ବୁଦ୍ଧିବଳ ଅଛି; ମାତ୍ର ସେଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଏନାହିଁ । ସ୍ୱଜାତିତ୍ୱର ଶିଖର ଉପରେ ଆରୋହଣ କରି ଯେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱଗ୍ରାସୀ ଲୋଭ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱକୁ ଖର୍ବ କରିଦେବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରେ, ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି ମଧ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠୁରତା ଏବଂ ଛଳନାର କୌଣସି ସୀମା ରହେନାହିଁ, ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଈର୍ଷା ଓ ସଂଶୟ ଯେତେବେଳେ ନଦାରୁଣ ହିଂସ୍ରତାରେ ଶାଣ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ମାନବର ଧର୍ମ ଆଘାତ ପାଏ ଏବଂ ମାନବର ଧର୍ମ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଲେଉଟି ପଡ଼ି ଆଘାତ କରେ । ଏଇଟି ଆଦୌ କୌଣସି ପୌରାଣିକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦିଷ୍ଟ ବିଧି ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାର କୌଣସି ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ । ଏହି ଆତ୍ମଘ୍ନରୀମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଆତ୍ମହନୋ ଜନାଃ । ଏମାନେ ସେହି ଆତ୍ମାକୁ ହତ୍ୟା କରନ୍ତି, ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ସ୍ୱଦେଶର କିମ୍ବା ସ୍ୱଗୋଷ୍ଠୀର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, - ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟକାଳର, ବିଶ୍ୱଜନର । ଏକାକୀ କେବଳ ନିଜକୁ ବା ନିଜମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ଅନ୍ୟ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଘଟିପାରେ, ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଦୌ ସତ୍ୟଦ୍ରୋହ ହୁଏନାହିଁ । ମାତ୍ର, ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସେଇଟି ହିଁ ଅସତ୍ୟ, ଅଧର୍ମ, - ଏଥିଲାଗି ସକଳ ପ୍ରକାର ସମୃଦ୍ଧି ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ତାହାରି ଦ୍ୱାରା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ସମୂଳେନ ବିନଶ୍ୟତି ।

ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଯେ ବିଶ୍ୱମାନବମନର ପ୍ରକାଶ ହୁଏ, ଏକଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଖୁବ୍ ସହଜ, କିନ୍ତୁ, ରସର ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ସେହି ବିଶ୍ୱମନକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁ କି ନାହିଁ, ଏ ବିଷୟରେ ସଂଶୟ ଜନ୍ମିବାର ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦବୋଧର ଆଦର୍ଶଟି ଦେଶ, କାଳ ଓ ପାତ୍ରର ଭେଦରେ ଯଦି ଭିନ୍ନ ହେଉଥାଏ, ତେବେ ଏଇଟିର ଶାଶ୍ୱତ ଆଦର୍ଶଟି ପୁଣି କେଉଁଠାରେ ? ଅଥଚ, ବୃହତ୍ କାଳର ବିସ୍ତୃତି ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସ ଉପରେ

ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁ, ସେତେବେଳେ ଦେଖୁଁ ଯେ, ଶିଳ୍ପସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ସମ୍ପର୍କରେ ସକଳ କାଳର ସକଳ ସାଧକଙ୍କର ମନ ପରସ୍ପର ସହିତ ମେଳ ଖାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିଟିଏ ହିଁ ରଖିଥାଏ । ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ, ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଆଦୌ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରସଟିକୁ ପାଏନାହିଁ । ଅନେକଙ୍କର ମନ ରୂପବୋଧର କ୍ଷେତ୍ରରେ କଣା ହୋଇ ରହିଥାଏ, ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିରୁଚି ସହିତ ବିଶ୍ୱରୁଚିର କୌଣସି ମେଳ ନଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅନେକେ ଏପରି ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ବିଜ୍ଞାନମୂଢ଼ ; ବିଶ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥାଏ ବୋଲି ତାହା ବହୁପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ ଓ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କାର ସହିତ ଆଉଗୋଟିଏ ସଂସ୍କାରର ମେଳ ନଥାଏ, ଅଥଚ ନିଜ ନିଜ ଅନ୍ଧ ସଂସ୍କାରର ସତ୍ୟତା ସଂପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଏଭଳି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦମ୍ଭସବୁ ରହିଥାଏ ଯେ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେମାନେ ଆଉକାହାର ପ୍ରାଣ ନେବାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ସେହିପରି, ସଂସାରରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ହିଁ ଅରସିକ ତଥା ବେରସିକଙ୍କର କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କର ମତଭେଦ ମଧ୍ୟ ସାଂଘାତିକ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ନିମ୍ନସପ୍ତକ ଠାରୁ ଉଚ୍ଚସପ୍ତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଦାରା, ମୁଦାରା, ତାରା ନାନା ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଜନ୍ମମୂଢ଼ତା ମଧ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି ଯେପରି ବିଶ୍ୱଭୂମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା କରା ଯାଏନାହିଁ, ଏହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ।

କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକାରେ ବାର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ୍ ରସେଲ୍ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ବୀଥୋଫେନ୍‌ଙ୍କର ସିମ୍ଫନିକୁ ବିଶ୍ୱମନର ରଚନା ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ, ତାହା ହେଉଛି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ଅର୍ଥାତ୍, ସେଇଟି କୌଣସି ଗାଣିତିକ ତତ୍ତ୍ୱ ପରି ନୁହେଁ, ଯାହାର ଉଦ୍‌ଭାବନା ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନଟି କେବଳ ଗୋଟିଏ ଉପଲକ୍ଷ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି, ତେଣୁ ସେଇଟି ହେଉଛି ନିଖିଳ ମନର ହିଁ ଗୋଟିଏ ସାମଗ୍ରୀ । ମାତ୍ର, ଯଦି ଏକଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହୁଏ ଯେ, ବୀଥୋଫେନ୍‌ଙ୍କର ରଚନା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିବା ଉଚିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଏବଂ କୌଣସି ସ୍ୱାଭାବିକ ଚିତ୍ତଗତ ଜଡ଼ତା ନଥିଲେ, ଅଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅନଭ୍ୟାସର ଆବରଣମାନ ଦୂର ହୋଇଗଲେ, ସେଇଟି ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିବ ଏବଂ ତେଣୁ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୀତରଚୟିତା ମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ମନରେ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି ଏବଂ ଶ୍ରୋତାରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ମନରେ ତାହା ବାଧାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ବୁଦ୍ଧି ନାମକ ପଦାର୍ଥଟି ଅସ୍ତିତ୍ୱରକ୍ଷା ସକାଶେ ପ୍ରକୃତରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ, ମାତ୍ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପୃଥିବୀରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବାର ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ

ରହିଛି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ସାଂଘାତିକ ତାଗିଦ୍ ନାହିଁ । ଏହି ବିଷୟରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାର କରିଥିବାରୁ କୌଣସି ଦଣ୍ଡନୀୟ ବାଧା ନାହିଁ । ଯୁକ୍ତିସ୍ୱୀକାରକାରୀ ବୁଦ୍ଧି ମନୁଷ୍ୟର ମନରେ ପ୍ରାଣର ଅଂଶଟିରେ ଯେତେ ସୁନିଶ୍ଚିତ ହୋଇପାରିଛି, ସେପରି ଶାସନର ଅଭାବ ହେତୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସ୍ୱୀକାରକାରୀ ରୁଚି ସେପରି ପକ୍କା ହୋଇ ପାରିନାହିଁ। ତଥାପି, ସମସ୍ତ ମାନବସମାଜରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସୃଷ୍ଟିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତିର ଯେତେ ପ୍ରଭୂତ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଛି, ଏପରି ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ହେଉଛି। ଅଥଚ, ଜୀବସାଧାରଣଙ୍କର ଜୀବନରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, - ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନଟି ପ୍ରକୃତରେ ଆତ୍ମିକ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏହାଦ୍ୱାରା ବାହାରର କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ, - ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆମେ ତଦ୍ୱାରା ଦୀପ୍ତିମାନ୍ ହେଉ, ପରିତୃପ୍ତି ଲାଭ କରୁ। ସେହି ପରିତୃପ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଯାହାଙ୍କୁ ଜାଣୁ, ତାଙ୍କୁ " ରସୋ ବୈ ସଃ'' ବୋଲି କହିଥାଉ ।

ହେବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଯଥାର୍ଥରେ ଯାହାକିଛି ଲାଭ କରା ଯାଇଥାଏ, - ଏହି କଥାଟି ଉପନିଷଦରେ ବାରମ୍ବାର ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେଥିରୁ ଏତିକି ବୁଝିହୁଏ ଯେ, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ଯାହାକିଛି ମହାର୍ଘତମ ପାଇବାର ବିଷୟ, ମନୁଷ୍ୟ ତାହାରି ସହିତ ହିଁ ଏକାତ୍ମକ ହୋଇ ରହିଛି, କେବଳ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍ୟ; - ଯାହା କିଛି ବାଧା, ସେଇଟି କେବଳ ତା'ର ବୋଧରେ ହିଁ ରହିଥାଏ ।

ନାବିରତୋ ଦୁଶ୍ଚରିତାନ୍ ନାଶାନ୍ତୋ ନାସମାହିତଃ
ନାଶାନ୍ତମାନସୋ ବାପି ପ୍ରଜ୍ଞାନେନୈନମାପ୍ନୁୟାତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍, କେବଳ ଜାଣିବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଲାଭ କରି ହୁଏନାହିଁ । ତେଣୁ ହେବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ; ଦୁଶ୍ଚରିତରୁ ବିରତ ହେବା, ସମାହିତ ହେବା, ରିପୁମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରି ଅଚଞ୍ଚଳମନ ହେବା, - ଏହିଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏଇଟି ହେଉଛି ଏପରି ଏକ ପାଇବା, ଯାହାଦ୍ୱାରା ନିଜର ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟଟିକୁ ହିଁ ଲାଭ କରା ଯାଇଥାଏ ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, କୌଣସି ଭୌତିକ ସତ୍ୟକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ନିକଟ ହୋଇ ରହିଥିବା ସମସ୍ତ ମଳିନତା ଏବଂ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସକଳ ବିକାରକୁ ଦୂର କରିବା ଉଚିତ । ଆତ୍ମିକ ସତ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି କଥାଟି ଆହୁରି ଅଧିକ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେବ । ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଆତ୍ମିକ ସତ୍ୟରେ ପଶୁସତ୍ୟର ବିକାରକୁ ନେଇ ଆରୋପ କରୁ, ସେତେବେଳେ ସେହି ପ୍ରମାଦଟା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସାଂଘାତିକ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ ।

କାରଣ, ସେତେବେଳେ ଆମର ହେବାର ଭିତିଟିରେ ତାହାର ଆଘାତ ଆସି ବାଜୁଥାଏ । ଜାଣିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେଉଥିବା ଭୁଲ୍ ତୁଳନାରେ ହେବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘଟୁଥିବା ଭୁଲରେ ଯେ କେତେ ଅଧିକ ସର୍ବନାଶ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି, ଦେଖିପାରିଲେ ଯାଇ ସେହି କଥାଟିକୁ ବୁଝିହୁଏ । ଆମେ ବିଜ୍ଞାନର ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଛୁ, ସେହି ଶକ୍ତି ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଯାବତୀୟ ଏବଂ ଲୋଭର ବାହନ ହୋଇ ତାହାର ଆତ୍ମଘାତକୁ ପୃଥିବୀର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ବିସ୍ତାରିତ କରି ନେଇ ଯାଉଛି । ଏହି କାରଣରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନାମରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ବିଶେଷଜନଗତ ସ୍ୱଭାବଟିର ବିକୃତି ମନୁଷ୍ୟର ପାପବୁଦ୍ଧିକୁ ଯେତେ ପ୍ରଶୟ ଦିଏ, କୌଣସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭ୍ରାନ୍ତି କିମ୍ବା ବୈଷୟିକ ବିରୋଧର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେତେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଏନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଦେବତା ହିଁ ସକଳ ବିଦ୍ୱେଷବୁଦ୍ଧିର, ଅହଙ୍କାରର ତଥା ଅବଜ୍ଞା ଓ ମୂଢ଼ତାର ଦୃଢ଼ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଆସି ଠିଆ ହୋଇଯାଏ । ଶ୍ରେୟର ନାମକୁ ବହନ କରୁଥିବା ପତାକାକୁ ଧରି ଅଶ୍ରେୟ ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପୀ ଅଶାନ୍ତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଦେବତ୍ୱ ଅବମାନିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅବମାନିତ ଏବଂ ପରସ୍ପରର ଅନାଚାର ଦ୍ୱାରା ଆତଙ୍କିତ କରି ରଖିଥାଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଏହି ଦୁର୍ଯୋଗଟି ହିଁ ଆମର ଶକ୍ତି ଏବଂ ସୌଭାଗ୍ୟର ମୂଳରେ କୁଠାରପ୍ରହାର କରିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ତାହାର ଉଦାହରଣ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ବର୍ଗ ଭାରତବର୍ଷର ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଦେବଚରିତ୍ରରେ ଓ ପୂଜାବିଧିରେ ଚରିତ୍ରବିକୃତି ଅଥବା ହିଂସ୍ରତା ଦେଖି ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସଂସ୍କାରବଶତଃ ଦେଖି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ନିଜର ଅହିତବୁଦ୍ଧି ସେମାନଙ୍କର ଦେବତାବିଷୟକ ଧାରଣାକୁ ମଧ୍ୟ କିପରି ନିଦାରୁଣ ଭାବରେ ଅଧିକୃତ କରି ନେଇପାରେ । ଅପ୍‌ସୁଦୀକ୍ଷା ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାପ୍‌ଟିଜ୍‌ମ୍ ହେବା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଶିଶୁର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ଯେ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ତା'ର ଅନନ୍ତ ନର୍କବାସ ହୋଇପାରେ, ସେହି ଶାସ୍ତ୍ରମତଟିରେ ଦେବଚରିତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଅପରିସୀମ ନିର୍ଦ୍ଦୟତାର ଆରୋପ କରାଯାଇଥାଏ, ତା'ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠାରେ ତୁଳନାଟିଏ ରହିଛି ? ବସ୍ତୁତଃ, ଯେକୌଣସି ପାପର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ହେଉ ପଛକେ, ଅନନ୍ତନରକର କଳ୍ପନାକୁ ହିଂସ୍ରବୁଦ୍ଧିର ଗୋଟିଏ ଚରମ ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ହିଁ କୁହାଯିବ । ୟୁରୋପୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଶାସ୍ତ୍ରଗତ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ଅବିଚଳିତ ରଖିବା ଲାଗି ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନବିଦ୍ୱେଷୀ ଓ ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଆଚରିତ ହୋଇଛି, ଏହିଠାରେ ହିଁ ତାହାର ଭିତ୍ତି ରହିଛି । ସେହି ନରକର ଆଦର୍ଶ ସଭ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଜେଲ୍‌ଖାନାରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବିଭୀଷିକା ବିସ୍ତାରି ରହିଛି । ସେଠାରେ ଶୋଧନ କରିବାର କୌଣସି ନୀତି ନାହିଁ, ଶାସନ କରିବାର ହିଂସ୍ରତା ହିଁ ରହିଛି ।

ମନୁଷ୍ୟର ବିକାଶ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହିଁ ଦେବତାର ଉପଲବ୍ଧି ମୋହମୁକ୍ତ ହେଉଥାଏ, ଅନ୍ତତଃ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ କୁହାଯିବ । ଏପରି ଯେ ହୁଏନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ହେଉଛି, ଧର୍ମସମ୍ପର୍କିତ ସବୁକିଛିକୁ ହିଁ ଆମେ ନିତ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେଇଛୁ। ଆମେ ଭୁଲିଯାଉ ଯେ, ଧର୍ମର ନିତ୍ୟ ଆଦର୍ଶକୁ ଆମେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଥାଉ ବୋଲି ହିଁ ଯେ ଆମେ ଧର୍ମମତକୁ ନିତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉ, ସେପରି ଆଦୌ କୁହାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନର ମୂଳରେ ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି ଯେକୌଣସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତ ହେଉଛି ନିତ୍ୟ, - ଯଦି ଆମେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ରକ୍ଷଣଶୀଳ କଥାଟିଏ କହିବାକୁ ବାହାରିବା, ତେବେ ଆଜି ମଧ୍ୟ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଛି । ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଭୁଲ୍‌ଟି ଘଟିଥାଏ;- ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିଜର ମତକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି କହେ ଏବଂ ଧର୍ମକୁ ହିଁ ଆଘାତ କରୁଥାଏ। ଏବଂ ତା' ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବିବାଦମାନ ହୁଏ, ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ଓ ବୁଦ୍ଧିବିଚାରହୀନ ଅନ୍ଧସଂସ୍କାର ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ମନୁଷ୍ୟଜୀବନରେ ଆଉ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ତାହାର ତୁଳନା ମିଳିବନାହିଁ ।

ଏକଥାଟି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ, କେବଳ ମନୁଷ୍ୟର ହିଁ ଭୁଲ ମତ ରହିଛି, ପଶୁର ଭୁଲ୍ ମତ ନାହିଁ । ଆଦିମ କାଳରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ନାନା ଭୁଲ୍ ମତବାଦର ଉଦ୍‌ଭବ ହୋଇଛି, କାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ନିବାର ସମଗ୍ରତାର ବୋଧ ରହିଛି । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଏକ ତଥ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ତା' ଆଗକୁ ଆସେ, ସେତେବେଳେ ସିଏ ତାହାକୁ ହିଁ ସମ୍ୟକ୍ ବୋଲି ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ପାରେନାହିଁ। ତାହାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ଆଗ୍ରହରେ ମନୁଷ୍ୟ କଳ୍ପନାର ଆଶ୍ରୟ ନିଏ । ସେହି କଳ୍ପନା ପ୍ରକୃତିର ଭେଦରେ ମୂଢ଼ କିମ୍ବା ପ୍ରାଜ୍ଞ, ସୁନ୍ଦର ଅଥବା କୁତ୍ସିତ, ନିଷ୍ଠୁର ବା ସକରୁଣ, - ନାନା ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ, ମୂଳ କଥାଟି ହେଉଛି ଯେ, ଏକ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିଖିଳତାର ସତ୍ୟପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି ବୋଲି ସର୍ବଦା ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ତା' ମନ ଭିତରେ ସମଗ୍ରକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ଯେଉଁ ପ୍ରେରଣା ରହିଥାଏ, ସେଇଟି ହେଉଛି ତା'ର ଭୂମାର ବୋଧ ।

ନିଜର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ, - ସିଏ ଗୋଟିଏ ନିଖିଳ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ରହିଛି ଏବଂ ସେହି ନିଖିଳଟି ସହିତ ସଚେଷ୍ଟ ତଥା ସଚେତନ ଭାବରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ସିଏ ଆପଣାକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଜାଣିଥାଏ। ବାହାରେ ଯୁକ୍ତ ହେବାଦ୍ୱାରା ସଂବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଭିତରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହି ତା'ର ସାର୍ଥକତା।

ଆମର ଭୌତିକ ଦେହଟି ଆଦୌ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀର

ମାଟି, ପାଣି, ପବନ, ଉତ୍ତାପ, ପୃଥିବୀର ଓଜନ, ଆୟତନ ଓ ଗତି, - ସବୁକିଛିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରେ ଏହି ଶରୀର, - କୌଣସିଠାରେ ମଧ୍ୟ ତା'ସହିତ ଏହାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ନାହିଁ। କୁହାଯାଇ ପାରିବ, ପୃଥିବୀ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ପରମ ଦେହ; ସାଧନା ଦ୍ୱାରା, ଯୋଗବିସ୍ତାର ଦ୍ୱାରା ଏହି ବିରାଟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର କରିନେଉଛି, ବଡ଼ ଦେହଟି ମଧ୍ୟରେ ସାନ ଦେହଟିକୁ ପ୍ରସାରିତ କରୁଛି, ବିଶ୍ୱଭୌତିକ ଶକ୍ତିକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ପରିମିତ ଦେହର କର୍ମଶକ୍ତିକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଛି, ଆପଣାର ଆଖିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟତର କରି ସୁଦୂରସ୍ଥ ମହୀୟାନ୍ ତଥା ନିକଟସ୍ଥ କଣୀୟାନ୍‌କୁ ଦେଖୁଛି, ତା'ର ଦୁଇ ହାତ ବହୁସହସ୍ର ହାତର ଶକ୍ତିକୁ ଲାଭ କରୁଛି, ସ୍ଥାନର ଦୂରତ୍ୱ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆମ ଦେହର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପାରୁଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଏହି ସଂକଳ୍ପଟି ମଧ୍ୟ ରହିଛି ଯେ, ଦିନେ ସମସ୍ତ ଭୌତିକ ଶକ୍ତି ତା ଦେହଶକ୍ତିର ହିଁ ପରିଶିଷ୍ଟରୂପେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

> ସର୍ବତଃ ପାଣିପାଦସ୍ତତ୍ ସର୍ବତୋଽକ୍ଷି ଶିରୋମୁଖମ୍
> ସର୍ବତଃ ଶ୍ରୁତିମଲ୍ଲୋକେ ସର୍ବମାବୃତ୍ୟ ତିଷ୍ଠତି ।

ଏହି ବାଣୀଟିକୁ ସିଏ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସାର୍ଥକ କରିବ, - ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାଟି ସହିତ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି । ସିଏ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ନୂଆ ଗୋଟିଏ କିଛିର ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିବ ତା' ନୁହେଁ, ନିଜ ଦେହଶକ୍ତି ସହିତ ସେ ବିରାଟ ଭୌତିକ ଶକ୍ତିର ସଂଯୋଗକୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର କରିବାରେ ହିଁ ଲାଗିଥିବ ।

ମନେ କରାଯାଉ, ସବୁ ହିଁ ହେଲା, ଭୌତିକ ଶକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କଲା । ତେବେ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ମନୁଷ୍ୟ "ତତଃ କିମ୍" ବୋଲି କହିବାର ସେହି ଅଭ୍ୟାସଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେବ କି ? ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦଶାନନର ଶରୀରରେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଦେହଶକ୍ତିଟା ବହୁଗୁଣିତ ହୋଇଥିଲା, ଦଶଟାଯାକ ଦିଗରୁ ଆହୃତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କାପୁରୀ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ, ମହାକାବ୍ୟରେ ସର୍ବଶେଷ ସ୍ଥାନଟି ତାକୁ ତଥାପି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହାତରେ ତା'ର ପରାଭବ ଘଟିଲା । ଅର୍ଥାତ୍, ଯିଏ ବାହାରେ ଦରିଦ୍ର, ତା' ପାଖରେ ଆତ୍ମାର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସ୍ଥାନଟି ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି । ଆମେ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବଦା ଯେ ସେହି ପରାଭବଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥାଉ ସେକଥା ନୁହେଁ, ଅନେକ ସମୟରେ ତାହାର ବିପରୀତଟା ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ; ତଥାପି ବେଶ୍ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ, ମଣିଷ ଏଇଟିକୁ ପରାଭବ ବୋଲି କହେ । ମନୁଷ୍ୟର ଆଉଗୋଟିଏ ଗୂଢ଼ ଜଗତ ରହିଛି, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ହିଁ ଏହି ପରାଭବର ଅର୍ଥଟି ମିଳି ଯାଇଥାଏ । ସେଇଟି ହେଉଛି

ତା'ର ଆତ୍ମାର ଜଗତ ।

ନିଜ ସତ୍ତାର ପରିଚୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟର ଭାଷାରେ ଦୁଇଟି ନାମ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ 'ଅହଂ' , ଆଉଗୋଟିଏ 'ଆତ୍ମା' । ଗୋଟିକୁ ଏକ ପ୍ରଦୀପ ସହିତ ତୁଳନା କରା ଯାଇଥାଏ, ଆଉ ଗୋଟିକୁ ସେହି ପ୍ରଦୀପର ଶିଖା ସହିତ । ପ୍ରଦୀପଟି ନିଜର ତେଲ ସଂଗ୍ରହ କରେ । ଆପଣାର ଉପାଦାନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଦୀପର ବଜାରମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ । କୋଉଟା ସୁନାର ମୂଲ୍ୟରେ, କୋଉଟା ମାଟିର ମୂଲ୍ୟରେ । ଶିଖା ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ଆଉ ସବୁକିଛି ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ପ୍ରଦୀପର ସୀମାଟିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସିଏ ନିଖିଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ ।

ମଣିଷର ଆତ୍ମା ହିଁ ତା'ର ଆଲୋକଟିର ପ୍ରକାଶ ଘଟାଏ; ଯେତେବେଳେ ତା'ର ସଞ୍ଚୟର ଅହଙ୍କାରଟି ଛୋଟ ହୋଇଯାଏ । ଜ୍ଞାନରେ, ପ୍ରେମରେ ତଥା ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ବ୍ୟାପ୍ତି ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେହି ଆତ୍ମା ସାର୍ଥକତା ଲାଭ କରେ । ସେହି ଯୁକ୍ତ ହେବାରେ ବାଧା ଘଟିଲେ ତାହାର ଅପକର୍ଷ ଜ୍ଞାନ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେବାରେ ମୋହ ବିକାର ଘଟାଏ, ଭାବ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେବାରେ ଅହଙ୍କାର ବିକାର ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଲୋଭ ଏବଂ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକାର ଆଣେ । ଭୌତିକ ବିଶ୍ୱରେ ସତ୍ୟ ଆପଣାର ସର୍ବବ୍ୟାପକ ଐକ୍ୟଟିକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରେ ଏବଂ ସେହି ଐକ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧିରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆନନ୍ଦିତ ହୁଏ । ସେହିପରି ଆତ୍ମାର ଆନନ୍ଦ ଆତ୍ମିକ ଆନନ୍ଦକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାଦ୍ୱାରା, - ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ବିଷୟରେ ଉପନିଷଦ "ତମେବୈକଂ ଜାନଥ ଆତ୍ମାନମ୍" ବୋଲି କହିଛନ୍ତି - ସେହି ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣ, ସେହି ଏକକୁ, ଯାହାକୁ ସକଳ ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ସତ୍ୟକୁ ଜାଣିହୁଏ । ପ୍ରାର୍ଥନାମନ୍ତ୍ରରେ ରହିଛି, ଯ ଏକଃ, ଯିଏ ଏକ, ସ ନୋ ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ଶୁଭୟା ସଂଯୁନକ୍ତୁ, - ଶୁଭବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ସିଏ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମିଳିତ ହୋଇଯାଉ, ସେହି ବୁଦ୍ଧି ହିଁ ଶୁଭବୁଦ୍ଧି, ସେହି ବୁଦ୍ଧି ଆତ୍ମାର ବୁଦ୍ଧି। ଯଥୌବାତ୍ମା ପରସ୍ତଦ୍‌ବଦ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟଃ ଶୁଭମିଚ୍ଛତା । ଆପଣା ପରି ହିଁ ଅପରକୁ ଦେଖିବାର ଇଚ୍ଛାଟିକୁ ହିଁ ଶୁଭ-ଇଚ୍ଛା କୁହାଯାଏ । ସିଦ୍ଧିଲୋଭରେ ବି ଶୁଭ ନୁହେଁ, ପୁଣ୍ୟଲୋଭରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଭ ନୁହେଁ । ଅପର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ଚେତନାର ପ୍ରସାରଣ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଶୁଭ, କାରଣ ପରମ ମାନବାତ୍ମାର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆତ୍ମା ସତ୍ୟରୂପେ ବିରାଜିତ ରହିଛି ।

ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସ ଭଗବାନ୍ ତସ୍ମାତ୍ ସର୍ବଗତଃ ଶିବଃ । ଯେହେତୁ ଭଗବାନ ସର୍ବଗତ, ସକଳଙ୍କୁ ନେଇ ହିଁ ରହିଛନ୍ତି, - ସେହି କାରଣରୁ ସେ ଶିବ । ସମଗ୍ରର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଶିବ, - ଏହି ଐକ୍ୟବନ୍ଧନରେ ଶିବ । ଯେତେବେଳେ ଆଚାରୀମାନେ ସାମାଜିକ କୃତ୍ରିମ ନାନା ବିଧିଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡତାଗୁଡ଼ିକୁ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ କଲ୍ୟାଣକୁ

ହରାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଏବଂ ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ କାଳ୍ପନିକ ପଦାର୍ଥଟି ଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ଭୁଲାଇ ରଖନ୍ତି, ତାହାକୁ ହିଁ ପୁଣ୍ୟ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଆଉ ଯାହାକିଛି ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ତା ଆଦୌ ଶିବ ନୁହେଁ । ସେହି ସମାଜବିଧି ଆତ୍ମାର ଧର୍ମକୁ ପୀଡ଼ିତ କରି ରଖିଥାଏ । ସ୍ୱଲକ୍ଷଣସ୍ତୁ ଯେ ବେଦ ସ ମୁନିଃ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଚ୍ୟତେ । ଯିଏ ଆତ୍ମାର ଲକ୍ଷଣକୁ ଜାଣନ୍ତି, ସେଇ ମୁନି, ସେଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଶୁଭବୁଦ୍ଧି ହିଁ ଆତ୍ମାର ଲକ୍ଷଣ, ତାହା ହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

ପୃଥିବୀ ନିଜର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଆବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଛି; ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ବୃହତ୍ କକ୍ଷପଥରେ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ଯାହାକିଛି ଚଳୁଛି, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ବେଗରେ ଚାଲିଛି । ଗୋଟିଏ ପଟରେ ବ୍ୟକ୍ତିର "ମୁଁ''ର ବଳରେ ଧନ, ସମ୍ପଦ ତଥା ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ଆୟୋଜନ ପୁଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଅତିମାନବର ପ୍ରେରଣାରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ତା'ର କର୍ମର ଯୋଗ, ତା'ର ଆନନ୍ଦର ଯୋଗ, - ଏବଂ ପରସ୍ପର ନିମନ୍ତେ କେତେ କେତେ ତ୍ୟାଗ । ଏହି ଯାବତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆତ୍ମାର ଲକ୍ଷଣକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ତାହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତାର ଉପଲବ୍ଧି । ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ପାଖେ ପାଖେ ହିଁ କିପରି ଏକ ବିପରୀତ ଅସଂଗତି ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ଏଠାରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଉ ।

କିଛି ବର୍ଷ ତଳେ ଲଣ୍ଡନ୍‌ର ଟାଇମ୍‌ସ୍ ଖବରକାଗଜରେ ଗୋଟିଏ ଖବର ବାହାରିଥିଲା, - ଆମେରିକାର "ନେଶନ୍'' ପତ୍ରିକାରୁ ମୁଁ ତାହାର ବିବରଣଟିକୁ ପାଇଛି । ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି ବ୍ରିଟିଶ୍ ଆକାଶବାହିନୀ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନରେ ମାହସୁଦ୍ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲା । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜହାଜ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଗାଁଆର ମଝିରେ ଆସି ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଆଫଗାନ୍ ଝିଅଟିଏ ଦୁର୍ଘଟଣାଗ୍ରସ୍ତ ମାନଙ୍କୁ ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୁହା ଭିତରକୁ ନେଇଗଲା, - ସେମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୁହାମୁହଁରେ ଜଗି ରହିଲା । ଚାଳିଶିଜଣ ଲୋକ ଛୁରୀ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚଗଲେ, - ଜଗିଥିବା ଲୋକଟି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ରଖିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଆକାଶମାର୍ଗରୁ ବୋମା ପଡୁଥିଲା । ଗୁହା ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଆହୁରି କେତେ ଲୋକ ଠେଲାଠେଲି କରୁଥାଆନ୍ତି । ପାଖ ଜାଗାର ଆଉ କେତେଜଣ ପୁରୁଷ ଓ ଜଣେ ମୁଲ୍ଲା ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଝିଅମାନେ କେହି କେହି ସେମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ । ଅବଶେଷରେ କିଛିଦିନ ପରେ ମାହସୁଦ୍‌ର ଛଦ୍ମବେଶ ପିନ୍ଧାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଏମାନେ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହି ଘଟଣାଟି ମଧ୍ୟରେ ମାନବସ୍ୱଭାବର ଦୁଇଟି ବିପରୀତ ଦିଗ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଭାବରେ ହିଁ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଉଡ଼ାଜାହାଜର କରା ଯାଉଥିବା ବୋମାବର୍ଷଣରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ହୋଇଥିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ସମୃଦ୍ଧିର ସୂଚନା ମିଳୁଛି, ଭୂତଳରୁ ନଭତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ସଶସ୍ତ୍ର ବାହୁ ବିପୁଳ ଭାବରେ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏଣେ, ଆକ୍ରମଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଶତ୍ରୁକୁ କ୍ଷମା କରି ତାକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବା, ଏଇଟି ଆଉଗୋଟିଏ ପରିଚୟ । ଶତ୍ରୁକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିଟି ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବଧର୍ମରେ, ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମନୁଷ୍ୟ "ଶତ୍ରୁକୁ କ୍ଷମା କର" ବୋଲି ସେହି ଅନ୍ୟ ଅଦ୍‌ଭୂତ କଥାଟିକୁ ମଧ୍ୟ କହିପାରିଲା । ଏହି କଥାଟି ଜୀବଧର୍ମ ପାଇଁ ହାନିକର, କିନ୍ତୁ ମାନବଧର୍ମର ଉତ୍କର୍ଷଲକ୍ଷଣ ।

ଆମ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କହେ, ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯଦି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ରଥଉପରେ ନଥାଏ, ତଳେ ମାଟି ଉପରେ ଥାଏ, ତେବେ ରଥ ଉପରେ ଥିବା ପ୍ରତିପକ୍ଷ ତାକୁ କଦାପି ହତ୍ୟା କରିବନାହିଁ । ଯିଏ କ୍ଲୀବ, ହାତ ଯୋଡ଼ିଥିବ, କେଶ ମୁକୁଳା ଥିବ ଏବଂ ଅନୁନୟ କରି "ମୁଁ ତୁମର ଶରଣ ପଶୁଛି" ବୋଲି କହୁଥିବ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ହତ୍ୟା କରିବନାହିଁ । ଯିଏ ନିଦ୍ରା ଯାଇଛି, ଯାହାର ବର୍ମ ନାହିଁ, ନଗ୍ନ, ନିରସ୍ତ୍ର, ଯିଏ କେବଳ ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖୁଛି ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ କରୁନାହିଁ, ଯିଏ ଅନ୍ୟ କାହାସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛି, ତାକୁ ମାରିବନାହିଁ । ଯାହାର ଅସ୍ତ୍ର ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି, କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇଛି, ଭୟଭୀତ ତଥା ସତ୍ୟର ଧର୍ମକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଛି, ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ।

ସତ୍ୟର ଧର୍ମ କହିଲେ ବୁଝାଇବ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ରହିଛି ତାହାର ଧର୍ମ । ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ରହିଥିବା ମହତ୍‌ର ଧର୍ମ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯାଇ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରେ, ତେବେ କୌଣସି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦିଗରେ ତାହାର ବିଜୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବୃହତ୍ ଦିଗରୁ ପରାଜୟ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଉପକରଣର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଏ ସିଦ୍ଧି ପାଏ, ମାତ୍ର ଅମୃତ ଦିଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହେ । ଏହି ଅମୃତର ଆଦର୍ଶ ଯାବତୀୟ ମାପଚୁପର ବାହାରେ ଥାଏ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କାର ମାପଚୁପ କରିହୁଏ । ଦଶାନନର ହାତ ଓ ମସ୍ତକକୁ ଗଣନା କରି ପ୍ରକୃତରେ ବିସ୍ମିତ ହିଁ ଲାଗେ । ତା'ର ବିରାଟ ସୈନ୍ୟସମଷ୍ଟିଟିର ମଧ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ରହିଛି, ବିଜୟଜନିତ ବିସ୍ତୃତିର ପରିଧି ସାହାଯ୍ୟରେ ସେହି ସେନାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପରିମେୟ । ମାତ୍ର, ଆତ୍ମାର ଯେଉଁ ମହିମା, ତା'ର ପରିମାଣ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁର ନିଧନ ଘଟାଇବାର ପରିମାଣ ଅଛି, ଶତ୍ରୁକୁ କ୍ଷମା ଦେବାର ପରିମାଣ ନାହିଁ । ଏକ ମହାର୍ଘତା ଦ୍ୱାରା ଯେ ଆତ୍ମା ନିଜର ପରିଚୟ ଦିଏ ତଥା ପରିଚୟ ପାଏ, ସେହି ପରିଚୟଟିର ସତ୍ୟ

କ'ଣ ବିରାଜିତ ନଥାଏ ଏକ ଅପରିମେୟ ମଧ୍ୟରେ, ଯାହାକୁ ଅଥର୍ବବେଦରେ "ସକଳ ସୀମାର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ-ସକଳ ଶେଷର ଉଦ୍‌ଶେଷ" ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ? ସେଇଟି କ'ଣ ଏପରି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱୟଂଭାବ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଯାହାର କି କୌଣସି ସମୁଦ୍ର ସହିତ କୌଣସି ଯୋଗ ନାହିଁ ? ମନୁଷ୍ୟ ପାଖରୁ ଶୁଣିଛି: ନ ପାପେ ପ୍ରତିପାପଃ ସ୍ୟାତ୍ । ତୋ' ପ୍ରତି ଯିଏ ପାପର ଆଚରଣ କରୁଛି, ତୁ ତା'ପ୍ରତି ଆଉ ଓଲଟ ପାପାଚରଣ କରିବୁନାହିଁ । କେଉଁମାନେ ଏହି କଥାଟିକୁ ମାନନ୍ତି ଅଥବା ମାନନ୍ତିନାହିଁ, ତଥାପି ତାହାକୁ କେହି ପାଗଳର ଏକ ପ୍ରଳାପ ବୋଲି କହି ମୋଟେ ହସି ଉଠନ୍ତିନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଦୈବାତ୍ ତାହାର ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ; ଅଧିକତର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିରୋଧିତା ଦେଖାଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍, ମୁଣ୍ଡ ଗଣନା କରି ମଧ୍ୟ ଏହି ସତ୍ୟଟି ଆଦୌ ଆଖିରେ ପଡ଼ିନଥାଏ। ତେବେ, ତାହାର ସତ୍ୟତା ପୁଣି କେଉଁଠାରେ ରହିଲା ? ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବଟାରେ ଯେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଅଛି, ତା'ର ମଧ୍ୟ କି ଭରସା କରାଯାଇ ପାରିବ ? ତେବେ ଶୁଣିବା, ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟିର କି ଉତ୍ତର ଦେଇଛି ।

ଯସ୍ୟାତ୍ମା ବିରତଃ ପାପାତ୍ କଲ୍ୟାଣେ ଚ ନିବେଶିତଃ
ତେନ ସର୍ବମିଦଂ ବୁଦ୍ଧଂ ପ୍ରକୃତିର୍‌ବିକୃତିଶ୍ଚ ଯା ।

ଯାହାର ଆତ୍ମା ପାପରୁ ବିରତ ଏବଂ କଲ୍ୟାଣରେ ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଛି, କେବଳ ସେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୁଝିଛି । ତେଣୁ, କେବଳ ସେଇ ଜାଣେ କେଉଁଟା ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଓ କେଉଁଟା ସ୍ୱଭାବବିରୁଦ୍ଧ ।

ମନୁଷ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଯାଇ ନିଜର ପ୍ରକୃତିକୁ ଜାଣେ, ଯେତେବେଳେ ସେ ପାପରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ କଲ୍ୟାଣର ସାଧନା କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବଜନଙ୍କର ହିତସାଧନା କରେ । ଅର୍ଥାତ୍, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ମହାପୁରୁଷ, ସେଇମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବକୁ ଜାଣନ୍ତି । କିପରି ଜାଣନ୍ତି ? ତେନ ସର୍ବମିଦଂ ବୁଦ୍ଧମ୍ । ସିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତଟିକୁ ବୁଝିଥାଏ । ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସତ୍ୟ ରହିଛି, ଶିବ ରହିଛି । ଏକ ଅହଂଦ୍ୱାରା ସୀମାବଦ୍ଧ ସ୍ୱଭାବରୁ ଯେଉଁ ପାପ କରାଯାଏ, ସେଥିରୁ ବିରତ ହେଲେ ଯାଇ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଆତ୍ମିକ ସମଗ୍ରକୁ ଜାଣିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଆପଣାର ପ୍ରକୃତିକୁ ଜାଣେ। ତା'ର ଏହି ପ୍ରକୃତି କେବଳ ତା' ନିଜଟିକୁ ନେଇ ନୁହେଁ, - ତାଙ୍କରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହିଁ ଗୀତାରେ କୁହାଯାଇଛି, ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ପୌରୁଷଂ ନୃଷୁ, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ । ସେହି ପୌରୁଷ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ କହିପାରେ: ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧେ ମୃତୋ ବାପି ତେନ ଲୋକତ୍ରୟଂ ଜିତମ୍ । ମୃତ୍ୟୁରେ ସିଏ ସେହି ପୌରୁଷକୁ ପ୍ରମାଣ କରେ, ଯାହା ହେଉଛି ତା'ର ଦେବତ୍ୱର ଲକ୍ଷଣ, ଯାହା ମୃତ୍ୟୁର ଅତୀତ ।

ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ବିଷୟରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା କୁହାଗଲା, ତାହାକୁ ଏକ ସମାଜସ୍ଥିତିର ଦିଗରୁ ଆଦୌ କୁହା ଯାଇନାହିଁ । କୌଣସି ନିନ୍ଦା ଓ ପ୍ରଶଂସାର ଭିତ୍ତିରେ ଦୋରଣ୍ଡ କରି ଗୁନ୍ଥି, ଶାସନ ଦ୍ୱାରା, ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା, ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମାଜ ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାଟି କରିଥାଏ, ସେଥିରେ ଚିରନ୍ତନ ଶ୍ରେୟଧର୍ମଟି ଗୌଣ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ପ୍ରଥାଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜରକ୍ଷା ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ରହିଥାଏ । ତେଣୁ, ଏପରି କଥା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, କୌଣସି ସମାଜରେ ଶ୍ରେୟଧର୍ମକୁ ଆଣି ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଚଳାଇଲେ ତାହା ସେହି ସମାଜ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷତିକାରକ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାୟ କୁହା ଯାଇଥାଏ ଯେ, ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୂରି ଭୂରି ମୂଢ଼ତାମାନ ରହିଛି, ସେଥିଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ଅନିଷ୍ଟର ହାତରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହେଲେ କିଞ୍ଚିତ୍ ମୋହଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ମନକୁ ଭୁଲାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ, କେତେକ ମିଥ୍ୟା ଉପାୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇବା କିମ୍ବା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ହେବ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଏପରି ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ, ଯତେଯେପରି ସେମାନେ ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ଶିଶୁ ଅଥିବା ପଶୁ ହୋଇ ହିଁ ରହିଥିବେ । ଧର୍ମସଂପ୍ରଦାୟରେ ଯେପରି ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, କୌଣସି ଏକ ଅତୀତ ସମୟରେ ଯେଉଁସବୁ ମତ ଓ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାଲାଗି ଆଦେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତିନାହିଁ । ପତଙ୍ଗମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଦେଖାଯାଏ, ଗୋଟିଏ ନିରୀହ ପତଙ୍ଗ ଏକ ଭୀଷଣ ପତଙ୍ଗର ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣ କରି ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିଥାଏ । ଆମ ସମାଜର ରୀତିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ତାହା ନିତ୍ୟଧର୍ମର ଛଦ୍ମବେଶରେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରବଳ ଓ ସ୍ଥାୟୀ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ତା'ର ପବିତ୍ରତାର ଯାବତୀୟ ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ପାରତ୍ରିକ ଦୁର୍ଗତିର ବିଭୀଷିକା ଏବଂ ତାହା ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ରହିଥିବା ଶାସନର ନାନାବିଧ କଠୋର ଓ ଏପରିକି ଅନ୍ୟାୟ-ପ୍ରଣାଳୀ, ତୁଚ୍ଛା ଘରଗଡ଼ା ନର୍କର ତର୍ଜନାସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ନାନା ନିରର୍ଥକ ଅନ୍ଧ ଆଚାରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ । ରାଷ୍ଟ୍ରତନ୍ତ୍ରରେ ସେହି ବୁଦ୍ଧିଟିର ପ୍ରତୀକ ହେଉଛନ୍ତି ଆଣ୍ଡାମାନ୍, ଫ୍ରାନ୍ସର ଡ଼େଭିଲ୍ ଆଇଲାଣ୍ଡ ଓ ଇଟାଲିର ଲିପାରି ଦ୍ୱୀପ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଭିତରି କଥାଟି ହେଉଛି ଯେ, ବିଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରେୟନୀତି ଓ ଲୋକସ୍ଥିତି ଆଦୌ ଗୋଟିଏ ତାଳରେ ଚାଲି ପାରିବେନାହିଁ । ଏହି ବୁଦ୍ଧିଟି ସହିତ ଚିରକାଳରୁ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଲଢ଼ାଇ ଚାଲିଛି, ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟକୁ, ଶ୍ରେୟକୁ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱକୁ ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ପ୍ରକୃତରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି ।

ରାଜ୍ୟର ଅଥବା ସମାଜର ଉପଯୋଗିତା ରୂପେ ଶ୍ରେୟର ମୂଲ୍ୟକୁ ବିଚାର କରିବା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଶ୍ରେୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି, ସେହି ସ୍ୱୀକୃତିଟିର ଅସଲ ଭିତ୍ତି ଏବଂ ତଥ୍ୟଟି ଯେ କେଉଁଠାରେ, ମୋ'ର ଆଲୋଚ୍ୟ କେବଳ

ସେତିକି । ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ସମାଜର ନାନାବିଧ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଦିନର ବ୍ୟବହାରରେ ପ୍ରତିପଦରେ ହିଁ ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ ହୋଇଛି, ମନୁଷ୍ୟ ତଥାପି ଆତ୍ମପରିଚୟର ଆୟତନଟିରେ ତାହାକୁ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛି, ତାହାକୁ ନିଜର ଧର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣାର ଚରମ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି କହିଛି । ଶ୍ରେୟର ଆଦର୍ଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଶକାଳପାତ୍ର-ଭେଦରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମତଭେଦ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ମଣିଷ ସେହି ଶ୍ରେୟର ଆଦର୍ଶକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଛନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମଟିର କେଉଁ ସ୍ୱରୂପର ପ୍ରକାଶ ଯେ ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ, ମୁଁ ସେହି କଥାଟିକୁ ହିଁ ବିଚାର କରିଛି । "ହୁଏ'' ଏବଂ "ହେବା ଉଚିତ'', - ମାନବ-ଇତିହାସର ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଏହି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଟି ଯେ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି, ତାହାରି ଏକ କାରଣ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ କହିଛି, - ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ପରମମାନବ ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସ୍ୱାର୍ଥସୀମା ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ଜୀବମାନବ, - ଏହି ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମଞ୍ଜସତା ରକ୍ଷା କରିବାର ଚେଷ୍ଟାଟି ହିଁ ନାନା ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ନାନା ଆକାର ତଥା ପ୍ରକାରରେ ଧର୍ମତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଛି । ନହେଲେ, କେବଳ ସୁବିଧା-ଅସୁବିଧା ଓ ପ୍ରିୟପ୍ରିୟଟା ଜୈବିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୀବଧର୍ମରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା, ଏବଂ ପାପ-ପୁଣ୍ୟ, କଲ୍ୟାଣ-ଅକଲ୍ୟାଣର କୌଣସି ଅର୍ଥ ହିଁ ନଥାନ୍ତା ।

ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି ଏହି ଯେଉଁ ମତିଟିଏ ରହିଛି, ତାହାର ସତ୍ୟଟି ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠାରେ, - ଆମର ଭୋକ ଓ ଶୋଷ ପରି ଯଦି ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ତାହାର ବୋଧଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା, ତେବେ ତା' ପାଇଁ ଆଉ କୌଣସି ସାଧନା କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତାନାହିଁ । ମୁଁ କହିବି, ସେଇଟି ବିଶ୍ୱମାନବର ମନ ଭିତରେ ରହିଛି । ମାତ୍ର, ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ମନ ଏକତ୍ର ସମଷ୍ଟୀଭୂତ ହୋଇ ବିଶ୍ୱମାନବମନ ନାମକ ମହାଦେଶରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ବୋଲି ବି ମୁଁ କହିବି ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିମନ ବିଶ୍ୱମନର ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଛି, ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱମନ ବ୍ୟକ୍ତିମନ ଗୁଡ଼ିକର ଆଦୌ ଯୋଗଫଳ ନୁହେଁ । ଯଦି ସେପରି ହୋଇଥାନ୍ତା, ଯାହା ରହିଛି କେବଳ ତାହା ହିଁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତା; ଯାହା ହୋଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବ, ତା' ପାଇଁ ମୋଟେ ଜାଗା ମିଳନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଅଥଚ, ଯାହା ହୋଇନାହିଁ ଓ ଯାହା ହୋଇପାରେ, ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସେଇଟିର ହିଁ ଅଧିକ ଜୋର ରହିଛି, ଅଧିକ ଦାବୀ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତାହାରି ଦୁର୍ନିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ସଭ୍ୟତାକୁ ଯୁଗେଯୁଗେ ବର୍ତ୍ତମାନର ସୀମାଟାକୁ ପାର କରାଇ ନେଇ ଯାଉଛି । ସେହି ଆକାଙ୍କ୍ଷାଟି ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲେ ହିଁ ସତ୍ୟର ଅଭାବରେ ସମାଜ ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇଯାଉଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନଟିଏ ହେଉଛି, ମୋ'ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନରେ ସୁଖଦୁଃଖ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଅନୁଭୂତି, ତାହା କ'ଣ ବିଶ୍ୱମନ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ? ତଥାପି, ଅବଲୋକନ କରି ଜଣାଯାଏ, ଅହଂସୀମାର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସୁଖଦୁଃଖ ବୋଲି ଯାହାକିଛି ହେଉଛି, ଆତ୍ମାର ଆୟତନରେ ସେଥିରେ ଏକ ରୂପାନ୍ତର ଘଟିଯାଉଛି । ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛି, - ଦେଶ ନିମନ୍ତେ ଅଥବା ଲୋକହିତ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ, - ସିଏ ନିଜକୁ ଏକ ବୃହତ୍ ଭୂମିକା ମଧ୍ୟରେ ଦେଖୁଛି, ତା' ପାଖରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୁଖଦୁଃଖର ଅର୍ଥ ଓଲଟା ହୋଇ ଯାଇଛି । ସେହି ମନୁଷ୍ୟ କେଡ଼େ ସହଜରେ ସୁଖକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ପାରୁଛି ଏବଂ ଦୁଃଖକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଦୁଃଖକୁ ଅତିକ୍ରମ କରୁଛି । ସ୍ୱାର୍ଥର ଜୀବନଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ସୁଖଦୁଃଖର ଓଜନ ଏପରି ହାଲୁକା ହୋଇ ଯାଉଛି ଯେ, ସିଏ ପରମ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସହିଷ୍ଣୁତାକୁ, ପରମ ଅପମାନର ଆଘାତରେ ତାହାର କ୍ଷମାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଅଲୌକିକ ବୋଲି ହିଁ ମନେ ହେଉଛି । ନିଜକୁ ବୃହତ୍ ମଧ୍ୟରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା, - ତାହାହିଁ ସତ୍ୟ; ଅହଂସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବା ହିଁ ଅସତ୍ୟ । ଏବଂ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୁଃଖ ଏହି ଅସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ।

ଆମେ ଦୁଃଖକୁ ଯେଉଁ ଭାବରେ ଦେଖୁ, ସେହି ଭାବଟି କଦାପି ବୃହତ୍ ମଧ୍ୟରେ ରହି ପାରିବନାହିଁ । ଯଦି ରହୁ ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ସେଠାରେ ଦୁଃଖର ଲାଘବ କିମ୍ବା ଅବସାନ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀତର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତର ପରିମାଣର ବେସୁର ରହିଥାଏ, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ବେସୁରରୁ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ରହି ପାରିବନାହିଁ । ସେହି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତ ଆଡ଼କୁ ଆମେ ଯେତିକି ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା, ବେସୁରମାନେ ସେତିକି ହ୍ରାସ ହୋଇ ଯାଉଥିବେ । ବେସୁର ଆମକୁ ପୀଡ଼ା ଦିଏ; ଯଦି ନ ଦେଉଥାନ୍ତା, ତେବେ ସୁର ଆଡ଼କୁ ଆମର କୌଣସି ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ଭବ ହେଉନଥାନ୍ତା । ସେଥିପାଇଁ ବିରାଟକୁ ରୁଦ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ସେ ଦୁଃଖର ପଥ ଦେଇ ମୁକ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଆକର୍ଷଣ କରୁଥାନ୍ତି । ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ କ୍ଷମା କରିବାଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମିଳନ ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଆନନ୍ଦମୟ ଯେ ହେବ, ବଶ୍ୱମାନବ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଅଭିପ୍ରାୟଟି ରହିଛି । ତାଙ୍କରି ଲାଗି ପ୍ରେମକୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ଆମେ ତାଙ୍କରି ପ୍ରେମକୁ ହିଁ ସାର୍ଥକ କରିବା, ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଆମ ନିକଟକୁ ସେହି ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଆହ୍ୱାନଟି ହିଁ ଆସିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ସେହି ଆହ୍ୱାନର ଆକର୍ଷଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଜଣାର ପଥରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି, ତା'ର ଇତିହାସ ହେଉଛି ଏହି ଯାତ୍ରାଟିର ହିଁ ଇତିହାସ । ସିଏ ଯାଉଥିବା ବାଟଟିର ପାର୍ଶ୍ୱରେ କେତେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ଥାନ ଓ ପତନ ଘଟିଲା, ଧନସମ୍ପଦ ସ୍ତୂପୀକୃତ ହେଲା ଓ ପୁନର୍ବାର ମାଟିରେ ମିଶିଗଲା । ତାହାର ଆକାଂକ୍ଷାଟିକୁ ରୂପ ଦେବା ସକାଶେ କେତେ ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ା

ହେଲା ଏବଂ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଗଲା, - ବୟସ ହୋଇଗଲେ ପିଲାବେଳର ଖେଳନାଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବା ପରି । କେତେ ମାୟାମନ୍ତ୍ରର ଚାବିକାଠି ତିଆରି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ହେଲା ଓ ତାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିର ରହସ୍ୟଭଣ୍ଡାରକୁ ଖୋଲିବାର ଚେଷ୍ଟା ହେଲା, ପୁଣି ସବୁକିଛିକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ନୂଆ କରି ଗହନ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଗୋପନ ପଥଟିକୁ ନୂଆ କରି ଖୋଜିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ବି କରାଯାଉଛି । ଏହିପରି ଇତିବୃତ୍ତଟି ଲାଗି ରହିଛି, ଯୁଗପରେ ଯୁଗ ଆସିବାରେ ଲାଗିଛି, ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ଅଶ୍ରାନ୍ତ ଯାତ୍ରାଟିକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି, - ଅନ୍ନ ଓ ବସ୍ତ୍ର ପାଇଁ ନୁହେଁ, ନିଜର ସକଳ ଶକ୍ତିକୁ ଦେଇ ମାନବଲୋକରେ ମହାମାନବର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ, ଆପଣାର ଜଟିଳ ବାଧାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ନିଜର ଗଭୀରତମ ସତ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ । ସେହି ସତ୍ୟ, ଯାହା ତା'ର ପୁଞ୍ଜିତ ଦ୍ରବ୍ୟଭାରଟା ଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼, ତା'ର ସକଳ କୃତକର୍ମଠାରୁ ବଡ଼, ତା'ର ଯାବତୀୟ ପ୍ରଥା-ମତ-ବିଶ୍ୱାସଠାରୁ ବଡ଼, ଯାହାର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ, ଯାହାର କୌଣସି କ୍ଷୟ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ପ୍ରଭୂତ ଭୁଲଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ନିଷ୍ଫଳତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହୋଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ବାଟଯାକ ହିଁ ଭଗ୍ନସ୍ତୂପ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଛି । ଅପରିସୀମ ଦୁଃଖର ଆଘାତ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି, ଅବରୁଦ୍ଧ ସାର୍ଥକତାର ଶୃଙ୍ଖଳ ଛିଣ୍ଡାଇବାର କଠୋର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି। ଏସବୁକୁ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କେହି ସହ୍ୟ କରି ପାରିନଥାନ୍ତା, ଯଦି ଅନ୍ତରବାସୀ ଭୂମାଟି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ରହିନଥାନ୍ତା । ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଥିବା ସକଳ ଦୁଃଖର ଉପରର କଥା ଏହା ଯେ, - ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ଚେତନାକୁ ଅସୀମ ଆଡ଼କୁ ହିଁ ପ୍ରସାରିତ କରିବାରେ ଲାଗିଛି - ଜ୍ଞାନରେ, ପ୍ରେମରେ ତଥା କର୍ମରେ ଏକ ବୃହତ୍ତର ଐକ୍ୟକୁ ଲାଭ କରିବାପାଇଁ ଯାଉଛି, ନିଜର ସବୁକିଛି ମହତକୀର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ତାହାରି ନିକଟତର ସାମୀପ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯାହାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ବ୍ୟଗ୍ର ବାହୁ ବଢ଼ାଇ ରଖିଛି, ସିଏ ତେ ସର୍ବଗ୍ର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧୀରାଃ ଯୁକ୍ତାଆତ୍ମାନଃ ସର୍ବମେବାବିଶନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ପୁଣି କିଏ ଆରାମ ଇଚ୍ଛା କରିବ, କେଉଁଠାରେ ବା ବିଶ୍ରାମ ପାଇବ, - ମୁକ୍ତି ହିଁ ପାଇବାକୁ ହେବ, ମୁକ୍ତି ହିଁ ଦେବାକୁ ହେବ, - ତାହାହିଁ ତା' ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ମହାବିଶ୍ୱଜୀବନର ତରଙ୍ଗରେ ନୃତ୍ୟ କରି କରି
ନିର୍ଭୟରେ ସମ୍ମୁଖକୁ ଯାତ୍ରା ସତ୍ୟକୁ କରିଣ ଧ୍ରୁବତାରା,
ମୃତ୍ୟୁକୁ ନକରି ଶଙ୍କା । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଅଶ୍ରୁଜଳଧାରା
ମସ୍ତକେ ପଡ଼ିବ ଝରି, ତା' ମଧ୍ୟରେ ଯିବା ଅଭିସାରେ
ତାଙ୍କ ପାଶେ, ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱଧନ ସମର୍ପିଛୁ ଯାରେ
ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ଧରି ।

କିଏ ସିଏ, କିଏ ମୁଁ ଜାଣେନା, ଚିହ୍ନିନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ।
ଖାଲି ଏତିକି ଜାଣିଛି, ତାହା ଲାଗି ରାତ୍ରିଅନ୍ଧକାରେ
ଚାଲିଛି ମାନବଯାତ୍ରୀ ଯୁଗ ଡ଼େଇଁ ଯୁଗାନ୍ତର ଆଡ଼େ,
ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା ବଜ୍ରପାତେ, ଜଳାଇ ରଖୁଣ ସାବଧାନେ
ଅନ୍ତରର ପ୍ରଦୀପଟି ତା'ର । ଖାଲି ଜାଣେ, ଯେ ଶୁଣିଛି କାନେ
ତାହାର ଆହ୍ୱାନଗୀତ, ଧାଇଁ ଅଛି ନିର୍ଭୀକ ପ୍ରାଣରେ,
ସଙ୍କଟ-ଆବର୍ତ୍ତ-ମଧ୍ୟେ ଦେଇଛି ସମସ୍ତ ବିସର୍ଜନ,
ନିର୍ଯାତନ ସହିଛି ସେ ବକ୍ଷ ପାତି, ମୃତ୍ୟୁର ଗର୍ଜନ
ଶୁଣିଛି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ପରାଏ । ଅଗ୍ନି ତାକୁ ଦହିଅଛି
ବିଦ୍ଧ ବି କରିଛି ଶୂଳ, ଛିନ୍ନ ତାକୁ କରିଛି କୁଠାର,
ସର୍ବପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ତା'ର କରି ଇନ୍ଧନ ସଦୃଶ
ଚିରଜନ୍ମ ତା'ସକାଶେ ଜାଳିଅଛି ହୋମ ହୁତାଶନ ।
          ଶୁଣିଅଛି ତାହା ପାଇଁ
ରାଜପୁତ୍ର ପିନ୍ଧିଅଛି ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର, ବିଷୟ-ବିରାଗୀ
ପଥର ଭିକ୍ଷୁକ । ମହାପ୍ରାଣ ସହିଅଛି ପଳେ ପଳେ
ପ୍ରତ୍ୟହର କୁଶାଙ୍କୁର ।
ତା' ପାଦରେ ମାନୀ ତା'ର ସମର୍ପିଛି ମାନ,
ଧନୀ ସମର୍ପିଛି ଧନ, ବୀର ସମର୍ପିଛି ନିଜ ପ୍ରାଣ ।
          ଏତିକି ଜାଣିଛି,
ସେ ବିଶ୍ୱପ୍ରିୟାର ପ୍ରେମେ କ୍ଷୁଦ୍ରତାକୁ ଦେଇ ବଳିଦାନ
ବର୍ଜିବାକୁ ହେବ ଦୂରେ ଜୀବନର ସବୁ ଅସମ୍ମାନ,
ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହେବ ଆସି, ଉନ୍ନତ ମସ୍ତକ ଉଚ୍ଚ କରି
ଯେ ମସ୍ତକେ ଭୟ କିଛି ଲେଖୁନାହିଁ ମୋଟେ
ଦାସତ୍ୱର ଧୂଳି ଆଙ୍କିନାହିଁ କଳଙ୍କତିଳକ ।

- ୩ -

ବୃହଦାରଣ୍ୟକରେ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବାଣୀ ରହିଛି
ଅଥ ଯୋଽନ୍ୟାଂ ଦେବତାମ୍ ଉପାସ୍ତେ
ଅନ୍ୟୋଽହମ୍ ଅସ୍ମୀତି
ନ ସ ବେଦ, ଯଥା ପଶୁରେବଂ ସ ଦେବାନାମ୍ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର ଉପାସନା କରେ, ସେହି ଦେବତା ଅନ୍ୟ ଓ ମୁଁ ଅନ୍ୟ - ଏହିପରି କଥାର ଚିନ୍ତା କରେ, ସିଏ ହେଉଛି ଦେବତାମାନଙ୍କର ପଶୁବତ୍। ଅର୍ଥାତ୍, ସେହି ଦେବତାର କଳ୍ପନା ମନୁଷ୍ୟକୁ ତା' ନିଜ ବାହାରେ ହିଁ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖେ। ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଦେବତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ନିଜର ଆତ୍ମାପାଖରୁ ନିର୍ବାସିତ ଓ ଅପମାନିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ଏହି ଯେଉଁ କଥାଟି ଉପନିଷଦରେ ରହିଛି, ଠିକ୍ ସେହି କଥାଟି ଆମର ନିଜ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି ନିରକ୍ଷର ଓ ଅଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଜଣେ ବାଉଲ୍ । ସେ ନିଜ ଭିତରେ ହିଁ ନିଜର ଦେବତାଙ୍କୁ ଜାଣେ ଓ ତାହାକୁ ନିଜ ମନର ମଣିଷ ବୋଲି କହେ । କହେ, 'ମନର ମଣିଷଟିକୁ ମନର ଭିତରେ ହିଁ ଅନ୍ୱେଷଣ କର । '

ମାନବ-ଇତିହାସରେ ଏପରି ଅନେକ ଧର୍ମସଂପ୍ରଦାୟର ଉଦ୍‌ଭବ ହୋଇଛି, ଯେଉଁମାନେ କି କାଠ ଓ ପଥରର ପୂଜାକୁ ହୀନତା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି କଥାଟିକୁ ନେଇ ସେମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । କାଠ ଓ ପଥର -ଏସବୁ ବାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରଟି ମଧ୍ୟରେ ସବୁ କାଳର ତଥା ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ପୂଜା କଦାପି ଏକାଭଳି ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟର ଭକ୍ତିଭାବନାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଥାରେ ସେହି ପୂଜା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖେ, - ତାହାର ଐତିହାସିକ ମୂଳଗୁଡ଼ିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ମାତ୍ର, ସେମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ-ସଂପ୍ରଦାୟର ଦେବତା ବି ଏକ ପ୍ରତିମା ପରି ହିଁ ବାହାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି, ନାନାପ୍ରକାର ଅମାନୁଷିକ ବିଶେଷଣ ଓ ଲକ୍ଷଣରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି; କେବଳ ତାହାହିଁ ନୁହେଁ, ବିଶେଷ ଜାତିର ଐତିହାସିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସହିତ ଜଡ଼ିତ ଏବଂ କାଳ୍ପନିକ କାହାଣୀ ଦ୍ୱାରା ଦେଶ ତଥା କାଳଗତ ବିଶେଷତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ସେହି ପୋତ୍ତଳିକତା ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଉପାଦାନରେ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଅପୌତ୍ତଳିକ କହି ଗର୍ବ କରୁଥାଏ । ବୃହଦାରଣ୍ୟକରେ ସେହି ବାହ୍ୟିକତାକୁ ମଧ୍ୟ ହୀନ ବୋଲି କହି ନିନ୍ଦା କରିଛି । କହିଛି, ଯେଉଁ ଦେବତାକୁ ମୁଁ ଆପଣାଠାରୁ ଅଲଗା କରି ବାହାରେ ସ୍ଥାପନ କରୁଥାଏ, ତାହାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ନିଜକୁ ନିଜର ସତ୍ୟଠାରୁ ମୁଁ ଦୂରକୁ ହଟାଇ ଦେଇଥାଏ ।

ଏପରି କଥା ଶୁଣି ହୁଏତ କେହି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ କ'ଣ ନିଜକୁ ହିଁ ନିଜେ ପୂଜା କରିବ ? ନିଜକୁ ଭକ୍ତି କରିବା ସମ୍ଭବ ହେବ କି ? ତେବେ ତ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ ଏହି ପୂଜାନାମକ ବ୍ୟାପାରଟି ଅହଙ୍କାରର ବିପୁଳୀକରଣ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରକୃତରେ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ବସ୍ତୁତଃ, ତାହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଅହଂକୁ ନେଇ ଅହଙ୍କାର । ପଶୁ ମଧ୍ୟ ଅହଙ୍କାର କରିଥାଏ । ଅହଂରୁ ବିମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଆତ୍ମାରେ ଭୂମାର ଉପଲବ୍ଧି, ତାହା କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସାଧ୍ୟ ହୁଏ । କାରଣ, ମନୁଷ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ତାହାହିଁ ସତ୍ୟ । ଭୂମା ଆହାରବିହାରରେ ନୁହେଁ, ଆଚାର ବିଚାର କିମ୍ବା ଭୋଗ, ନୈବେଦ୍ୟ, ମନ୍ତ୍ର ବା ତନ୍ତ୍ରରେ ନୁହେଁ । ଭୂମା ବିଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନରେ, ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମରେ, ବିଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ । ବାହାରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଥାପି ଦେଇ ସ୍ତବ ତଥା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ, ପୂଜା-ଉପଚାର ଓ ଶାସ୍ତ୍ରପାଠରେ, ବାହ୍ୟିକ ବିଧିନିଷେଧ ଗୁଡ଼ିକର ପାଳନକ୍ଷେତ୍ରରେ, ଉପାସନା କରିବା ଅବଶ୍ୟ ସହଜ, କିନ୍ତୁ ନିଜର ଚିନ୍ତାରେ, କର୍ମରେ, ପରମ ମାନବଙ୍କୁ ଉପଲବ୍ଧି ଏବଂ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ହେଉଛି ଏକ ସର୍ବାଧିକ ପରିମାଣର କଠିନ ସାଧନା । ସେହି କାରଣରୁ କୁହାଯାଇଛି, - ନାୟମାତ୍ମା ବଳହୀନେନ ଲଭ୍ୟଃ । ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ତରରେ ଦୁର୍ବଳ, ସେମାନେ ସତ୍ୟକୁ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ତେଣୁ,ଅହଙ୍କାରକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେଯାଇ ଅହଂକୁ ପାରି ହୋଇ ଆମେ ଆତ୍ମାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିପାରୁ ।

ଯ ଆତ୍ମା ଅପହତପାପ୍ମା ବିଜରୋ ବିମୃତ୍ୟୁର୍ବିଶୋକୋଽବିଜିଘତ୍
ସୋଽପିପାସଃ ସତ୍ୟକାମଃ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପଃ ସୋଽନ୍ୱେଷ୍ଟବ୍ୟଃ ସ ବିଜିଜ୍ଞାସିତବ୍ୟଃ।

ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ରହିଛନ୍ତି, ଯିଏ ଜରା-ମୃତ୍ୟୁ-ଶୋକ-କ୍ଷୁଧାତୃଷାର ଅତୀତ, ଯିଏ ସତ୍ୟକାମ, ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ, ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ମନେର୍ ମାନୁଷ୍ ମନେର୍ ମାଝେ କରୋ ଅନ୍ୱେଷଣ । ଏହିପରି ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସନ୍ଧାନ କରିବା, ତାଙ୍କୁ ଜାଣିବା, - ତାହା କଦାପି ବାହାରର ଜାଣିବା ବା ବାହାରର ପାଇବା ନୁହେଁ । ଇଏ ହେଉଛି ନିଜର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାଦ୍ୱାରା ଜାଣିବା, ହେବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ପାଇବା ।

ପ୍ରଜ୍ଞାନେନୈନମାପ୍ନୁୟାତ୍ । ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ତର୍କଦ୍ୱାରା ଆମେ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନର କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଜାଣୁ, ଏହା ଆଦୌ ସେପରି ଜାଣିବା ନୁହେଁ, - ଏହା ହେଉଛି ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ହେବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଜାଣିବା । ଯେପରି ନଦୀ ସମୁଦ୍ରକୁ ଲାଭ କରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ସମୁଦ୍ର ହେବାଦ୍ୱାରା । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସିଏ ହେଉଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀଟିଏ, ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସିଏ ବୃହତ୍ ସମୁଦ୍ର । ସେଇ ହେବାଟି ତା'ପାଇଁ ସମ୍ଭବ, କାରଣ ସମୁଦ୍ର ସହିତ ତାହାର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଐକ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛି। ସେହି ଐକ୍ୟ ବିଚ୍ଛେଦର ମଧ୍ୟ ଦେଇ । ଜୀବଧର୍ମଟି ସତେ ଯେପରି ଏକ ଉଚ୍ଚ ତରଙ୍ଗପ୍ରାଚୀର ରୂପେ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଚେତନାକୁ ଅଟକାଇ ରଖିଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମା ଜୀବଧର୍ମର ସେହି ପ୍ରାଚୀରଟିର ମଧ୍ୟଦେଇ କେବଳ ପାରି ହୋଇଯିବାରେ ଲାଗିଛି, -

ଆତ୍ମାର ମହାସାଗରରେ ଯାଇ ମିଳିତ ହୋଇଛି । ସେହି ସାଗର ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ଜାଣିଛି । ବୃହତ୍ ଜଳରାଶିକୁ ଆପଣାର କରିନେଇ ଯେପରି ନଦୀ ଆପଣାକୁ ଲାଭ କରେ, - ନହେଲେ ତ ସିଏ ଅଟକି, ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥାଏ, ଖାଲଟିଏ ହୋଇ, ବିଲଟିଏ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସେହି କାରଣକୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ବାଉଲ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଛି, "ତୋହରି ଭିତରେ ଅତଳ ସାଗର ।" ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅହଙ୍କାରକୁ ପାର ହୋଇ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନକୁ ଲାଭ କରେ, ସେ ତାହାକୁ ବିଜ୍ଞାନ ବୋଲି କହେ। ସେହି ଜ୍ଞାନ ହେଉଛି ନିଖିଳ ମାନବର, ତାହାକୁ ସବୁ ମାନବ ହିଁ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ, - ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ତାହା ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ । ସେହିପରି, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ସ୍ୱାର୍ଥଗତ 'ମୁଁ'ଟା ଠାରୁ ଯେଉଁ ବଡ଼ 'ମୁଁ'ଟି, ସେହି 'ମୁଁ' ଟି ସହିତ ହିଁ ସକଳଙ୍କର ଐକ୍ୟ, ତାହାର କର୍ମ ମଧ୍ୟ ସକଳଙ୍କର କର୍ମ । ବନ୍ଧନ ହେଉଛି ସେହି ଏକାକୀ 'ମୁଁ'ଟି ସହିତ ହିଁ ସକଳଙ୍କର ଐକ୍ୟ, ତାହାର କର୍ମ ମଧ୍ୟ ସକଳଙ୍କର କର୍ମ । ବନ୍ଧନ ହେଉଛି ସେହି ଏକାକୀ 'ମୁଁ'ଟିର ନିୟତି, ମୁକ୍ତି ହିଁ ସକଳ 'ମୁଁ'ଟିର କର୍ମ ଓ ନିୟତି ।

ବଙ୍ଗଦେଶର ବାଉଲ୍ କହିଛି :

ମନେର ମାନୁଷ ମନେର ମାଝେ କରୋ ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ଏକ୍‌ବାର୍ ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଖୁଲେ ଗେଲେ ଦେଖ୍‌ତେ ପାବି ସର୍ବଠାଁଇ ।

ସେହି ମନେର୍ ମାନୁଷ୍ ହେଉଛି ସକଳ-ମନର ମନୁଷ୍ୟ, ତାହାକୁ ନିଜର ମନମଧ୍ୟରେ ଦେଖି ପାରିଲେ ଆମେ ତାହାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ବି ପାଇପାରିବା । ଉପନିଷଦରେ ସେହି କଥାଟି ହିଁ କୁହାଯାଇଛି : ଯୁକ୍ତାତ୍ମାନଃ ସର୍ବମେବାବିଶନ୍ତି । କୁହାଯାଇଛି : ତଂ ବେଦ୍ୟଂ ପୁରୁଷଂ ବେଦ । ଯାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବା କଥା, ତୁମେ ସେହି ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଜାଣ; ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ବେଦନାଦ୍ୱାରା ଯାହାଙ୍କୁ ଜାଣି ହୁଏ, ତାଙ୍କୁ ସେହି ବେଦନାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଜାଣ । ଜ୍ଞାନରେ ନୁହେଁ, ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସୋଽହମ୍ ବୋଲି ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି, ତାହା ସତେଅବା ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼ ଏକ ଅହଙ୍କାର ଭଳି ଶୁଣାଯାଏ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଆଦୌ ସେଭଳି ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଏକ ଛୋଟକୁ ମୋଟେ ବଡ଼ ବୋଲି କୁହା ଯାଇନାହିଁ, କେବଳ ସତ୍ୟକୁ ବ୍ୟାପକ ବୋଲି ହିଁ କୁହାଯାଇଛି । ମୋ'ର ଏହି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ 'ମୁଁ'ଟି, ତାହାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କରି ବିଶ୍ୱଗତ 'ମୁଁ'ଟି ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି । ମସ୍ତକରେ ଜଟା ଧାରଣ କଲେ, ଅଙ୍ଗରେ ଭସ୍ମ ବୋଳି ହେଲେ କିମ୍ବା ମୁହଁରେ ସେହି ଶବ୍ଦଟିକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଯେ ତଦ୍ୱାରା ସୋଽହମ୍ ସତ୍ୟଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରିଲା, ଯିଏ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅନୁମାନ କରି ପକାଏ, ସେଇ ଅହଙ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ରହିଥାଏ । ଯେଉଁ 'ମୁଁ' ସମସ୍ତଙ୍କର

ସମ୍ଭବ, ସେଇଟି ମୋ'ର ମଧ୍ୟ 'ମୁଁ' - ଏକଥା ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ, - ମାତ୍ର ସେହି ସତ୍ୟଟିକୁ ନିଜସ୍ୱ କରିପାରିବା ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ସାଧନା । ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସରେ ଏହି ସାଧନାଟି ହିଁ ଚିରକାଳ ନାନା ରୂପରେ ଓ ନାନା ନାମରେ, ନାନା ସଂକଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ କ୍ରିୟାଶୀଳ ହୋଇ ରହି ଆସିଛି । ଯିଏ ସେହି ପରମ ମୁଁ, ଯିଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ମୁଁ, ସେହି 'ମୁଁ'ଟିକୁ ନିଜର ପ୍ରୟାସ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଣିବାଟି ଆମ ଜୀବନରେ ଓ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଛି, ଆମେ ସେହି ପରିମାଣରେ ହିଁ ସତକୁ ସତ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁଛୁ । ମଝିରେ ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ରିପୁଟିଏ ଆସି ଏହି ସୋଽହମ୍ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଦୁଇଭାଗ କରିଦେଉଛି, ସେତେବେଳେ ଆମର ଅହଂ ଏକାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି ।

ତେଣୁ, ସେହି ଉପନିଷଦରେ କୁହାଯାଇଛି, - ମା ଗୃଧଃ - ଲୋଭ କରିବନାହିଁ। ଲୋଭ ହିଁ ବିଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭୁଲାଇଦେଇ ଏକ ବୈଷୟିକ ମନୁଷ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଦିଏ । ଯେଉଁ ଭୋଗ ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥରେ ମନୁଷ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନେଇ, ତାହା ବିଶ୍ୱଭୌମିକ, - ତାହା ମନୁଷ୍ୟର ସାହିତ୍ୟରେ ଅଛି, ଶିଳ୍ପକଳାରେ ଅଛି, ଏବଂ ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟର ସଂସାରଯାତ୍ରାରେ ତା' ହୃଦୟର ଆତିଥ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରୁଛି । ତେଣୁ ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କହିଛନ୍ତି : ଅତିଥିଦେବୋ ଭବ । କାରଣ, ମୋ'ର ଭୋଗ ସକଳଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭୋଗ, - ଏହି କଥାଟିକୁ ଅତିଥିଙ୍କୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥ ସ୍ୱୀକାର ହିଁ କରିଥାଏ ଏବଂ ତାହାରି ପରିଣାମରେ ତା' ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ସଙ୍କୋଚ ମଧ୍ୟ ଦୂର ହୁଏ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମାନବର ଗୃହକୁ ଅତିଥି ସର୍ବମାନବର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ଆସିଥାଏ, ତାହାର ଗୃହସୀମାକୁ ବିଶ୍ୱ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରଲମ୍ବିତ କରି ନେଇଯାଏ । ନେଇ ନନେଲେ ତାହା ଏକ ରାଜପ୍ରାସାଦ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଦୀନତାର ଦ୍ୟୋତକ ହୁଏ । ସେହି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସୋଽହଂ ମନ୍ତ୍ରଟି ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି, - ଅର୍ଥାତ୍, ଯିଏ ମୋ'ଠାରୁ ବଡ଼, ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଭିନ୍ନ । ଯିଏ ଯୁଗବତ୍ ଭାବରେ ମୋ'ର ତଥା ମୋ'ଠାରୁ ଅତିରିକ୍ତ, ମୁଁ ତାଙ୍କରି ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଆମ ଦେଶରେ ଏଭଳି ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କି ସୋଽହଂତତ୍ତ୍ୱକୁ ନିଜର ଜୀବନରେ ନିରତିଶୟ ନୈଷ୍କର୍ମ୍ୟ ଓ ନିର୍ମମତାରୂପେ ଅନୁବାଦ କରି ନେଇଥାନ୍ତି। ଜୀବପ୍ରକୃତିକୁ ଲଂଘନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ଦେହକୁ ପୀଡ଼ା ଦିଅନ୍ତି, ମାନବପ୍ରକୃତିକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାରେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନ ଦାୟିତ୍ୱକୁ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅହଂ ବିଷୟପ୍ରତି ଆସକ୍ତ, ସେମାନେ ସେହି ଅହଂକୁ ବର୍ଜନ କରନ୍ତି; ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ସକଳ ଆତ୍ମା ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି, ସେହି ଆତ୍ମାକୁ ମଧ୍ୟ ଅମାନ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି।

ସେମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ଭୂମା ବୋଲି କହନ୍ତି, ସେ ଉପନିଷଦରେ କଥିତ ସେହି ଈଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱର ନୁହନ୍ତି, ଯିଏକି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଭୂମା ସବୁକିଛିରୁ ବର୍ଜିତ, - ତେଣୁ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ଆଦୌ କିଛିହେଲେ ନାହିଁ । ଯିଏ ପୌରୁଷ ନୃଷୁ, ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ; - ଯିଏ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ, ଯିଏ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଓ ମହାତ୍ମା, ଯାହାଙ୍କର କର୍ମ ଆଦୌ କୌଣସି ଖଣ୍ଡକର୍ମ ନୁହେଁ, ଯାହାଙ୍କର କର୍ମ ବିଶ୍ୱକର୍ମ, ଯାହାଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକୀ ଜ୍ଞାନବଳକ୍ରିୟା ଚ - ଯାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଏବଂ କର୍ମ ସ୍ୱାଭାବିକ, ଯେଉଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିକର୍ମ ଅନ୍ତହୀନ ଦେଶ ତଥା କାଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶମାନ ହୋଇ ରହିଛି ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, ମନୁଷ୍ୟର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଦିଗଟି ହେଉଛି ଅନ୍ତର ଆଡ଼କୁ । ଏହି ଦିଗରେ ହିଁ ତା'ର ସୀମାର ଆବରଣଟି ଖୋଲିଯିବାର ପଥ । ମନୁଷ୍ୟ ଏକଦା ବର୍ବର ଥିଲା, ପଶୁବତ୍ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଏକ ଭୌତିକ ଜୀବନର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ମନ ତଥା ଯାବତୀୟ କର୍ମ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଧୀଶକ୍ତି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ଚୈତନ୍ୟର ରଶ୍ମି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନର ସୀମାକୁ ଡ଼େଇଁ କରି ବାହାରି ଯାଇଥିଲା, - ବିଶ୍ୱଭୌମିକତା ଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗର କବିସ୍ମୃତି-ଭଣ୍ଡାରର ସୁଦକ୍ଷ କ୍ଷିତିମୋହନଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଁ କବି ରଜ୍ଜବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରିଛି । ରଜ୍ଜବ କହିଛନ୍ତି :

ସବ ସାଁଚ୍ ମିଲୈ ସୋ ସାଁଚ୍ ହୈ, ନା ମିଲୈ ସୋ ଝୁଟ୍ ।
ଜନ ରଜ୍ଜବ ସାଁଚୀ କହୀ ଭାବଇ ରିଝଇ ଭାବଇ ରୁଠ୍ ।

ସବୁ ସତ୍ୟ ସହିତ ଯାହା ମିଳିଯାଉଛି, ତାହା ହିଁ ସତ୍ୟ । ଯାହା ନମିଳେ, ତାହା ମିଥ୍ୟା । ରଜ୍ଜବ କହୁଛି, ଏହି କଥାଟି ହିଁ ଖାଣ୍ଟି, - ଏଥିରେ ତୁମେ ଖୁସୀ ହୁଅ ବା ରାଗ କର ପଛକେ ।

ଭାଷାରୁ ବୁଝି ହେଉଛି, ରଜ୍ଜବ ଠିକ୍ ବୁଝିଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି କଥାରେ ରାଗ କରିବା ଲୋକମାନେ ହିଁ ସମାଜରେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମତ ଓ ପ୍ରଥା ସହିତ ବିଶ୍ୱସତ୍ୟର ମେଳ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ, ସେମାନେ ତାହାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ନାମକରଣ କରି ଜଟିଳତା ମଧ୍ୟରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ମେଳ ନାହିଁ ବୋଲି ହିଁ ଏଇଟିକୁ ନେଇ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତେଜନା ଓ ଉଗ୍ରତା ଏତେ ବେଶୀ । ନାନାବିଧ ରାଗ ପ୍ରକାଶ କରି ସେମାନେ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି, - ଅଗ୍ନିଶିଖାକୁ ଛୁରାଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲାପରି । ସେହି ଛୁରୀ ସତ୍ୟକୁ ମାରି ପାରେନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟଟାକୁ ହିଁ ମାରେ । ତଥାପି,

ସେହି ବିଭୀଷିକାର ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହୋଇ କହିବାକୁ ହେବ -

ସବ ସାଁଚ୍ ମିଲେଁ ସୋ ସାଁଚ୍ ହେଁ, ନା ମିଲେଁ ସୋ ଝୁଟ୍ ।

ଏକଦା ଯେଉଁଦିନ କୌଣସି ଜଣେମାତ୍ର ବୈଜ୍ଞାନିକ କହିଲେ ଯେ, ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚାରିପାଖରେ ବୁଲୁଛି, ସେଦିନ ସେହି ମାତ୍ର ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ବିଶ୍ୱମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେଦିନ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସେହି କଥାରେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ସେମାନେ ଭୟ ଦେଖାଇ କେଡ଼େ ଜୋର୍‌ରେ କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ, - ନାଇଁ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ପୃଥିବୀର ଚାରିପାଖରେ ବୁଲୁଛି । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବେଶୀ ହୋଇଥାଉ ପଛକେ, ତଥାପି ସେମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଚିରକାଳର ମାନବକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । ସେଦିନ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀଙ୍କ ଭିତରେ ଏକାକୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କିଏ ସୋଽହମ୍ ବୋଲି କହି ପାରିଲା, ଅର୍ଥାତ୍, ମୋ' ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ମାନବ-ଭୂମାର ଜ୍ଞାନ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ ନୁହନ୍ତି, - ହଁ, ସେଇ କହିପାରିଲେ, ଯାହାଙ୍କୁ ସେଦିନ ବିପୁଳ ଜନସମଷ୍ଟି ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରୁଥିବାର ଅପରାଧରେ ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହିଁ ଦେଇଥିଲେ ।

ଯଦି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ କହନ୍ତି, କୋଟିଏ ଯୋଜନ ଦୂରରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ସମବାୟରେ ଏହି ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଏକ ପ୍ରଦେଶର ଜଳଧାରାରେ ଏପରି ଏକ ଅଭୌତିକ ଜାଦୁଶକ୍ତିର ସଞ୍ଚାର ହେଉଛି ଯେ, ତଦ୍ୱାରା ସ୍ନାନକାରୀ ମାନଙ୍କର ନିଜର ଓ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ଅନ୍ତରସ୍ଥ ସକଳ ପାପ ଦୂର ହୋଇ ଯାଉଛି, ତେବେ ଉତ୍ତରରେ ଅବଶ୍ୟ କହିବାକୁ ହେବ -

ସବ ସାଁଚ୍ ମିଲେଁ ସୋ ସାଁଚ୍ ହେଁ, ନା ମିଲେଁ ସୋ ଝୁଟ୍ ।

ଏହି ବୁଦ୍ଧିଟି ସହିତ ବିଶ୍ୱର ବୁଦ୍ଧି ମିଳିବନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେଠାରେ କୁହାଯାଇଛି, "ଅଦ୍‌ଭିର୍ଗାତ୍ରାଣି ଶୁଷ୍ୟନ୍ତି ମନଃ ସତ୍ୟେନ ଶୁଧ୍ୟତି', - ଜଳଦ୍ୱାରା କେବଳ ଦେହର ହିଁ ଶୋଧନ ହୁଏ, ମନର ଶୋଧନ ସତ୍ୟଦ୍ୱାରା ହୁଏ, - ସେଠାରେ ବିଶ୍ୱମାନବମନର ସମ୍ମତି ହିଁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅଥବା, ଯେଉଁଠାରେ କୁହାଯାଇଛି -

କୃତ୍ୱା ପାପଂ ହି ସନ୍ତପା ତସ୍ମାତ୍ ପାପାତ୍ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ ।
ନୈବଂ କୁର୍ଯ୍ୟାମ୍ ପୁନରିତି ନିବୃତ୍ୟା ପୂୟତେ ତୁ ସଃ ॥

ପାପ କରି ସନ୍ତପ୍ତ ହେଲେ ସେହି ସନ୍ତାପଦ୍ୱାରା ପାପର ମୋଚନ ହୁଏ, "ଆଉ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ନାହିଁ , - କହି ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପବିତ୍ର ବି ହୋଇପାରେ, - ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି କହିବା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ

ବିଶ୍ୱମାନବର ପ୍ରଜ୍ଞାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଜଣାଇଥାଏ । ତଂ ହ ଦେବଂ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧିପ୍ରକାଶମ୍ - ସେହି ଦେବତାଙ୍କୁ ଆମେ ଆତ୍ମାଦ୍ୱାରା ଜାଣୁ ଯିଏ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶକ । ମୋ' ମନ ଓ ବିଶ୍ୱମନ, - ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ, - ଏହି କଥାଟି ହିଁ ସତ୍ୟସାଧନାର ମୂଳରେ ରହିଛି, - ଏବଂ, କିଛିତ୍ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଏହି କଥାଟି ହିଁ ସୋଽହମ୍ ।

ଦିନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାମାନନ୍ଦ ନିଜ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଚାଲିଯାଇ ନାଭା ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ, ମୁସଲମାନ ତନ୍ତୀ କବୀରଙ୍କୁ ଓ ଚମାର ରବିଦାସଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥିଲେ । ସେକାଳର ସମାଜ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଜାତିରୁ ବାହାର କରିଦେଲା । ମାତ୍ର, ସେହିଦିନ ହିଁ ସିଏ ଏକାକୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଏପରି ଜାତିକୁ ଉଠି ଯାଇଥିଲେ, ଯାହାକୁ କି ନିଖିଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଜାତି ବୋଲି କୁହାଯିବ । ସେଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳୀର ସକଳ ଧିକ୍କାର ଭିତରେ ଏକା ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କେବଳ ରାମାନନ୍ଦ ହିଁ ସୋଽହମ୍ ବୋଲି କହିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ସତ୍ୟର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସ୍କାରଗତ ଘୃଣାକୁ ପାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ଯାହାକି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇ ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ଭେଦ ଘଟାଇ ସମାଜରକ୍ଷା ନାମରେ ସମାଜଧର୍ମର ମୂଳରେ ଆଘାତ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ ।

ଏକଦା ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ କହିଥିଲେ, -ସୋଽହମ୍ - ମୁଁ ଓ ମୋ'ର ପରମପିତା ହେଉଛି ଏକ, ଅଭିନ୍ନ । କାରଣ, ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରୀତି ଓ ଯେଉଁ କଲ୍ୟାଣବୁଦ୍ଧି ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଲାଗି ସମାନ ଭାବରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଛି, ସେହି ପ୍ରୀତିର ଆଲୋକଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ଅହଂସୀମାକୁ ପାରି ହୋଇ ପରମମାନବ ସହିତ ସିଏ ଆପଣାକୁ ଅଭିନ୍ନ ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ ଉପଦେଶ ଦେଲେ, ସମଗ୍ର ଜଗତ ନିମନ୍ତେ ବାଧାଶୂନ୍ୟ, ହିଂସାଶୂନ୍ୟ ତଥା ଶତ୍ରୁତାଶୂନ୍ୟ ମାନସରେ ତୁମେମାନେ ଅପରିମିତ ମୈତ୍ରୀର ପୋଷଣ କରିବ । ଠିଆ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ, ବସିବା, ଚାଲିବା ଅଥବା ଶୋଇଥିବା ସମୟରେ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରା ନଯାଇଛ, ଏହି ମୈତ୍ରୀର ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିବ, - ଏହାହିଁ ବ୍ରହ୍ମବିହାର ।

ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଏକ ଉପଦେଶ କେବଳ ମନୁଷ୍ୟକୁ ହିଁ ଦିଆ ଯାଇପାରେ । କାରଣ, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେହି ସୋଽହଂ ତତ୍ତ୍ୱଟି ଗଭୀରରେ ରହିଛି । ସେହି କଥାଟିକୁ ବୁଦ୍ଧଦେବ ନିଜର ଅନୁଭୂତିରୁ ହିଁ ଜାଣିଥିଲେ, ସେଇଥିପାଇଁ ସେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଅପରିମିତ ପ୍ରେମଦ୍ୱାରା ହିଁ ନିଜ ଅନ୍ତରର ଅପରିମେୟ ସତ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିବ ।

ଅଥର୍ବବେଦରେ ଅଛି ତସ୍ମାଦ୍ ବୈ ବିଦ୍ୱାନ୍ ପୁରୁଷମିଦଂ ବ୍ରହ୍ମେତି ମନ୍ୟତେ। ଯିଏ

ବିଦ୍ୱାନ୍, ସେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତା'ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅତୀତ ବୃହତ୍ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି। ସେହି କାରଣରୁ, ସିଏ ତା'ଠାରୁ ଦୁଃସାଧ କର୍ମ ଏବଂ ଅମରିମିତ ତ୍ୟାଗର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ମଧ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି । ସେ ପୁରୁଷେ ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍‌ବତେ, ବିଦୁଃ ପରମେଷ୍ଟିନମ୍ । ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଭୂମାକୁ ଜାଣନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ପରମ ଦେବତାଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି । ସେହି ମାନବଦେବତାଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଜାଣିଥିଲେ ବୋଲି ହିଁ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହି ଉପଦେଶ ଦେଇ ପାରିଥିଲେ -

ମାତା ଯଥା ନିଯଂ ପୁତ୍ତଂ ଆୟୁସା ଏକ ପୁତ୍ତମନୁରକ୍‌ଖେ
ଏବଂପି ସବ୍‌ବଭୂତେସୁ ମାନସମ୍ଭାବୟେ ଅପରିମାଣଂ ।

ଯେପରି ମାଆ ନିଜର ଆୟୁକୁ କ୍ଷୟ କରି ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରେ, ସେହିପରି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପରିମାଣ ଦୟାଭାବ ଜନ୍ମାଇବ ।

ଏହି ଉପଦେଶକୁ ଯେ କେତେଜଣ ପାଳନ କରିପାରିବେ, ମୁଁ ସେକଥାକୁ ମୁଣ୍ଡ ଗଣି କଦାପି କହିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରିବିନାହିଁ । ସତ୍ୟର ବିଚାର କେବେହେଲେ ଗଣନା ଦ୍ୱାରା ହୁଏନାହିଁ ।

ଯିଏ ଆପଣାର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଅସୀମତାକୁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡ ଗଣି ସଂଖ୍ୟାଟିକୁ ଜାଣିବା ଲାଗି ଆଦୌ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ସିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କୋଚରହିତ ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟର ମହାମାନବଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ କହିଛନ୍ତି, "ଅପରିମିତ ଭଲ ପାଇବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ତୁମେ ନିଜ ଅନ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିତ କର'' । ସଂକୋଚରହିତ ଭାବରେ ହିଁ ସେହି ବାଣୀଟିକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ସେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଥିଲେ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଏପରି ଆତ୍ମ-ଅବମାନନାର କଥାଟିଏ ପ୍ରାୟ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ଯେ, ଏହି ସୋଽହଂତତ୍ତ୍ୱଟି ଆଦୌ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ; କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ କ୍ଷଣଜନ୍ମା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଏହିଭଳି କହି ମନୁଷ୍ୟର ଅଧିକାରକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ନିକୃଷ୍ଟ ଭେଦରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିଦେଇ ଏକ ନିଃଶେଷ ନିକୃଷ୍ଟତାକୁ ହିଁ ଆରାମ ଦିଆଯାଇ ଆସିଛି । ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି, ସେମାନେ ସତେଯେପରି ଆପଣାର ହେୟତାକୁ ଯେପରି ସେହିପରି ହିଁ ରଖିବାକୁ ଆଦୌ କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତିନାହିଁ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଏହି ଦେଶରେ ଅବଶ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାର ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର କନିଷ୍ଠ ହୋଇ ରହିବାର ଅଧିକାରକୁ ମାନି ନେଇ ମୂଢ଼ତାକୁ, ଚିତ୍ତ ତଥା ବ୍ୟବହାରର ଦୀନତାକୁ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାରରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ

ଆଦୌ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ, ଆମେ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛୁ, ସୋଽହଂର ବାଣୀକୁ ଲଲାଟର ଲିଖନଦ୍ୱାରା ହିଁ ବହନ କରୁଛୁ; - ସେହି ବାଣୀଟିକୁ ସାର୍ଥକ କରିବା ସକାଶେ ଆମେ ମଣିଷ ହୋଇଛୁ । ଆମଭିତରୁ କାହାରି ଜଣକର ଅଗୌରବ ମଧ୍ୟ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଗୌରବକୁ ଅବଶ୍ୟ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରିବ । ଯିଏ ସେହି ନିଜ ଅଧିକାରଟିକୁ ଖର୍ବ କରୁଛି, ସେ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ତାହାରି ଅପମାନ ହିଁ କରୁଛି ଯିଏ ହେଉଛନ୍ତି କର୍ମାଧକ୍ଷଃ, ସର୍ବଭୂତାଧିବାସଃ ତଥା ସାକ୍ଷୀ - ଯିଏ ସବୁରି କର୍ମର ଅଧକ୍ଷ, ଯିଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନ୍ତରତମ ସାକ୍ଷୀ ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ।

ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ଦର୍ଶାଇଛି, ଅଥର୍ବବେଦରେ ଅଛି, ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଯାହା, ପରମାର୍ଥତଃ ସିଏ ତା'ଠାରୁ ଅନେକ ଅଧିକ, - ସିଏ ଅସୀମ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଯାହାକିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି, ତାର ଋତଂ, ସତ୍ୟଂ, ତପୋ ରାଷ୍ଟ୍ରଂ ଶ୍ରମୋ ଧର୍ମଶ୍ଚ, କର୍ମ ଚ ।

ଏହି ପୃଥିବୀ ସ୍ଥୂଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୃଥିବୀର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ତାହାକୁ ବହୁଦୂର ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯାଇଛି । ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ବାୟୁଲୋକର ଭିତର ଦେଇ ତାହାର ଆଲୋକ ପୃଥିବୀକୁ ଆସୁଛି, - ତା'ର ବର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛଟା ଆସୁଛି, ତା'ର ପ୍ରାଣ ବହମାନ ହେଉଛି; ଏହାରି ଉପରେ ହିଁ ତା'ର ମେଘ ଜମା ହେଉଛି, ତା'ର ବାରିଧାରା ଝରି ପଡୁଛି, - ଏହି ସ୍ଥାନଟିର ପ୍ରେରଣାଦ୍ୱାରା ହିଁ ତା'ର ଅଙ୍ଗମୟ ପରମ ରହସ୍ୟମୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପଧାରଣ କରୁଛି, - ଏହିଠାରୁ ହିଁ ପୃଥିବୀର ଯାହାକିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପୃଥିବୀର ଶ୍ରୀ, ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଣ ଆସିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏହି ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ହିଁ ପୃଥିବୀର ସେହି ଝରକାଟି ଖୋଲା ହୋଇ ରହିଛି, ଯେଉଁଠାରେ ନକ୍ଷତ୍ରଲୋକରୁ ଅନ୍ଧକାରକୁ ପାରି ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟହ ରାତ୍ରିରେ ଆତ୍ମୀୟତାର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବାର୍ତ୍ତାଟିଏ ନେଇ ଦୂତ ଆସିବାରେ ଲାଗିଛି । ତାହାର ଏହି ପ୍ରସାରିତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳକୁ ହିଁ ପୃଥିବୀରେ ପୃଥିବୀର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଅଂଶଟିର ଆତ୍ମା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ, - ଜଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯେପରି କୁହାଯାଇଛି, ତ୍ରିପାଦସ୍ୟାମୃତମ୍ - ତା'ର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ଅବିଶିଷ୍ଟ ତିନୋଟି ଅଂଶ ଅମୃତରୂପେ ତାହାକୁ ଡେଇଁଯାଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶରେ ରହିଛି । ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମବାୟୁର ଲୋକଟି ଭୂଲୋକର ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ନିଜର ହୋଇଥିବାରୁ ହିଁ ପୃଥିବୀର ଧୂଳିସ୍ତରରେ ଏତେ ଏତେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟବିସ୍ତାର ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି, ଯାହାର ମୂଲ୍ୟ ଧୂଳିର ମୂଲ୍ୟଠାରୁ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁତ ବେଶୀ ।

ଉପନିଷଦରେ ଅଛି, ଅସମ୍ଭୂତି ଏବଂ ସମ୍ଭୂତିକୁ ଅଭିନ୍ନ କରି ଜାଣିଲେ ଯାଇ ସତ୍ୟକୁ ଜାଣି ହୁଏ । ଅସମ୍ଭୂତି, ଯାହା ଅସୀମ ମଧ୍ୟରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି, ସମ୍ଭୂତି ଯାହା ଦେଶ, କାଳରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଛି । ଏହି ସୀମାରେ ହିଁ ଅସୀମ ମଧ୍ୟରେ

ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟର ସତ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣତା ଲାଭ କରିଛି । ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯିଏ ଅସୀମ, ତାଙ୍କୁ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ, ଜୀବନରେ ଓ ସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଦେବାକୁ ହେବ । ଅସୀମ ସତ୍ୟକୁ ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିଲାଗି କର୍ମର ପ୍ରୟୋଜନ । ତେଣୁ, ଈଶୋପନିଷଦରେ ଅଛି, - "ତୋତେ ଶହେବର୍ଷ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ, କର୍ମ ନକଲେ ମୋଟେ ଚଳିବନାହିଁ ।" ଶହେବର୍ଷ ବଞ୍ଚିବାକୁ ତୁମେ କର୍ମଦ୍ୱାରା ସାର୍ଥକ କରିବ । ଏପରି ଯାବତୀୟ କର୍ମଦ୍ୱାରା, ଯାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ, ପ୍ରମାଣ ସହିତ "ସୋଽହମ୍" ବୋଲି କହିହେବ । ଏକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ ଯେ, ଆଖିପତାକୁ ଓଲଟା କରିଦେଇ, ନିଶ୍ୱାସକୁ ବନ୍ଦ କରି ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ବସି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅସୀମ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ସଞ୍ଚାରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ତାହା କେବଳ ସତ୍ୟଂ ଓ ଋତଂ ନୁହେଁ, ତା ସହିତ ଅଛି ରାଷ୍ଟ୍ରଂ, ଶ୍ରମୋ ଧର୍ମଶ୍ଚ କର୍ମ ଚ ଭୂତଂ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ । ଏହି ଯେଉଁ କର୍ମ ତଥା ଶ୍ରମ, ଯାହା ଜୀବିକା ନିମନ୍ତେ ନୁହେଁ, କେଉଁ ସତ୍ୟଟି ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ନିରନ୍ତର ଉଦ୍ୟମଟିଏ ଲାଗି ରହିଛି ? କାହା ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରାଣକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିଛି, ଦୁଃଖକୁ ବରଣ କରି ନେଇଛି, ଅନ୍ୟାୟର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ପ୍ରତାପକୁ ଆଦୌ କୌଣସି ସାଧନ ଓ ଉପକରଣ ନଥାଇ ଉପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କରିଛି, ଅବିଚାରର ଦୁଃସହ ମୃତ୍ୟୁଶେଳକୁ ବୁକୁ ପାତି ଗ୍ରହଣ କରିଛି ? କାରଣ, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ତାହାର ପ୍ରାଣହିଁ ନାହିଁ, ତା'ର ମହିମାଟି ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଏହି ମନୁଷ୍ୟର କହିବାଲାଗି ଅଧିକାର ରହିଛି - ସୋଽହମ୍। ସେହି ଅଧିକାର ଜାତି ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର । କ୍ଷିତିମୋହନଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଭିତରେ ବାଉଲ୍‌ର ଏହି ବାଣୀଟି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପାଇଛି -

ଜୀବେ ଜୀବେ ଚାଇୟା ଦେଖି ସବ୍‌ଇ ଯେ ତା'ର ଅବତାର
ଓ ତୁଇ ନୂତନ ଲୀଳା କି ଦେଖାବି, ଯା'ର୍ ନିତ୍ୟଲୀଳା ଚମତ୍କାର ।

ମାନବସମାଜରେ ଏହି ଲୀଳା ପ୍ରତ୍ୟହ । ଅସଂଖ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନରେ, ପ୍ରେମରେ ତ୍ୟାଗରେ ନାନା ଆକାରରେ ସେହି ଅପରିମେୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଇତିହାସରେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଆଦୌ ଲେଖା ହୁଏନାହିଁ, ସେମାନେ ନିଜର ପ୍ରାଣରୁ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟକୁ ସେହି ତାଙ୍କରି ହିଁ ଅମିତତେଜ ଯଶ୍ଚାୟମସ୍ମିନ୍ ତେଜୋମୟୋଽମୃତମୟଃ ପୁରୁଷଃ ସର୍ବାନୁଭୂଃ, - ଯିଏ ଏହି ଆତ୍ମାରେ ହିଁ ତେଜୋମୟ ଅମୃତମୟ ପୁରୁଷ, ଯିଏ ସବୁକିଛିକୁ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, - ତାହାକୁ ଆଣି ଢାଳିଦେବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି; - ଯେପରି ଆକାଶବ୍ୟାପୀ ତେଜକୁ ଉଦ୍‌ଭିଦ ନିଜ ପ୍ରାଣର ସାମଗ୍ରୀ କରିନେଇ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଣଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରେ, ସେହିପରି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ଯଦି ଉଦ୍‌ଭିଦର ଭିତର ଦେଇ ବିଶ୍ୱତେଜ ନିୟତ ପ୍ରାଣବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପାରୁନଥାନ୍ତା, ତେବେ ଜୀବଲୋକ ଯେପରି ମରୁଶର୍ଯାଶାୟୀ ହିଁ ହୁଅନ୍ତା, ସେହିପରି ଆମ ଗୋଚର ଓ ଅଗୋଚରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଳରେ ନରନାରୀ ଆପଣାର ଅନ୍ତରସ୍ଥିତ ପରମପୁରୁଷଙ୍କର ଅମିତତେଜକୁ ଯଦି କଲ୍ୟାଣରେ ଓ ପ୍ରେମରେ, ଜ୍ଞାନରେ ଏବଂ କର୍ମରେ ନିରନ୍ତର ସମାଜର ପ୍ରାଣବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ କରି ଦେଉନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସମାଜ ସୋଽହଂତତ୍ତ୍ୱବର୍ଜିତ ହୋଇ ପଶୁଲୋକ ସହିତ ସେହି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତା । ଆଦୌ ସେତିକି ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ଆପଣାର ସତ୍ୟରୁ ସ୍ଖଳିତ ହୋଇ ଆଦୌ ବଞ୍ଚିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର କହନ୍ତି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ପଶୁରକ୍ତର ସଞ୍ଚାର କଲେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତା'ର ପ୍ରାଣବୃଦ୍ଧି ନହୋଇ ପ୍ରାଣନାଶ ହୋଇଥାଏ । ପଶୁସମାଜ ଚିରଦିନ ସେହି ପଶୁଭାବେ ହିଁ ବଞ୍ଚିପାରେ, ମନୁଷ୍ୟର ସମାଜ ପଶୁ ହୋଇ କଦାପି ବଞ୍ଚି ପାରେନାହିଁ । ତାର୍କିକମାନେ କହିବେ, ନରଲୋକରେ ତ ବହୁବିଧ ପଶୁ କେଡ଼େ ଆରାମରେ ବଢ଼ି ପାରୁଛନ୍ତି । ହଁ, ଶରୀରରେ ବଥଟାଏ ବି ତ ବଢ଼ି ବଡ଼ ହୋଇ ପାରୁଛି । ଆଖପାଖ ଦେହର ତୁଳନାରେ ତାହାର ବୃଦ୍ଧି କମ୍ ନୁହେଁ, ବେଶୀ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଟି ଯଦି ସେହି ବଥରୁ ନିଜକୁ ଅଲଗା କରି ରଖିପାରେ ନାହିଁ, ତେବେ ବଥଟା ପ୍ରାଣ ନେଇଯାଏ ଓ ପ୍ରାଣ ନାଶ କରି ଆପେ ନାଶ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତିରେ ରହିଥିବା ସମାଜ ଅନେକ ପାପ ସହ୍ୟ କରିପାରେ, ମାତ୍ର ତାହାର ବିକୃତିଟା ହିଁ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନ ହୋଇଉଠେ, ସେତେବେଳେ ତାହା ଚିନ୍ତନରେ, ବ୍ୟବହାରରେ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପକଳାରେ ପଶୁରକ୍ତସ୍ରୋତକୁ ନିଜସ୍ୱ କରିପକାଇ ଆଉ ଆଦୌ ଅଧିକ ଦିନ ବଞ୍ଚି ପାରେନାହିଁ । ବିଳାସୋନ୍ମତ୍ତ ରୋମ୍ କ'ଣ ଆପଣା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାଚିଲା ଫଳରେ କୀଟବତ୍ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିନାହିଁ ? କାଳିଦାସ ରଘୁବଂଶର ପତନ ହେବାର ଯେଉଁ ଛବିଟି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ତାହା କ'ଣ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ପଶୁର ପ୍ରବେଶ ହେତୁ ସଂଘଟିତ ହୋଇନାହିଁ ?

ଅଥର୍ବବେଦରେ କେବଳ ସତ୍ୟ ଓ ଋତର କଥା କୁହାଯାଇନାହିଁ, ରାଷ୍ଟ୍ରର କଥା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି । ସାମୂହିକ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ହିଁ ସେହି ରାଷ୍ଟ୍ର ଗଢ଼ାହୋଇଛି । ଛୋଟ କୁଣ୍ଡଟିର ବାହାରକୁ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍‌ଭିଦ ଯଦି ନିଜର ଅଗଣିତ ଚେରମାନଙ୍କୁ ମେଲାଇ ଦେଇ ନପାରୁଥିବ, ତେବେ ତାହା ଖର୍ବାକାର ହେବ ହିଁ ହେବ, ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ହିଁ ପରିଣତ ହୋଇଯିବ । ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରଶସ୍ତ ଭୂମିଟି ନପାଇଲେ ଜନସମୂହ ପୌରୁଷବର୍ଜିତ ହୋଇ ରହିବେ । ଆପଣାକୁ ଭୂମାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ୱଟି ରହିଛି, ବୃହତ୍ତର ଜୀବନଯାତ୍ରାଟି ମଧ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ଜାତି ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଲେ ଇତିହାସରେ ସେ କେବଳ ଧିକ୍କାର ହିଁ ପାଇବ ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ସକଳ କାଳର ସମ୍ମୁଖରେ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ ସିଏ ସୋଽହଂ ବୋଲି କହି ପାରୁନଥିବ, କହି ପାରିବନାହିଁ ଯେ, "ମୁଁ ମୋ'ର ମହିମାରେ ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛି, ଯେଉଁ ମୁଁ କେବଳ ଆଜିନାମକ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଦିନପାଇଁ ନୁହେଁ, - ଯାହାର ଆତ୍ମଘୋଷଣା ଭାବୀକାଳର ସକଳ ତୋରଣରେ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ପାରିବ ।" ଇତିହାସର ସେହି ଧ୍ୱଜ୍ଜାର ବହୁକାଳର ସୁପ୍ତିମଗ୍ନ ଏସିଆ ମହାଦେଶର ବକ୍ଷଉପରେ ଆଜି ଆଘାତ ଦେଉଛି, - ସକଳ ଦିଗରୁ ଶୁଣାଯାଉଛି ଜନଗଣଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ମହାନ ପୁରୁଷ ତାମସିକତାର ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଉପରେ ଝଙ୍କାର ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି, - ଶୃଣ୍ୱନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱେ - ଶୁଣ, ବିଶ୍ୱତମାମର ଅଧିବାସୀ ଶୁଣ, ତାଙ୍କରି ଆହ୍ୱାନକୁ ଶୁଣ, - ଯେଉଁ ଆହ୍ୱାନ ଶୁଣିଲେ ଭୟ ଦୂର ହୋଇଯାଏ, ସ୍ୱାର୍ଥ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଯାଏ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଶିଙ୍ଗାବାଦନ କରି ମୃତ୍ୟୁଦୁଃଖ ବନ୍ଧୁର ଅମୃତର ପଥରେ ହିଁ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଭୂମାରୁ ଲବ୍ଧ ଉତ୍‌ଶିଷ୍ଟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବିଷୟରେ ଅଥର୍ବବେଦରେ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି, ତାହା କଦାପି କୌଣସି ଗୋଟିଏମାତ୍ର ବିଶେଷ ସିଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ। ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ତପସ୍ୟା ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି, ମନୁଷ୍ୟର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀର୍ବଳଂ ସବୁକିଛି ତାହାରି ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ରହିଛି । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବହୁଧା ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିନ୍ଦୁରେ ସଂହତ ଓ ନିଶ୍ଚଳ କରି ରଖିଲେ ସେଥିରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏକ ଆତ୍ମଭୋଳା ଆନନ୍ଦ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିପାରିବ । କିନ୍ତୁ, ତତଃ କିମ୍, - ସେହି ବିଶୁଦ୍ଧ ଆନନ୍ଦରେ କ'ଣ ବା ମିଳିବ ? ଆମେ ସେହି ଆନନ୍ଦକୁ ଶ୍ରେୟ ବୋଲି କହି ପାରିବାନାହିଁ, ଚରମ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିବାନାହିଁ । ସମଗ୍ର ଏହି ମାନବସଂସାରରେ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ରହିଛି, ଅଭାବ ରହିଛି, ଅପମାନ ରହିଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗୋଟିଏମାତ୍ର ଛିଦ୍ର କରି ପାରିବାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ କଦାପି ନିଷ୍କୃତି ପାଇବନାହିଁ । ଗୋଟିଏମାତ୍ର ଦୀପ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଛିଦ୍ର କରିଦେଲେ ରାତିକୁ କେବେହେଲେ ଅପସାରିତ କରି ହେବନାହିଁ । ସବୁ ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହେଲେ ଯାଇ ରାତ୍ରିର ଅବସାନ ହେବ । ତେଣୁ, ଯେଉଁ ମହାପୁରୁଷମାନେ ମନୁଷ୍ୟଲାଗି ମୁକ୍ତିର କାମନା କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ହିଁ ବାଣୀଟି ହେଉଛି, "ସମ୍ଭବାମୀ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।" ହଁ, ସେମାନେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦେଶେ ଦେଶେ ହିଁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଆଜି ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି, ଆସନ୍ତା କାଲି ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମ ନେବେ । ସେହି ଜନ୍ମର ଧାରାଟି ଇତିହାସରେ ନିରନ୍ତର ଲାଗିରହିଛି; ଏବଂ, ସେହି ବାଣୀଟି ହେଉଛି, ସୋଽହଂ । I and my Father are one..

ସେହି ସୋଽହମ୍ ମନ୍ତ୍ରକୁ ତୁଣ୍ଡରେ ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ତୁମେ କର୍ମରୁ ନିଷ୍କୃତି - ପାଇବା ଲାଗି ଦୁରାଶା କରି ବସିଛ କି ? ତେଣେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ପଡ଼ିରହିଛି, ତୁମେ

ଦାୟିତ୍ୱଟିକୁ ଏଡ଼ି ଏକା ହିଁ ଚାଲିଯିବ ! ଆଖିକୁ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇ ଯେଉଁ ଭୀରୁ "ପଳାଇ ଆସିଲା" ବୋଲି ଭାବୁଛି, ସିଏ କ'ଣ ସତରେ ପଳାଇ ପାରିଛି ? ସୋଽହମ୍ ହେଉଛି ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ସମ୍ମିଳିତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ମନ୍ତ୍ର, ଆଦୌ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ନୁହେଁ । ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା କେହି ଜଣେ ଯେତିକି ମୁକ୍ତ ହେଉଛି, ତାହାର ସେହି ମୁକ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରର୍ଥକ, - ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଥିରେ ଭାଗ ନଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରର୍ଥକ। ଯଦି ବୁଦ୍ଧଦେବ ନିଜର ମୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସତକୁ ସତ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଆଉ କାହାରି ଜଣକ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସିଏ ମୋଟେ କିଛି କରି ପାରିନଥାନ୍ତେ । ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଧରି ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର କର୍ମର କୌଣସି ଅନ୍ତ ହିଁ ନଥିଲା । ଯଦି ବୁଦ୍ଧଦେବ ସେହି ଶରୀରଟି ଆଜି ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚି ଥାଆନ୍ତେ, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥାନ୍ତା, - ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥାନ୍ତା । କାରଣ, ଯେଉଁମାନେ ମହାତ୍ମା, ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱକର୍ମା ।

ନୀହାରିକାର ମହାକ୍ଷେତ୍ରରେ, ଯେଉଁଠି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନେ ସୃଜିତ ହେଉଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତାରା ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ସେହି ତାରା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜଣାଇ ଦେଉଥାଏ ଯେ, ସମଗ୍ର ନୀହାରିକାର ବିଶାଳ ଗର୍ଭରେ ସୃଷ୍ଟିହୋମର ହୁତାଶନଟି ଉଦ୍ଦୀପିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଠିକ୍ ସେହିପରି, ମନୁଷ୍ୟ-ଇତିହାସର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଉ । ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି କଥାଟି ବୁଝିଥାଉ ଯେ, ସେହି ଅତିବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେରଣାଟି ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ବି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ରହିଛି । ସେଇଟି ହେଉଛି ଭୂମାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି। ଜୀବମାନବ ନିଜର ଅହଂ-ଆବରଣଟିକୁ କାଢ଼ିଦେଇ ଆପଣାକୁ ବିଶ୍ୱମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । ବସ୍ତୁତଃ, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟି ହିଁ ନିଜର ସତ୍ୟଟିକୁ ସେଠାରେ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏହି ବିଶ୍ୱପୃଥିବୀର ଚରମ ସତ୍ୟ ସେହି ମହାମାନବରେ ରହିଛି । ପୃଥିବୀର ଆରମ୍ଭପର୍ବର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯୁଗ ବିତିଗଲା ପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଛି । ସେହି ସଂଖ୍ୟାଗତ ତଥ୍ୟଟି ଅନୁସାରେ କାଳ ତଥା ଆୟତନକୁ ପରିମାଣ ଦ୍ୱାରା ବିଚାର କରି ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷୁଦ୍ରତା ବିଷୟରେ ଜଣେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଖୁବ୍ ବିହ୍ୱଳ ଓ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ପରିମାଣକୁ ଏକ ଅପରିମେୟ ସତ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବଡ଼ ବୋଲି ବିଚାର କରିବା, - ତାହା ହେଉଛି କେବଳ ଏକ ମୋହ । ଆମେ ଯାହାକୁ ଜଡ଼ ବୋଲି କହୁଛୁ, ସେହି ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାଣଟି ବହୁ କୋଟି କୋଟି ବର୍ଷ ସୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର, ଯେଉଁଦିନ କେବଳ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ପ୍ରାଣକଣା ଏହି ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲା, ସେଦିନ ଏହି ଜଗତର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ଗୋଟିଏ ମହାନ୍ ଅର୍ଥରେ ଆସି ଉପନୀତ ହେଲା । ଜଡ଼ର ବାହ୍ୟିକ ସତ୍ତାଟି ମଧ୍ୟରେ

ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସତ୍ୟ ଆସି ଦେଖା ଦେଲା । ପ୍ରାଣ ହେଉଛି ସେହି ଅନ୍ତର୍ଗତ କ୍ଷେତ୍ର। ସେହି ପ୍ରାଣକଣା ଜଡ଼ପୁଞ୍ଜିର ତୁଳନାରେ ଦେଖିବାକୁ ଖୁବ୍ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ତାହା ସର୍ବଦା ସୁଦୀର୍ଘ କାଳର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରେ ହିଁ ଜନ୍ମଲାଭ କରୁଥିବାରୁ ତାହାକୁ କେହି କେବେହେଲେ ହେୟ କରି ପାରିବନାହିଁ । ମୁକ୍ତାଟି ଭିତରେ ଏହି ଯେଉଁ ଅର୍ଥଟି ଅବାରିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେଇଥିରୁ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ବିରାଟ ପ୍ରାଣର ରୂପଟିକୁ ଦେଖିଥିଲା ଏବଂ କହିଲା: ଯଦିଦଂ କିଞ୍ଚ ସର୍ବଂ ପ୍ରାଣ ଏଜତି ନିଃସୃତମ୍ । ଯାହାକିଛି ଅଛି, ତାହା ପ୍ରାଣରୁ ନିଃସୃତ ହୋଇ ପ୍ରାଣଦ୍ୱାରା ହିଁ କମ୍ପିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଆମେ ଜଡ଼କୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ତଥ୍ୟରୂପେ ହିଁ ଜାଣିଛୁ, କାରଣ ତାହା ଆମପାଇଁ ବାହାରର ହୋଇ ରହିଛି । ମାତ୍ର, ସେହି ପ୍ରାଣକୁ ଆମେ ଅନ୍ତରଟି ଆତ୍ମ ସତ୍ୟରୂପେ ହିଁ ଜାଣିଛୁ । ସେହି ପ୍ରାଣର କ୍ରିୟା ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଲାଗିରହିଛି, - ତାହାର ସବୁକିଛି ହେଉଛି ଗତି । ତେଣୁ, ଚାଲିବାର ଯେଉଁ ଏକମାତ୍ର ଭାଷାଟି ଆମପାଇଁ ଅବ୍ୟବହିତ ହୋଇ ରହିଛି, ସେଇଟି ହେଉଛି ଆମ ପ୍ରାଣର ଭାଷା । ସେହି ଚାଲିବାର ବାସ୍ତବତାଟିକୁ ଆମେ ସେହି ନିଜ ଭିତରେ ହିଁ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ସତ୍ୟରୂପେ ଚିହ୍ନୁଛୁ । ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ଅବିଶ୍ରାମ ଗଳମାନତାର ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମଟି, ଆମେ ତାହାକୁ ଉତ୍ତାପ କହୁଛୁ, ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି କହୁଛୁ, - ତାହା ସର୍ବଦା ହିଁ ସେହି ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ହିଁ ସୂଚିତ କରି ଦେଉଛି। ସେହି ଚଳମାନତା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପ୍ରାଣ ରହିଛି ବୋଲି ଯଦି କୁହାଯିବ, ତେବେ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରୁ ମୁଁ ତାହାର କିଛି ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ପାଇପାରିବି । ଏବଂ, ତା' ସହିତ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ବୁଝିବି ଯେ, ମୋ' ନିଜର ଏହି ଚଳମାନ ପ୍ରାଣଟି ବି ସେହି ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣର ଚଳମାନତା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ପ୍ରାଣଗତିର ଏହି ଉଦ୍ୟମ ନିଖିଳ ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ହେଲେ ନାହିଁ, କେବଳ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ହିଁ ରହିଛି, - ଏଭଳି ଏକ ଖାପଛଡ଼ା କଥାକୁ ଆମ ମନ ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବନାହିଁ, - ସେହି ମନ, ଯାହା ସମଗ୍ରତାର ଭୂମିଟି ଉପରେ ସତ୍ୟକୁ ହିଁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜଣାଇବାରେ ଲାଗିଛି ।

ଉପନିଷଦ କହିଛନ୍ତି; କୋ ହ୍ୟେବାନ୍ୟାତ୍ କଃ ପ୍ରାଣାତ୍ ଯଦେଷ ଆକାଶ ଆନନ୍ଦୋ ନ ସ୍ୟାତ୍ । ଗୋଟିଏ କୀଟ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ପାଇଁ ପ୍ରାଣଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରୁଥାନ୍ତା ଯଦି ସେହି ପ୍ରାଣର ଆନନ୍ଦ ସମସ୍ତ ଆକାଶରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିନଥାନ୍ତା । ଖଣ୍ଡେ ଦିଆସିଲି କାଠିର ମୁହଁରେ ଜଳୁଥିବା ଗୋଟିଏମାତ୍ର ଶିଖା କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ବି ଜଳି ଉଠି ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ କରେ, ଯଦି ସମଗ୍ର ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସତ୍ୟଟି ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିନଥାଏ। ତେଣୁ, ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟିର ହିଁ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତରତର ଅର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯାଉଛି, - ସେହି ଅର୍ଥଟିକୁ ମୁଁ ଇଚ୍ଛା ବୋଲି କହିବି । ଜଡ଼ ମୂକ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ଇଚ୍ଛାର ଭାଷାଟିକୁ ଜଣାଇ ପାରିନଥିଲା । ପ୍ରାଣ ଆସି ସେହି ଇଚ୍ଛାର ବାର୍ତ୍ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କଲା। ଯେଉଁ ଭାଷାଟି ଗଭୀରରେ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେଇଟି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ ଉଠିଲା।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ଛାତ୍ରଟି ବହୁ ଦିନ ବହୁତ ପ୍ରୟାସ କରି ଅକ୍ଷର ଶିଖିଲା, ବନାନ ଶିଖିଲା, ବ୍ୟାକରଣ ଶିଖିଲା ଏବଂ କେତେ କେତେ କାଗଜ ଉପରେ କେତେ ଅଙ୍କାବଙ୍କା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ନିରର୍ଥକ ଲେଖାସବୁ ଗାରେଇ ପକାଇଲା । କେତେ ଉପକରଣକୁ ଗ୍ରହଣ କଲା, କେତେ ବର୍ଜନ ବି କଲା, - ଅବଶେଷରେ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜଣେ କବି ହୋଇ ନିଜର ପ୍ରଥମ କବିତାଟିକୁ ଲେଖି ପାରିଲା, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ସେହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଲେଖାରେ ଏତେ ଏତେ ଦିନର ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ବାକ୍ୟହୀନ ଉପକାରଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ଜଗତର ବିପୁଳ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଆମେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅର୍ଥଟିକୁ ପ୍ରାଣଜଣାରେ ହିଁ ଦେଖିଲୁ, ତା'ପରେ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଠାରେ ଓ ତା'ପରେ ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ । ବାହାରଟାରୁ ଅନ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦ୍ୱାରମାନ ଖୋଲିଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯେତେବେଳେ ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା, ସେତେବେଳେ ଯବନିକାଟି ଉଠିବା ମାତ୍ରକେ ଆମେ ଜୀବକୁ ତା'ର ଭୂମାରେ ହିଁ ଦେଖି ପାରିଲୁ । ରହସ୍ୟମୟ ଯୋଗର ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲୁ, ପରମ ଐକ୍ୟଟିକୁ ଦେଖିଲୁ । ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ କହିପାରିଲା; ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟକୁ ଜାଣନ୍ତି, ସେମାନେ ସର୍ବମେବାବିଶନ୍ତି, - ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ଆଲୋକ ପରି ମନୁଷ୍ୟର ଚେତନା ମହାବିକୀରଣର ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଛି ଜ୍ଞାନରେ, କର୍ମରେ, ଏବଂ ଭାବର କ୍ଷେତ୍ରରେ । ସେହି ପ୍ରସାରଣର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆମେ ତା'ର ମହତ୍‌କୁ ଦେଖି ପାରୁଛୁ, ମହାମାନବଙ୍କୁ ଦେଖୁଛୁ, ଯଶ୍ଚାୟମସ୍ମିନ୍ ଆତ୍ମନି ତେଜୋମୟୋଽମୃତମୟଃ ପୁରୁଷ ସର୍ବାନୁଭୂଃଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ପାଇପାରୁଛୁ । ଏବଂ, ଶୁଭକାମନା ଦ୍ୱାରା ସଞ୍ଚାଳିତ ହୋଇ ନିଜର ହୃଦୟକୁ ଏତିକି ଉଚ୍ଚାରଣ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ କରି ପାରୁଛୁ -

ସବ୍‌ବେ ସତ୍ତା ସୁଖିତା ହୋନ୍ତୁ, ଅବେରା ହୋନ୍ତୁ, ଅବ୍ୟାପଜ୍‌ଝା ହୋନ୍ତୁ, ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିହରନ୍ତୁ । ସବ୍‌ବେ ସତ୍ତା ଦୁକ୍‌ଖାପମୁଞ୍ଚନ୍ତୁ । ସବ୍‌ବେ ସତ୍ତା ମା ଯଥାଲଦ୍ଧ - ସମ୍ପତ୍ତିତୋ ବିଗଚ୍ଛନ୍ତୁ ।..

ସକଳ ଜୀବ ସୁଖିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ନିଃଶତ୍ରୁ ହୁଅନ୍ତୁ, ଅବଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ, ସୁଖୀ ହୋଇ କାଳହରଣ କରନ୍ତୁ । ସକଳ ଜୀବ ଦୁଃଖରୁ ପ୍ରମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ, ସକଳ ଜୀବ ଯଥାଲବ୍ଧ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ନହୁଅନ୍ତୁ । ଏବଂ, ଆମେ ତା' ସହିତ ଏକଥା ମଧ୍ୟ କହିପାରିବା, ଦୁଃଖ ଯଦି ଆସିବ ଆସୁ, ମୃତ୍ୟୁ ଯଦି ହେବ ତ ହେଉ, କ୍ଷତି ଯଦି ଘଟିବ ଘଟୁ, - ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ମହିମାରୁ ବଞ୍ଚିତ ନହେଉ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଦେଶ ଓ କାଳକୁ ଧ୍ୱନିତ କରି କହିପାରୁ: ସୋଽହମ୍ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

ସଂଯୋଜନା

ମାନବସତ୍ୟ

ଆମର ଜନ୍ମଭୂମି ହେଉଛି ତିନୋଟି, ତିନୋଟିଯାକ ଏକତ୍ର ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମଟି ପୃଥିବୀ । ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ବାସଭୂମି । ଶୀତପ୍ରଧାନ ତୁଷାରର ଅଞ୍ଚଳ, ଉତ୍ତପ୍ତ ଓ ବାଲୁକାମୟ ମରୁ, ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଦୁର୍ଗମ ଗିରିମାଳା ଏବଂ ଏହି ବଙ୍ଗରାଜ୍ୟ ପରି ସମତଳଭୂମି, - ସବୁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ବାସ କରୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ବାସସ୍ଥାନ ବସ୍ତୁତଃ ଗୋଟିଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିର ବାସସ୍ଥାନ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟଜାତିର । ମନୁଷ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଅଂଶ ଦୁର୍ଗମ ନୁହେଁ । ତା' ନିମନ୍ତେ ଏହି ପୃଥିବୀ ଆପଣାର ହୃଦୟକୁ ଅବାରିତ କରି ଦେଇଛି ।

ମନୁଷ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ବାସସ୍ଥାନ ତା'ର ସ୍ମୃତିଲୋକ । କେଉଁ ଅତୀତ ସମୟରୁ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ମାନଙ୍କର କାହାଣୀକୁ ନେଇ ସିଏ ସମୟର ନୀଡ଼ଟିଏ ତିଆରି କରିଛି । ସେହି ନୀଡ଼ଟି ସ୍ମୃତିଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଓ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇ ରହିଛି, । ଏହାକୁ ଆମେ କଦାପି ବିଶେଷ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଇତିବୃତ୍ତ ବୋଲି କହିବାନାହିଁ, ତାହା ସମସ୍ତ ମାନବଜାତିର ଇତିବୃତ୍ତ । ସେହି ସ୍ମୃତିଲୋକରେ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ମିଳନ । ବିଶ୍ୱମାନବର ବାସସ୍ଥାନ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ପୃଥିବୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ସ୍ମୃତିଲୋକ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ହିଁ ଜନ୍ମଲାଭ କରେ, - ନିଖିଳ ଇତିହାସରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

ତାହାର ତୃତୀୟ ବାସସ୍ଥାନ ତା' ଆତ୍ମିକ ଲୋକ । ସେଇଟିକୁ ସର୍ବମାନବଚିତ୍ତର ମହାଦେଶ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଏହି ଚିତ୍ତଲୋକ ହେଉଛି ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଯୋଗର କ୍ଷେତ୍ର । କାହାରି ଚିତ୍ତ ହୁଏତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବାଡ଼ଟିଏ ଭିତରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଛି, କାହାର ବା ବିକୃତି ଦ୍ୱାରା ବିପରୀତ ହୋଇ ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାପକ ଚିତ୍ତ ରହିଛି, ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନୁହେଁ, - ବିଶ୍ୱଗତ । ସେଇଟିର ପରିଚୟ ଆମକୁ କେବଳ ଅକସ୍ମାତ୍ ହିଁ ମିଳି ଯାଇଥାଏ । ଦିନେ ନା ଦିନେ ଆହ୍ୱାନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଅକସ୍ମାତ୍ ଭାବରେ ସତ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ହୁଏ । ନିତାନ୍ତ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବି ଦେଖାଯାଏ, - ଯେତେବେଳେ ସିଏ ସ୍ୱାର୍ଥ ଭୁଲିଯାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ଭଲ ପାଏ, ନିଜର କ୍ଷତି ମଧ୍ୟ କରି ପକାଏ । ଆମେ

ସେତେବେଳେ ଯାଇ ବୁଝୁ ଯେ, ମନ ଭିତରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଦିଗ ରହିଛି, ଯେଉଁଟି କି ସର୍ବମାନବର ଚିତ୍ତ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି।

ନାନା ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ଦ୍ୱାରା ଆମ ଗୃହଗତ ସୀମାର ଖଣ୍ଡାକାଶଟି ବନ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାଏ ସିନା, କିନ୍ତୁ ମହାକାଶଟି ସହିତ ମଧ୍ୟ ତାହାର ବସ୍ତୁତଃ ଯୋଗ ରହିଥାଏ । ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରୟୋଜନର ସୀମା ଭିତରେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନର ଯଥାର୍ଥ ବିସ୍ତାରଟି ହେଉଛି ସର୍ବମାନବର ଚିତ୍ତରେ । ସେହି ସ୍ଥାନଟିର ପ୍ରକାଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ଜଣେ କେହି ହଠାତ୍ ପାଣିଭିତରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଯାଇଛି, ତା'ର ଜୀବନରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଆଉଜଣେ ପାଣିକୁ ଡ଼େଇଁ ପଡୁଛି । ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିଜର ପ୍ରାଣକୁ ସଂକଟାପନ୍ନ କରୁଛି । ଯିଏ ନିଜର ସତ୍ତାଟିକୁ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ତା ବୋଲି ଜାକି ଧରିଛି, ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଏ ସମ୍ଭବତଃ କହିବ, ନିଜେ ବଞ୍ଚିରହିଲେ ଯାଇ ବାପାର ନାମ ରହିବ। ମାତ୍ର, ଆପେ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବଞ୍ଚିବା ବୋଲି ସିଏ କହିନାହିଁ, ସେହି କଥାଟି ମଧ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ତା'ର କାରଣ, ସର୍ବମାନବସତ୍ତା ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଯେଉଁ ପରିବାରରେ ମୁଁ ଜନ୍ମିଛି, ସେହି ପରିବାରରେ ଏକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ହିଁ ଯାବତୀୟ ଧର୍ମସାଧନ କରା ଯାଇଥାଏ । ଉପନିଷଦ ଏବଂ ପିତୃଦେବଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା, ରାମମୋହନ ତଥା ଆଉ ଆଉ ସାଧକଙ୍କର ସାଧନା ହିଁ ଆମର ପାରିବାରିକ ସାଧନା । ମୁଁ ହେଉଛି ପିତାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର । ଜାତକର୍ମରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୋ'ର ସବୁଯାକ ସଂସ୍କାର ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା, - ଅବଶ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମମନ୍ତ୍ର ସହିତ କିଛି ମିଶ୍ରିତ ଭାବରେ । ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ଇସ୍କୁଲରୁ ପଳାଇ ଆସିଥିଲି । ଯେଉଁଠାରେ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କୌଣସି ଗଣ୍ଡି ଅନୁସାରେ ତିଆରି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି, ମୁଁ ସେଠାରେ ମୋଟେ ମଣ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ବାହାରୁ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସଟିକୁ ଲଦିଦେବାର ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଛି, ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମୁଁ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି ମୋ'ର ପିତା ମୋତେ କେବେହେଲେ ଭର୍ତ୍ସନା କରୁନଥିଲେ । ସିଏ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତାର ପଥ ଗ୍ରହଣ କରି ପିତାମହଙ୍କ ଅମଳର ସଂସ୍କାରକୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଗଭୀରତର ଜୀବନତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତା କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ମୋ'ର ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା । ଏହି କଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ମୋ'ର ଏହି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସକାଶେ ସେ ବେଳେ ବେଳେ ମାନସିକ ବେଦନା ମଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର, କେବେହେଲେ କିଛି କହିନାହାନ୍ତି।

ପିଲା ସମୟରେ ଉପନିଷଦର ବହୁତ ଅଂଶକୁ ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି କରିବାଦ୍ୱାରା ତାହା ମୋ'ର କଣ୍ଠସ୍ଥ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ ସହିତ ଅବଶ୍ୟ ସବୁଟିକୁ ଆଦୌ

ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିନାହିଁ । ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା, ହୁଏତ ଶକ୍ତି ନଥିଲା । ଏହିପରି ଏକ ସମୟରେ ଉପନୟନ ହେଲା । ଉପନୟନ ସମୟରେ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ଦିଆ ହୋଇଥିଲା । କେବଳ ମୁଖସ୍ଥ କରି ରଖିବାକୁ ନୁହେଁ । ବାରମ୍ବାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚରଣ କରି ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆବୃତ୍ତି କରିଛି ଏବଂ ବାପାଙ୍କ ଠାରୁ ଗାୟତ୍ରୀକୁ ଧ୍ୟାନ କରିବାର ଅର୍ଥଟିକୁ ମଧ୍ୟ ପାଇଛି । ସେତେବେଳେ ବୟସ ପ୍ରାୟ ବାର ବର୍ଷ । ସେହି ମନ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ମନେ ହେଉଥିଲା, ବିଶ୍ୱଭୁବନର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ତଥା ମୋ'ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ, - ଦୁହେଁ ଏକାତ୍ମକ । ଭୂର୍ ଭୁବଃ ସ୍ୱଃ, - ଏହି ଭୂଲୋକ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଏବଂ ମୁଁ, - ଆମେ ତାଙ୍କରି ସହିତ ଅଖଣ୍ଡ ଭାବରେ ରହିଛୁ । ଯିଏ ଏହି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଆଦି ଓ ଅନ୍ତରେ ରହିଛନ୍ତି, ସେହି ଆମମାନଙ୍କ ମନରେ ଚୈତନ୍ୟର ପ୍ରେରଣ କରୁଛନ୍ତି । ଚୈତନ୍ୟ ତଥା ବିଶ୍ୱ, - ବାହାରେ ତଥା ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସୃଷ୍ଟିର ଏହି ଦୁଇଟି ଧାରା ଗୋଟିଏ ଧାରାରେ ଯାଇ ମିଳି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ମୁଁ ଯାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ଦ୍ୱାରା ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି, ସେ ବିଶ୍ୱାତ୍ମାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋ'ର ଆତ୍ମା ସହିତ ଚୈତନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ରହିଛନ୍ତି । ଏହିଭଳି ଚିନ୍ତନର ଆନନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ମୋ'ର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତି ଆସି ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମନେ ଅଛି ।

ପ୍ରାୟ ଅଠର କିମ୍ବା ଉଣେଇଶି ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା ସମୟରେ, - କୋଡ଼ିଏ ବି ହୋଇପାରେ, - ମୁଁ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସହିତ ଚୌରଙ୍ଗୀରେ ରହୁଥିଲି । ଆଉ କେହିହେଲେ ଏପରି ଜଣେ ବଡ଼ଭାଇଟିଏ ପାଇ ନଥିବ । ସିଏ ଏକାଧାରରେ ମୋ'ର ବନ୍ଧୁ, ଭାଇ ଓ ସହଯୋଗୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଉଠିଯିବାର ପ୍ରଥା ରହିଥିଲା । ବାପା ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଉଠୁଥିଲେ । ମନେ ଅଛି, ଥରେ ଡାଲ୍‌ହୌସି ପାହାଡ଼ରେ ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିଲି । ସେଠାରେ ପ୍ରବଳ ଶୀତ । ସେହି ଶୀତରେ ବଡ଼ିଭୋରରୁ ହାତରେ ଆଲୁଅଟିଏ ଧରି ଆସି ସିଏ ମୋତେ ବିଛଣାରୁ ଉଠାଇ ଦେଉଥିଲେ । ହଁ, ସେହି ବଡ଼ିଭୋର ଉଠି ଦିନେ ଚୌରଙ୍ଗୀ ବସାର ବାରଣ୍ଡାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ଫ୍ରି ସ୍କୁଲ ବୋଲି ଇସ୍କୁଲଟିଏ ଥିଲା । ରାସ୍ତାଟି ଡେ଼ଇଁବା ମାତ୍ରେ ହିଁ ସ୍କୁଲର ହତାଟି ଦିଶି ଯାଉଥିଲା । ସେହି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଗଛର ଉହୁଆଳରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଉଦୟ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେବାମାତ୍ରେ - ସେହି ଅନ୍ତରାଳ ଭିତରୁ, - ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ମୋ' ମନର ପରଦାଟି ଖୋଲି ଯାଇଥିଲା । ମନେ ହେଲା, ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଆଜନ୍ମ ହିଁ ଗୋଟିଏ ଆବରଣ ତଳେ ରହିଥାଏ । ତା'ର ସକଳ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଥାଏ । ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ସାମାଟା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଏଣେ ସାଂସାରିକ

ପ୍ରୟୋଜନର ବହୁ ଅସୁବିଧା ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ମାତ୍ର, ସେଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ' ଆବରଣଟି ଖସି ପଡ଼ିଥିଲା । ମନେ ହେଲା, ମୁଁ ଏକ ମୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସତ୍ୟକୁ ଦେଖିଲି । ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରାତ୍ମାକୁ ଦେଖିଲି । ଦୁଇଜଣ କୁଲି କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାପକି ହୋଇ ହସି ହସି ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଭାବରେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ! ସେମାନେ କୁଲି ବୋଲି ଆଦୌ ମନେ ହେଲାନାହିଁ । ମୁଁ ସେଦିନ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରାତ୍ମାକୁ ଦେଖିଲି, ଯେଉଁଠାରେ କି ଚିରକାଳର ମନୁଷ୍ୟଟି ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛି ।

ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଆମେ କାହାକୁ କହିବା ? ଯାହା ବାହ୍ୟ ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର - ଆମେ ତାହାର ଆନ୍ତରିକ ଅର୍ଥଟିକୁ ଘ୍ରାଣ କରି ପାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରର ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରିଥାଉ । ଗୋଟିଏ ବାଛୁରୀର ଆଖିକୁ ଗୋଲାପ ଫୁଲଟିଏ ଆଦୌ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉନଥିବ । ମଣିଷ ପାଖରେ ହିଁ ତାହା ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ, - ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ କି ତା'ର ଖାଲି ପାଖୁଡ଼ାମାନଙ୍କୁ ଅଥବା ଡ଼େଙ୍ଗଟାକୁ ନଦେଖି ସେଥିରୁ ଏକ ଆନ୍ତରିକ ସାର୍ଥକତା ପାଇ ପାରୁଥିବ, ତାହାରି ଆଖିରେ । ପାବନାର ଗ୍ରାମବାସୀ କବି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରଣୟିନୀର ମାନଭଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଅମୁକ ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟଟିଏ ଆଣିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟଟିର ଦାମ୍ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କାରୁ ଅନେକ ଅଧିକ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ଗୋଲାପଫୁଲ ତଥା ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟଟିର ଅର୍ଥଟିକୁ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଦେଖି ପାରୁ, ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ, ମୁଁ ସେଦନି ଭାରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି । ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ମୋତେ ଅପରୂପ ଦିଶିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ମୋ'ର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରି ନଥିଲେ । ଏଠାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧିର କିଛି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି। ଦିନେ ସିଏ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, "ତୁମେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେଖିଛ ? '' ମୁଁ ନାହିଁ ବୋଲି ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲି । ସିଏ କହିଲେ, "ମୁଁ ଦେଖିଛି ।'' ପଚାରିଲି, " କେମିତି ଦେଖିଲେ ? '' ସେ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, "କେମିତି ! ହେଇଟି ପରା ସିଏ ଆଖି ଆଗରେ ଚିକି ଚିକି ହେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି !'' ସେହି ବନ୍ଧୁ ଆସିଲେ ହିଁ ମୁଁ ବିଚାରୁଥାଏ ଯେ ମୋତେ ବିରକ୍ତ କରିବାକୁ ହିଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ! ସେଦିନ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଲାଗିଲା । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ନିଜେ ଡକାଇ ଆଣିଲି । ସେଦିନ ମୋତେ ଲାଗୁଥିଲା, ବନ୍ଧୁଙ୍କର ନିର୍ବୁଦ୍ଧିପଣିଆଟା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଆକସ୍ମିକ, ସେଇଟି ତାଙ୍କର ଚରମ ଓ ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ସେଦିନ ନିଜେ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ମୁଁ ବହୁତ ଆନନ୍ଦ ପାଇଲି । ସେଦିନ ସିଏ ମୋ' ପାଇଁ ଆଦୌ "ଅମୁକ'' ଜଣେ ହୋଇ ରହିଲେନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି, ସିଏ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କରି ମଧ୍ୟରେ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ଗୋଟିଏ ମାନବଲୋକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି।

ସେତେବେଳେ ମନେ ହେଲା, ଏହା ହିଁ ମୁକ୍ତି । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଚାରିଦିନ ଥିଲି । ଚାରିଦିନ କାଳ ଜଗତକୁ ତାହାର ସତ୍ୟରୂପରେ ଦେଖିଛି । ତା'ପରେ ଜ୍ୟୋତିଦା କହିଥିଲେ, "ଚାଲ, ଦାର୍ଜିଲିଂ ଯିବା ।" ସେଠାକୁ ଯିବାପରେ ପର୍ଦ୍ଦାଟି ପୁନର୍ବାର ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ପୁନର୍ବାର ସେହି ଅକିଞ୍ଚିତ୍‌କରତା, ସେହି ଦୈନନ୍ଦିନତା । କିନ୍ତୁ, ତା' ପୂର୍ବର କେତେଟା ଦିନ ସବୁରି ମଧ୍ୟରେ ଯିଏ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ କୌଣସି ସଂଶୟ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ । ସିଏ ସେହି ଅଖଣ୍ଡ ମନୁଷ୍ୟ, ଯିଏ ମନୁଷ୍ୟର ଭୂତ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି; ସିଏ ଅରୂପ, ମାତ୍ର ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ରୂପଟି ମଧ୍ୟରେ ଯାହାଙ୍କର ଅନ୍ତରତମ ଆବିର୍ଭାବ ସଂଘଟିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

- ୨ -

ସେହି ସମୟରେ ଏଇଟି ହେଉଛି ମୋ' ଜୀବନର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଭିଜ୍ଞତା ଯାହାକୁ ସମ୍ଭବତଃ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ କିମ୍ବା ତାହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ, ଯେଉଁ ଭାବଟି ମୋତେ ଆବିଷ୍ଟ କରି ରଖିଥିଲା, ମୋ'ର ସେହି ସମୟର କବିତାରେ - 'ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗୀତ'ରେ ତାହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଛବି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଭାବଟି ନିଜକୁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରକଟ କରି ଆଣିଛି, 'ପ୍ରଭାତ ସଂଗୀତ'ରେ ସେଇଟି ହିଁ ଧରା ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚିନ୍ତା କରି ଲେଖିଥିଲେ ତା' ଉପରେ ମୋଟେ ସେତେ ବେଶୀ ନିର୍ଭର କରି ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ପ୍ରଥମରୁ ବରଂ କହିଦେବା ଉଚିତ ହେବ ଯେ, 'ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗୀତ'ରେ ମୁଁ ଯେଉଁ କବିତାଟିକୁ ଶୁଣାଇବି, ତାହା କେବଳ ସେହି ସମୟର ଛବିଟିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦେଖାଇବା ସକାଶେ କରିବି, - କାବ୍ୟ ହିସାବରେ ତାହାର ଖୁବ୍ ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ହିଁ ରହିଛି । ମୋ' ପାଖରେ ତାହାର ଏହି ଗୋଟିଏମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି ଯେ, ସେହି ସମୟରେ ମୋ' ମନରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ସେଇଟି ଏହି କବିତାଟିରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଛି । ତାହାର ଭାବ ଖୁବ୍ ଅସଂଲଗ୍ନ, ଭାଷଣ ବହୁତ କଞ୍ଚା, ଯେପରି ପିଟାପିଟି କରି ଗଢ଼ି କିଛି କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ମାତ୍ର 'ଚେଷ୍ଟା' ବୋଲି କହିଲେ ପୂରା ଉଚିତ ହେବନାହିଁ । ବସ୍ତୁତଃ ସେଥିରେ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ; ଅସ୍ଫୁଟବାକ୍ ମନ ବିନା ଚେଷ୍ଟାରେ ଯେପରି ପାରିଛି ସେହିପରି ଭାବେ ନିଜର ଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି, - ସାହିତ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ଦିଗରୁ ବିଚାର କଲେ ତାହା ସ୍ଥାନ ପାଇବାର ଆଦୌ ଯୋଗ୍ୟ ହେବନାହିଁ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯେଉଁ କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠ କରିବି, କିଛିତ୍ କୁଣ୍ଠା ସହିତ ହିଁ ତାହା କରିବି, ଉତ୍ସାହ ସହିତ ଆଦୌ କରିବିନାହିଁ । ସର୍ବପ୍ରଥମ ଦିବସଟିରେ ଯାହା ଲେଖିଛି, ଆଗ ସେହି କବିତାଟିକୁ ପଢ଼ିବି । ଅବଶ୍ୟ, ଠିକ୍ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଦିନ ସେଇଟା ଲେଖା ହୋଇଛି କି ନାହିଁ, ମୁଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ତାହା ଆଦୌ କହି ପାରିବିନାହିଁ । ରଚନାର ସମୟ ବିଷୟରେ ମୋ' ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ମୋ' କବିତାର କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସେକଥାକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଛନ୍ତି । ହଁ, ଯେତେବେଳେ ହୃଦୟ ଉଦ୍‌ବେଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, - ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ଉଛୁଳି ଉଠିଥିଲା, ଇଏ ହେଉଛି ସେହି ସମୟର ଲେଖା । ଏଇଟିକୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ ମିଳାଇ କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ କହିଛି, ଆମର ଗୋଟିଏ ଦିଗ ଅହଂ ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗ ଆତ୍ମା । ଅହଂଟି ସତେ ଯେପରି ଏକ ଖଣ୍ଡାକାଶ, ଘର ଭିତରୁ ହିଁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥିବା ଆକାଶ, - ସେଇଟିକୁ ନେଇ ଯାବତୀୟ ବିଷୟ-କର୍ମ, ମାମଲା ଓ ମକଦ୍ଦମା, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ସେହି ଆକାଶଟି ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହିଁ ମହାକାଶ, - ସେହି ମହାକାଶକୁ ନେଇ କୌଣସି ବୈଷୟିକତା ନାହିଁ; ସେହି ଆକାଶ ଅସୀମ, ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ । ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଆକାଶ ଏବଂ ଖଣ୍ଡାକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭେଦ, ଅହଂ ଏବଂ ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଭେଦ । ମାନବତ୍ୱ କହିଲେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ବୁଝାଏ, ସେ ମୋ'ର ଏହି ଖଣ୍ଡାକାଶ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛନ୍ତି । ମୋ' ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି ଦିଗ, - ଗୋଟିଏ କେବଳ ମୋ'ରି ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ, ଏବଂ ଆଉଗୋଟିଏ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ । ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ମିଳାଇ ହିଁ ମୋ'ର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ କହିବି, ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଅହଂକୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଯାବୁଡ଼ି ଧରିଥାଉ, ସେତେବେଳେ ମାନବଧର୍ମ ଠାରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇଯାଉ । ସେଇ ହେଉଛନ୍ତି ମହାମାନବ, ସେଇ ବିରାଟ ପୁରୁଷ - ଯିଏ ମୋ' ଭିତରେ ରହିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କରି ସହିତ ବିଚ୍ଛେଦ ହୋଇ ଯାଉ ।

ଜାଗିୟା ଦେଖିନୁ ଆମି, ଆଁଧାରେ ରୟେଛି ଆଁଧା,
ଆପନାରି ମାଝେ ଆମି ଆପନି ରୟେଛି ବାଁଧା ।
ରୟେଛି ମଗନ ହୟେ ଆପନାରି କଲସ୍ୱରେ,
ଫିରେ ଆସେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ନିଜେରି ଶ୍ରବଣ -'ପରେ ।

ଏଇଟି ହିଁ ଅହଂ, ନିଜଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ, ଅସୀମରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ, ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ରହିଥାଏ । ମୁଁ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିଲି, - ଏବଂ ସେହି କଥାଟିକୁ ଅନୁଭବ କଲି । ସେଇଟା ସତେ ଯେପରି ଏକ ସ୍ୱପ୍ନଦଶା ସଦୃଶ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।

ଗଭୀର - ଗଭୀର ଗୁହା, ଗଭୀର ଆଁଧାର ଘୋର,
ଗଭୀର ଘୁମନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଏକେଲା ଗାହିଛେ ଗାନ,
ମିଶିଛେ ସ୍ୱପନଗୀତି ବିଜନ ହୃଦୟେ ମୋ'ର ।

ନିଦ୍ରାବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱପ୍ନର ଯେଉଁ ଲୀଳା, ସେଇଟି ସହିତ ସତ୍ୟର ଆଦୌ କୌଣସି ଯୋଗ ନଥାଏ । ଅମୂଳକ, ମିଥ୍ୟା, - ତାହାକୁ ଆମେ ନାନାଭଳି ନାମ ଦେଇଥାଉ । ଅହଂ ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଯେଉଁ ଜୀବନ, ତାହା ମିଥ୍ୟା ଜୀବନ । ନାନା ଅତିକୃତି, ଦୁଃଖ, କ୍ଷତି, - ତାହାଭିତରେ ସବୁକିଛି ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେହି ଅହଂ ଯେତେବେଳେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠେ, ଆତ୍ମାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରେ, ସିଏ ସେତେବେଳେ ନୂତନ ଜୀବନ ଲାଭ କରିଥାଏ । ମୁଁ ଦିନେ ଅହଂର ଖେଳଘରଟା ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଥିଲି । ଏହିପରି ନିଜ ପାଖରେ କେବଳ ନିଜର ପ୍ରାଣଟିକୁ ନେଇ ପଡ଼ିଥିଲି, - ବୃହତ୍ ସତ୍ୟର ରୂପଟିକୁ ଦେଖି ନଥିଲି ।

ଆଜି ଏ ପ୍ରଭାତେ ରବିର କର
କେମନେ ପଶିଲ ପ୍ରାଣେର 'ପର
କେମନେ ପଶିଲ ଗୁହାର ଆଁଧାରେ
ପ୍ରଭାତପାଖିର ଗାନ ।
ନା ଜାନି କେନ ଯେ ଏତ ଦିନ ପରେ
ଜାଗିୟା ଉଠିଲ ପ୍ରାଣ ।
ଜାଗିୟା ଉଠେଛେ ପ୍ରାଣ,
ଓରେ, ଉଥଲି ଉଠେଛେ ବାରି
ଓରେ ପ୍ରାଣେର ବାସନା ପ୍ରାଣେର ଆବେଗ
ରୁଧିୟା ରାଖିତେ ନାରି ।

ଏଇଟି ହେଉଛି ସେହିଦିନର କଥା, ଯେଉଁଦିନ ଅନ୍ଧକାରକୁ ବାହାରର, ଅସୀମର ଆଲୋକ ଆସି ସ୍ପର୍ଶ କଲା । ସେଦିନ ଚେତନା ଆପଣାକୁ ପାରି ହୋଇଯାଇ ଭୂମାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା । ସେଦିନ କାରାଗାରର ଦ୍ୱାରକୁ ଖୋଲିଦେଇ ବାହାରି ପଡ଼ିବା ସକାଶେ, ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ବିଚିତ୍ର ଲୀଳାଟି ସହିତ ଯୋଗଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରବାହିତ ହେବା ସକାଶେ, - ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ତୀବ୍ର ବ୍ୟାକୁଳତା ଜନ୍ମଲାଭ କଲା । ସେହି ପ୍ରବାହର ଗତି ମହାନ୍ ଓ ବିରାଟ ଏକ ସମୁଦ୍ର ଆଡ଼କୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତାହାକୁ ହିଁ ବିରାଟପୁରୁଷ ବୋଲି କହିଛି । ସେଇ ଯେଉଁ ମହାମାନବ, ନଦୀଟି ତାଙ୍କରି ସହିତ ମିଳିତ ହେବ, ମାତ୍ର, ସମସ୍ତଙ୍କର ମଧ୍ୟଦେଇ ଯାଇ ହିଁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବ । ଏହି ଯେଉଁ ଆହ୍ୱାନଟି ଆସି

ପହଞ୍ଚିଲା, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗିଉଠି ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା, ସେହି ଆହ୍ୱାନ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠାରୁ ମୋ' ପାଖକୁ ଆସିଲା ? ଏହାର ଆକର୍ଷଣ ସେହି ମହାସମୁଦ୍ର ଆଡ଼କୁ, ସମସ୍ତ ମାନବସମୂହର ମଧ୍ୟ ଦେଇ, ଏହି ସଂସାର ମଧ୍ୟଦେଇ, - ଭୋଗ ବା ତ୍ୟାଗ କୌଣସି ଗୋଟିଏକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଆଦୌ ନୁହେଁ । ସକଳ ସ୍ପର୍ଶକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ଶେଷରେ ସେଇଟି ଏପରି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚେ, ଯେଉଁଠାରେ -

କି ଜାନି କି ହଲ ଆଜି, ଜାଗିୟା ଉଠିଲ ପ୍ରାଣ
ଦୂର ହତେ ଶୁନି ଯେନ ମହାସାଗରେର ଗାନ ।
ସେଇ ସାଗରେର ପାନେ ହୃଦୟ ଛୁଟିତେ ଚାୟ -
ତାରି ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ଗିୟେ ଜୀବନ ଟୁଟିତେ ଚାୟ୍ ।

ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାକୁଳତା ଅନ୍ତରରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ମାନବଧର୍ମ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ବକ୍ତବ୍ୟଟିକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି, ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହି ହେଉଛି ତା'ର ଭୂମିକା । ଏହି ମହାସମୁଦ୍ରକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାମାନବ ବୋଲି ନାମ ଦେଇଛି । ସମଗ୍ର ମାନବସମୂହର ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ନେଇ ସେ ସର୍ବଜନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ସହିତ ଯାଇ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାର ଏକ ଆହ୍ୱାନ ଏଥିରେ ରହିଛି ।

ତାହାର ଦୁଇ-ଚାରି ଦିନ ପରେ ମୁଁ 'ପ୍ରଭାତ-ଉତ୍ସବ' ଲେଖିଛି । ସେହି ଗୋଟିଏ କଥା, କେବଳ ଟିକିଏ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଲେଖା ହୋଇଛି -

ହୃଦୟ ଆଜି ମୋ'ର କେମନେ ଗେଲ ଖୁଲି ।
ଜଗତ ଆସି ସେଥା କରିଛେ କୋଲାକୁଲି ।
ଧରାୟ୍ ଆଛେ ଯତ ମାନୁଷ ଶତ ଶତ
ଆସିଛେ ପ୍ରାଣେ ମୋର, ହାସିଛେ ଗଲାଗଲି ।

ଏହା ହେଉଛି ସମୁଦାୟ ମନୁଷ୍ୟସମୂହର ହୃଦୟର ତରଙ୍ଗଲୀଳା । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ-ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତିର ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ, ତାହା ତ ଅବଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି । ତାହାକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦେଖିବା, ଏକ ବୃହତ୍ ଭୂମିକା ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବା, ଯାହାଭିତରେ କି ତାହା ଆପଣାର ଗୋଟିଏ ଐକ୍ୟ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରି ପାରିବ । ସେଦିନ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣ କୁଲିଙ୍କର ବିଷୟରେ ଆଗରୁ କହିଛି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିଲି, ତାହା ହେଉଛି ଏକ ସଖ୍ୟଜନିତ ଆନନ୍ଦ,

- ଅର୍ଥାତ୍ ଏପରି ଏକ ବସ୍ତୁ, ଏକ ସର୍ବଜନୀନ ସର୍ବକାଳୀନ ଚିତ୍ତର ଗଭୀରରେ ଯାହାର ଉତ୍ସ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ସେଇଟିକୁ ଦେଖି ହିଁ ଖୁସୀ ହୋଇଥିଲି । ଆହୁରି ଅଧିକ ଖୁସୀ ଏଇଥିପାଇଁ ହୋଇଥିଲି ଯେ, ସେହି ଆନନ୍ଦଟିକୁ ମୁଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି, ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସର୍ବଦା ଆଖିରେ ପଡ଼ନ୍ତିନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ସାଧାରଣ ଓ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ବୋଲି ଦେଖି ଆସିଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକାଶଟିକୁ ଦେଖିଲି, ମୁଁ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ହିଁ ପରମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲି । ମାନବସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଯେଉଁ ବିଚିତ୍ର ରସଲୀଳା, ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ଅନିର୍ବଚନୀୟତା, ମୁଁ ସେଦିନ ସେଇଟିକୁ ହିଁ ଦେଖିଲି । ସେହି ଦେଖିବାଟି ଜଣେ ବାଳକର ନିତାନ୍ତ କଞ୍ଚା ଲେଖାରେ ଅଙ୍କାବଙ୍କା କରି ଆପଣାକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି, - ଆଦୌ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ ଯାହା କେବଳ ଏକ ଆଭାସରେ ଅନୁଭବ କରିଛି, ତାହା ହିଁ ଲେଖିଛି । ମୁଁ ଯେ ଯାହା ଖୁସୀ ହୋଇଛି ତାହାକୁ ଲେଖି ପକାଇଛି, ସେକଥା ନୁହେଁ । ସେହି ଗାନ ଆଦୌ ଦୁଇଦଣ୍ଡ ମାତ୍ରର ନୁହେଁ, ଏହାର କୌଣସି ଅବସାନ ନାହିଁ । ଏକ ଧାରାବାହିକତା ରହିଛି, ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଏଇଟିର ଅନୁବୃତ୍ତି ରହିଛି । ମୋ' ଗୀତଟି ସହିତ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଯୋଗ ରହିଛି । ଗାନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଯୋଗଟି ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ ।

କାଲ୍ ଗାନ୍ ଫୁରାଇବେ, ତା' ବଲେ ଗାବେ ନା କେନ,
ଆଜ୍ ଯବେ ହୟେଛେ ପ୍ରଭାତ ।

* * *

କିସେର ହରଷ କୋଲାହଲ
ଶୁଧାଇ ତୋଦେର୍, ତୋରା ବଲ୍ ।
ଆନନ୍ଦ ମାଝାରେ ସବ ଉଠିତେଛେ ଭେସେ ଭେସେ
ଆନନ୍ଦେ ହତେଛେ କଭୁ ଲୀନ,
ଚାହିୟା ଧରଣୀ-ପାନେ ନବ ଆନନ୍ଦେର ଗାନେ
ମନେ ପଡ଼େ ଆର୍ ଏକ ଦିନ ।

ଏଥିରୁ ବୁଝିହେବ ଯେ, ମୋ' ମନଟି ସେତେବେଳେ କିପରି ଭାବରେ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ମନ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ସତ୍ୟଟିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ଯାହାକିଛି ହେଉଛି, ସବୁକିଛି ସେହି ମହାମାନବରେ ହିଁ ଯାଇ ସମ୍ମିଳିତ ହେଉଛି ; ସେଠାରୁ ପୁନର୍ବାର ଫେରି ଆସୁଛି, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ରୂପେ, ନାନା ରସରେ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଛି। ଏହି କଥାଟି ଏକ ତତ୍ତ୍ୱରୂପେ ନୁହେଁ, ଏକ ଅନୁଭୂତି ରୂପେ ମୋ'ର ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇଥିଲା।

ସେହି ସମୟର ବାଳକମନଟି ଏହି ଅନୁଭୂତିଟି ଦ୍ୱାରା ଯେପରି ଭାବରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇଥିଲା, 'ପ୍ରଭାତ-ସଂଗୀତ'ରେ ତାହାରି ଏକ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ହୋଇପାରିଛି । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ସେଦିନ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ଼ରେ ଯାହା କହିଛି, ତାହାକୁ ଚିନ୍ତା କରି ହିଁ କହିଛି । ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଅନ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ମିଳାଇ ସେଇଟିକୁ ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ଠିଆ କରାଇ କୁହାଯାଇଛି । ତଥାପି, ଏହିଠାରେ ହିଁ ତାହାର ଆରମ୍ଭ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦେଖିଛି, ଏହି ଜଗତର ତୁଚ୍ଛତାର ସକଳ ଆବରଣ ଖସିଯାଇ ସତ୍ୟ ହିଁ ଏକ ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଛି । ସେଥିରେ ତର୍କ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ, - ସେହି ଦେଖାଟିକୁ ହିଁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ସତ୍ୟରୂପେ ଜାଣିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବାସନା ରହିଛି, ସମ୍ଭବତଃ ସମୁଦାୟ ବିଶ୍ୱର ଆନନ୍ଦରୂପଟିକୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ପୁନର୍ବାର ସେହିଭଳି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ କେବେ ନା କେବେ ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବି । ମୁଁ ଯେ ଏଇଟିକୁ ଦିନେ ମୋ'ର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦେଖିଥିଲି, ସେହି ହେତୁ ହିଁ "ଆନନ୍ଦରୂପମମୃତଂ ଯଦ୍‌ବିଭାତି', - ଉପନିଷଦର ଉକ୍ତ ବାଣୀ ମୋ'ର ମୁଖରୁ ବାରମ୍ବାର ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସେଦିନ ଦେଖିଥିଲି, ବିଶ୍ୱ ଆଦୌ ସ୍ଥୂଳ ନୁହେଁ; ଏହି ବିଶ୍ୱରେ ଏପରି କୌଣସି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ, ଯାହାମଧ୍ୟରେ ସେହି ରସସ୍ପର୍ଶଟି ନାହିଁ। ମୁଁ ଯାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେଖିଛି, ତାହାକୁ ନେଇ ଆଉ ତର୍କ କାହିଁକି ହେବ ? - ସ୍ଥୂଳ ଆବରଣର ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି; କିନ୍ତୁ, ଅନ୍ତରତମ ଓ ଆନନ୍ଦମୟ ସେହି ଯେଉଁ ସତ୍ତାଟି, ସେଇଟିର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।

- ୩ -

ବର୍ଷା ସମୟରେ ଖାଲଟି ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଶୁଖିଲା ଦିନେ ଲୋକମାନେ ତା' ଉପର ଦେଇ ଚାଲିଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଏପାଖରେ ହାଟ ହେଉଥିଲା, - ସେଠାରେ ନାନା ବିଚିତ୍ର ଲୋକଯୂଥ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ । ଦୋତାଲା ଘର ଉପରୁ ଲୋକାଳୟଟିର ଲୀଳା ଦେଖିବାକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । ପଦ୍ମାନଦୀରେ ମୋ'ର ଜୀବନଯାତ୍ରାଟି ଲୋକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ନଦୀର ପଠାଭୂମିଟି, - ଧୂ ଧୂ ବାଲି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଜଳ ଜମି ରହିଛି ଏବଂ ଜଳଚର ଚଢ଼େଇମାନେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଯେଉଁସବୁ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଲେଖିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକରେ ପଦ୍ମାତୀରର ଏହିସବୁ ଆଭାସ ରହିଛି । ଯେତେ ଯେତେ ଥର ସାଜାଦପୁରକୁ ଆସୁଥିଲି, ସେତେବେଳେ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ଚିତ୍ରମାନ ମୋ'ର ଆଖିରେ ଖୁବ୍ ପଡ଼ି ଯାଉଥିଲା, - ପଲ୍ଲୀର ସେହି ବିଚିତ୍ର କର୍ମୋଦ୍ୟମ ଗୁଡ଼ିକ । 'ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟର', 'ସମାପ୍ତି' ଓ 'ଛୁଟୀ' ଇତ୍ୟାଦି ଗଳ୍ପରେ ତାହାର ପ୍ରକାଶଗୁଡ଼ିକ ଧରା ପଡ଼ିଯିବ ।

ସେଗୁଡ଼ିକରେ ଲୋକାଳୟର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଚଳନ୍ତି ଦୃଶ୍ୟମାନେ କଳ୍ପନା ଦ୍ୱାରା ନାନାଭାବେ ହିଁ ଭରି ରହିଛନ୍ତି ।

ସେହି କାଳର ଦିନକର କଥା ମନେ ରହିଛି । ସାନ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ଖାଲରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛି । ସାନ ଡ଼ଙ୍ଗାଗୁଡ଼ିକ କଟିଯାଏ ପଙ୍କ ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ପାଣି ଆସିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଭସା ଅବସ୍ଥାକୁ ଅଣାଗଲା। ନୂଆ ପାଣି ଆସିଥିବାର ଆହ୍ବାନ ପାଇ ପିଲାମାନେ ମତୁଆଲା ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଦିନରେ ଦଶ ଦଶ ଥର ସେହି ପାଣିକୁ ଯାଇ ଡ଼ିଆଁ ଡ଼େଇଁ କଲେ ।

ସେଦିନ ଦୋ'ତାଲାର ଝରକା ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖିଲି, ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଆକାଶରେ ନବବର୍ଷଣର ଜଳଭାରନତ ମେଘ, - ଏବଂ ତଳେ ଏହି ପିଲାମାନଙ୍କର ଜଳକ୍ରୀଡ଼ାର ମଧ୍ୟଦେଇ ପ୍ରାଣର ତରଙ୍ଗିତ କଲ୍ଲୋଳ । ମୋ'ର ମନଟା ମଧ୍ୟ ସହସା ଆପଣାର ଖୋଲା ଦୁଆରଟିକୁ ଦେଇ ବାହାରକୁ , ସୁଦୁରକୁ ବାହାରି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା। ଅତୀବ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଭବର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା : ଆଗକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି, ନିତ୍ୟକାଳବ୍ୟାପୀ ଗୋଟିଏ ସର୍ବାନୁଭୂତିର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଧାରା, - ନାନା ପ୍ରାଣର ବିଚିତ୍ର ଲୀଳାକୁ ସମ୍ମିଳିତ ଭାବେ ଧରି ରଖିଥିବା ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଲୀଳା । ଆପଣାର ଜୀବନରେ ଯାହାକିଛି ବୋଧ କରୁଛି, ଯାହା ଭୋଗ କରୁଛି, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯାହାକିଛି ଉପଲବ୍ଧି ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ସବୁକିଛି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଏକରୂପ ହୋଇ ରହିଛି । ନାନା ନଟନଟୀଙ୍କୁ ନେଇ ଅଭିନୟ ସିନା ଚାଲିଛି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ ନେଇ ସୁଖଦୁଃଖର କେତେଭଳି ଖଣ୍ଡପ୍ରକାଶ ଲାଗି ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ସବୁଟିର ଭିତର ଦେଇ ସେହି ଗୋଟିଏ ନାଟ୍ୟରସ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି ସେଇ ଗୋଟିଏ ପରମଦ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ, ଯିଏ ହେଉଛନ୍ତି ସର୍ବାନୁଭୂଃ। ଏତେଦିନ ଯାଏ ନିଜର ଜୀବନରେ ସୁଖଦୁଃଖର ଯେଉଁସବୁ ଅନୁଭୂତି ଏକାନ୍ତଭାବେ ମୋତେ ବିଚଳିତ କରିଛି, ମୁଁ ତାହାକୁ ଜଣେ ଦ୍ରଷ୍ଟାରୂପେ ସତେଅବା ସେହି ଜଣେ ନିତ୍ୟସାକ୍ଷୀଙ୍କର ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଆପଣାଠାରୁ ବିବିକ୍ତ ହୋଇ ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବାରୁ ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଭାରଟା ଲାଘବ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା। ସେତେବେଳେ ସତେଅବା କୌଣସି ରସିକଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଜୀବନଲୀଳାକୁ ରସରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ମୋ'ର ସେହି କାଳର ଏହି ବୋଧଟି ନିଜପାଖରେ ଗଭୀର ଭାବରେ ହିଁ ବିସ୍ମୟକର ହୋଇ ରହିଥିଲା ।

ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ

ଏକ ମୁକ୍ତିଲାଭର ଆନନ୍ଦ ପାଇଲି । ଗାଧୋଇବା ଘରକୁ ଯିବାର ବାଟରେ ଦିନେ ଝରକା ପାଖରେ ଥରେ କିଛି ଫୁରସତ ସମୟ କଟାଇ ଦେବାର କୌତୁକରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲି । ସେହି କ୍ଷଣକାଳଟି ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ମୋ' ସମ୍ମୁଖରେ ବୃହତ୍ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେତେବେଳେ ଆଖିରୁ ଲୋତକ ବହି ଯାଉଥାଏ । ମନ ହେଉଥାଏ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମନିବେଦନ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ କାହାକୁ ଯାଇ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କରି ଆସିବି । କିଏ ପ୍ରକୃତରେ ମୋ'ର ସେହି ପରମ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗୀ, ଯିଏ କି ମୋ'ର ସକଳ କ୍ଷଣିକକୁ ତାଙ୍କରି ନିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଉଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଲାଗିଲା, ମୋ'ର ଏହି ଗୋଟିଏଆଡୁ ବାହାରି ଆସି ଆଉଗୋଟିଏ ଦିଗର ପରିଚୟ ପାଇବା ହିଁ ଏହାଦ୍ୱାରା ସଂଘଟିତ ହୋଇଗଲା । ମୋ' ଭିତରେ ଇଏ ଏବଂ ସିଏ, - ଏହି ଇଏଟି ଯେତେବେଳେ ସେହି ସିଏଟିର ଦିଗକୁ ମୁହାଁଇ ଛିଡ଼ା ହୁଏ, ସେତିକିବେଳେ ହିଁ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ ।

ମୁଁ ସେଦିନ ହଠାତ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟରୁ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଥିଲି, ନିଜର ଏହି ସତ୍ତାଟି ଭିତରେ ଦୁଇଟି ଉପଲବ୍ଧିର ଦିଗ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ପ୍ରଥମଟି, ଯାହାକୁ 'ମୁଁ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସେଇଟି ସହିତ ଏକତ୍ର ଜଡ଼ିତ ଓ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଛି, ସବୁକିଛି ହେଉଛି ଏଇଟି ଭିତରେ, - ଯଥା, ମୋ'ର ସଂସାର, ମୋ'ର ଧନଜନ ଓ ମାନ, ଏହି ଯାହାକିଛିକୁ ନେଇ ଯାବତ ମରାମରି, କଟାକଟି ଏବଂ ଭାବନାଚିନ୍ତା ଲାଗି ରହିଥାଏ । ମାତ୍ର, ସେହି ସବୁକିଛିକୁ ଅଧିକାର କରି ଏବଂ ଅତିକ୍ରମ କରି ପରମ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, - ଗୋଟିଏ ନାଟକର ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଯେଉଁଭଳି ନାଟକର ସବୁକିଛିକୁ ନେଇ ଏବଂ ସବୁକିଛିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି । ସତ୍ତାର ଏହି ଦୁଇଟି ଦିଗକୁ ସର୍ବଦା ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଅନୁଭବ କରି ହୁଏନାହିଁ । ଏକାକୀ ଆପଣାଟାକୁ ବିରାଟଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବାଟା ଲାଗି ରହିଥାଏ ।। ତାହାର କୌଣସି ମାତ୍ରା ହିଁ ନଥାଏ, ତାହାର ବୃହତ୍ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟଟିକୁ ଦେଖି ହୁଏନାହିଁ । ହୁଏତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସମୟରେ ସହସା ନିଘାଟି ତାଙ୍କରି ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ ଆନନ୍ଦର ସ୍ୱାଦ ମିଳିଯାଏ । ଯେତେବେଳେ ଅହଂ ଆପଣାର ଐକାନ୍ତିକତାକୁ ଭୁଲିଯାଏ, ସିଏ ସେତେବେଳେ ଯାଇ ସତ୍ୟକୁ ଦେଖେ । ମୋ'ର 'ଜୀବନ-ଦେବତା' ଶ୍ରେଣୀର ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଅନୁଭୂତିଟି କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି।

ଓଗୋ ଅନ୍ତରତମ
ମିଟେଛେ କି ତବ ସକଳ ତିୟାଷ
ଆସି ଅନ୍ତରେ ମମ ।

ମୁଁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶ୍ୱଭୂମୀନ, ସେହି ପରିମାଣରେ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ନିଜର କରି ପାରିଥାଏ, ତାଙ୍କ ସହିତ ସେତିକି ଐକ୍ୟର ଥାପନା ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ସେହି କଥାଟିକୁ ବିଚାର କରି କହିଥିଲି, "ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଲୀଳାଟିକୁ ଦେଖି ତୁମେ କ'ଣ ପ୍ରକୃତରେ ଖୁସୀ ହୋଇଛ ?"

ବିଶ୍ୱଦେବତା ରହିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଆସନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକରେ, ଗ୍ରହ, ଚନ୍ଦ୍ର ତଥା ତାରାମାନଙ୍କରେ । ଜୀବନଦେବତା ବିଶେଷଭାବେ ଜୀବନର ଆସନରେ, - ପ୍ରତ୍ୟେକ ହୃଦୟରେ ତାଙ୍କର ବସତିପୀଠ, - ସକଳ ଅନୁଭୂତି ତଥା ସକଳ ଅଭିଜ୍ଞତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ। ବାଉଲ୍ ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ "ମନେର୍ ମାନୁଷ୍' ବୋଲି କହିଛି । ସେହି ମନେର୍ ମାନୁଷ୍, ସେହି ସର୍ବମାନୁଷ୍‌ଙ୍କର ଜୀବନଦେବତାଙ୍କ କଥା କହିବାକୁ ମୁଁ Religion of Manର ବକ୍ତୃତାମାନଙ୍କରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦର୍ଶନର ବାଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ପକାଇ ଦେଖିଲେ ତାହା ଭୁଲ୍ ହେବ । ତାହାକୁ ଏକ ମତବାଦର ଆକାର ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି, ମାତ୍ର ତାହା ହେଉଛି ଏକ କବିଚିତ୍ତର ଗୋଟିଏ ଅଭିଜ୍ଞତା । ସେହି ଆନ୍ତରିକ ଅଭିଜ୍ଞତାଟି ବହୁକାଳରୁ ସେହି ଭିତରେ ଭିତରେ ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ତାହାକୁ ମୋ'ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିତ୍ତପ୍ରକୃତିର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ବୋଲି କହିଲେ ମୋତେ ତାହା ମାନିନେବାକୁ ହେବ ।

ଯିଏ ସର୍ବଜଗତ୍‌ଗତ ଭୂମା, ତାହାଙ୍କୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ସାଧନାରେ ଏପରି ଉପଦେଶମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ : "ତୁମେ ଲୋକାଳୟ ତ୍ୟାଗ କର, ଗୁମ୍ଫା ଭିତରକୁ ଯାଅ, ଆପଣାର ସତ୍ତାସୀମାକୁ ବିଲୁପ୍ତ କରି ଅସୀମ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଅ ।" ସେହି ସାଧନା ବିଷୟରେ ମୋ'ର ଆଦୌ କିଛି କହିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ, ମୋ' ନିଜ ମନ ଯେଉଁ ସାଧନାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ, ତା'ର ବକ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ, ଆପଣାକୁ ତ୍ୟାଗ ନକରି ଆପଣାମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେହି ମହାନ୍ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର କ୍ଷେତ୍ର ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି ; - ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ନିଖିଳମାନବର ଆତ୍ମା । ତାଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅତିକ୍ରମ କରି କୌଣସି ଅମାନବ କିମ୍ବା ଅତିମାନବ ସତ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଯଦି କେହି କହିବେ, ତେବେ ସେହି କଥାଟିକୁ ବୁଝିବାଲାଗି ମୋ'ର କୌଣସି ଶକ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । କାରଣ, ମୋ'ର ବୁଦ୍ଧି ହେଉଛି ମାନବବୁଦ୍ଧି, ମୋ'ର ହୃଦୟ ମାନବହୃଦୟ. ମୋ'ର କଳ୍ପନା ମାନବକଳ୍ପନା । ତାହାକୁ ଯେତେ ମାର୍ଜନା ଅଥବା ଶୋଧନ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା କଦାପି ମାନବଚିତ୍ତକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇ ପାରିବନାହିଁ। ଆମେ ଯାହାକୁ ବିଜ୍ଞାନ ବୋଲି କହୁ, ତାହା ହେଉଛି ମାନବବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିବା ବିଜ୍ଞାନ; ଯାହାକୁ ଆମେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବୋଲି କହୁ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ମାନବର ଚୈତନ୍ୟ

ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଥିବା ଆନନ୍ଦ । ସେହି ବୁଦ୍ଧି ଓ ସେହି ଆନନ୍ଦଦ୍ୱାରା ଆମେ ଯାହାଙ୍କୁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁ, ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ଭୂମା, କିନ୍ତୁ ସିଏ ମାନବିକ ଭୂମା । ସେଇଟିର ବାହାରେ ଆଉ ଅନ୍ୟକିଛି ଥିବା ବା ନଥିବା, - ତାହା ମନୁଷ୍ୟପାଇଁ ସେହି ଏକା କଥା । ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିଲୁପ୍ତ କରି ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ମୁକ୍ତି ହେବ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ତେବେ ମୁଁ ବା କାହିଁକି ଆଦୌ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ହେଲି ?

ମୁଁ ଏକଦା ବସି ବସି ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେହି ଆତ୍ମବିଲୟର ପ୍ରଣାଳୀରେ ଧ୍ୟାନ କରିଥିଲି । ପଳାଇବାର ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ କରିଛି, - ଶାନ୍ତି ଯେ ପାଇନାହିଁ, ସେକଥା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବେଶ୍ ସହଜରେ କେତେ କେତେ ବିକ୍ଷୋଭରୁ ନିଷ୍କୃତି ମିଳି ଯାଉଥାଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୁଃଖ ସମୟରେ ବହୁତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇଛି । ଏକାଧିକ ପ୍ରଲୋଭନରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଛି । ପୁନର୍ବାର ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ଦିନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା, ଯେଉଁଦିନ କି ମୁଁ ସବୁକିଛିକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲି, ସବୁଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ପାରିଲି । ଦେଖିଲି, ମାନବନାଟ୍ୟମଞ୍ଚର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲୀଳାଟି ଚାଲିଛି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାହାରି ଏକ ଅଂଶର ଅଂଶ । ସବୁଟିକୁ ଏକତ୍ର କରି ଏହି ସକଳଟିକୁ ଦେଖିଲି । ଏହି ଯେଉଁ ଦେଖିବା, ତାହାକୁ କଦାପି ଛୋଟ ବୋଲି କହିବିନାହିଁ । ଏଇଟି ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ । ଜୀବନଦେବତାଙ୍କ ଠାରୁ ଜୀବନକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଦେଖିଲେ ହିଁ ଦୁଃଖ, ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଦେଖିଲେ ତାହାହିଁ ମୁକ୍ତି ।

୦୦୦

ପରିଶିଷ୍ଟ

ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର-ଗ୍ରହଣ ଅବସରରେ ଭାଷଣ

ଆପଣମାନଙ୍କ ଦେଶକୁ ଆସି ପାରିଛି ଏବଂ ମୋ'ର ସାହିତ୍ୟକୃତିକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରି ଆପଣମାନେ ଯେ ମୋତେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ନିମନ୍ତେ ମନୋନୀତ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିଲାଗି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ନିଜର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇବା ଲାଗି ମୋତେ ଏହି ସୁଯୋଗଟି ମିଳିଛି, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସୀ ।

ବିଲାତରେ ଥିବା ମୋ'ର ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ତାରବାର୍ତ୍ତାଟି ମୋ' ପାଖରେ ଯେଉଁଦିନ ଅପରାହ୍ଣରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା, ତାହା ମୋ'ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମନେ ଅଛି । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିରେ ଥାଏ । ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ବିଷୟରେ ଆପଣମାନେ ସବୁ ଜାଣିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋ'ର ଅନୁମାନ । ସେତେବେଳେ ଆମେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ବଣଭୋଜୀ ନିମନ୍ତେ ପାଖରେ ଥିବା କୌଣସି ଜାଗାକୁ ବାହାରିଥାଉ । ଡାକ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ ଅଫିସ୍‌ବାଟ ଦେଇ ଚାଲି ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଧାଇଁ ଆସି ତାରବାର୍ତ୍ତାଟିକୁ ଆମ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ। ମୋ' ସହିତ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଆଗନ୍ତୁକ ମଧ୍ୟ ଗାଡ଼ିରେ ଥାଆନ୍ତି । ସେପରି କୌଣସି ଜରୁରୀ କଥା ହୋଇଥିବ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବି ନଥିଲି ଏବଂ ତେଣୁ ତାହାକୁ ମୁଁ ପରେ ଆମ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ପାଠ କରିବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ପକେଟରେ ନେଇ ରଖି ଦେଇଥିଲି । ମାତ୍ର, ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଜଣକ ସମ୍ଭବତଃ ପୂର୍ବରୁ କିଛି ଆଭାସ ପାଇଥିଲେ ଓ ଗୋଟିଏ ଜରୁରୀ ଖବର ଆସିଛି ଓ ମୋ'ର ସେଇଟିକୁ ଆଗ ପଢ଼ିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମୋତେ ସୂଚାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ କାଗଜଟିକୁ ଖୋଲି ବାର୍ତ୍ତାଟିକୁ ପାଠ କଲି । ପ୍ରକୃତରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ହେଲାନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ଭାବିଲି, ସମ୍ବାଦଟିରେ ହୁଏତ କେଉଁଠି କ'ଣ ଭୁଲ ରହିଯାଇଛି ଏବଂ ହୁଏତ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଠିକ୍ ଅର୍ଥ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଆପଣମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିପାରିବେ, ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାଳକ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସଂବାଦଟିରେ କିପରି ସାତିଶୟ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଯେଉଁ କଥାଟି ମୋତେ ସର୍ବାଧିକ ଗଭୀର ଭାବରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କଲା, ସେଇଟି ହେଉଛି ଯେ, ଏହି ବାଳକମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଓ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋ'ର

ମଧ୍ୟ ଗଭୀରତମ ଭଲ ପାଇବା ରହିଥିଲା - ସେମାନେ ଏଡ଼େ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତଥା ଭକ୍ତି କରୁଥିବା ଜଣକୁ ଏହି ସମ୍ମାନଟି ମିଳିଲା ବୋଲି ବହୁତ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ! ଏବଂ, ମୁଁ ଯେଉଁ ସମ୍ମାନଟି ପାଇଲି, ସେଥିରେ ମୋ' ଦେଶବାସୀ ମଧ୍ୟ କେତେ ସମ୍ମାନିତ ଅନୁଭବ କରୁଥିବେ, ମୁଁ ସେକଥାଟି ମଧ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଥିଲି ।

ସେଦିନ ଅପରାହ୍ନର ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ଏହିପରି ଭାବରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ରାତ୍ରି ହୋଇଯିବା ପରେ ମୁଁ ଏକାକୀ କିଛି ସମୟ ଛାତଉପରେ ଯାଇ ବସିଥିଲି ଏବଂ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ପୃଥିବୀ ମୋ'ର କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ଏଭଳି ସ୍ୱୀକୃତି ତଥା ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାର କାରଣ ଯେ କ'ଣ ହୋଇପାରେ, ଆପଣାକୁ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲି । ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ଜନସମୂହରେ ମୋ'ର ଜନ୍ମ, - ଏହି ଦୁଇ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ କେତେ କେତେ ପର୍ବତ ତଥା ସମୁଦ୍ରର ବ୍ୟବଧାନ । ଏବଂ, ଆପଣମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦେଇ କହିପାରିବି ଯେ, ଆଦୌ କୌଣସି ଉଲ୍ଲାସ ଅନୁଭବ କରି ନୁହେଁ, ନିଜ ହୃଦୟର ଗଭୀରକୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ହିଁ ମୁଁ ଆପଣାକୁ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନଟିକୁ କରୁଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଆପଣାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୀତ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ।

ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ମୋ' ଜୀବନର ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟର ବିକାଶ ହୋଇ ଆସିଛି, ଆଜି ମୁଁ ତାହାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମନେ ପକାଇ ପାରୁଛି । ପ୍ରାୟ ପଚିଶି ବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକୁଟିଆଟି ହୋଇ ଏକ ନୌଗୃହରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଅନାମଧେୟ ଗ୍ରାମର ନୀରବତା ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲି । ଶରତଋତୁରେ ହିମାଳୟର ହ୍ରଦମାନଙ୍କରୁ କେତେ କେତେ ବନ୍ୟ ବତକପକ୍ଷୀ ଉଠି ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲେ । ମୋ'ର ଦିନମାନ ସେହି ଜୀବନ୍ତ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସହିତ ହିଁ କଟି ଯାଉଥିଲା । ଏବଂ, ସେହି ନିର୍ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେହି ଆଦିଗନ୍ତ ପୃଥ୍ୱୀବିସ୍ତାରକୁ ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ଉଛୁଳି ପଡୁଥିବା ସୁରାର ସ୍ରୋତବତ୍ ପାନ କରି ଯାଉଥିଲି। ନଦୀର ଜଳମର୍ମର ପ୍ରକୃତିର କେତେ କେତେ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟର ବାରତାକୁ ଆଣି ଢ଼ାଳି ଦେଉଥାଏ ଏବଂ ମୋ' ସହିତ ଅନବରତ କଥା କହିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ସେହି ନିର୍ଜନତାରେ ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ହିଁ ଦେଖୁଥାଏ ଓ ମୋ'ର ଦିନଗୁଡିକୁ ବଞ୍ଚିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, - ମୋ'ର କବିତାମାନଙ୍କରେ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନମାନ ସାକାର ହୋଇ ଉଠୁଥାନ୍ତି । ଖୁବ୍ ଅଧ୍ୟୟନ ବି କରୁଥାଏ ଓ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ମାଧମରେ ନିଜର ଭାବନାଗୁଡ଼ିକୁ କଲିକତାର ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାରର ଜୀବନଟି ଯେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଆପଣମାନଙ୍କର ଜୀବନଠାରୁ କେତେ ଅନ୍ୟଭଳି ଥିଲା, ସେକଥା ଆପଣମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ବୁଝିପାରିବେ । ଏଠା ପୃଥିବୀର କବି ଓ ଲେଖକମାନେ ନିଜ

ତରୁଣବୟସର ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଦିନ ଏପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଜନତା ମଧ୍ୟରେ କେବେ ବିତାଉଥିବେ କି ନାହିଁ, ସେକଥା ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ତାହା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ଏବଂ ଏପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିବାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଅବକାଶ ହିଁ ନାହିଁ ।

ଏବଂ ମୋ' ଜୀବନ ଏହିପରି ଭାବରେ କଟି ଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ଜଣେ ଅନ୍ତରାଳର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ରହିଥିଲି - ସେହି ସମୟରେ ଦେଶବାସୀ ବହୁଙ୍କ ପାଇଁ ତାହାହିଁ ଥିଲି । ଅର୍ଥାତ୍, ମୋ'ର ପ୍ରଦେଶର ବାହାରେ ମୋତେ କେହି କ୍ୱଚିତ୍ ଜାଣିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅନ୍ତରାଳବାସରେ ମୁଁ ବେଶ୍ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଥିଲି, - ତାହା ମୋତେ ମନୁଷ୍ୟଯୂଥର ଯାବତୀୟ ଉତ୍ପାତରୁ ସୁରକ୍ଷିତ କରି ରଖିଥିଲା ।

ଏବଂ ତା'ପରେ ଏପରି ସମୟଟିଏ ଆସିଲା, ଯେତେବେଳେ କି ସେହି ନିର୍ଜନତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ବାହାରି ଆସିବାଲାଗି ମୋ'ର ହୃଦୟ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା। ମୁଁ ମୋ'ର ସହଯାତ୍ରୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ କିଛି କରିବି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିଥିଲି। କେବଳ ମୋ' ସ୍ୱପ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ଆକୃତିମାନ ଦେଉନଥିବି ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାଚୟ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତନରେ ବୁଡ଼ି ରହିବି ନାହିଁ, ମାତ୍ର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମର ମାଧ୍ୟମରେ, ସାଥୀମନୁଷ୍ୟ ମାନଙ୍କ ସକାଶେ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମୋ'ର ଚିନ୍ତନଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟକ୍ତ ମଧ୍ୟ କରିବି ।

ସେତେବେଳେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କର୍ମର ଚିତ୍ର ମୋ' ସମ୍ମୁଖରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବି । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ନିମନ୍ତେ ମୋ'ଠାରେ ବିଶେଷ ଯୋଗ୍ୟତା ରହିଥିଲା । କାରଣ, ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ତ ଏକ ନିୟମବଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉପକୃତ ହୋଇ ନଥିଲି । କିଛି ସମୟ ଲାଗି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟଟିଏ ଆରମ୍ଭ କରିବାପାଇଁ କିଛି କୁଣ୍ଠା ବି ହେଲା; ତଥାପି ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି ଯେ, ଯେହେତୁ ପ୍ରକୃତିକୁ ମୁଁ ଏଡ଼େ ଗଭୀର ଭାବରେ ଭଲ ପାଉଥିଲି, ତେବେ ସ୍ୱଭାବତଃ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଭଲ ପାଇ ପାରିବି । ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ, ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନଟିରେ ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟଶିଶୁ ମାନଙ୍କୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆନନ୍ଦ ଦେବି, ଜୀବନ ତଥା ପ୍ରକୃତିସାନ୍ନିଧ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବି । ମୋ'ର ପିଲାବେଳେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପାଠ ପଢୁଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଶିଶୁବାଳକଙ୍କୁ ଯେଉଁସବୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ମଧ୍ୟରେ ରଖା ଯାଉଥିଲା, ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଭୋଗ କରିଥିଲି - ଏପରି ଏକ ଶିକ୍ଷାଦାନକାରୀ ଯନ୍ତ୍ରଭିତରେ ମୋତେ ପଶିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକି ପିଲାମାନେ ପ୍ରାୟ

ଅମାପ ପରିମାଣରେ ତୃଷିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଜୀବନଗତ ଆନନ୍ଦ ତଥା ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ପେଷି ମାରି ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ମୁଁ ମୋ' ସ୍କୁଲରେ ମନୁଷ୍ୟପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତା ତଥା ଖୁସୀକୁ ଦେଇ ପାରିବି ବୋଲି ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି ।

ତେଣୁ, ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ବାଳକଙ୍କୁ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲି; ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦାନ କଲି । ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁସୀ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଖେଳିଲି । ସେମାନଙ୍କର ସାଥୀ ହେଲି । ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ସହଭାଗୀ ହେଲି, ଆପଣାକୁ ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଯୂଥରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପିଲାଟିଏ ବୋଲି ଅନୁଭବ କଲି । ଏବଂ, କେତେ କେତେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଏହି ପରିବେଶଟି ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲୁ ।

ପିଲାମାନଙ୍କର ଅତୁଳ ଶକ୍ତି ତଥା ଅପାର ଆନନ୍ଦ, - ସେମାନଙ୍କର କଥୋପକଥାନ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତଗାନ, - ସବୁକିଛି ସେଠାରେ ତମାମ ପବନଟା ହିଁ ଏକ ଆନନ୍ଦମୟତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଥିଲା, ସେଠାରେ ବିତାଉଥିବା ପ୍ରତିଦିନ ମୁଁ ତାହାକୁ ହିଁ ଆକଣ୍ଠ ପାନ କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲି । ଏବଂ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମୁଁ ବହୁଦିନ ଏକାକୀ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ବସୁଥିଲି, ଶାଳବୀଥିର ଛାୟାମଣ୍ଡିତ ରହସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନୀରବ ହୋଇ ଯାଉଥିଲି । ଅପରାହ୍ନର ନୀରବତା ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଜନିତ ଯାବତୀୟ କୋଳାହଳକୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ପାରୁଥିଲି । ସେହି କୋଳାହଳ ପବନରେ ଭାସି ଆସି ମୋ' କାନରେ ବାଜୁଥିଲା । ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି, ସେହି କୋଳାହଳ, ସଂଗୀତ ଏବଂ ଉଲ୍ଲସିତ କଣ୍ଠଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ସେହି ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ପରି, - ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷମାନେ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଝରିଣୀ ସଦୃଶ ଏହି ଧରଣୀର ହୃଦୟ ଭିତରୁ ବାହାରି ଆସି ଏହି ଅନନ୍ତ ଆକାଶର ବକ୍ଷ ଆଡ଼କୁ ଧାବମାନ ହେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରତୀକରେ ପରିଣତ ହୋଇ ତାହା ମୋ' ମନର ସମତଳଟି ଉପରକୁ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ସମଗ୍ର କୋଳାହଳଟିକୁ ବହନ କରି ଆଣୁଥିଲା, ଏବଂ ସେଥିରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର କେତେ ଆନନ୍ଦ ତଥା ଆସ୍ପୃହା ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା, - ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟସମୂହଟିର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ତାହା ଏହି ଆକାଶଟି ଆଡ଼କୁ ଉତ୍ଥିତ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ଦେଖି ପାରୁଥିଲି ତଥା ଜାଣି ପାରୁଥିଲି ଯେ, ଆମେ, ଏହି ଅଧିକ ବୟସର ଶିଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଆସ୍ପୃହାଗୁଡ଼ିକର ଆବାହନକାବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ସେହି ପରମ ଅସୀମଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରେରଣ କରି ଦେଉଥିଲୁ । ଏବଂ, ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ମୁଁ

ନିଜର ହୃଦୟର ଗଭୀର ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥିଲି।

ଏହି ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଏବଂ ପରିବେଶ ଭିତରେ ରହିଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ 'ଗୀତାଞ୍ଜଳି'ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବା କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ରଚନା କରିଥିଲି । ଏବଂ, ଭାରତୀୟ ଆକାଶର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ତଳେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗାନ କରି ନିଜକୁ ଶୁଣାଇ ମଧ୍ୟ ଥିଲି । ପୁଣି, ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ତଥା ଅପରାହ୍ଣର ଉଦ୍‌ଭାସଟି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏହି ଯେଉଁ ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ରଚନା କରିଥିଲି, ଏପରି ଗୋଟିଏ ଦିନ ବି ଆସିଲା, ଯେତେବେଳେ କି ପୁନର୍ବାର ବାହାରକୁ ଆସିବା ପାଇଁ ତୀବ୍ର ଭାବରେ ଅନୁଭବ କଲି ଏବଂ ଏହି ବୃହତ୍ତର ପୃଥିବୀର ହୃଦୟଟିକୁ ଭେଟିଥିଲି ।

ମୁଁ ଦେଖି ପାରିଲି ଯେ, ସେହି ସଦାଖୁସୀ ପିଲାମାନଙ୍କର ସାନ ବେଢ଼ାଟି ଭିତରୁ ବାହାରି ଆସି ମୋ'ର ସହମନୁଷ୍ୟ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାର ଉକ୍ତ ପଦକ୍ଷେପଟି, - ଏହା ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ତର ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବାର ଏକ ପୂର୍ବସୋପାନ ରୂପେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଏବଂ, ଏହିପରି ବାହାରି ଆସି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ମନୁଷ୍ୟସମୂହଙ୍କର ପରିଚୟରେ ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ମୋ' ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ତୀବ୍ର ବାସନା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା । କାରଣ, ମୁଁ ଖୁବ୍ ସଚେତନ ଭାବରେ ବୁଝୁଥିଲି ଯେ, ପଶ୍ଚାତ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟ ସଂପ୍ରତି ଏକ ବିପୁଳ ଶକ୍ତିମତ୍ତାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛି ଏବଂ ତେଣୁ ଏହି ଯୁଗଟିକୁ ସବାଆଗ ତାହାରି ଯୁଗ ବୋଲି କୁହାଯିବ ।

ସିଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଶକ୍ତିକୁ ସ୍ୱ-ଅଧୀନକୁ ଆଣିଛି, - ତା'ର ଜୀବନ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟର ସକଳ ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯାଇଛି ଏବଂ ଆଗାମୀ ବିରାଟ ଭବିଷ୍ୟତଟି ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଆପଣାର ବାଣୀଟିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏବଂ, ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି ଯେ, ଏହି ପୃଥିବୀରୁ ବିଦାୟ ନେବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏହି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପୃଥ୍ୱୀଖଣ୍ଡଟିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବି ଏବଂ ସେହି ଗୁପ୍ତ ମନ୍ଦିରର ମନୁଷ୍ୟଟିକୁ ଭେଟିବି, ଯେଉଁଠାରେ କି ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ଉପସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି । ମୁଁ ବିଚାର କରିଥିଲି ଯେ, ଆପଣାର ସକଳ ସମର୍ଥତା ତଥା ପ୍ରାଣଗତ ଆସ୍ପୃହା ସହିତ ଦିବ୍ୟ ମାନବଟି ପ୍ରକୃତରେ ସେହି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ହିଁ ବାସ କରୁଛି ।

ତେଣୁ ବାହାରକୁ ଆସିଲି । ଗୀତାଞ୍ଜଳିର ବଙ୍ଗଳା କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ଇଂରାଜୀରେ ଅନୁବାଦ କରିଦେବା ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ମୋ'ର କୌଣସି ଅଭିଳାଷ ହିଁ ନଥିଲା; ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ମୋ'ର ଦଖଲ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ, ସେହି ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିବା ସମୟରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ପାଖରେ ରହିଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯେତେବେଳେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା, ତଥା ଯେଉଁମାନେ ପୂର୍ବରୁ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ପାଠ କରିଥିଲେ, - ସମସ୍ତେ କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ପସନ୍ଦ କରିଥିଲେ । ମୋତେ ସ୍ୱୀକୃତିଟିଏ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଓ ଅଚିରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ହୃଦୟଟି ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଏବଂ, ପଚାଶବର୍ଷ କାଳ ଜନସମ୍ପର୍କରୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିବା, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ନଥିବା ମୋ' ଭଳି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହା ଏକ ଅଲୌକିକ ଘଟଣାବତ୍ ମନେ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମୋତେ ତା' ଆପଣାର ଜଣେ କବିପରି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଗଲି, କିନ୍ତୁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ଯେ ଏହି ଘଟଣାଟି ପଛରେ ସମ୍ଭବତଃ ଗୋଟିଏ ଗଭୀରତର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ରହିଥିଲା; ମୁଁ ଏହି ଯେଉଁସବୁ ବର୍ଷାବଧି ଏକାନ୍ତ ବାସ କରୁଥିଲି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜୀବନ ତଥା ଭାବକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅସଂଲଗ୍ନ ରହି ବାସ କରୁଥିଲି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ବିଶ୍ରାନ୍ତି, ପ୍ରଶାନ୍ତି ତଥା ଶାଶ୍ୱତତାବୋଧର ଗଭୀରତର ଅନୁଭବକୁ ଲାଭ ମଧ୍ୟ କରି ପାରିଥିଲି ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜନସମୂହଙ୍କର ଖାସ୍ ସେହିଗୁଡ଼ିକ ନିମନ୍ତେ ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିମାଣରେ କର୍ମଚଞ୍ଚଳ ଜୀବନ, - ଏବଂ ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟର ଦୂର ଗଭୀରରେ ହୁଏତ ଶାନ୍ତି, - ଏକ ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ପିପାସା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଗଙ୍ଗାନଦୀର ତଟବର୍ତ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଜନତା ମୋ'ର ସୃଜନାତ୍ମକ ଜୀବନ ମୋତେ ବସ୍ତୁତଃ ସେଇଟିରେ ହିଁ ପ୍ରଶିକ୍ଷିତ କରି ଆଣିଥିଲା । ସେହି ବର୍ଷଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଶାନ୍ତି ମୋ' ପ୍ରକୃତିଟି ଭିତରେ ସଞ୍ଚିତ ରହିଥିଲା ଏବଂ ତାହାରି ଫଳରେ ମୁଁ ତାହାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରିଲି ତଥା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ସମକ୍ଷରେ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲି । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ, ମୁଁ ଯାହା ଆଣି ବାଢ଼ି ଦେଲି, ତାହା କୃତଜ୍ଞତା ସହକାରେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଗୃହୀତ ହୋଇଗଲା ।

ମୁଁ ଜାଣେ ଯେ, ସେହି ପ୍ରଶଂସା ତଥା ସ୍ୱୀକୃତିଟିକୁ ମୁଁ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋହରି ପ୍ରାପ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବିନାହିଁ । ମୋ' ଭିତରର ପ୍ରାଚ୍ୟ ପୃଥିବୀଟି ଯାହା ଦାନ କରିଛି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । କାରଣ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ହେଉଛି ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ସକଳ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଜନନୀ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟଶିଶୁବୃନ୍ଦ, ନିଜର କ୍ରୀଡ଼ାଦି ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଆଘାତ ପାଆନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ କ୍ଷୁଧିତ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆପଣାର ମହିମାମୟୀ

ଜନନୀରୂପିଣୀ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ନଥାନ୍ତି କି ? ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ସେହି ପ୍ରାଚ୍ୟରୁ ହିଁ ଆସିବ, - ରାତିରେ ସେମାନେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ବିଶ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରୁ ଆସିବ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନଥାଏ କି ? ତେଣୁ, ସେମାନଙ୍କୁ କ'ଣ ପ୍ରାଚ୍ୟ କେବେ ନିରାଶ କରିଦେବ ?

ମୋ'ର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ପୁଣି ମୁହଁ କରି ଅନାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି ଏବଂ କିଛି ପୋଷଣକ୍ଷମ ଆହାରର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରୁଛି, ମୁଁ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଏଠାକୁ ଆସିଲି । ଏବଂ, ପ୍ରାଚ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିବାରୁ ତ ମୋର ଏହି ପ୍ରାଚ୍ୟର ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ପୁରସ୍କାରଟିକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଏବଂ ମୁଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବି ଯେ, ମୋତେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଏହି ପୁରସ୍କାରଟିକୁ ଆପଣମାନେ ଆଦୌ ଅପାତ୍ରରେ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ହିସାବରେ ଏଇଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମୋ'ର ମୋଟେ କୌଣସି ଅଧିକାର ନଥିଲା ଏବଂ ତେଣୁ ମୁଁ ତାହାକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସକାଶେ ନିୟୋଜିତ କରିଛି । ଏହାକୁ ମୁଁ ଆମର ପ୍ରାଚ୍ୟର ଶିଶୁ ତଥା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛି । ମାତ୍ର, ଏହା ତ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷର ମଞ୍ଜି ପରି, - ଯାହାକୁ ମାଟିତଳେ ପୋତିଦେଲେ ତାହା ପୁନର୍ବାର ବପନକାରୀ ମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରି ଆସିବ । ଏବଂ, ସେହିମାନଙ୍କର ହିତସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଫଳ ବି ଫଳାଇବ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଠାରୁ ପାଇଥିବା ଏହି ଅର୍ଥକୁ ମୁଁ ଏବେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟୟ କରିଛି । ଏବଂ, ମୋ'ର ବୋଧ ହୋଇଛି, ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନ ହେବ, ଯେଉଁଠାକୁ କି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଆସି ପାରିବେ, ଆପଣାର ପ୍ରାଚ୍ୟସ୍ଥ ଭାତୃବର୍ଗଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ହେବେ, - ହୁଏତ ସମ୍ମିଳିତ ଭାବରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ତଥା ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକର ଆବିଷ୍କାର କରିବାଲାଗି ପ୍ରୟାସ କରିବେ । ସେମାନେ ପ୍ରାଚ୍ୟର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାବୃତ କରିବେ, ଯାହାକି ସମଗ୍ର ମାନବଜାତି ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ।

ଏଠାରେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଭାରତ-ଇତିହାସର ଗୋଟିଏ ସମୟର କଥା ପୁନର୍ବାର ମନେ ପକାଇଦେବି, ଯେତେବେଳେ କି ଆପଣା ସଭ୍ୟତାର ଗୌରବମୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେହି ଭୂମିରେ ବୃହତ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ରହିଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଆଲୋକକୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରାଗଲେ ତାହାକୁ କେବେହେଲେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ

ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖି ହୁଏନାହିଁ । ଏବଂ, ଭାରତବର୍ଷର ସଭ୍ୟତାରେ ସେତେବେଳେ ନିଜର ବହୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା, - ପ୍ରଜ୍ଞା ଓ ସମ୍ପଦମାନ ଭରି ରହିଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକୁ କେବଳ ନିଜର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ନଥିଲା । ତେଣୁ ସିଏ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟଜାତିଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଆପଣା ଆତିଥେୟତାର ଦ୍ୱାରଗୁଡ଼ିକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ଦେଇଥିଲା । ଚୀନା ଆସିଲେ, ଜାପାନୀ ଓ ପାରସୀମାନେ ଆସିଲେ, - ଆହୁରି କେତେ କେତେ ସମୂହ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏବଂ, ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକର ଆହରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସକଳ କାଳର ତଥା ସକଳ ମନୁଷ୍ୟପରିବାର ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକୁ । ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାରତା ସହିତ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ଆମ ଦେଶର ସେହି ପରମ୍ପରାଟିକୁ ଆପଣମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଶିକ୍ଷାଦାନର ବଦଳରେ କଦାପି କାହାରିଠାରୁ କୌଣସି ଅର୍ଥ ଦେୟ ଆଦାୟ କରା ଯାଉନଥିଲା । କାରଣ, ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମେ ବିଚାର କରୁ ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି, ସେହି ଜ୍ଞାନକୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ବିତରଣ କରି ଦେବାଲାଗି ତାହାର ଗୋଟିଏ ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । କେବଳ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ଆସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଠାରୁ ଜ୍ଞାନର ଯାଚଞ୍ଚା କରିବେ ତା' ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଉପାର୍ଜିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନକୁ ପ୍ରଦାନ କରି ନିଜର ବ୍ରତକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ; ଯାହାର ସେଥିରେ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି, ସେହି ସକଳ ଜନଙ୍କୁ । ଏବଂ, ଏହିପରି ଭାବରେ, ଆତ୍ମ-ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଭାରତରେ ଯାହା ଗଚ୍ଛିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ତଥା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ତା' ପାଖରେ ଯାହାକିଛି ଥିଲା, ତାହାକୁ ଅର୍ପଣ କରିଦେବାର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ, ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଥିଲେ ।

ଏବଂ, ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ସଂପ୍ରତି ଆମେ ଯେଉଁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟଟି ନିମନ୍ତେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରୁଛୁ, ସେଇଟି ହେଉଛି ଲୁପ୍ତ ତଥା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଯିବାର ଏକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, - ଆମେ ସେହି ଦେଶରେ ବୃହତ୍ତର ମନୁଷ୍ୟସମୂହକୁ ଆତିଥ୍ୟ ଦେବାର ସୁଯୋଗଟିକୁ ହରାଇ ବସିଛୁ, ଆମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ପଦ ଗୁଡ଼ିକରେ ପୃଥିବୀକୁ ମଧ୍ୟ ଆସି ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆବାହନ କରିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛୁ । ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଧିକ କାଳ ହେଲା ଆମ ନିଜ ସଭ୍ୟତାଟି ଉପରୁ ଆମର ପ୍ରତ୍ୟୟ ତୁଟି ତୁଟି ଯାଇଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ଓ ଭୌତିକ ଧନଶାଳିତାରେ ସେମାନେ ବହୁତ ଆଗରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣି ପ୍ରାଚ୍ୟର ଜନଗଣ ଏବଂ ପ୍ରାଚ୍ୟର ସଂସ୍କୃତି ଆପଣାର ନିଜସ୍ୱଟି ଠାରୁ ସୂତ୍ର ଛିଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ ହେଉଛି । ପୁନଶ୍ଚ, ସାଂପ୍ରତିକ ଶିକ୍ଷା-

ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଗୁଡ଼ିକରେ ଆମ ନିଜ ସଂସ୍କୃତି ସକାଶେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଅବକାଶ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ। ତେଣୁ, ଏକ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଅଧିକ ସମୟ ହେଲା ନିଜର ଅତୀତ ସଭ୍ୟତାର ମୂଲ୍ୟସମ୍ପଦ ବିଷୟରେ ଆମ ଛାତ୍ରମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ଆମର ଉତ୍ତରାଧିକାରଟିରେ ସଂଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବା ବୃହତ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଆମର ଯେ କୌଣସି ସଂପୃକ୍ତତା ରହିଲାନାହିଁ ତା' ନୁହେଁ, ତା' ସହିତ ଆମର ସମ୍ପଦଚୟକୁ ସବୁରି ସକାଶେ ବାଢ଼ିଦେଇ ପାରିବାର ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ କେବଳ ମାଗି ବୁଲିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ରହିବାର ଏକ ସମ୍ମାନିତ ଭୂମିକାରୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖିଲୁ । ଆମେ କେବଳ ଅନ୍ୟଠାରୁ ସଂସ୍କୃତିଟାକୁ ଧାର କରି ଆଣିବାକୁ ମନ କଲୁ ଏବଂ ସତେଅବା ନିରନ୍ତର କାଳ ନିମନ୍ତେ ଇସ୍କୁଲପିଲା ହୋଇ କାଳାତିପାତ କଲୁ ।

ମାତ୍ର, ଆଜି ସମୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି, ଯେତେବେଳେ କି ଆମେ କଦାପି ଏହି ସୁଯୋଗମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ ହାତଛଡ଼ା କରି ଦେବାନାହଁ । ଆମ ପାଖରେ ଯାହା ରହିଛି, ତାହାକୁ ବାହାରକୁ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବମତେ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଏବଂ, ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଦେଶ ଦେଶ ବୁଲି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆମ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପ୍ରଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟ କରିବାନାହିଁ । କେଉଁସବୁକୁ ନେଇ ଆମେ ଗର୍ବ କରିବା, ଆମକୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଜଣା ଅଛି, - ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଯାହା ଆମେ ଉତ୍ତରାଧିକାର ରୂପେ ଲାଭ କରିଛୁ, ତାହା ଆମେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିଛୁ ଏବଂ, ଦେବାର ଏପରି ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗକୁ ଆମେ କଦାପି ହରାଇବା ନାହିଁ, - କେବଳ ଆମ ନିଜପାଇଁ ନୁହେଁ, ସମସ୍ତ ମାନବଜାତି ସକାଶେ ।

ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ମୁଁ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ସଂକଳ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି, ଯେଉଁଠାରେ କି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତଥା ପ୍ରାଚ୍ୟ ଉଭୟ ପୃଥିବୀର ଛାତ୍ରମାନେ ଏକତ୍ର ସମବେତ ହୋଇ ପାରିବେ ଓ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସହଭୋଜନରେ ଯୋଗ ଦେବେ ।

ସେଥିପାଇଁ, ଏକଥା କହିବାରେ ମୁଁ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ, ଆପଣମାନେ ଯେ ମୋତେ ଏହି ପୁରସ୍କାରଟିକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ମୋ'ର ସେହି ବୃହତ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟଟିର ସାଧନରେ ତାହାର କିଛି ଅବଦାନ ଅବଶ୍ୟ ରହିବ । ମୁଁ ସେଇଥି ସକାଶେ ପୁନର୍ବାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୂମିକୁ ଆସିଛି ଏବଂ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ସେହି ସମ୍ମିଳିତ ଭୋଜୀଟି ଲାଗି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଜଣାଇବାକୁ ଆସିଛି । ସେହି ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଭୋଜୀଟି ଆପଣମାନଙ୍କ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା ହିଁ କରିଛି । ମୋ'ର ଆଶା, ଆପଣମାନେ ମୋ'ର ସେହି ନିମନ୍ତ୍ରଣକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେନାହିଁ । ମୁଁ ଇଉରୋପର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ଯାଇଛି ଏବଂ ସେସବୁ ସ୍ଥାନରେ

ଉତ୍ସାହପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଗତସଂବର୍ଦ୍ଧନା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି । ସେହି ସଂବର୍ଦ୍ଧନାର ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଅର୍ଥ ରହିଛି, - ସେହି ଅର୍ଥଟି ହେଉଛି ଯେ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି, ଠିକ୍ ଯେପରି ପ୍ରାଚ୍ୟର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି । ଏବଂ, ତେଣୁ ସେହି ସମୟଟି ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି, ଯେତେବେଳେ କି ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ଏକ ଭେଟ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ହେବ ।

ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ଯେ ମୁଁ ଏହି ମହାନ୍ କାଳ ଓ ମହାନ୍ ଯୁଗଟିରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ଏବଂ ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ଆନନ୍ଦିତ ଯେ ଏହି ଯୁଗଟିକୁ ଏକ ଯଥାର୍ଥ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗାଇ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ନିଜେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପରସ୍ପରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିବାଲାଗି ଆସୁଛନ୍ତି । ଏକ ଆରେକୁ ଭେଟିବା ସକାଶେ ଉଭୟେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଛନ୍ତି, - ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିବେ, ହାତମୁଠା ଏକାଠି କରିବେ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି ଏକ ନୂତନ ସଭ୍ୟତା ତଥା ମହାନ୍ ସଂସ୍କୃତି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ମୁଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚିତ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ, ମୋ'ର ରଚନା ମଧ୍ୟଦେଇ ଏହିପରି କିଛି ଭାବ ତଥା ବିଚାର ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ପାରିଛି । ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଅନୁବାଦର ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କିଛି ବିଚାର ପହଞ୍ଚିଛି ଯାହାକୁ କି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଉଭୟ ଜଗତର ସମ୍ପଦ ବୋଲି କୁହାଯିବ, - ଏପରି କିଛି ଭାବସମ୍ପଦ, ଯାହାକି ପ୍ରାଚ୍ୟରୁ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରି ଏହି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପୃଥିବୀଟିକୁ ଆସିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି, ଏଠାରେ ଏକ ଅବସ୍ଥାନସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟ ପାଇଛି, ନିବାସଟିଏ ପାଇଛି, - ସ୍ୱାଗତସଂବର୍ଦ୍ଧନା ଲାଭ କରିଛି ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛି । ଏବଂ, ଯଦି ମୋ'ର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକର ମାଧମରେ ମୁଁ ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଆମର ଏହି ସମୟଟିର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିମାଣରେ ଯୋଗାର କରି ପାରିଥିବି, ତେବେ ଏହି ବହୁମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସୁଯୋଗଟିକୁ ମୋତେ ଦେଇଥିବା ହେତୁ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅବଶ୍ୟ ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରିବି । ସୁଇଡ଼େନ୍ ଦେଶରୁ ମୁଁ ଏହି ଯେଉଁ ସ୍ୱୀକୃତିଟିକୁ ଲାଭ କଲି, ତାହା ମୋତେ ଓ ମୋ'ର ରଚନାକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଖରେ ଆଣି ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇପାରିଛି । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବି ଯେ ଏହା ମୋ' ପାଇଁ କେତେକ ଅସୁବିଧାର କାରଣ ବି ହୋଇଛି । ଯେଉଁ ନିଭୃତ ବାସଟି ସହିତ ମୁଁ ଏତେଦିନ କେଡ଼େ ଆଶ୍ୱସ୍ତି ସହିତ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲି, ଏହି ପୁରସ୍କାରପ୍ରାପ୍ତି ତାହାର ପରଦାଟିକୁ କାଟି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଛି ଏବଂ, ମୁଁ ଆଦୌ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ରହି ନଥିବା ଏକ ଜନମଣ୍ଡଳୀ ଭିତରେ

ମୋତେ ଆଣି ଛିଡ଼ା କରିଦେଇଛି । ଏବଂ, ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁକୂଳନଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ଏହି ବିରାଟ ଜନସଙ୍ଗମର ସାମନାରେ ଛିଡ଼ାହେବା ବେଳେ ମୋ'ର ହୃଦୟ ସତେଯେପରି ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ପଡୁଛି। ଯେପରି ଭବ୍ୟ ମହନୀୟତା ସହିତ ଆପଣମାନେ ମୋ'ର ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି ତଥା ମୋ' ଗୁଣବତ୍ତାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ସେହି ମହାନ୍ ଦାନଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ଆଦୌ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୀତ ତଥା ସଲଜ୍ଜ ହିଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅନୁଭବ କରୁଛି । ମାତ୍ର, ମୁଁ କେବଳ ଏତିକି କହିବି ଯେ, ଏହି ବୃହତ୍ ସୁଯୋଗଟି ମୋତେ ଦେଇଥିବାରୁ ମୁଁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁତ ବହୁତ କୃତଜ୍ଞ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟକୁ ଏକତ୍ର ପରସ୍ପରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରାଇ ଆଣିବାରେ ତଥା ଉଭୟଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଏପରି ଯୋଡ଼ିବାରେ ଏକ ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ପାରିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ମୋ'ର ଅଶେଷ କୃତଜ୍ଞତା ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛି। ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସେହି ବ୍ରତଭାରଟିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବହନ ହିଁ କରିବି, ଯଥାସମ୍ଭବ ସବୁକିଛି କରିବି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବୈମନସ୍ୟ ରହିଛି, ତାହାର ଅବଶ୍ୟ ଅବସାନ ଘଟିବ । ମୋତେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ, ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ମୁଁ ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି ।

କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦକୁ ବର୍ଜନ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଭାରତବର୍ଷର ମଜ୍ଜାରେ ହିଁ ନାହିଁ, - ଭାରତ କେବେ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟସମୂହ ବା ସଂସ୍କୃତିକୁ କେବେହେଲେ ବର୍ଜନ କରେନାହିଁ। ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବଦା ଐକ୍ୟର ଆଦର୍ଶଟି ହିଁ ଘୋଷିତ ହୋଇଛି । ଐକ୍ୟର ଆଦର୍ଶ କେବେହେଲେ କିଛି ବର୍ଜନ କରେନାହିଁ, - ଆଦୌ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଅଥବା ସଂସ୍କୃତିକୁ ବର୍ଜନ କରେନାହିଁ । ତାହା ସବୁଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ ଏବଂ, ଏକାତ୍ମ ଭାବରେ ସବୁକିଛି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରେ - ଏହି ବିଶ୍ୱଭୁବନର କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ହିଁ ବହିଷ୍କୃତ କରି ରଖୁନଥାଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତଥା ସହାନୁଭୂତିରେ ହିଁ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବୁଝେ। ଏହାହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ମର୍ମରେ ରହିଥିବା ମୂଳଦୃଷ୍ଟିଟି । ସଂପ୍ରତି, ସେହି ମହାନ୍ ଭାରତବର୍ଷର ସନ୍ତାନମାନେ ଆଜିର ଏହି ରାଜନୀତିକ ବିକ୍ଷୋଭର କାଳରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟକୁ ବର୍ଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଧ୍ୱନି ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆହତ ହିଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ, ଏହି ଅଲଗା ପାଠଟିକୁ ସେମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି। ଏପରି କରିବା ଆଦୌ ଆମର ବ୍ରତଧର୍ମ ନୁହେଁ । ସମୁଦାୟ ମନୁଷ୍ୟଜାତିକୁ ଏକ କରି ଆଣିବାର କାର୍ଯ୍ୟଟି, - ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟଟି ପାଇଁ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଛି।

ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ଜାତିରୂପେ ସୃଷ୍ଟି କରା ଯାଇନାହିଁ । ଆମର ଏହି ଜାତିଗତ ଐକ୍ୟପ୍ରତିଷ୍ଠାର ସମସ୍ୟା, ତାହା ହେଉଛି ସମଗ୍ର ମାନବସମୁଦାୟର ସମସ୍ୟା । ଆମ ଭିତରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଅଛନ୍ତି, ମୁସଲମାନ ଅଛନ୍ତି, ହିନ୍ଦୁ ତଥା ବହୁ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଓ ସଂପ୍ରଦାୟ ରହିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ରାଜନୀତିକ ଏକତାର କୌଣସି ବାହ୍ୟ ବନ୍ଧନର ଆମପାଖରେ ସେତେବେଶୀ ଆବେଦନ ନାହିଁ, ତାହା ଆମକୁ ଆଦୌ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ପାରିବନାହିଁ, ଆମକୁ ଆଦୌ ବାସ୍ତବ ବୋଲି ଲାଗିବନାହିଁ । ଆମକୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଗଭୀରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଗଭୀରତମ ସେହି ଅନ୍ୟ ଏକତ୍ୱଟିର ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ, -ବିଭିନ୍ନ ମନୁଷ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ସେହି ବୃହତ୍ ଐକ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ, - ସେହି ଐକ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ସବୁ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି । ଏବଂ, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଆମପାଖରେ ସବୁଯାକ ସାଧନ ବିଦ୍ୟମାନ୍ ରହିଛି । ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ଅମର କୃତିଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଉତ୍ତରାଧିକାର-ସୂତ୍ରରେ ପାଇଛୁ,- ସେହି ମହାନ୍ ଗ୍ରନ୍ଥରଚୟିତାମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ଐକ୍ୟ ତଥା ସହାନୁଭବର ଧର୍ମର ଘୋଷଣା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ କହିଛନ୍ତି : ଯିଏ ସକଳ ସତ୍ତାକୁ ନିଜଠାରୁ ଅଭିନ୍ନରୂପେ ଦେଖେ, ସେ ପରମସତ୍ୟକୁ ଜାଣେ । ସେହି ସତ୍ୟଟିକୁ ହିଁ ପୁନର୍ବାର ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ, - କେବଳ ପ୍ରାଚ୍ୟର ସନ୍ତାନମାନେ ନୁହନ୍ତି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଶାଳ ଅମର ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୁନରବଗତ ହେବେ । ମନୁଷ୍ୟ କଦାପି ଅନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟସମୂହ ବା ମନୁଷ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ବାହାରିବ ନାହିଁ; ଏବଂ, ତାହାର ସକଳ କର୍ମାଚରଣ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରି ଆଣିବ, ଏକ ଯଥାର୍ଥ ଶାନ୍ତିକୁ ସମ୍ଭବ କରିବ ତଥା ବନ୍ଧୁତା, ଓ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନଗୁଡ଼ିକର ପୁନଃସ୍ଥାପନା କରିବ । ଆମେ ଇତର ପଶୁମାନଙ୍କ ଭଳି ଆଦୌ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ ରତ ହେବାନାହିଁ । ସଂପ୍ରତି ଆମମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଅହଂ ହିଁ ଅଧିକ ବଳବାନ୍ ହୋଇଛି, - ସେହି ଅହଂ ହିଁ ଆମକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ଏକାକୀ କରି ରଖିଛି - ନାନାବିଧ ଦୁଃଖର କାରଣ ହେଉଛି, - ବହୁ ଦ୍ୱେଷ ଏବଂ ଘୃଣା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଯାବତୀୟ ରାଜନୀତିକ ତଥା ବ୍ୟାପାରଗତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି । ଯଦି ଆମେ ମନ୍ଦିରଟିର ହୃଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା, ଯଦି ସବୁ ଜାତିଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଐକ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରିବା, ତେବେ ଏହି ଯାବତୀୟ ଭ୍ରାନ୍ତିକୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଭାରତବର୍ଷର ସେହି ବ୍ରତୋପଲବ୍ଧିଟି ସକାଶେ ମୁଁ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏହି ଅବସରଟିର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆଜି ଅନୁରୋଧ କରୁଛି

ଯେ, ଆପଣମାନେ ଆମ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତୁ, ହାତକୁ ହାତ ମିଳାନ୍ତୁ ଏବଂ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ଆଦୌ କେବଳ ଆମହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଛାତ୍ର ତଥା ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ସେଠାକୁ ଆସନ୍ତୁ ଓ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ଉଭୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ପୀଠରେ ପରିଣତ କରି ନେବାରେ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ । ସେଠାରେ ନିଜ ଜୀବନର ଅର୍ଜନସମ୍ପଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ନିବେଦନ କରିଦିଅନ୍ତୁ, ଏବଂ, ଆମେ ଉଭୟେ ମିଶି ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟିକୁ ପୃଥିବୀଯାକର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟସମଷ୍ଟିର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ତଥା ପ୍ରତିନିଧିସ୍ଥାନୀୟ କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ ଗଠନ କରି ନେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉ ।

ଏଇଥିପାଇଁ ହିଁ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଛି । ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅନୁରୋଧଟିକୁ ଜଣାଉଛି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ଏକତା ନାମରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅନୁରୂପ ଦାବୀଟିକୁ ମଧ୍ୟ କରୁଛି । ପ୍ରୀତି ତଥା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆସିବାଲାଗି ଅନୁରୋଧ କରୁଛି । ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଛି ।

-୨୬ ମଇ, ୧୯୨୧, ଷ୍ଟକ୍‌ହଲମ୍ ।

୦୦୦